

YAYINLARI

roman

5. BASKI

direnme savaşı

NGUYEN DUC THUAN

saygon zındanlarında mücadele

DİRENME SAVAŞI

ODA YAYINLARI : 11

NGUYEN
DUC
THUAN

türkçesi
Mehmet Taş

DİRENME SAVAŞI

ODA YAYINLARI — ISTANBUL

5. basım mayıs 1988

DİRENME SAVAŞI / INDOMPTABLE / Nguyen Duc Thuan / Türkçesi, Mehmet Taş / Doyuran Ofset tesislerinde basılmıştır / Oda Yayınları, Babıali cad. nu. 19/3 Cağaloğlu-İstanbul / Haberleşme. PK. 57 - Sirkeci-İstanbul / Tel. 527 39 53 - 511 61 41.

KİTAP ÜZERİNE

Bu bir roman değildir. Vietnam zindanlarında Amerikan emperyalistlerine ve onların Saygon uşaklarına karşı verilen mücadelenin destanıdır. Faşizme karşı mücadelenin, zindanlarda da devam ettiğini göstermesi bakımından öğreticidir.

Yazar, Nguyen Duc Thuan, 1956'da Saygon polisince tutuklandı. 1964'e kadar Poulo Condor zindanlarının «kaplan kafeslerinden» birine kapatıldı.

Ngo Dinh Diem'in düşüşünden sonra serbest bırakıldı. Kuzey Vietnam'a geçti ve orada, Sendikalar Federasyonu'nun Başkan Yardımcılığı görevini aktif olarak üzerine aldı.

Bu yapıtında, cezaevinde kendisi ve tutuklu yoldaşlarınca sürdürülen mücadeleleri ve oradaki yaşantıyı ayrıntılarıyla anlatmakta. Heyecanlı bir şekilde olaylara tanık olurken, belirtelim ki, siyasî mahkûmlara karşı aslında *yankee* danışmanlarınca yönetilen, Saygon Rejimi tarafından kullanılan yöntemler üzerinde bize bir fikir verirken, kendi türünde tektir bu yapıt.

Daha da önemlisi, bizi, akla sığmayacak bir barbarlığın sert ve kötü davranışlarına dayanmak için, kişinin, olanakları nasıl zorladığına tanıklık etmektedir. Sonuç olarak, değişik bir açıdan, Amerikan müdahalesine karşı Vietnam halkının mücadelesinden bir örnek verilmekte bize.

P. 42

Hayvanat bahçesinin ana girişi yanında Ford'u durdurdum. Arabadan indim. Öğleden sonra beş sıralarıydı. Bahçenin ana giriş kapısı yanında bekleyecek olan tanıdık bir arkadaş, beni hiç vakit kaybetmeden, kendisinden idarî işlerin yürütülüşü hakkında bilgi alacak olduğum X'in yanına götürecekti.

Bu pazar, Saygon hayvanat bahçesi hıncahınç kalabalıktı. Kadının kucağında bir çocuk taşıdığı, işçi görünüşlü bir çift, sepetli bir motosikletten inip, gevezelik ederek hızla önümden geçiyorlardı. Onları görünce, bilmem neden gülümsedim. Bu pazar öğleden sonrasında, hayvanat bahçesini yalnız başına gezen biri olduğum sanısına kapılarak, adam, yarı nazik, yarı acıyan bakışlarla gülümseyişime karşılık verdi. Karısı ise, ancak birkaç adım attıktan sonra geriye döndü, gülümsedi. Kucağındaki çocuk da parlak, iri siyah gözlerini kırpmadan gözlerime dikti.

O anda, sekiz yıl sürecek bir sıkıntıya biraz sonra gireceğimi sezmekten çok uzaktım. Upuzun sekiz yıl ki, bir kez olsun bu genç çiftinki kadar nazik bir gülümseyiş görmek olanağı bana verilmeyecekti. Upuzun sekiz yıl ki, bir çocuğun sevgi dolu bakışları beni yanıltacaktı. 29 haziran 1965 pazarının bu öğleden sonrasından itibaren sonu gelmeyen sekiz yıl boyunca; hırçınlıkla yoğrulmuş; kötülükle doldurulmuş; beni hırpalayan, canımı yakan, beni hayatımdan bezdiren, yontulmamış kabalıklarının kudurganlığıyla şaklabanlıklar yapan bu uyuz heriflere, aslında bakmaktan başka ne yapabilecektim? Aksi halde yine hayvanca ahlâksızlıklar, sadistçe bir kan dökücülük, cana kıyan bir nefret görecektim.

Yırtıcı hayvanlar bölümünün iki yanı ağaçlı yolunda hızla yürürken, randevumun olduğu bölümde anormal hiç bir şey olmadığını görüp kuşların kafesi önünde durdum. Kalabalığın içine dalmış, ziyaretçilerin gülüş ve kahkahaları arasında zaman kavramını unutmuştum ki birden bir ses:

«Siz, herhalde Bay Thuan'sınız?» diye sordu.

Hiç bozuntuya vermeden döndüm:

«Hayır bayım, yanılıyorsunuz.»

Kim bu adam, diye kendi kendime sordum. Nasıl oluyor da beni gerçek adımla tanıyordu? Dost muydu, düşman mıydı?

Yabancı daha da burnumun d'bine sokuldu.

«Gelin de, şurada biraz çene çalalım.»

«Birbirimize söylenecek neyimiz olabilir ki!» dedim, şaşırmış gibi yapıp gülerek.

«Olsun, siz gelin.»

Bir adım geriledim. Hayır anlamında başımı salladım. Adam, hemen parmağını kemerime taktı. Sıkıca tuttu.

Kıstırılmıştım!

Durumun önemini hemen kavradım. En yakındaki ziyaretçi topluluğu arasına kendimi kolayca atabilmek için sıçramaya hazırlandım. Ama, serseri takımının elde tabanca, daha önceden çevremi sardıklarını farketmek için bir göz atmam yetti. Parmağı hep kemerime takılı çökük yanaklı ve morarmış dudaklı, iflâh olmaz afyonkeş, polis eskisi Tam, teklifsizce beni ardı sıra hayvanat bahçesinin ortalarına götürdü. 1940-45 yıllarının, Son lâ ve Poulo - Condor zindanlarının sivri uçlarının şekilleri belleğimde karışık bir biçimde belirleniyordu.

Hayvanat bahçesinin ortasında ağaçlarla gölgelenmiş bir villanın önüne varıldığında, beni içeri ittiler. Nöbetçi odasında havadan sudan konuşan birkaç haydut,(1) girdiğimizi görerek sakin bir şekilde arkadaki özel bir bölüme haberi ulaştırdılar.

«Yeni bir müşteri!»

Zihnimde kaygılı düşüncelerle, oradaki tahta sıraya iliştim: 'Ben sizin bütün kırbaç çeşitlerinizi tattım. En ufaklarını değil; Fransızların zamanındaki döğüş hocalarınız Tran Sinh, Lutz, Lanegue'in ayarındakiler bile. İstediğiniz kadar kuvvetli olun, varabileceğiniz yer hâlâ sizi besleyen babalarınızın izinde yürümek olacaktır!'

Tam, geri dönüp onu izlemem için işaret edince de, onu taklit ederek aynı sert adımlarla yürüdüm. Çakıl taşlı yolu geçtik, birinci kata çıktık. Güneş gözlüklerimi çıkarmadan odaya girdim.

---

(1) Haydut sözü, polisler v.b. için kullanılıyor.

Burası, gizli Amerikan İstihbarat Merkezinin Soruşturma Bürosuydu. Bütün güneyde ünlü, bu Saygon hayvanat bahçesinin göbeğindeki kiralık katillerin ini. Fransızcada P. 42 (Kırk ikinci Posta) diye bilinen ve söylenen kısaltmaya cevap veriyordu. Eskiden Bao Dai tarafından annesinin amcalarından birinin özen ve bakımına bırakılmış olan bu değişik tipteki otel, Saygon'a her gelişinde ona, özel bir batakhane ve kumarhane olarak hizmet ediyordu.

Geniş olduğu kadar yüksek, büyük bir masa, anormal kalınlıkta bir klasör; hatırı sayılır büyüklükte bir yer. Yazı masasının önünde, karşılıklı iki koltuk.

Luu Thanh Huu adında bir istihbarat subayı koltuklardan birine oturmamı işaret etti. Yüzündeki geniş bıçak yarası elmacık kemiğini çentik gibi gösteriyordu. Eskiden, bizim safımızda, Saygon gençliğinin bir militanıydı. Bize ihanet etti ve Fransız ordusuna asteğmen oldu. Daha sonra, yarı-Fransız olan General Hinh'in maiyetinin bir parçası haline geldi. Tamamen Diem hesabına çalışırken, Hinh onu bir tabanca darbesiyle atalarının yanına göndermeyi az daha başaracaktı. Bu bıçak yarası, kesinlikle, onun her yemlikte otlamaya hazır, hain tabiatının silinmez bir lekesidir.

Yapmacık bir yumuşaklıkla bana sordu:

«Hayvanat bahçesine ne yapmaya geldiniz?»

«Hiiiç... bir fareyi yakalamaya.»

Kaşlarını çattı, sonra aynı yumuşaklıkla söze devam etti:

«Peki, nerede oturuyorsunuz?»

«Taşrada.» Hecelerin üstüne basa basa söyledim bunu, çünkü üzerimdeki serbest geçiş kartında da öyle yazılıydı.

Saygon'da dövüştüğümden, konut, beslenme ve taşınma sorunlarımı özenle çözümlemiştim. Elimin altında kurallara uygun bir kimlik kartı, Emniyet Müdürlüğü'nden verilmiş bir şoför ehliyeti ve yasalara uygun diğer kâğıtlarım vardı. Bizzat kendim bu işle uğraştığım için kaldığım yeri bir tek ben biliyordum. Her zaman kullanılan bir ev ve hepsi sıkı bir şekilde gizli tutulmuş, aynı rütbedeki arkadaşlarımın bile habersiz olduğu, yalnız tehlike anında kullanılan diğerleri. Öyle ki, hiç bir zaman onlardan, bütün her şeyden haberi olan biri oralara ayak dahi basmamıştır.

Kısacası sorguya çekilirsem, kurallara uygun bütün kâğıtlarımla birlikte, düşmanın beni tutuklaması için hiç bir neden yok. Ayrıca, benim de sığınıp, barındığım gizli üslerimizin adreslerini teslim etmem düşünülemez zaten. Bana yardım etmiş, başımı sokacak bir ev, üstümü örtecek bir yorgan ve benim onlara karşılık verebilmekten çok uzak olduğum bütün her şeyi bana vermiş olanların yüzüne, onları ele vermekten ve ardımsıra gelen mutsuzluğa sürüklemekten utanç duymadan nasıl bakabilirdim.

Huu, tam başımın hizasındaki eğri asılmış aynaya baktı:

«Sizi, Saygon'a getiren nedir?»

«Ördek yumurtası fiyatları hakkında bilgi edinmeye geldim. Ben, yumurta satarım da.»

Yerinde şaşkınlığımla, cevap birdenbire ortaya çıkmış oldu. Eskilere ait, hâlâ yıllardır canlılığını yitirmemiş bir anı, aklıma geldiğinde (Direniş zamanlarında meslektaşlarımdan biri, örgütümüzün nişanı verilmiş 'Büyük Maliye Bakanı' elimizdeki paranın eksiğini yumurtlayacak ördekler yetiştirerek tamamlamıştı); geçiş izni kâğıdımı almaya gittiğim, Thanh Phu' nun köyündeki uçsuz bucaksız çeltik tarlalarını canlandırıyordum kafamda, biraz önce. Hatta denilebilir ki; kafamda bir şimşek çakıp da tasarladığım bu cevap aklıma gelmezden önce, zihnim iç içe girmiş görüntüler ve anılarla karmakarışıktı.

Huu hafifçe başını salladı.

«Orası kalabalık mı, oturduğunuz yer?»

«Hayır. Tek başıma, kırın ortasında hayvan yetiştirmekle uğraşıyorum.»

«Gerçekten mi?»

Elimi tuttu, avucumu yukarı çevirdi ve incelemeye başladı.

«Görünüşe göre doğru, ama avucunda yazdığına göre doğru değil, ne dersin?»

Neden sonra, pantolonumun paçasını biraz yukarı kaldırdı. Küçük parmağının tırnağının ucuyla ayak topuğumu kazımak için eğildi. Ellerimin su toplamış olup olmadığını ve su içinde yürümeye alışık ördek yetiştiricisini ele veren, ayaklarımın derisinin kazındığı zaman, beyaz deri parçacıklarının dökülüp dökülmeyeceğini anlamak istiyordu. Oysa derimde, dökülmesi gere-

ken ufak, beyaz, ölü deri parçacıklarının gölgesi bile görünmüyordu.

Bu durum üzerine, işin ucunu bırakmadı:

«Peki öyleyse, ne zamandan beri Saygon'dasınız?»

«Dün akşamdan beri.»

Yeniden aynaya doğru bir göz attı. Aynada ne arıyordu, bu adam? İşin aslında, duygularımın değişiminin rasgele belirtilerini yakalamak istiyordu; doğrudan doğruya bir gözlemle, incelemeyle değil. Fakat saklı düşüncelerimi ele vermiş olan kaçamak davranışlarımın yansımalarını aynadan gözleyerek.

Yerinden doğruldu. Pantolonumun ceplerini yoklamak istedi. Buna bir hayli canım sıkıldı. Çünkü arabanın anahtarlarını pantolonun cebine koymuştum: (Polis Tam beni kemerimden tutar tutmaz, elinden kurtulmak için bütün çareleri araştırmıştım. Nilüferle süslü küçük gölün kenarından geçerken de onları göle itmeyi denemiştim. Ama, Tam «Silahı var!» diye bağırıp sıkıca elime yapışınca, bütün çabalarımın boş olduğunu anlamıştım...) Çığlığı basıp, çevik bir hareketle ayağa kalktım. Huu'nun elini ittim. Cüzdanımla mendilimi ceplerimden kendim çıkardım. Bunu yaparken de, can sıkan anahtar destesini itebildiğim kadar cebimin dip taraflarına iteledim. Sonra, cüzdanımın içindekileri özenle masanın üstüne dizmeye başladım; geçiş - izni kâğıdı, ehliyet, harcadığım paranın hesabını tuttuğum kâğıt parçası ve madeni olarak 2500 kuruş para. Huu, son bir kez emin olmak için ellerimi bacaklarımın yan tarafından aşağıdan yukarı doğru gezdirdi. Cebimin en derin yerine gizlenmiş olan anahtar destesi bu incelemeden kurtulmuş oldu.

Yeniden sorguya başladı:

«Peki, hangi otele indiniz?»

«Quoc Dan oteline.»

Bir tek Cho Lon'daki bu otelin adını hatırlayabilmiştim: Daha geçenlerde, bir arkadaşı beklerken, uzun bir süre çevresinde dolanıp durmuştum. O sırada, biri gelip orada güzel yosmaların olduğunu belirterek beni oraya götürmek istemişti.

«Kaç katlı bu otel?»

«Ona dikkat etmedim.»

«En azından iki katlı herhalde, değil mi?»

«Mutlaka.»

«Ya, sizin oda numaranız?»

«Aklımda kalmamış.»

Beni soru bombardımanına tutuyordu. Ben de aynı şekilde, karşılık veriyordum.

«Odanız zemin katta mı, yoksa daha mı yukarıda?»

«Daha yukarıda.»

«Ortada mı, kenarda mı?»

«En uçta.»

«Çıkarken sağda mı, solda mı?»

Bütün bunları orasını biliyormuş gibi yapıp, aklıma estiği gibi cevaplıyordum. İşin garibi, bir tek adını biliyordum bu otelin, onu da muhabbet tellalının ağzından duymuştum. Üstelik, Huu'nun soruları cevap için gerekli malzemeyi de beraberinde getiriyordu. Böylece durumu yargılayıp, irdelemem daha da kolaylaşıyordu.

Su dökme ihtiyacını bahane ederek, iki kez sorguyu yarıda kestirdim. İki keresinde de beni, yanımdan bir an bile ayrılmaksızın bitişik odadaki İngiliz tarzı helâya götürdüler. Öyle ki, anahtarlarımdan kurtulmak için ne bir fırsat, ne de bir yol bulabildim. Huu'nun yanında oturduğum zaman, hep, kafamda bir tek kaygı vardı, o da anahtarları yok etmek. Onlardan kurtulunca, dış dünya ile olan bütün bağlarımdan da kurtulacaktım. Geçmişi, anıları, sabıkası olmayan bir adam; şimdilik hiç bir kimse tarafından hiç bir şeyi bilinmeyen, uzaydan ayrılıp boşlukta asılı duran, gerçekte var olmayan bir insan, kısacası bir hiç olacaktım. Karşı taraf, düzmece olduğu apaçık belli olan geçiş-izni kâğıdımdaki işe yaramaz bilgilerden daha fazla bir şeyler öğrenmeyi umut edemeyecekti.

Elimi cebime daldırdım ve anahtar destesini sıkıca kavradım. Huu'nun beni aynadan gözetlediği bir andan yararlanarak anahtarları çabucak cebimden çıkarıp arkama sakladım ve koltuğun arkalığı ile dosyanın arasında kalan açının oluşturduğu gölge yuvaya sokuşturuverdim. Hiç bir şeyin farkına varmayan Huu soruşturmayı sürdürdü:

«Kâğıtlarınızı, otele gösterdiniz mi?»

«Odayı geceleyin kiralamıştım. Bir duş aldıktan sonra, saat 9 sularına gelmişti. Tiyatroya gidecektim, bu yüzden acele ediyordum. Kâğıtlarımı gösterecek za-

man bulamadım. Otele döndüğümde saat epey ilerlemişti. Danışmada duran çocuk, ilgili makamlara göstermek üzere kimlik belgelerimi istedi. Beni şimdi rahatsız etmeyip, bunu başka zamana bırakmasını rica ederek eline on lira sıkıştırdım.

Bir mucizeyle mi, nasıl oldu bilmiyorum, gizlendiği yerden yavaş yavaş kenara kayan benim anahtar destesi büyük bir gürültüyle kara döşemenin üzerine düştü. Huu, hemen üstüne atılıverdi.

«Bu, sizin mi?»

«Hayır,» dedim şaşırmadan.

«O zaman nasıl olup da, buraya düştü?»

«Bu benim olsaydı, daha önceden yoklama sırasında bulabilirdiniz.»

Mutlaka, cevabımdan böbürlenip, kendisine arabanınkilerden daha başka kapıları da açabileceğinden asla kuşkulanmadığı anahtarlara fazla dikkat etmedi. O ödünç aldığım arabanın sahibi, arabasını çok sonraları geri alabildi. O da, ana yolda parkettiği gerekçesiyle yüklü bir para cezası ödeyerek.

Bu sırada yeniden gözüken Tam, bana doldurmam için birbirinden farklı bir sürü kimlik bildirim kâğıdı getirdi. Ben de doldurdum, geçiş - izni kâğıdıma uygun olarak; Adı: Van Thinh. Ana - babası: Kayıp. Medenî durumu: Çocuksuz bekâr, yazdım.

Huu, doldurup verdiğim bildirilerde ilgi uyandıran hiç bir şey bulamayınca aldırmamış görünerek, o eski isteksiz, gevşek tavrını takındı. Tabii, bana bir tuzak kurup, faka bastırmak için.

«Şimdiki durumda, yasalar belirli bir neden olmaksızın bir kimseyi yirmi dört saatten fazla alıkoymayı yasaklıyor. Size kefil olabilecek tanıdığınız üç kişinin adını vermeniz yeterli olacaktır ve serbestçe gidebileceksiniz.»

«Kırın ortasında, tek başıma hayvan yetiştiriyorum. Bu yüzden de kimseyi tanımıyorum,» diye karşılık verdim.

Odadakilerin hepsi de, bana baktılar yan yan. Sonra, beni çoraplarımı, ayakkabılarımı, kemerimi, bilezik saatimi, güneş gözlüklerimi çıkarmak zorunda bıraktılar. Yasaların temsilcisi bu baylar, gözümün önünde çabucak paylaşıverdiler çıkardığım şeyleri.

Tam, İsviçre yapısı kol saatime el koydu. Bir başkası, iyi cins deriden yapılmış ayakkabımın içine sıska ayaklarını gelişigüzel sokuşturdu. Ayağına tam geldiğini görerek, daha kolayca taşıyabilmek için bağcıklarını birbirine düğümledi. Boyunbağımı boynumdan kendisi çekip çıkaran Huu: «Şaka bir yana, Fransız kravatı kullanıyorsunuz!» diye işi alaya vurdu. Sonra dikkatle katlayıp, şipşak cebe attı.

Üzerimde, giysilerim ve her nasılsa unutulan, zamanında kırk liraya aldığım altın kaplamalı bir çift kol düğmesinden başka bir şey kalmamıştı. Birkaç gün sonra, P. 42'nin bundan önceki komutanı Ton That Di adında biri, gözünü kol düğmelerime dikti. Beğendiğini açığa vurarak, başını salladı ve beni kol düğmelerimden de etti.

Beklememi ve kanepenin üstünde biraz dinlenmemi söylediler. Sonra kapıyı arkalarından kapayıp gittiler. Sereserpe yayılmış otururken, varlığından emin olmadığım bir çıkış noktası arayarak bakışlarımla çevremi süzüyordum. Sonuç olarak, bir sigara molası sırasında, benim için söz arasında şöyle bir serzenişte bulundular. «Bu, tüymek için böyle uyuklama numarası yapıyor.» İşte o gece öğrendim ki, beni gözaltında tutma işlemini durdurmamışlardı.

Huu, gecenin on birinde, arkasında bütün çetesiyle birlikte yeniden gözüktü. Muoi adında olanı gelir gelmez ateşe başladı:

«Hangi yönetim bölgesinde oturuyorsunuz?»

«Thanh Phu, yönetim bölgesinde.»

Salladığı sert yumruk çenemde patladı.

«Nasıl, yönetim bölgesi ha? Hayır, Thanh Phu köyü,» diye uludu. Yüzü saldırganlaşmıştı.

«Thanh Phu köyü ve Thanh Phu yönetim bölgesi ikisi de aynı şey, yaptığımız kelime oyunundan başka bir şey değil,» diye karşıladım bunu da dik dik gözlerinin içine bakarak.

«Hey, kendine gel!» diye bağırdı Huu, Muoi'u geri çekiyormuş gibi yaparak.

Ellerimi arkama bağlamaları için buyruk verdi. Son-

ra beni bir cipe attılar. Onlardan, Thompson makineli tüfekleriyle silahlı birkaçı, sövüp sayarak, söylendiler: «Hey! Sakın, en iyi arkadaşlarımızı yırtıcı hayvanların inine götürmeyin, anlaşıldı mı?»

Cip, hayvanat bahçesinin ana kapısından çıktı. O arada gördüm ki, Ford'um hep aynı park ettiğim yerde duruyor.

Gecenin bu ilerlemiş saatinde, dışarda pek kalabalık yoktu. Sokağın iki yanında sıralı duran evler bana, sanki, gizli bir şey söylemek için birbirine yaklaşmış gibi geldi. Bu sırada cip bana üs görevini görmüş olan evin önünden geçti. Kapının önündeki bir taburede, bacak bacak üstüne atmış oturan evin efendisi, bağrışarak neşeyle oyun oynayan oğullarından en ufağının tarafını tutmuş, oyunu kazanması için onu destekliyordu. Cipi farkedince başını kaldırdı ve onu, sokağın öbür ucuna dek dalgın gözlerle izledi. İçimden, ona dedim ki: 'Kardeş, başıma neler geldiğini biliyor musun? Ne kendiniz ne de çocuklarınız için kaygılanıp korkmayın. Siz ve aileniz her türlü kötülükten, tehlikeden korunmuş olacaksınız. Size, bunun için söz veriyorum.'

Yaşam, önceden kararlaştırmışçasına, rastlantılarla doludur... Rastlantı sonucu pezevengin birinden, adını şöyle bir işittiğim bu oteli tanıdığımı söylemem, başıma bütün bu işleri açmıştı. Bu gece hayvanat bahçesinden çıktığımızdan beri geçtiğimiz yolda, beni otele götürürlerken, farkında olmadan, Saygon'un gönlümde en çok iz bırakmış iki yerini görmek fırsatını vermişlerdi bana. Eski oturduğunu evin önünden geçtikten sonra işte şimdi de karımın ve çocuklarımın kaldığı evin önünden geçiyorduk. Heyecanımın anlaşılmaması için büyük çaba göstererek, oraya kaçamak bir göz attım. Yukarı katta ışık vardı! Demek ki karım, kaçırdığım randevudan sağ salim dönmüştü. Aslında, bu akşam onunla buluşup edindiğim bilgileri anlatmakla görevliydim.

Karımla benim, üç çocuğumuz vardı. Evlendiğimizden beri birlikte geçirebildiğimiz seyrek anları uç uca eklesek, üç aylık bir ortak yaşantı zar zor çıkardı ortaya. Direniş dönemlerinde görevim gereği hep ordan oraya dolaşıp durdum. 1954'te barış yapıldığında, çalışmalarım yine sona ermedi. Üstelik belirli bir yerde oturmam yasaklanıp, ailemle daha az görüşmem

önerildi. Saygon'da bulunduğum sıralarda bile, çocuklarımı ve karımı ziyarete gittiğim seyrektir. Haber aldığım gibi, 20 Haziran kutlamalarından yararlanıp (20 Haziran, Hindiçini yarımadası üzerinde uzlaşmaya varılıp, Cenevre'de anlaşma imzalanmasının yıldönümüdür) bütün evlerin altını üstüne getirip aramışlardı. 25 Haziranda karımla karşılıklı birkaç laf etmek için eve gittim. Daha merdivenin başındaydım ki, karım beni, kollarında yeni doğan kızımızı bana doğru uzatarak karşıladı. O acelem arasında küçüğü kucağıma alıp ancak birkaç kez öpebildim. İhtiyatlı davranarak, kucağımda kızım, cibinliğin altına saklanıp öyle konuştuk. Kısa bir süre sonra, karıma bu akşamki randevuyu vererek ayrıldım.

Acaba şu anda, karım ve çocuklarım ne yapıyorlardı? Acaba, çocuklarım masum uykularının arasında, babalarının gözlerini onlara doğru kaldırmış, gölgelerinin bir parçacığını olsun görebilmeyi umut etmekte olduğunu düşlüyorlar mıydı? Acaba, karım bu akşamki randevumuza niçin gelmediğimi sezinleyip, nedenini bulmak için kafa yoruyor muydu? Haydi, hoşça kalın karıcığım, çocuklarım. Herkese, allahaısmarladık...

Üniformalı polislerin Quoc Dan Oteli'ne girip çıktığı görülüyordu. Beni birinci kata götürdüler. Arabanın içindeyken, bağlı ellerimi sezdirmeden altımdan geçirerek ilk fırsatta tabanları yağlayıp kaçabilecek biçimde önüme getirmiştim.

Birinci katta, sağdaki en son oda geniş bir yerdi. Odanın içinde, iç fanilâları ve kısa donlarıyla ayakta bekleyen birkaç müşteri, polisler her şeyin altını üstüne getirmek için harekete geçerken, baştan aşağı zangır zangır titriyorlardı. Bu arada benimle ilgilenen yoktu. Çaktırmadan, merdiven başına ulaştım ve 'mademki beni unuttunuz, ben kirişi kırıyorum dostlarım' diyerek, ayaklarımın ucuna basarak merdivenlerden indim. Aşağıya vardığımda, karşıdan karşıya geçerken görülmüş olacağım ki, polisin biriyle burun buruna geldim.

«Dur orada!» diye bağırdı. «Nereye gidiyorsunuz, böyle?»

«O baylar, bana, önlerinden inmemi söylemişlerdi de.»

Uzunca bir bekleyişten sonra, yanlarında otel müdürü, birbiri ardından bütün takım merdivenden indiler. O gece, zavallı adamın işkence altında inleyip uluması yüreğimi sızlattı. Talihsizlik onu yıldırım gibi çarpmıştı. Neyse ki, onu bir geceden fazla tutmadılar. Bu otel hakkında verdiğim bilgilerin baştan aşağı asılsız olduğuna inanmaları için, onlara gerekli olan süre, bir geceymiş meğer.

Ertesi sabah, Ton That Di adında olanı beni aynı büroya çağırttı. Ton That Di, 42'nci Postanın bundan önceki komutanı buranın yalnızca görünüşte sorumlu kişisiydi. İşin içyüzünde, burayı ellerinde tutan, komutan Nhan, Tran Kim Tuyen, Ngo Dinh Nhu'dan oluşan «Başkanlık Sarayı» takımıydı ki, onlar da zaten doğrudan doğruya Amerikalı danışmanlar çetesince yönetiliyordu.

Di, açıkça bana karşı bir hayli saygılı davranarak, nazikçe adımı, yaşımı, ailemi, sağlığımı... sordu. Sonra, ellerini birbirine kavuşturup:

«Sizden başkanlık sarayına teşrif buyurmanızı rica edeceğiz,» dedi anlamlı bir biçimde. «Sayın Cumhurbaşkanımız sizi görmekten mutluluk duyacaklar.»

Damdan düşer gibi oldum. Ne biçim hikâyeydi bu! Bunlar, ne dolaplar çeviriyorlardı? Ahlâksızlığı, düzenbazlığı bu dereceye çıkarabilmiş olmalarını aklım almıyordu. Bilmiyordum ki, geçmiş eylemlerim konusunda, hainin biri düşmana ayrıntılı bir rapor vermiş.

Başımı sallayarak:

«Hiç bir şeyden haberi olmayan benim gibi birinin Cumhurbaşkanına söyleyecek neyi olabilir ki?» dedim.

«Olsun olsun. Rica ederim, siz yine de gelin.»

Kurnazca gülümsedi ve bana son derece önemli bir devlet sırrı verecekmiş gibi, sesini alçalttı:

«Ekselânsları bu sırada, kabineyi yeniden kurmakla meşguller. Sizin, yeni kurulacak kabineye katılmanızı kendisiyle işbirliği yapmanızı diliyorlar.»

Bal gibi de anlamıştım, ama anlamamış gözüktüm. Bir anda, söylenenlerin değerini, ne demek olduğunu kavrayamadan cahil bir köylü havasına büründüm.

Di, kendimi naza çekeceğimi sanıp, arkasından aceleyle ekledi:

«Sizi memnun ve tatmin edecek ücreti seçmekte tümüyle ve kesinlikle serbest olacaksınız.»

Ona, bu işte bir yanlışlık olduğunu anlatmaya çalıştım:

«Beni başka birinin yerine, kabul etmek istemeniz büyük bir şans. Ama, ben yıllardır yalnızca toprakta çalıştım. Bu yüzden, benden bir hükümete katılmamı nasıl istersiniz?»

Di, daha da dalkavuklaştı:

«Hükümet üyeleri arasına, sizin çapınızda bir adam katmak Güney için, ne büyük onur olacak. Sizden, bizimle işbirliğini kabul buyurmanızı diliyoruz.»

Yarı alaylı, yarı ciddi sürdürdü:

«Bir kez hükümete girdiniz mi, artık bir piliç aramak için hayvanat bahçesine gitmek zahmetine girmeyeceksiniz. Ağzınızdan çıkacak bir tek sözle, hemen şu anda, iyi bir konuta ve hoşunuza gidecek güzel kızlara sahip olacaksınız.»

Bu telden çalmadığımı, bunun bana sökmediğini ona anlatmayı gerekli buldum:

«Biliyorsunuz, ben taşradan geliyorum. Hayvanat bahçesinde bir tur attım. Eğer, bir pilice rastlamak fırsatı çıksaydı, onunla azıcık sohbet edecektim, fazla değil, tabii yalnızca hoşça vakit geçirmek için.»

Bu davet ve red oyunu, hemen hemen bütün sabah boyunca sürüp gitti. En sonunda, Di en son kozunu oynamaya karar verdi:

«Kim olduğunuzu kesinlikle bildiğimiz içindir ki, sizi bizimle işbirliği yapmaya çağırıyoruz,» dedi ayağa kalkarken. «Belki, döneklik etmiş olmaktan ve partinin siz izletip öc almasından korkuyorsunuz. Ama, biz sizden bize başka bir biçimde aracılık etmenizi isteyeceğiz. Siz kendiniz de göreceksiniz ki, son derece basit bir şey. Gerekli bütün konforu, hizmetçileri, uşaklarıyla bir villa size ayrılıp, buyruğunuza verilecek. Hoşunuza giden şeyi yapmakta ve beğendiğiniz yere gitmekte tam anlamıyla özgürsünüz. Hiç kuşkusuz, bu arada koruma memurlarımızca sürekli olarak gözetileceksiniz. Size net aylık olarak 20.000 lira öneriyorum. İşler iyi yürüdüğü takdirde alacağınız yüksek prim bunun

dışındadır. Siz, durumun ne merkezde olduğu ve ne yönde geliştiğini bize bildirmek amacıyla, radyo dinlemekten başka bir iş yapmayacaksınız. Görüyorsunuz, ne kadar basit. Sonra, böylece hiç kimse sizi hainlikle suçlayamayacak ve kimseye zararınız dokunmamış olacak. İşimiz mutlak bir gizlilikle saklanacak. Dışarıya, hiç bir şey sızmayacak. Sizinle bağlantıyı sağlamak için güvenilir tek bir kişi seçilecek... Nasıl, anlaştık değil mi?»

«Pek değil,» dedim, ağır ağır. «Her şeyden önce, bu radyo denilen şey nedir? Şimdiye dek ondan sözedildiğini hiç işitmedim.»

Adam ağzı açık kalakaldı. Dudaklarını ısırdı, sonra çekip gitti. Öğleden sonra yine, ama bu kez yanında parayla geldi. Her bakımdan 'Gençleştirilmiş Kabine'ye katılma ve işbirliği yapma çağrılarının, sivrisinek vızıltısı gibi, sonu gelmedi. Tabiî ben de, aynı şekilde hep reddettim. En sonunda, bu usanç veren can sıkıcı savaşta, öyle bir an geldi ki, aşağılık herif konuşmasını tükürerek bitirdi ve dilinin ucuna gelen sözcüğü söylememek için kendini güç tuttu.

«Peki! Hükümetimizin sizin için ne gibi gösteriler hazırladığını, bu akşam öğreneceksiniz!.. Kendinizi hükümetimizden sakının ve kurtulmak için en ufak bir ümit beslemeyin! Gücünüzü en yüksek derecede tutun!..»

Baştan çıkarma, kandırma çabaları — en son dereceye varmıştı — günle beraber sona erdi. İşin tatlı yanı bitmişti. Şimdi perde kanlı ve acılı bölüme başlamak üzere açılıyordu. Buna yeteri kadar özenle kendimi hazırladım. Ölümüne bir mücadele başlayacaktı. Onların üstesinden gelmek için irademi daha da pekiştirdim.

Öğleden sonra, altıya doğru beni yeniden aradılar. Hep aynı bürodaydım. Ve henüz alınyazım belli olmamıştı.

Bir tek söz bile söylemeden, ellerimi arkadan sıkıca bağladılar. İpin boş kalan öteki ucunu da, tavandaki bir makaralı düzeneğe taktılar. Sonra, ipi yukarı çektiler. Yavaş yavaş yerden yükseldim ve kendimi yerden birkaç karış yükseklikte, karnım yere doğru, başım ayaklarıma değecek kadar yaklaşmış, yay

gibi gerili bir durumda asılı buldum. O anda, bir düzine haydut üzerime çullanıp vurmaya koyuldular. Tek kelime konuşmadan, ara vermeden, hepsi aynı anda tek bir elmiş gibi vuruyorlardı. Sopa, koltuk ayağı, sandalye arkalığı, kurutulmuş sığır barsağı darbeleri yağmur gibi yağıyordu. Gözlerim kapandı. İnliyordum. Vücudum tıpkı bir topaç gibi dönüp duruyordu. İki büklüm asılı olduğum için göğüs kafesim sıkışmıştı. Bu yüzden iyice, kuvvetli bağıramıyordum.

Dikkat ettim; vuruş biçimleri Fransızlar devrindeki polis örgütündekilerin vuruşlarına benzemiyordu. Onlardan farklıydı ve izinde yürüdükleri babalarını fersah fersah geçtikleri söylenebilirdi. Serinkanlılıkla ve inatla vuruyorlardı. Güçlerini ölçülü bir biçimde kullanıyor, bağırarak, söverek boş yere harcamıyorlardı. Tütün işleyen makineler gibi düzgün, tempolu bir şekilde vuruyorlardı. Öylesine ustalıklı vuruyorlardı ki, her darbe insanın etinde derin izler bırakıyordu.

Bu seans, on beş dakika kadar sürdü. Ondan sonra da, yalnızca soru sormaya başladılar:

«Adın Thuan, değil mi?»

Derin bir sessizlik, benim yerime cevapladı bu soruyu.

«Ya P., o kadın nerede?»

Ağzımı açmadım bile.

Benim gerçek kimliğim üzerinde yanılmamışlardı. Bayan P.'ye gelince, uzağa gitmek gereksizdi. Sözünü ettikleri benim karımdı. Ama o andan itibaren laftan yana cimriliğim tutmuştu. Bundan böyle, onlarla olan ilişkilerimde, «sessiz kalma ve inkâr» geçer akçe olacaktı. Sessizlik ve inkâr: *bilmiyorum, tanımıyorum, doğru değil, hayır, hayır* ve bir daha *hayır*.

Sadece iki sorudan —'Adın Thuan değil mi?' ve 'P., kadın nerede?'— oluşan sorgu, uzunca bir zaman sürdü. Önceki gibi hep sessiz kalıyordum.

Bu kez adamakıllı, tozumu silkelemeye koyuldular... Ve ben, hırıldanmakla inlemek arasında bağırıyordum ipin ucunda fır fır dönerken. Az sonra, öyle bir an geldi ki, inlemek için soluğum yetmemeye başladı. Kudurmuş deliler tarafından dövülüp kırbaçlanan, her yandan korkunç bir basınca uğramış, tam bir kum torbası olmuştum.

Dayağı durdurup odayı terkettiklerinde, içimde, ateş gibi yanan bedenime serin ve zevk veren bir sağanak yağmış gibi, anlaşılmaz duygu vardı.

Bir ara, hayal meyal birisinin «Hey! Siz başına vurdukça herif bağırırken tıkınmak mümkün mü, be! Gelin bakın, herifin içi dışına çıkmış! Bayılmış da, galiba, ha?» dediğini işitir gibi oldum. Kapının eşiğinde konuşuyorlardı, ama ses bana, bir uzaklaşıp bir yakınlaşıyormuş gibi geliyordu.

Saat sekiz ya da dokuz sıralarında, yine göründüler. Burnuma pamuk dolu bir dolgu koydular. Pamuk parçasının hafifçe kımıldadığını farkettim. Demek ki, henüz soluk alabiliyordum. Ha şöyle! İçim rahatlamıştı. Sonra... paspaslama seansı yeniden başladı. Sonunda, en ufak kıpırdanma, hareket dahi yapamıyordum ve asılı bir cesetten farkım kalmamıştı. Ne bana vurdukları darbelerin, ne de biraz soluk almak için kendilerine verdikleri araların bilincinde değildim.

Şöyle böyle, vakit gece yarısına yakındı ki, yine geldiler ve burnuma yeni bir pamuk daha tıkadılar. Bu kez, güçlükle bir titreşim farkettim pamukta. Soluklarım daha da zayıflayıp, seyrekleşmişti. O zaman, beni asılı bulunduğum yerden indirdiler. Bütün eklemleri birbirinden ayrılıp çözülmüş bir kukla gibi yere çöküverdim. Ama yine de bana uyguladıkları işkenceye son vermediler. Hatta, içlerinden bazıları, iş olsun diye benzine batırılmış bir bez parçasını çakmakla tutuşturup, ayak mafsallarımı ve damarlarımı ısıtmak zahmetine girdiler. İki dünya arasında bir gidip bir gelen ben, çıkan alevleri iyice farkediyordum. Fakat, garip şeydir ki, vücudumun yanan yerlerinde belli belirsiz bir uyuşukluktan başka bir şey duymuyordum.

Acı duymak sürekli bir uyarıcı görevi görüyor. Hemen bilincimi kaybedip, dalmamı engelliyor, beni uyandırıyordu. İşin aslında, ancak acıyı tamamen duyduğum an, onun bilincine varabiliyordum. Ve ancak bir süre sonra, küçücük karanlık bir odada, döşemenin üstüne serilip kaldığımı farkettim. Vücudum baştan aşağı sızlıyordu. Sanki ıstırap, etim ve kemiğimle benden oluşmuştu. Başım gittikçe şişip büyüyor ve sonra çatırdayarak irili ufaklı parçalara ayrılıyordu sanki.

Vücudumun üzerinde bir el geziniyordu. Yanıbaşımda, hayal meyal seçebildiğim bir gölge...

«Bilincinizi toplayabildiniz mi? Güzel! Şimdi size adamakıllı bir masaj yapayım.»

Amonyak kokusu, kendimi tamamen toparlayıp, beş duyumun yeniden uyanması için yetti. Adamın bana merhem yerine sidik ile masaj yaptığını anladım.

«Adım Mao'dur,» dedi adam. «Biliyor musunuz, bu tip bir seanstan sonra, her şey bitmiş olsa bile, hemen anında size masaj yapacak biri yoksa, ömür boyu sakat kalabilirsiniz.»

Arkasından, tutuklanma nedenimi sordu «Bilmiyorum» diye karşılık verdim. Bu sefer kendinden sözetmeye başladı. 1954, Cenevre anlaşmalarından sonra Kuzeyden gelmişti. Hemen, Diem'in çevresindeki bazı kişilerden yakınmaya başladı. Zaten, sözünü ettiği kişiler yüzünden Güney'i bırakıp, Bangkok'a gitmek zorunda kalmıştı. Orada, göçmen yurttaşlarını bulmuş. Onlara da şikâyetlerini ve yakınma nedenlerini anlatmaya başlamış rasgele. Aradan fazla geçmemiş ki Tayland polisi onu Diem'e iade etmiş.

Mao, yeniden konuşmaya başladı:

«Size, akşamın başından tâ gece-yarısına dek işkence yaparlarken iyice ve açıkça anladım ki, benim bildiğime göre, burada kimseye bugün size davranıldığı gibi yırtıcı ve acımasız davranmamışlardı. Sizi, belli bir kadın hakkında sorguya çektiler. Niye cevap vermediniz ki? Ölesiye dayak yiyorsunuz.»

Cevap vermek için, büyük bir güç harcamak zorunda kaldım:

«Bu, adı geçen kişiyi tanımıyorum. Tersini ileri sürmem, onun mutsuz olmasına yol açacaktı. Kendi sıkıntı ve acılarımı başkaları üzerine yıkmak alçaklık olurdu, bayağılık olurdu, korkaklık olurdu, ve günah olurdu. Anlıyor musunuz?»

Beş duyum da, sanki bilinç alanımın sınırında durmuş, içeri girip girmemeye karar veremiyorlardı. Yüreğim büyük ve kuşku dolu bir üzüntüyle çarpıyordu. Karım demir parmaklıklar ardına düşmüş müydü acaba? İşkenceye katlanabilecek miydi? Kafamda binbir düşünce birbirini kovalıyordu. Beni ve karımı, gerçek kimliğimizle nasıl tanıyorlardı? Aslında, kim olduğumu madem biliyorlardı, öyleyse militanlık yaptığımı ve geçmişim hakkında bir sürü şey de bilebilirlerdi. Onlara nasıl karşı koyabilecektim? Durum oldukça çetrefildi

ve gelecekte daha kötü şeyler olacağını haber veriyordu âdeta. Ve ben bu şekilde kıstırıldığım için, sübjektivizme kapıldığım için kendi kendime kızıp duruyordum. Bu son zamanlarda hayvanat bahçesi, çiçek bahçeleri... gibi genel yerlerde emin olmadan dolaşmaya çıkmıyordum bile. Ama düşman, «köpeklerini» oldukça çok sayıda salıvermişti. Pazar günü hayvanat bahçesi öylesine kalabalıktı ki, orada yalnızca birkaç dakika geçirmenin hiç bir tehlikesi olacağını düşünmüyordum. Keşfedilmediğimi umarak kendimi uyanık sanmıştım. Zaten, tersini düşünüp, kim kuşku duyabilirdi ki?

O sırada, neşelenmek için kendime birkaç neden bulmuştum yine de. Bugün ayın kaçı olmuştu ki? Otuz biri. İşte, üç gündür ellerinde bulunuyordum ve, karımın ve kendi kimliğim konusunda sorguya çekilip duruyordum. Oysa, planlarımıza göre, ayın otuzunda, arife günü, Saygon'da yoldaş Ba Duan ile birlikte verilecek konferansımı güvence altına almak için yoldaş Thu'yu görmem gerekiyordu. Onunla yapılacak ön hazırlıklar konusunda görüşüp tartışacaktım. Bana göre ok yaydan çıkmıştı artık. Ama, iki arkadaşım için de aynı şey olsaydı, acım dayanılmaz olurdu. Bu, devrim için, yokolmak demek olabilirdi de çünkü. Onlara, işkence edebilmeleri düşüncesi beni heyecanlandırıyordu. Bu yüzden, benliğim vicdan azabıyla çılgınca çalkalanıyordu. Ama, kendi kendime diyordum ki, her şeye rağmen başlarına bir şey gelseydi, bu aynasızlar bana yalnızca karımın ve benim adım üzerinde sorular yöneltmeyeceklerdi. Üçümüz; ben, yoldaş Ba, yoldaş Thu arasındaki ilişkileri kurcalayıp duracaklardı. Yoksa, yalnızca iki soru yerine daha önemli öbür sorular üzerinde direteceklerdi. Böyle bir sonuca varmak beni biraz olsun yatıştırdı. Büyük bir yükten kurtardı. Telâşa kapılacak bir şey yoktu! Tuzağa bir tek ben düşmüştüm, ve arkadaşlarımın başına kötü bir şey gelmemişti!

Herhalde, bu polisler çetesi beni dövmek için, yorulmak bilmeyen bir gayretkeşi kullanıyorlardı. Çünkü bu yürekli ve yiğit (!) adamlar için saat söz konusu değildi. Sabahın üçüne doğru onlardan bir düzinesi geldi. Beni koltuk altlarımdan tuttular ve kabaca sürüklediler. Bu kez beni askıya çekmekle zaman yitirmediler. Ama, eşek arısı sürüsü gibi başıma üşüşüp üzerime çul-

landılar. Bu sürü, bana en fazla yumruk atıp tekme vuranı oldu. Hem de gelişigüzel değil, hep birlikte ekleştiriyorlardı. Biri, bir başkasının suratımın ortasına yumruğunu yerleştirmesi için, saçlarımdan çekerek başımı yukarı kaldırıyordu. Karnıma, topuklarıma esaslı şutlar çekiyorlardı. Göğsümün ortasına bir dirsek, arkasından boynuma keskin bir el darbesi. Bir an geldi, içlerinden ikisi, beni sarkan kollarımdan tuttular. Öbürleri de, göğsümü nişan tahtası yerine koyup, birbirleriyle yumruk, tekme, dipçik vurma yarışına girdiler. Bu usulden yorulduklarından «diz darbesi» yöntemine geçtiler. Kollarımı arkadan sırtıma doğru büktüler. Öne doğru katlanmak zorunda kaldım. Tam bu anda, sallanan bir diz darbesi tam burun kemiğimi buldu.

Soluk almak için biraz durduklarında, beni bıraktılar. Hemen yere çöküverdim. Tüm bedenim kan, giysilerim yırtık, el ve ayak parmaklarım ezik içindeydi Haşat olup yere tepsi gibi yayılıp kalmış vücudumun çevresinde bir halka oldular. Beni bir tekme bombardımanına tutarak eğlenmeye başladılar. Daha güçlü vurabilmek için ayaklarını daha yükseğe kaldırıyorlardı. Adı Xoong olanı halkadan dışarı çıktı. Dört itine beni el ve ayaklarımdan tutmalarını, herkesin kendi bulundukları yöne doğru çekmesini buyurdu. Kemiklerimi çatırdatmak amacıyla çekmeye başladıklarında hafifçe yerden yükseliverdim. Herifler, dişleri kenetli, topuklarının ucuyla göğüs kafesimi vargüçleriyle tekmelemeye başladılar. Her vuruşta kalbimin iyice kasıldığını, atışlarının gittikçe belirsizleştiğini duydum. Bütün güçleriyle tekmelediler, tekmelediler, tekmelediler... Ne kadar süre. kaç kez hiç bilmiyorum. Burun deliklerimin içine pamuk gibi bir şeylerin konduğunu duyar gibi oldum yalnızca. Sonra, bana çok uzaktaymış gibi gelen bir ses işittim:

«Herif ölecek! Artık bırakın, yeter!»

Beni hücrenin zeminine fırlatıp attılar. Mao, bana sidikle masaj yapmak için yeniden göründü. Diğerlerinin de seyir fırsatını kaçırmadıklarından eminim.

Ertesi sabah, Mao'ya otuz kırbaç vurarak işe başladılar. Sonra beni büroya götürdüler. Boğazlanmış tavuk gibi başım önüme düşüyordu. Başım bir o yana, bir bu yana, yakınırcasına sallanıyordu. Sonra beni olduğum gibi tuttular; Di adındaki herif gelip, bütün

hünerlerini göstersin diye. Hayvan herif boksu çok iyi biliyordu. İşe başlayınca, yumruklarının çömezlerininkinden farklı olduğu hemen belli oluyordu. Bu yüzden, oldukça uzun bir süre kendime gelemedim.

Ayıldığımda hücrede tek başımaydım. Demek ki Mao taşınıp götürülmüştü. Kollarım ve bacaklarım acıdan uyuşmuş, büsbütün tutmaz olmuştu. Azıcık olsun kıpırdamayı denedim. Vücudum birdenbire acımasız bir yaylım ateşine tutulur gibi oldu. Kendimden geçtim yeniden. Beni atıp bıraktıkları şekilde; yemek yerken, uyurken hep aynı yerde ve aynı durumda, bir külçe gibiydim. Bilincim yok olmuş, sisler arasında dolaşıyordum sanki. Ama biraz sonra kendimi toparladım. Acı, zincirlerinden kurtulmuş vahşi bir hayvan gibi bana uzun çığlıklar attırıyordu. Sanki baştan aşağı dayanılmaz bir ağırlık altında eziliyordum. Ne yaparsam yapayım dikkatimi belirli bir şey üzerinde toplayamıyordum.

Bir hafta boyunca orada, yatar durumda kaldım. Sonunda kalkıp oturabilmeyi başardım. O zamandan sonra, hapis arkadaşlarım gibi bana da avluda yemek yeme izni verildi. Aralarından birkaçı acıyarak, beni sırtlarında taşıdılar. Sayıları yüzü geçmeyen talihsiz arkadaşlarım beni böyle pek berbat bir halde görmekten üzüntü duyuyorlardı. Hâlâ, geçirdiğim dayak fasıllarının etkisi altındaydılar.

Pirinç kâsesi elimde ağırlaşıyordu. Ağrıyan çenem çiğnemeyi reddediyordu. Verdikleri katık, genellikle bir avuç taze bakladan oluşuyordu. İyi ama nasıl oluyordu da bana et veriliyordu? Başımı kaldırdım. Bakışlarım arkadaşlarımın umut verici bakışlarıyla karşılaşınca şaşırdım. Birdenbire kavradım ki, kendi kâselerinde kazara rastladıkları et parçacıklarını biriktirip benimkine koymuşlardı. Elimde içi et dolu kâse, bakışlarımı teker teker her biri üzerinde dolaştırdım; ağlıyordum.

Ey parti yoldaşlığı! En dar, en kötü, en sıkıntılı zamanlarda kudretin ne kadar iyi ölçülebiliyor! Gözyaşlarım artık dışardan da belli oluyordu. Çünkü, herkes payına düşeni verip beni beslerken, arkadaşlarım tutumumun doğruluğunu onaylamış oluyorlardı. Gönüllerinin derinliklerinde, bana cesaret veriyorlardı: «Direnmekten vazgeçme! Daha önce de yapmış olduğun

gibi uğraşını sürdür!» Evet arkadaşlar, Partinin bir üyesi olarak ruhumun saflığını, yüreğimin soyluluğunu her türlü lekeden koruyacağım!

Görünüşe göre, beni on gündür unutmuşlardı. Bir gün, tutuklu arkadaşlardan birinin sırtına tünemiş avluda dolaşırken, mahkûmlar arasında yoldaş K'yi gördüm. Tutuklandığı andan beri, yan tarafta hapisti. Birbirimizi tanımıyormuş gibi yaptık.

Tutuklu yoldaşlardan, bir hainin beni satmış olduğunu öğrendim. Bu herif, yoldaş H.M.'nin yanında direnişe katılmıştı. Ayrıca birçok *Birlik*'te görev almıştı. Beni oradan tanıyordu. Cenevre anlaşmalarından sonra, geçen yıl düşmana gidip teslim olmuştu. O günden beri de, 42'nci Posta'da ajanlık, kuryelik yapıyordu. Günlerini park gibi genel yerlerde gezinip dolaşmak, lokanta ve dükkânlarda sürünmekle geçiriyordu. Bir militan kokusu alır almaz, havlamaya başlıyordu. Her sabah, düzgün giyinmiş, gerektiği gibi kıravatlı, arkasında bir muhbir sürüsü, onları işe alıştırıyordu. Onun her geçişinde tutuklu arkadaşlar, ister istemez: «İşte sahibiyle gezintiye çıkacağı için tasması takılmış bir köpek» derlerdi. Benim de bu herifin oyununa düşüşüm tamamen rastlantı sonucu oldu.

Adı Lam Son'du. Kısa sürede C.I.A.'nin aylıklı acımasız bir işkencecisi oldu. Görünüşlerinden militanları ayırdedebildiği için, yeni efendileri onu, bundan önceki şeflerinin yaptığı gibi, militanın kokusunu alsın diye toplumun içine salmakta kullanıyorlardı. Birçok kereler, onu, orayı da kırıp geçirsin diye Kamboç'a bile götürdüler. Bu aşağılık herif onların en tehlikelilerindendi.

Güçlükle kımıldamaya ve yürümeye başlamıştım ki, beni yeniden huzura çıkardılar.

Kanıma göre, geçen on gün zarfında düşman yeni işkence yöntemleri tasarlamıştı. Ben de, boş durmamış, onlara en iyi nasıl kafa tutulur, onu düşünmüştüm.

Hiç kuşkusuz, Lam Son hakkımda bildiği her şeyi söylemişti. Öyleyse, İstihbarat Merkez Servisinin po-

lisleri beni itirafa, ihbar etmeye, teslim olmaya zorlamak için her şeyi yapmaya hazırdılar. Bu yüzden, beni elde etmek için binbir çabayla, bana işkence yapmak için de binbir kötülükle hesaba oturmuşlardı. Fakat, henüz bütün kozlar oynanmamıştı. Onların hazırladıkları oyunlara, tuzaklara, hilelere karşı çok daha şeytanca bir savunma hazırlamam gerekliydi.

Tutturduğum yol bir tek sözcükten oluşuyordu: *Kazanmak*. Beni boyun eğmeye zorlamak, devrimciliğin onurunu lekelemek konusundaki çaba ve isteklerini etkisiz bir noktaya indirgeyip, yoketmeliydim. Yoldaş Ba Duan'ın, düşmanın devrimci güçlere karşı gemi azıya aldığı kritik anlarda tekrarlamaktan hoşlandığı sözler eksiksiz, belleğimdeydi: «Kazanan her zaman bizleriz. Her gördüğümüz yerde düşmanın kafasını ezeriz. Ülkemizde ve bütün dünyada Devrimci Hareket tam bir saldırı durumundadır.» Düşmanın, bu sözlerin açıklığı ve kesinliği karşısında korkup titreyerek kendiliğinden teslim olması için elimden gelen her şeyi yapmak zorundaydım.

Artık gönlümdeki gerçek, hiç bir zaman başkan Ho'nun çok değerli kuralından pek farklı olmayacaktı: «*Partiye bağlılık halka sevgi ve içtenlik*.» Ölsem de kalsam da, zaferi kazanacaktım, hem de şerefli bir zaferi.

Bu güvenceden güç alarak, kendimden emin, bürodan içeri daldım. Kavga etmek isteğiyle dopdoluydum. Gözüpekliğimi belli eden bir tavır takınarak dik dik baktım; etimi didik didik edebilirsiniz, kemiklerimi ufalayabilirsiniz. Soluğumu kesip yüreğimi durdurabilirsiniz. Fakat maneviyâtımı, devrimci ruhumu ve ihtilâlci düşüncemi, işte hiç bir zaman onları zaptedip, önünü alamazsınız. Sanıyor musunuz ki, emrinizde çalışan bu zavallı herifler, yüzyıllar boyunca hep size ve amaçlarınıza hizmet edecek.

Bu sefer de, yepyeni bir işkence yöntemi kullandılar. Bu, daha deneme safhasındaki yöntem için kobay olarak seçilmek onuru da bana nasip oldu. Bu yöntem uzun bir dayak faslı ile birlikte, sorulan soruların anında cevaplandırılması zorunluluğu olan bir sorgudan oluşuyordu. Sorgu, ayakta, elektrik lambalarından fışkıran ışıkların yaylım ateşi altında yapılıyordu. Ayini yürüten papazlar —Ngo Dinh Nhu tarafından titizlikle ele-

nerek seçilmiş yirmi beş tane güçlü kuvvetli delikanlı, nöbetleşe çalışan dört ekibe ayrılmışlardı. Biri akşam, öbürü sabah olmak üzere her ekip en azından ikibuçuk saat çalışıyordu (!). Beni, sürekli uyanık ve işe yarar bir durumda tutmaya uğraşıyorlardı. Ekip şefleri, An, Lam ve adını şu anda hatırlayamadığım dördüncüsü, hepsi İstihbarat subayıydılar. Öğrenimlerini A.B.D.'de, Japonya'da, Filipinler'de ve Formoza'da yapmışlardı. Beyinleri pis, aşağılık düzenler, dolaplarla; yürekleri kötülük ve şeytanlıklarla, kafaları da gerici safsatalar, saçmalıklarla tıka basa doldurulmuştu dördünün de. Gaddarlıkları, şeytanlıkları, insanlık dışı davranışları, kısacası bayağılıkları hep yankee danışmanların güvenini, «aferin»ini kazanmak içindi. Bu konularda, C.I.A. nınkiler kadar iyi öğretmenler, iyi okullar dünyanın hiç bir yerinde yoktur, diyebilirim. An ve Au'ya karşılık Lam ve ekibindekileri seyredince, Amerikan biliminin insanları nasıl hayvan haline dönüştürdüğünü kolayca anlayabilirdiniz. Bu herifler tam anlamıyla birer hayvan - insan idiler. İşin kötüsü; yiyip içmekten, dünya nimetlerinden yararlanmaktan zevk alan yanları insan özelliğini; düşünen ve hareket eden yanları ise hayvan özelliğini taşıyordu.

Üzerimde ilk çalışmaya başlayan An'ın ekibiydi. Eskiden Hoan Long ve Hanoi'da elçilik baş temsilcisi olan bu hayvan gibi adam, bu işin ustasıydı ve sorguyu çok sinsi bir şekilde yürütmesini biliyordu. Beni ayakta, ellerim duvara dayalı, ayaklarım duvar dibinden dört yer karosu uzaklıkta —tam 80 cm.— vücudum dirençsiz ve dayanıksız, ister istemez öne doğru eğilmiş bir durumda tutuyordu. Bu yarı sallantılı duruşun acaipliği bana hiç güven vermiyordu. Birden gözlerimin görmemeye başladığını farkettim. Ensemin iki yanında birer karış uzaklıkta, 500 watt'lık iki elektrik ampulü sırayla yanıp sönüyordu. Aynı zamanda vücudumun her yanını kavurucu bir ateş bastı. Bu ateş, sanki kafatasımda bir vida yuvası açılıyormuş, sonra vida çakılıyormuş, daha sonra da çivi sökülüp çıkarılıyormuş duygusu veriyordu bana. Bu anlarda kafam uğulduyor, bulanıklaşıyor, şişiyor, büzülüp çekiliyor, bir taşlaşıyor bir sıvılaşıyordu. Kırk parçaya ayrılan vücudum acıdan ulumak istiyordu. Gözlerim ölgün, ama amansız ışıklar saçıyordu.

Yere bir külçe gibi yıkılmama az kalmıştı. Aslında, o, bu şekilde ayakta durmaktan çok daha iyiydi, ama... Ah! Bırakalım, meydan onlarınken istediklerini yapsınlar bakalım! Fakat az sonra, düşme kararımdan caydım. Evet, ayakta kalmak onlara vücudumu istedikleri gibi kullanabileceklerini, ama saldırılarının hiç bir zaman ulaşamayacağı ruhuma asla söz geçiremeyeceklerini göstermek için, ayakta durmaya çalışmam gerekiyordu.

Evet, bu işi sürdürmek, sonuna getirmek gerekliydi. Mademki. bu, düşmanla yüz yüze gelinen açık bir savaştı, geçen her dakika benim lehime işliyordu.

Bana, sorular sormaya başladılar. Hiç ara vermiyorlardı. Ama soruları, insanı arkadan vuracak biçimdeydi. Üstelik tatlılıkla soruyorlardı:

«Küçükken, ananızı ve babanızı sever miydiniz?»

Karşılık vermedim. Gelgelelim bir anlık bile dinlenme fırsatı bırakmadan, soruyu hemen tekrarladılar.

«Anneniz, şu anda neredededir?»

«Öldü.»

«Babanız?»

«O da öldü.»

«Küçükken, ananızı ve babanızı sever miydiniz?»

«Elbette.»

«Hangi yaşta okula başladınız?»

«Hatırlamıyorum.»

Hemen hemen her zaman, canlı yerine ölü, evet yerine hayır diyerek ters ve karşıt cevaplar veriyordum.

«Kaça kadar okudunuz?»

«İlkokulu bitirdim.»

«Hangisini?»

«Bucağımızdakini.»

«İlkokul öğretmeninizin adı?»

«Unuttum.»

«Siz beş yaşındayken, anneniz pazardan dönüşünde size şekerlemeler getirir miydi?»

«Hatırlamıyorum.»

«Altı yaşındayken?»

«Aklımda kalmamış.»

«Peki, ya on yaşınızı?»
«Eh, şöyle böyle.»
«Babanızdan korkar mıydınız?»

«Hayır.» (Aslında, oldukça sert bir adam olan babamın önünde korkudan titrerdim.)

«Sizi sık sık döver miydi?»
«Hayır.»

Sorular, arkamdan, hemen hemen bir fısıltı şeklinde, fakat bir metronom kadar düzenli bir biçimde geliyordu.

«Thanh Phu'da doğmuşsunuz, ha?»
«Evet.»
«Okuldayken döğüşür müydünüz?»

«Daha çok, ufak çaptaki kavgalara katılırdım. Yüzümü gözümü de şişirirlerdi.»

«Siz, Güneyli değilsiniz!.. Güneyliler 'yüzünü gözünü şişirmek' deyimini kullanmazlar!..»

İşte, bu doğruydu! Dalgınlıkla, güneylilere özgü 'burnunu şişirmek' deyimini kullanmamıştım. Durumu kurtarmaya çalıştım:

«Ben, Güneyde doğdum, ama, annemle babam Kuzeyliydiler. Onların diyelekleri bana da geçmiştir.»

Gerçekten güneyli olup olmadığımı anlamak için tuzaklar kuruyorlardı. Daha ihtiyatlı olmam gerekiyordu. 'Ofis' yerine 'büro', 'tüketmek' yerine 'harcamak' demeliydim ([1]). Bu herifler böylesine düzenbaz, dalavereci, üçkâğıtçı idiler.

Artık, aklım zıvanadan çıkıyor, bedenim direnç gösteremiyordu. Bana, sanki iki ampul de gittikçe daha güçlü, daha canlı yanıyormuş gibi geliyordu. Vücudumun her yerinden, ter derecikleri akıyordu. Ayaklarımın içinde ter gölcükleri oluşmuştu. Onlar, gizli bir şey söylermiş gibi artık nefret etmediği fısıltılı tonla soru yağdırırken, başım dayanılmayacak bir şekilde uğulduyordu.

«Anne ve babanız, Kuzeyin hangi bölgesindendi?»
Cevap yok.

---

(1) Bu anlamdaş terimler aynı şekilde hem Güneyde hem Kuzeyde kullanılmaktadır. Burada sözcüklerin kullanılışına ağırlık vermek için kullanılmıştır.

«Sık sık hasta olur musunuz?»

Cevap yok.

«Kaç kız, kaç erkek kardeşiniz var?»

Sorular hızlanmışa benziyordu. Her soruya cevap vermemezlik de etmiyordum. Kendi kendime soruyordum; bu saçmasapan sorularla, bunlar nereye varmak istiyorlardı? Beş yaşındaki günlerime, ilkokul çağlarıma varan, okulda kavga edip etmediğimi öğrenmeyi amaçlayan bu sorular da neyin nesiydi? Niçin beni siyasal eylemlerim konusunda sorguya çekmiyorlardı? Ah, öyle ya! kişiliğimi araştırmak, özgeçmişimi incelemek; neyi sevip, neden nefret ettiğimi; nelerden kaçınıp korktuğumu; beni memnun eden, güldüren, kederlendiren, telâşlandıran, sıkan şeyleri bilmek istiyorlardı... Bir kere bunları bildiler mi, işte psikolojik bir savâşta, bedensel ve duygusal ihtiyaçlarımı kışkırtarak bana karşı yöneltip, kullanacakları silahlar... Bir Yankee yöntemi. Her şeyinden son derece emin olunan, güvenilir bir Yankee yöntemi!.. Mademki, bir Yankee'ye göre yeryüzünde Yankee'lerden başkası yok; onlarla nasıl çılgınca eğlenilir, alay edilir gösterecektim. Yankee... bir devrimcinin beyninde en ufak bir kuşku, bir anlaşmazlık uyandıramayacaklarını kendilerine anlatacaktım. Kendi kendime diyordum ki, insiyatifi sürekli elde tutmak, iyi düşünmeden, ardındaki gizli niyet ve amaçları su yüzüne çıkarmadan kesinlikle cevap vermemek gerek. Söyleyeceklerin ve yapacaklarını önceden belirtip, asıl amaçlarını itiraf edecek değillerdi herhalde. Sonuç olarak, onlara karşı durabilmek ve kafa tutacak şekilde hareket edebilmek için hilelerini, dolaplarını, kurnazlıklarını açığa vurmak gerekliydi. Kafalarının içinde dönenleri bilmek, sezmek; onlara korkusuzca, yılmadan karşı koymak; işte, yapılması gereken bunlardı. Bu üç elemanın, birlikte, gecikmeden ve eksiksiz olarak çözümlenmesi gerekiyordu. İzlediğim tutuma gelince: Soru sorma hakkı şu anda onların elinde ama karşılık verip vermemek, o benim elimde, benim bileceğim bir şey. Konuşmak ya da konuşmamak, ona da karar verecek olan benim. Ve onlar; hiç bir şekilde istedikleri gibi, işlerine geldiği gibi konuşturamayacaklar.

Düşüncelerim, bu aşamaya geldiğinde; ellerimi duvardan çektim ve doğruldum. Fakat, birdenbire hırladılar: «Deminki gibi dur!»

Sinirlerim. lambaların kahredici ışığı altında korkunç bir denemeye tutulmuş gibiydi. Ve insanın o ışık altında kendisini denetleyebilmesi, bilincine söz geçirebilmesi o kadar kolay değildi. İşte, bu yüzden, kulaklarınızı bir an olsun sessizliğe, düşüncenizi bir an bile dinlemeye bırakmadan, hiç durmaksızın, ara vermeden soruyorlardı. Sizi, zaman zaman bunaltarak, sayıklama derecesine kadar düşüreceklerine inandıkları için, daima ve durmadan konuşmaya zorluyorlardı. Birtakım kuşkuları içimden atamıyordum: 'Hiç durmuyorlar... Çoğu kez karanlık bir boşluk içinde yuvarlanıyorum. Her şeyi oluruna bırakıyorum. Benim için her şey bitti artık! Bundan sakınmanın, kurtulmanın bir çaresini bulmalı.' Bunun üzerine, sürekli aynı sözcüğü homurdanmaya koyulmuştum: «bilmiyorum.» Öyle ki, eğer kazara ne cevap vereceğimi bilemeyecek olursam, artık çok çalışmaktan işlemeyen dudaklarımdan mekanik olarak hep aynı sözcük dökülüp duruyordu: «bilmiyorum», «bilmiyorum...»

«Genellikle, sınıfta kaçıncı olurdunuz okuldayken?»

«Bilmiyorum.»

«Çocukluk arkadaşlarınız, nasıl kimselerdi?»

«Bilmiyorum.»

«Sık sık döğüşür müydünüz?»

«Bilmiyorum.»

Ya susmak, ya da «bilmiyorum» diye cevaplamak. Ama yine de, sabırsızca, öfkelenmeden asılıp duruyorlardı. Rahat bırakacakları da yoktu...

Au'nun ekibi, An'ınkiyle nöbet değiştirmeye geldi. Üç saatlik birinci seansın ilk çeyreği geçmişti demek ki. Daha önce, üç saatin böyle sonsuza dek uzayacağını söyleseler inanamazdım. Neden mi? Doğrulmama, bu korkunç durumu yumuşatabilmek için yapacağım en ufak şeye bile göz yummuyorlardı. Ensemin hemen dibinde, iki elektrik ampulü cehennem ateşi püsküren bir demirci ocağını andırıyordu. Kafamı nereye verecektim ki? Sersemlediğim anlarda, boşlukta asılı ya da rüzgâra kapılmış, çalkantılı bir denizde yalpalar gibi bulutların içinde yüzüyordum. Artık ayaklarım yere basmıyordu. Bacaklarım adamakıllı uyuşmuştu. Dizlerim, eklem yerlerinden ayrılmış gibiydi. Sırtım kaskatı kesilmişti ve gözlerim korkunç parıltılı kıvılcımlar saçarak yuvalarından fırlamıştı.

En ufak bir dinlenme hakkı tanımadan, beni sorularla bunaltmaya devam ettiler:

«Hayatta en çok sevdiğiniz nedir?»

«Hiç bilmiyorum.»

«İçki içer misiniz?»

«Hayır.»

«Sigara?»

«Hayır.»

«Şarkı sever misiniz?»

«Hayır.»

Bilmek gerekir ki, bu sonu gelmez azap içinde, insan çaresiz olarak, kendini her şeyi oluruna bırakmak, cevap vermek; bir an önce bitsin amacıyla cevap vermek isteğine kaptıracaktır. Zaten her an yıkılmaya hazır bu yıpranmış vücut, tüm sıkıntı ve tehlikeleri unutabilmekten, onlardan uzak kalabilmekten başka bir şeye can atmamaktadır. Işık altında tutulma seansı ile birlikte yapılan, bu çok değişik özel (!) sorgu giderek belirgin bir biçimde acımasız oluyordu.

Lâm'ın ekibi hemen Au'nunkilerden nöbeti devralmaya geldi. Beni duruşumu değiştirmeye, gerinmeye, oturmaya, yemeye, içmeye, bir an olsun uyumaya bırakmadıkları, aralıksız altı saat.

Artık iki lamba, bütün ağırlıklarıyla başıma binip onu ezmek, yoketmek isteyen olağanüstü büyüklük ve ağırlıkta iki kütleye dönmüştü. Beynim sulanıp sıvılaşmış da, omuriliğim donup kaskatı kesilmişti sanki. Omuzlarım, iki dağın ağırlığını taşır gibiydi.

Hep aynı düzenlilik içinde beni sorguya çekmeyi sürdürüyorlardı.

«En çok nefret ettiğiniz şey nedir?»

Bu soru! Kafamı bozdu ve onlara bir göz gezdirdim:

«En çok, güçlerini benim canımı sıkmak için harcayanlardan nefret ederim.»

Kendilerine bu taş atılınca, çöplük kendilerinindi ya, ötmeye başladılar:

«En çok neden korkarsınız?»

«Hiç bir şeyden korkmam!»

Oysa aynı anda, korkuyu tâ yanıbaşımda duyuyordum. Ölümün çok yakınımda kol gezdiğini seziyordum. Öyle garip anlar geliyordu ki, ölümü tıpkı açlık ve

yorgunluk gibi, somut ve bedensel bir biçimde duyuyordum. Kendi kendime diyordum ki: 'Haydi, tam anlamıyla zafere ulaşabilmek için birkaç saat daha dayanalım. Dünyada en şanlı ve onurlu şey, devrim için ölmektir. Babalarından yoksun kalan çocuklarım böylelikle paha biçilmez bir mirasa sahip olacaklar, gerçek bir devrimci gibi davrandım...»

Artık, terim tükendiğinde, kafamda hiç bir düşünce yoktu. Vücudum kurumuş, işe yaramaz hale gelmiş bir tortudan, kalıntıdan başka bir şey değildi. Dudaklarım davul gibi şişmişti, ve bir törpü haline gelen dilim damağımı kazıyıp duruyordu. O iki lamba, bedenimdeki bütün suyu çekip almıştı. Hiç bir düşüncem yokken ve hiç bir şey görmezken içimde, sürekli sallanıp duran ve yavaş yavaş vücuduma gömülen iki sivri kazık üzerinde duruyormuşum gibi garip bir duygu vardı. Kazıklar çoktan göğsüme girmişti. Şimdi de, durmaksızın, ağır ağır kafatasımı delmeye başlıyorlardı.

Gerçekten, insan direncine, dayanıklılığına akıl ermiyordu. Tam bir gün bir gece, bin watt'lık iki kavurucu ampulün altında ayakta, dengemi bulamamış bir durumda, ne yerimi, ne duruşumu değiştirmeden; bir lokma yiyip bir yudum içmeden, şaşkınlığın yarattığı bir uçurum içinde kalmıştım. Ve daha sona ermemişti bütün bunlar, bitmekten çok uzaktı.

Fakat, ekibiyle birlikte işte yine An. Kendini usulca koltuğa bırakıp, içine gömüldü. Sonra soruyla karışık bir uyarıda bulundu:

«Eee... Söyleyin bakalım, Bay Thinh! Saçlarınızın tamamen kırlaştığını biliyor musunuz? İşte bu, çok düşünmekten ileri gelen bir şey! Tchiang Kou-chek de, Tsi An'da bir gece tutuklu kaldıktan sonra saçlarının tamamen beyazlaştığını gördü.»

Beni etkilemek için yalana başvurduğunu düşündüm. Ama, en geç birkaç gün sonra, benim de ondan farkım kalmayacağını adım gibi biliyordum. Lambaların altında, bir gün bir gece geçirmek, saçlarımın ihtiyar bir adamınkine benzemesine yetmisti.

Beni sorguya çekmeye devam ettiler. Ben de, öyle eğik, yamuk bir şekilde durmaya devam ettim. Oyun sürüp gidiyordu. Düşmanın dört ekibi, peşimden, birbiri ardından geliyordu. Üç saatçik bir kovalamaca uğraşından sonra gidiyorlardı. Biraz sonra rolleri değiştik.

saldıran, tek başına kafa tutan bendim bu kez. Garip şey, bütün işkence boyunca bir kez olsun, karımın ya da çocuklarımın hayali gözümün önüne gelmemişti. Ne de, bir kez bile, yemek yerken olsun, birlikte geçirdiğimiz zevkli anlardan birinin gölgesi dahi aklımın ucundan geçti. Çok sevdiğim kızım bile, ki sessizliğine, minyon tipine bayılırım, ayaklarının ucuna basarak, sessizce zihnimden çekilip gitmişti. Ölümün soluğunu ensemde duyduğum anlarda, gözlerimi kapayıp kendi kendime diyordum ki: «Vo Thi Sau'nun yaptığından fazla bir şey istemiyorum. Uzlaşmak bizimkiler için bir yıkım olacak. Bir devrimcinin ününü lekelemek; «Yenilmeyen daima Marksizm - Leninizm'dir» gerçeğini yadsımak olacak. Karşımızdaki ayak takımının kaç paralık değeri var? Onlarla bir tutulmaya, eşit olarak değerlendirilmeye razı olmayacağız. Kimin üstün geleceğini öğrenmek için, onlarla aynı kantara vurulmayı kabullenmek, kazanma isteğimizin doğruluğu konusunda kuşku uyandıracaktı. Ne olursa olsun, düşman önünde unutmayalım ki, biz devrimin erleri, kurucuları, nöbetçileri, koruyucularıyız. Biz, devrimin insanlarıyız. Bu yüzden, bunu kabullenmek bize yaraşır mı?

Lamba işlemine az da olsa ara vermişlerdi. Ama insana soluk aldırmayan bu fısıltı halindeki sorular, giderek gerçek bir işkenceye dönüşmeye başlamışlardı: Kulak zarıma şiddetle vurulan korkunç tokmak darbelerinden, başım neredeyse çatlayacaktı.

«Ördeklerinizi neyle besliyorsunuz?»

«..................»

«Thanh Phu'dan Saygon'a nasıl geldiniz?»

«..................»

«Cau Ong Lanh'da yumurtanın tanesi kaça, düzinesi ne kadar?»

«..................»

İç çektiklerini işittim, sanırım nefretlerindendi bu. Artık, durum iyice yapmacık ve gülünç olmuştu. Onları, başlarını sallarcasına belirgin bir şekilde birbirlerine anlamlı anlamlı göz kırparken görüyordum. Bunun üzerine, sesim hiç çıkmaz oluyordu. İkinci gece de geçti. Sonra ikinci bir gün. Üçüncü gece, sona çok az kalmıştı!

Bu kadar uzun süre nasıl durabilmiştim? Tulum gibi şişen tabanlarım, pantolonumun eni kadar genişlemiş bacaklarımı taşıyamıyordu. Yıkılacak hale gelmiştim. Başım, boşlukta topaç gibi dönüyormuş; bilincim de zayıf bir ışık gibi, rüzgârda titreşiyormuş gibi geliyordu bana. Ölümle yaşam arasında gidip gelirken, dehşetin, tutuklanmaların, cinayetlerin hüküm sürdüğü Saygon'un tâ göbeğinde, bana yardım elini uzatıp ihtiyaçlarımı sağlamış olan yurtseverleri artan bir belirginlikle hatırlayıverdim. Beni rahat ettirmek amacıyla, küçük kapkacakları büyüklerin içine koyarak bana yer açan X ailesinin hayali, belleğime kazınmışcasına aklımdadır. Karısı ve çocukları, pazardan dönüşlerinde daima birkaç şekerleme; kendisi de gittiği yerlerden gazete getirirdi bana. Karımdan ve çocuklarımdan uzakta tek başıma olmama karşın, içtenlikle karşılandığım yuvalarının sıcaklığıyla çok iyi ısınmış, canlılık bulmuştum. Karısının ve çocuklarının, tadına bakmam için bana getirdikleri o koçan koçan mısırlar, sarı ekşi elmalar, salkım salkım kara üzümler hâlâ aklımdadır. Sarsılmaz bağların verdiği kutsal bir güç ile bu anılar irademi kamçıladı ve ülkelerine ve Devrim'e bağlılıklarından dolayı bana yardım elini uzatmış olan o yoldaşların başına bir şey gelmesini önlemek amacıyla, bütün işkence boyunca dişlerimi bir an bile gevşetmedim.

Bu uyuşukluğun verdiği durgunluk içinde, birden Vo Thi Sau'nun ölümü bütün açıklığı ve parlaklığıyla gözümün önünde canlanıverdi. Benim, Poulo - Condor zindanlarından gelmiş bir dostum onun şanlı sonunu anlatmıştı. O andan beri hayranlığa kapılmış, durmadan kendi kendime tekrarlıyordum: Vo Thi Sau ne benim yaşımdaydı, ne de parti içinde benim kadar eskiydi. Yine de yaptığının aynısını yapmaktan başka bir şey dilemiyordum. Vo Thi Sau ve kahramanca ölümü aklımdan bir türlü çıkmıyordu. Birçok kereler, yerde tekmelerin altında kıvranırken, onun, bizzat benim tarafımdan yaratılmış hayalî tasviri gözümün önünden gitmiyordu. Öyle bir durumdaydım ki, onu tam önümde, hemen yakınımda görüyordum. Onu izliyor, ardından gidiyordum. Ah! Her adım atışımda, yol ne kadar da serin geliyordu bana. Seansın hangi anında o iki elektrik lambasından kopup, bir külçe halinde yere çöküp kaldığımı bilmiyorum.

Hepsi, sözleşmiş gibi aynı anda koltuklarından fırladılar. Üzerime saldırıp pestilimi çıkarıncaya dek dövdüler. Böyle yığılıp çökünce artık son anlarının geldiğini sandılar. O anda, tetiğe şöyle bir dokunmalarının, moral gücümün pes etmesi, teslim olmam, onların her istediklerini yerine getirmem yani her şeyi ihbar ve itiraf etmem için yeterli olacağını umuyorlardı. Bu yüzden azıttıkça azıttılar, daha kötü vurmaya başladılar.

İçlerinden ikisi beni koltuk altlarımdan tuttu ve yeniden lambaların altına çekti. Ama, yine yığılıp kaldım. Beni dik durdurtmak için koluma girdikleri halde arka arkaya yaptıkları beş altı başarısız denemeden sonra beni atıp, öyle bıraktılar:

«Ananın a......! Bu koko (1) amma da yaman ha! Şu lambalardan bu kadar uzakta duruyoruz; öylesine kızgın ki, yine de birkaç dakikadan fazla dayanılmıyor. Ama, bu herif iki gün üç gece sürekli tam lambanın altında, yine de gık demiyor. Bu ne biçim iş!»

Demin durduğum yere benim için bir tabure hazırladılar ve beni üzerine oturttular. Ama yine devriliverdim. Beni orada öylece tutabilmek için bu kez, iki yanımda durdular. Ama, bir şey unutmuşlardı: İkisi de lambaların aydınlattığı, kavurduğu alan içinde kalmışlardı. Bir süre boş yere tartıştıktan sonra usandılar. Oturduğum tabureyi yakıcı ampullerden uzağa sürükleyerek, bu duruma çözüm yolu bulmak zorunda kaldılar. An tam karşıma yerleşti ve sanki hiç bir şey olmamış gibi beni sorguya çekmeye devam etti. Cevap vermeyince, ansızın zaten hırpalanmış olan ayak parmaklarımı, o ağır ve iri arka ayaklarıyla ezdi. Aslında namussuz herif vücudumun en duyarlı, en kolay yaralanabilecek noktalarını keşfetmişti. Vücudum kılıçla ortadan ikiye bölünmüş gibi sarsılarak, darbenin etkisiyle sıçradım. Kan, ayak parmaklarım arasından ılık ılık aktı. Uzun süre böylece devam ettik. O soruyor, ben karşılık veriyorum, bunun üzerine yine parmaklarımı eziyordu. Acısı iliklerime işliyordu. Ama dişimi sıkıyordum. Ha gayret! Mezarından kalkıp büyükannem bile gelse, konuşmayacağım! Zaten An, önemsiz sorular arasına gerçek amaçları gizli olan üsleri-

(1) Koko: Komünistleri aşağılamak için kullanılan bir deyim.

mize, örgütümüze ve benim geçmişteki eylemlerime yönelik sorular sıkıştırmaya başlamıştı.

Bütün dördüncü gün boyunca, aynı şekilde canımı yakıp durdular. Bir soru, ayak parmaklarıma bir vuruş. Başka bir soru, başka bir vuruş... Bu şekilde sürüp gitti. Bir an, ayak parmaklarıma bir göz attım: Alev alev yanıyorlardı, kanlı bir hamur durumuna gelmiş sanısını vererek, pırıl pırıl parlıyorlardı.

Akşam oldu. Aç susuz geçen dört gün, dört geceden sonra, bana biraz pilâv ile su getirdiler. Tek bir pirinç tanesine bile dokunmayıp, geri çevirdim. Madem, niyetleri beni temizlemekti. Peki, neden besliyorlardı... Yoksa eğlenceyi uzatmak için mi? Artık, en güzel mutluluk olarak ölümü çağırıyordum.

Ama geceleyin, beni döverlerken, birden, dayak altında aç kalma politikamın baştanbaşa yanlış olduğunu anladım. Bu, her şeyin bittiğine inanmak, teslimiyeti kabullenmek, bir tür intihar, her şeyden vazgeçme politikası değil miydi? Evet, düpedüz yılgınlık demekti bu.

İyice düşündüm ve ertesi gün yemek yedim. Lokmalar tek başına boğazımdan geçmiyordu. Canım çok yanıyordu, ama yine de kendimi yutmaya zorluyordum. An, kavrayış yeteneğini göstermek istercesine, yükseklerden bakan bir sesle:

«Sizin, ne malın gözü olduğunuzu biliyoruz» dedi. «Dün, mücadele etmek için aç kaldınız, bugün de mücadele edebilmek için yemek yiyorsunuz!»

O gün ve onu izleyen gece, onlar sorguya çektiler, ben sustum, onlar beni dövdüler: böylece sürdürdük. Yere yuvarlanıyordum. Beni kaldırıp iskemleme yerleştiriyorlardı. Sonra, yine bir güzel benzetiyorlardı. Altıncı günün sabahı, yere yuvarlandığımda artık bilincimi büsbütün yitirmiştim.

İşte, yine aynı hücrede, bir hafta boyunca bir parmak boyu yerimden kıpırdamadan yiyip içtiğim, ihtiyaçlarımı gördüğüm aynı toprak üzerindeydim.

Beni yeniden sorguya çekmek için öylesine aceleleri vardı ki, bana, gücümü çarçabuk geri getirecek son derece besleyici bir yemek hazırladılar. Mümkün

olan en kısa zamanda üslerimiz konusunda bilgi edinmek istiyorlardı. Zaten onlar da biliyorlardı ki, tutuklu ne denli sağlıklı olursa, o denli iyi dayak atılabilir. Hainliği, kötülüğü öylesine ileri bir dereceye vardırmışlardı ki, şimdi beni utanç duymuş pozundaki davranışlarıyla, lezzetli yemeklerle yumuşatmaya çalışıyorlardı. Yerin yedi kat altındaki zindanlarda on beş gün işkenceden sonra, önceden yediğiniz dayakları hatırlayıp da yenilerini yiyeceğinizi ilham edercesine, size yiyip içirtirler. Yaşam şölenine katılıp hayattan kâm almaya dünden hevesli olan siz, işte, masaya oturmaya ve ilk lokmayı ağzınıza atmaya hemen hazırsınızdır.

Tatlısıyla tuzlusuyla, çorbasıyla etlisiyle, çereziyle pastasıyla, hatta turfanda meyvesiyle, beceriyle ve titizlikle hazırlanmış günde iki öğün yemek! Bir küçük sepette, en pahalılarından, uçları yaldızlı sigaralar! Organizmayı kısa sürede eski direncine ve sağlığına kavuşturan, her gün şırınga edilen iğneler! Ben de, yiyebildiğim kadar yiyordum, tıka basa! Daha doğrusu tıkınıp duruyordum. Tabiî, avluya çıkabileceğim gün tutuklu yoldaşlara vermek amacıyla, bir kenara birkaç meyve saklamayı da unutmuyordum.

Hücremde yatıp da, geçmiş günleri anarken ve ilerde olabilecekleri kestirmeye çalışırken, sırtımdan soğuk alıp iyice üşütmüştüm. Hiç bir şey itiraf etmemiş olduğum için, gelecekteki işkence seanslarının daha da korkunç olacağı kuşkusuzdu. Açık konuşmak gerekirse, şimdiye kadar iyi dayak yemiştim. Ama ölüm beni korkutmuyordu. Hep düşünüyordum ki, bir kurşunla işimi bitiriverseler çok daha iyi ve rahat olacaktım.

O hafta sonunda, her şeye karşın oldukça iyiye gidiyordum. Az da olsa vücudumun acısı dinmişti ve moralce biraz rahatlamıştım. Yemek saatinde, arkadaşlar geldiler. Beni avluya götürmek ve orada ellerinden geldiğince ağırlamak için, benden izin istediler.

Gardiyanın orada olmadığı bir andan yararlanarak, yoldaş K. sessizce hücreme kayıverdi, ve beni sırtında avluya taşıdı. Ne kadar katı ve acımasız bir işkenceden geçirilmiş olduğumu görünce, üzüntüden ne yapacağını şaşırdı. «Biliyor musunuz sizi tutukladıkları gün, bana ehliyetinizi ve vesikalık fotoğrafınızı

gösterip: Bu kimdir, tanıyor musunuz? diye sordular. Az kaldı düşecektim. Kendimi toparlamaya gayret ederek hayır diye cevapladım. Sizi nasıl dövdüklerinden hepimizin haberimiz var... İşkence sırasındaki çığlıklarınız hepimizin yüreğini parçaladı. Seanstan sonra, ön ayaklarını yıkamaya giden cellâtlarınızın anlattıklarının bir kelimesini bile kaçırmadık. Gözlerini son derece korkutup yıldırmışsınız onları. Size karşı saygı duyuyorlar. İçlerinden bir tanesi bile, size dil uzatmadı.»

«Siz, hiç kıyasıya dayak yemek zorunda kaldınız mı?» diye sordum ona.

K. ve ben çok iyi dosttuk. Özellikle, hapiste birçok kez ölümüne aç bıraktıkları halde üstlerimizin yerini nasıl gizli tutmasını bildiği için, ona hem çok değer veriyor, hem de sevgi besliyordum.

«Hayır, size uygulananın üçte birini bile değil. Ama örneğin benim sorgumu iki Yankee'ye yaptırdılar.»

Sonra, arkasından Di'nin şimdiki bürosunda İngilizce bir sürü konuşmalar işitip kulak kabarttım. Yapmacık bir saflıkla soruyorlardı:

«Sizin burada, İngilizceyi oldukça iyi konuşan biri var!»

«Ne diyorsun! Amerikalılar da az değiller!»

Daha sonra, Di takımı bana arabaları temizletmeye başladığında, sık sık avluda bırakılan bir Plymouth görüyordum. Her zaman da radyosunda T.S.F. istasyonu sonuna kadar açık olurdu. Bir gün, işi saflığa vurup polislerden birine sordum:

«Bu Plymouth hiç temizlenmez mi, hep böyle pis midir?»

«Yok, bu Amerikalı danışmanın arabası!»

Hücremde yatarken, avluda radyonun bangır bangır bağırışını ne zaman işitsem kendi kendime diyordum ki: «İşte Yankee'ler burda... Şu anda, beni nasıl döveceklerini, nasıl itiraf etmek zorunda bırakacaklarını tartışmaktalar.» Bir keresinde, iki üç kravatlı kukla tipli herif merdivenlerden indi. Parmaklıklara tutunmuş dışarı bakarken, gerisin geriye döndüm. Onların gözleri önünde, ellerimi arkaya koyup, bir aşağı bir yukarı volta atmaya başladım. Bir an bana baktılar sonra kaçarcasına uzaklaştılar.

Bir gün, galiba lambalar altındaki seanstan dokuz gün sonra, Di beni yeniden çağırttı. Üzerinde büyük harflerle Fransızca «terörist» yazan bir zarftan, daktilo edilmiş yazılı bir kâğıt çıkarıp burnuma uzattı:

«Bakın, sizin hakkınızda neler bildiğimizi görün. Ve siz hâlâ inatçılık edip inkâr ediyorsunuz. Dosyanızın nasıl düzenlenmesini istiyorsunuz? Sizi yakalamak bir şey değil. Fakat bu dosya yakanızı elimizde tutmak için çok daha zor koşullarda hazırlandı. Bütün bunların üzerine bir sünger çekilebileceğini mi sanıyorsunuz?»

Yazılanların doğru olup olmadığını anlamak amacıyla kâğıda şöyle bir göz gezdirdim. Ama, Di, onu sertçe geri aldı ve bana okumaya koyuldu. Yaşamöyküm oradaydı. Şu bir gerçek ki, Lam Son beni, en az bilinen yönlerimle tanıyordu. 1935-1936 Devrimi'ne katılışımdan başlayarak bütün militan geçmişim ve bana birbiri ardına verilen temel, özel, geçici görevler konusunda, en ince ayrıntılara varıncaya dek hiç bir şey unutmadan, hiç bir önemli yanlışlık yapmadan hazırlamıştı raporunu. Onu can kulağıyla dinlerken, üzerime atılmak istenen bir sürü şey karşısında şaşırıp kaldım.

Okuması bitince, Di bana dedi ki:

«Ve siz buna rağmen inkârda diretiyorsunuz. Örneğin, 1945-46'larda herkesin katıldığı Yurtsever Gençlik ya da Öncü Gençlik örgütlerine katıldığınızı iyi biliyoruz. Bunu bile kabullenmek istemiyorsunuz. Buna göre, kendinize nasıl davranılsın istiyorsunuz? Sizi salıvermek olanaksız ve dosyanızı kapamanın da yolu yok. Ömür boyu sorguya mı çekilmek istiyorsunuz?»

Cevap vermedim.

Sözü yine o aldı:

«Lam Son adında birini tanıyor musunuz?»

«Hayır!»

O akşam yemekten sonra birlikte karavanalarımızı yıkamaya giderken, Di ile sabahki konuşmamı bütün ayrıntılarıyla K.'ye anlattım. Bir an düşündükten sonra K. bana şu öğütte bulundu:

«Görüyor musunuz, biraz da olsa bir şeyler hatırlamak zorundasınız. Örneğin, Gençlik Örgütünde çalıştığınızı, ya da Direniş zamanında bağlantı kurma görevi yaptığınızı. Bunların hiç biri, özellikle 1954'ten itibaren olanlar, hiç önemli şeyler değil.»

«Buna gerçekten inanıyor musunuz?» diye sormaktan kendimi alamadım.

«Elbette. Aksi takdirde sizi öldürene dek dövecekler. Dosyanızda bulunan birkaç ufak şeyi hatırlayın. Asıl amaç ya da sorun, Parti, üslerimiz, yoldaşlarımız hakkındaki sırları saklamaktır. Aramızda yeniden faaliyette bulunabilmeniz için yaşamanız gerekiyor. Öyle değil mi?»

Bütün bir geceyi zayıf umutlar içinde, sersemlemiş bir durumda olasılıkları ve karşıtlarını düşünmekle geçirdim. Gerçekten «azıcık bir şeyler» hatırlamak gerekiyor muydu? Kimi zaman «tamam, iyi!» kimi zaman da «ya biraz rahatlayacağız, ya daha da beter batacağız» diyordum. Bu, epeyce uzun bir süre devam etti. Sonra, sonuca vararak, inandım ki aslında militanlık görevini sürdürmem için yaşamam gerekiyor. Zaten K.' nin fikri, üslerimize, yoldaşlarımıza ilişkin bilgileri dışarı sızdırmamak koşuluyla, öyle pek kötü değildi. Fakat, dikkat; bir kez bir şey hatırlamaya karar verdin mi, titizlikle bir noktada durmak, en ufak bir parmak dokunuşunda bütün bildiğini bağıran otomobil klaksonuna benzememek gerekir.

Ertesi sabah, ısrarla beni yeniden sorguya çektiler.

«Bu tip dönüşler yaparak, böyle bir döküman elimizde mevcutken kolayca kurtulabileceğinizi ummayın,» dediler.

Cevap verdim:

«Bana, orada çok gerçek dışı şeyler yakıştırıyorsunuz. Hakkımda yazılanların hepsini kabul edemem. 45-46 yıllarına doğru, Yurtsever Gençlik örgütündeydim. İlk önce okuma - yazma öğretme mücadelesine katıldım. Sonra bağlantı sağlamakla görevlendirildim...»

Di ve Huu'nun suratlarının nasıl birdenbire ışıldamaya başladığını hatırlıyorum. Denilebilir ki, ben ağzımı açarken, onlar için de mutluluğun kapıları açılmıştı. Huu, kulise haber vermek için şimşek gibi atılıp bağırdı:

«Hey, çocuklar! Bizim delikanlı Tinh yemi yedi. Ne dersiniz!»

Ötekiler de sahneyi kaçırmamak için koşuştular. Onların sevinçten coştukları, keyifli keyifli gülümsedik-

leri o anda ben, utançtan ezilmiş, küçük düşme duygusuyla donup kalmıştım.

Kıpır kıpır yerinde duramayan Di, Lam Son tarafından düzülmüş dosyayı açıp boşalttı ve belirtti ki:

«Bunu hatırlamış olman gerçekten çok iyi bir şey. Fakat senin gibi bir kişinin, yalnızca bağlantı işlerinde kullanılması, Kuzey'i tek bir bayrak altında toplama konusunda senden yararlanılmaması aklına yatıyor mu?»

«Kuzey'de toprak işinin güç ve verimsiz olduğunu belirtmek isterim. Bu yüzdendir ki oraları bırakıp sıvıştım. Ovanın ortasına yerleştim. Bir kulübe bozuntusu ev çattım. Yaşamak sorununu böylece yoluna koymuş oldum.»

Di, bana Partide görev aldığım çeşitli işler, özellikle Lam Son tarafından raporunda belirtilmiş olanlar üzerinde sorular sordu. Onları hep inkâr ettim. Bir anda ne kadar *neşe kaçırıcı* oluvermiştim. Bunun üzerine bozuk çalmaya başladılar. İşte yelkenleri suya indirmişlerdi ve yüz ifadelerinde bozgunluk okunuyordu. Di, beni haşladı:

«Sen burada, şu anda, yanlış ve yalan açıklamalar yapıyorsun, anladın mı? Bizim gözümüzü boyayabileceğini sanma!»

Hararetle soru sormaya giriştiler. Ben de yalnızca reddedip durdum. Uğraşmaktan yılarak beni hücreme gönderdiler.

Tecrit hücreme varır varmaz, bıkkın, bitkin, artık tümüyle tutmaz olmuş ayaklarım, neremde olduğunu kestiremediğim bir bulantıyla kendimi yere attım. Niçin, ama niçin onların önünde bir şeyler hatırlamıştım? Kendi kendime son derece kızmıştım. İdeolojik açıdan, bu itiraf anının bir taviz verme anı olduğunu açıkça görüyordum. Hatırlanan şey en ufak, suya sabuna dokunmayan bir şey olsa bile, hatta yalan bile olsa, neden onu hatırlamış olmalı? Olur a, uysal mahkûm rolü oynayarak umutlanmış olmuyor muydum? Düşman yeniden görevimin başına döneyim diye beni sağ bırakacak mıydı acaba? Ah! Bir düşmanın beni rahat bırakacağı umudu! Çok tatlı hayallerle emziriliyordum hâlâ! Hayır! Ne olursa olsun, hiç bir şey hatırlamayacak, hiç bir itirafta bulunmayacak, yoldaş

Tran Phu (1) gibi bir örnek verecektim. İşte, tamamen doğru olan tutum buydu. Çok az da olsa düşmana boyun eğmek, onlara şu demeye gelecekti: «Baylar, yenildiğimi itiraf ediyorum. İzin verin de geri döneyim. Siz güçlüsünüz, muktedirsiniz. Ve baylar, aslında, benim bütün 'devrime mutlak bağlılık', 'devrim için, pişmanlık duymadan kendini feda etme' yeminlerim çok iyi bir şakadan başka bir şey değildi.»

Artık ne düşünüyor, ne de umutlanıyordum. Bu nedenle, herhalde övgü niteliği taşımayan bir sürü sıfat eklendi adımın yanına. Sevgi ve coşkuyla davranan yoldaş K., ölümünün, kendimi sakınmamamdan doğacağını söylüyordu. Bana düşmanın önünde bir şeyler hatırlamayı öğütlemişti. Düşüncesini, bir bocalama içinde olan benliğim, o sırada iyi karşıladı. Bu nedenle, o düşünce, yanlışımı haklı göstermeksizin beni etkiledi.

O gece, yine gözümü bile kırpmadım.

Beni çok bekletmediler: İki gün önceki sabahtan beri, yeni bir lamba seansı uyguluyorlardı üzerimde. Kendi kendimi eleştirdiğim bir geceden sonra, benliğimi sakin hissediyordum. Yöntemlerini görmek için odaya henüz girdiğimde, bana önerecekleri şeyin, lamba altında yeni bir duruş şekli olduğunu anladım. Fakat neler olup bitiyordu. Sözü edilen ampuller bugün bana pek büyükmüş gibi geldi. Gerçekte, korkunç büyüklükteydi! Bu, ölçüleri çoktan aşan savaş araçlarına bakarken, onlara bana buyruk verme zevkini bırakmadan, kendim, bir meydan savaşı kazanmışçasına, duvar dibine yollandım. Kendi kendime diyordum ki: «Bu sefer sırf size ne çetin bir ceviz olduğumu göstermek için, geçen seferkinden çok daha uzun bir süre ayakta kalacağım. Hiç boşuna, direnmekten vazgeçeceğimi ve sizden aman dileyeceğimi hayal etmeyin!»

Acı çekme konusunda, ona alışmaya başladığını ileri sürmeye cesaret edecek bir kimse sanırım ki dünyada yoktur. Bunu, bunca deneyden geçtikten son-

(1) Tran Phu, kuruluşta Hindiçini Komünist Partisi Sekreteri. Sömürgeciler tarafından yakalandı ve zindanda öldü.

ra söylüyorum. İnsanın hırpalanan bütün eti acıyla kıvranıyor ve her seferinde yine «duygusuzlaşma» teorisi, inanın, iflâs ediyor. Bu sırada, insan bir kez göğüs germeyi kararlaştırdı mı, ıstırap, ısırıcılığından birşeyler yitirmiş gibi oluyor ve, insanı tasalandıran kaygılandıran yanı artık yokoluyor.

Bu kez de, daha önceden tanıdığım, bildiğim tüm duyguları, tek bir eksiği olmaksızın, yine duydum. Yalnız, bu kez hepsi eskisinin iki katıyla çarpılmış gibiydi. Aslında, bu hayvanî ampullerin her biri bin watt gücündeydi de ondan.

Bu kez de üç gün üç gece —bir gece daha az hırpalandığım ilk seferden daha fazla— ayakta kaldım. Üç gün, üç gece, boşluğa yaslanırcasına, dengesiz bir biçimde, tek kolumun gücüyle duvara dayanarak ayakta durdum: Üç gün üç gece yiyip içmeden. Üç gün üç gece oturup bir an olsun dinlenmeden. Üç gün üç gece, sinirler son derece uyarılmış, tedirgin, sorulardan oluşan bir makineli tüfek ateşi altında.

Gücümün ve direncimin son noktasına vardığımda, birinci seferde olduğu gibi yere yuvarlandım. Ve birinci kez olduğu gibi; sevinçle ve şiddetle üzerime atıldılar. Yine bayıldım.

Yeniden ayıldığımda, kendimi koltuklardan birine yerleştirilmiş buldum. Bütün çete birkaç adım ötede toplanmış, birbirleriyle bayağı ve edepsiz bir şekilde konusuyorlardı.

«Bak şu işe, M. Thinh ne çabuk uyandı? Haydi, söyleyın bize Bay Thinh, arkamızda bizi de denetleyenler var. Bu fazla mesaiye devam etmek gerekli mi? Mademki sizinle uzlaşamıyoruz, bu durumu atlatmamız gerekiyor, ne dersiniz?»

Ses çıkarmadım.

«Kuzeyin 'Pho'su (1), Güneyin 'hu tieu'sünü alt etti. Herhalde 'pho' için dostlarına verilecek iyi bir adresin vardır Bay Thinh?»

«Bilmiyorum. Saygon'da oturmuyorum.»

«Nasıl olur! Çok iyi biliyorsun ki gömleğini Nova'da diktirdin.»

---

(1) «Pho» taze öküz paçası; çorba yapmak için kullanılır. «Hu tieu aynı şeye Kuzeyde verilen ad; yalnız, öküz yerine domuz paçası kullanılır.

Gerçekten de, gömleğimin yakasındaki imalâtçının etiketini ortaya çıkarmışlardı.

«Kumaşı pazardan aldım ve o terziyi salık verdiler.»

Herkesin cevabını bildiği sorular, Saygon'un sokakları, mağazaları, belirli yerleri, vb... hakkında bir sürü soru sordular. Saygon kentini iyi bildiğimi kanıtlamak amacıyla bir punduna getirip açığımı yakalayarak tabiî. Fakat, beni boş yere köşe bucak dolaştırmışlardı. Çünkü hiç bir şey elde edemediler. Artık bir şey çıkmayacağını anlayan üçüncü ekibin başı Lam öfkeye kapılarak dişlerini gösterdi:

«Hiç bir şey itiraf etmek istemiyor musun? Güzel! Yarın, hayvanat bahçesinde, kalabalığın arasına serbest bırakılacaksın. Suçlanacaksın ve kamu adına kovuşturma açılacak hakkında. Etin ölçülüp biçilecek, tartıya vurulacak ve yem olarak kaplanlara atılacaksın!»

Ne konuşuyorsun! Yedi ceddin bile gelse beni pazar yerindeki büyük meydana götürmeye cesaret edemez. Buna cesaret edebilirsen, senin için büyük cesaret. Ağzınız burnunuz dağılırken halk beni koruyacaktır.

Bu kez taktik değiştirerek, sebepsiz yere Kuzey'e sövüp saymaya, düzenini aşağılamaya başladılar. Sonra, kendi rejimlerini Güney çiçekleriyle süsleyerek abartmalı bir şekilde, aldatıcı bir görünüme soktular. Kulaklarımı 'diplomatik yollarla bağımsızlık', 'Anayasal örgütler', her şeyin 'U.S.A. tarafından dünyanın diğer sayısız ülkesinde olduğu gibi' tanınıp resmen onaylanması gerektiği laflarıyla doldurdular... Ağzımdan tek bir söz çıkmıyordu ama, içimden büyük sevinç duyuyordum: «Böylece, benim iradem ve manevî gücüm, beni yenmek için sonuna kadar kullandığınız iradenizi ezmiş oldu. Başka bir çareye başvurmalısınız. Şimdi, Partiye ve Kuzeye çirkef atarak benim onur düzeyime erişmeye çalışıyorsunuz. Hadi, defolun gidin! Daha çok koşmanız gerek!»

Ondan sonraki gün, çantalarından geçiş izni kâğıdımı ve ehliyetimi çıkardılar. Bu iki döküman bana dayanak bırakmayacak iki değerli parça sandıkları için en sona saklamışlardı. İlk önce, onlara hiç ihti-

yaçları olmadığına inandıkları doğruydu. Çünkü beni şiddet kullanarak, hemen pişmanlık duyup tövbe ettireceklerini hesaplamışlardı.

Bu iki belge, bana üssümüz tarafından sağlanmıştı. İki gün önce bu soruna değinmişlerdi, ama sessiz ve sakin, öylece durmuştum. Bugün de gizli tutmam olanaksızdı: Beni yalnız bu iki döküman üzerinde sorguya çektiler ve pek erken bırakmadılar. Soruyu karşılıksız bıraktığım zamanlar, beni bir güzel dövüyorlardı. Kendimi hırpalatmak zorunda kaldığım için canım çok sıkılmış, eksiksiz bir karşılık arıyordum kafamda. Sonunda onu buldum:

«Tarlanın tam kenarında, dipte oturuyorum. Gidecek yerimin olmaması canımı sıkıyor. Hiç bir şekilde geçiş kartı bulmanın yolu da yok! Bunun üzerine, Meclisten hatırı sayılır birini buldum. İki bin lira verdim ve bana da bir tane ayarlaması için çok yalvardım. O da beni kırmadı.»

Hemen, yağmur gibi yumruk yağdı üzerime:

«Hem kodestesin, hem de hâlâ bizi makaraya almaya çalışıyorsun!»

Ama iyi bir cevap bulmuş olduğum için, ondan hiç vazgeçmiyordum. Ya ehliyet? Van Tan şoförlük okulundan verildiğini bildirdim. Gelgelelim, araştırmanın yapılmış olduğunu, adı geçen okuldan benim adıma hiç bir ehliyet verilmemiş olduğunu saptadıklarını söyleyerek karşılık verdiler.

«Şimdi, istediklerini söyleyebilirler,» dedim.

«Öğretmenin kimdi?» diye sordular.

«Bay Tu.» (1)

Hepsi birden saldırdılar:

«Bu Bay Tu'nun küçük adı ne?»

«Bilmem.»

Güneyde insanlar, kabileler içindeki derecelerine göre çağrılırlar. Kendi adlarıyla değil. Bu yüzden en aşağı on binlerce Tu vardı. Gazetelerde ilânları ile tanınan Van Tan şoför okulunda böyle biri olup olmadığından haberim yoktu.

Bu yüzden, koz olarak iki şoför okulu öğretmenini en

---

(1) Tu (dördüncü). Vietnam'da ana-babalar çocuklarını genellikle yaş sırasına göre çağırırlar.

sona saklamaları, onlara yine partiyi kazandıramadı.

Dışarıdan gelen iri yapılı bir tip başını içeri uzattı. Sonra kolunu kapının pervazına yaslayıp başını eline dayadı —bütün bu «kancık» herifler bitirim bir tavırla «western kahramanı» pozuna girmeye bayılıyorlardı—, bir çene hareketiyle bana sorarak:

«Lam Son'u tanıyor musunuz?» diye yılıştı.

«Hiç tanımıyorum.»

«O.K.! Öyleyse, o size tanıtılacak.»

Gözlerini saf bir şekilde iri iri açtı, sonra topuklarını yere sürterek geri döndü. Düşündüm: «Beni başkasıyla karıştırıp karıştırmadığını anlamak için Lam Son ile yüzleştirmek istiyorsunuz. Onun lafını ağzına tıkamak ve karşı devrimci yüzünü göstermesini engellemek için Devrimin bütün saygınlığından yararlanacağım.»

Bir an sonra, serbest ve saygısız yürüyüşlü Hintli bir katil bozuntusu gözüktü kapıda. Boynu büküktü. Ayak parmakları ucunda yükseldi ve sahneye sanatkâr çağıran bir takdimci havasıyla kolunu kapıya doğru uzattı. Dolgun ve renkli, utanca karşı zırhla kaplanmış, gözleri her yönde fıldır fıldır dönen düzenbaz bir surat: Böylece meşhur Lam Son göründü.

Bir elimle masaya dayanıp, gücümün geriye kalan son kırıntılarını da toplayarak bütün yüksekliğimle doğruldum. Kaşlarımı çatarak işaret parmağımı yüzüne doğru salladım:

«Şimdi, seni tanıyorum. Sanırım ki, bir karın ve çocukların vardır. Ve sen hayata sıkı bağlarla bağlısın. Herkes gibi yaşamasını seviyorsun. Yine de bu, senin namussuz alçaklarla işbirliği yapmanı önleyemedi. Sen, genç yaşta öleceksin ve yaptığın hatanın acısını karınla çocukların çekecek!»

Bu öc alıcı tutumum nerden geldi bilmiyorum. Ama, yine de Lam Son'un aşağılık suratı bir anda yemyeşil kesildi. Takdimci polis, kendine kalsa kulise atılacak olan bu yeteneksiz aktör bozuntusunun bir anda yıkılmasından düşkırıklığına uğramış olarak, onu omuzlarından tuttu ve bir tekmede kapıyı açarak onu dışarı itti.

İki perde arası sunulan eğlence bitmiş, şimdi gide-

rek artan dans gösterisi yeniden başlamıştı. Kafamı kollarımın arasına alıp tortop olmuştum. Adamakıllı dövülüyordum, ama yüreğim sevinçle atıyordu. İşte böyle en karanlık zindanda bile. Devrimin saygınlığı bir haini tir tir titretir.

Öğleden sonra, Di'nin takımı birdenbire bana karşı tatlılıkla konuşmaya başladı:

«Çok inatçısın! Hiç bir şey söylememekte diretiyorsun. Oysa, her şey topluca şurdaki iri dosyanın içinde duruyor. İşte böylece, beynini açıp içindekileri elde etmemiz için, bizi, gerçekten ürküntü veren bir savaş aracını acımasızca kullanmak zorunda bırakmış oluyorsun.»

Sonra ekledi:

«Sözünü ettiğim şey 'gerçeği bilen makine'; *made in U.S.A.* Konuşmak istemiyorsun. Sen bilirsin, seçmek sana ait! Makine üzerine takılacak ve senin yerine kendisi konuşacak.»

Bir hayli uzun bir zaman sonra bu nesneden başka sözetmediler. Mükemmelmiş, etkinmiş, ultra-modernmiş... Gerçeği buluyor, yalanı ortaya çıkarıyormuş. Bir anlık gelip geçen düşünceleri bile yakalayabiliyormuş. Yapmacık bir acımayla sonunu getirdiler:

«Böylesine bir savaş aracından bir kez geçmek zorunda kalındı mı, senden pek fazla bir şey kalmaz geriye. Artık geri kalan günlerini hastalıklı, sakat, bir kürdanı bile tutmaktan aciz, sarsak bir kambur olarak geçireceksin... Haydi, iyi düşün! Sen kendin mi konuşacaksın, yoksa senin yerine makine mi konuşsun?»

Böyle bir makineden sözedildiğini şöyle bir işitmişliğim vardı. Görünüşe göre, insanların gözünü, «sizi onun altına koyarız» tehdidiyle az buz yıldırmamışlardı. Bana gelince, bir makinenin bu denli etkin ve kusursuz olacağına asla inanmıyordum. Benim mantığıma göre, ne denli ultra-modern olursa olsun dünyada, bir komünistin kafasında gizlediği sırları açığa çıkarabilecek —elverir ki onları gizlemek için ölümü göze alsın—, bu denli teknik bir makine asla olamazdı. Bu yüzdendir ki, çekinmeden cevabı yapıştırdım:

«Siz hoşunuza giden bütün makineleri getirtebilirsiniz. Aynı zamanda pekâlâ beni ölene dek dövebilirsiniz. Ama, hiç bir makine sizin bana bir aydan beri

yaptığınızdan daha fazla bir şey yapamaz!» Aslında böyle bir makineyi onlara yeğ tutarım, hangi makine bana onlar kadar canavarca, ve acımasızca işkence edecekti ki...

Duygu ve düşüncelerimi öyle güzel ve mantıklı bir biçimde açıklamaya başladım ki, bu sözlerimden sonra, hiç bir zaman, üzerimde o türden hiç bir makine denemediler. İşin gerçek yanı şu ki, artık çalışacak hevesleri kalmamıştı. Korkmadığımı bildikleri gibi, ölene dek mücadeleyi sürdürme kararı aldığımı da biliyorlardı. Zaten, sözkonusu makine ileri sürdükleri kadar etkili olmaktan bir hayli uzaktı.

Dokuzuncu günün akşamı, alacakaranlıkta geldiler. Beni sımsıkı bağladılar. Odanın ortasına götürdüler. Önceden hazırlanmış, acayip, kabuklu bir nesnenin iki ucunu göstererek emredercesine bağırdılar:

«Diz çök!»

Tam takım, bütün çete, gözleri dönmüş ve öfkeden titreyerek çevremi aldılar. Şimdi de herhalde ikinci kozlarını oynuyorlardı.

Her hecenin üzerine basarak, berrak bir sesle, alabildiğine rahat bir karşılık verdim:

«Buna, diz çökmeye hiç alışık değilim!»

Buldukları kemiği paylaşamayan köpekler gibi, hep birlikte üzerime atladılar ve beni yere fırlattılar. Yumruklar, tekmeler, tırnak batırmalar, ısırmalar, boğazımı sıkmalar! Sonra vurmaya başladılar. Öfke nöbetlerine tutularak kuduz gibi böğürdüler. Ama, işin iyi yanı, korkularının, alçaklıklarının, başarısızlıktan kuduruşlarının farkına vardım. Bu, fiyaskolarının kaçınılmazlığı karşısında, insan-hayvanların zorbaca taşkınlıklarının birinin üzerinde giderilmesinden başka bir şey değildi. Bu tür «onur savaşı»nda yeni bir zafer daha benim haneme yazılmıştı. Birincinin hemen hemen iki katı olan bu dokuz gün, dokuz gecelik, lambalar altındaki ikinci seans da aynı şekilde tamamlandı. Bu aynı zamanda, Posta 42'deki «acılı ve kanlı» dönemin de o noktada sona erişi oldu.

Demek ki, böylece hiç bir zaman teslim olmayacağımı anlayarak —zulüm yöntemlerinin artık sökmeyeceğini de kavrayarak— son çare olarak, kafalarındaki beni yumuşatma düşüncesini denemişlerdi. Beni, önlerinde yere diz çökmüş görmek de çok hoşlarına gi-

decekti. Ama, bunda çok aldanmışlardı. Çünkü, hiç bir sosyalist ne baş eğmesini, ne diz çökmesini asla bilmez!

Bir aydır, o iki Yankee uzman, düzenli olarak günde iki kez, bana işkence yapmak için sabırla yeni ve daha iyi yöntemler araştıran yerli yöneticiler takımı, Ngo Dinh Nhu, Tran Kim Tuyen, Nguyen Ngoc Le, komutan Nhan'a iyi çalışmaları (!) için gayret telkin etmeye gelmişlerdi. Ve son gelişlerinde, beni hırpalarken bol bol terleyen An, Au, Lâm ve dördüncü ortakları çetesinin başına geçip, işi iki kez kendileri yönetmişlerdi. Beni döverken, mümkün olan bütün yolları, yöntemleri kullanmışlardı. Kuşkusuz, bu arada türlü biçimlerle çeşni katılmıştı bu yöntemlere: Havuç ve kalın sopa gibi. Tatlı sözlerle kandırma; büyük vaad lerle baştan çıkarma; yüksek maddî çıkarlar, yüksek düzeyde toplumsal bir ortam, güzel ve körpe kadın gibi yemler. Sadistçe zorbalıklarla fiziksel direncin yokedilmesi. Psikolojik savaş. Ultra-modern, bilimsel ve teknik yöntemlerin kullanılacağı öne sürülerek gözdağı verme. Hiç ara verilmeyen sorgular ile elektrik lambaları altında sürekli tutma işkencelerinin teknik birleşiminin sinir sistemini allak bullak etmesi. Ölümün hayalinin durmaksızın çırpınması sonucu gelen fiziksel şok. Bütün bunlar sırasında, benden, dosyamın içinde yazılı olanlardan olsun, en ufak bir bilgi bile elde edemeyerek beceriksizliklerini göstermiş oluyorlardı. Zaten, benim mahkemeye çağrılmama ait en ufak bir tutuklama nedeni uydurmak için, onlara hiç bir şey yardımcı olamaz. Benim daha sonra öğrendiğim, İstihbarat Servisinin yerli yöneticileri Nguyen Ngoc Le, Tran Kim Tuyen ve aynı türden diğerleri, lamba altı işkencelerinin her iki dönemi boyunca da, birkaç seansta bizzat hazır bulunmak üzere gelmişlerdi. Ama dosyama yalnızca şu birkaç sözcüğü düzebilmişlerdi: «*Adı ve soyadı:* Pham Van Thinh. *Ana-baba:* ölü, *Medenî durumu:* evli değil, çocuğu yok. *Mesleği:* Yumurtlayacak ördek yetiştirmek. Direnişin başlarında, Yurtsever Gençlik örgütüne girmiş, irtibat ajanlığıyla görevli...»

Cezaevinden çıkışıma dek, fazladan en ufak bir tek şey, bir laf bile eklenmeden öylece kaldı bu dosya. Başka bir şekli olmadan beni parmaklıklar ardında alıkoymak onlar için zor oldu.

Bir aydan fazla süren işkenceden sonra, işte beni tam yirmi yedi ay için hücreye kapattılar. Yankee tasarısı üzerine yankee parasıyla yapılmış bir hücre, sonuç olarak her bokuyla yankee. Her kenarı yaklaşık yüz yirmi cm. Köşegenler bile yalnızca üç adım. O kadar kısa geliyor ki, ayaklarını uzatıp boylu boyunca yatamıyorsun bile. Doğu yönündeki kapı, beş mm. kalınlıkta bir zırhla kaplı. Kara yönüne baktığı için hiç rüzgâr almıyor. Ve üstte tavan yerine yine madenî bir zırh. Sabahın 11'inden öğleyin 3'e dek hücre tıpkı bir fırın, üstteki zırh da kıpkızıl olmuş fırın kapağıdır. Üstelik, kapının eşiği önünden sidiği boşaltmak için ufak bir kanal geçiyor. Rüzgârın geldiği güney ve batı yönlerinden, aynı zamanda, iki yandaki lâğım çukurlarının kokusu da geliyor. Bu nemli sıcaklıkta bir de leş gibi pis kokular. An geliyor, insan kimi zaman kendi terinin bile böyle koktuğunu sanıyor. Yazın fırın olan hücre, kışın da buzdolabı oluyor.

Tavandaki zırhın aralığından süzülen pek zayıf gün ışığı altında yere özenle ve çok büyük harflerle, derince bir şekilde şu sözleri kazıdım: AYAKTA ÖLMEK. «Alanın dıştan görünüşünü» de hesaba katarak, bu yeri bilerek seçmiştim. Karanlıklar içine dalıp gitmiş bu hücrede, insanın bakışı dayanılmaz bir biçimde, içeri sızan zayıf ışık altında açık seçik görünen bu; AYAKTA ÖLMEK sözünün yazılı olduğu yere çekiliyordu. Buna karşın hücreye dışardan bakan biri, gölgesiyle ışığı kapattığı için hiç bir zaman bu yazıyı farkedip göremezdi.

İki yıl boyunca, bu sözler gözlerimin önünde, gece gündüz demeden bana öğüt veren, yüreklendiren ve bu yüzden sık sık yardımı dokunan bir yoldaş, ölümsüz bir düşünce, kutsal bir çağrı gibi ışıldayıp durdu. Aynı bu anda, başka birisinin de bu yazıtı gözlerinin önünde canlandırmakta olmadığını kim bilebilir ki?

Bu arada düşman bana acı çektirmeye son vermemişti. Her ay dosyayı kabartmak için dayak safhası. Sonraları her üç ayda bir, her altı ayda bir. Çünkü her seferinde mat oluyorlardı. Bir gün, Güvenlik Servisi Merkezinden bir beyefendi sorgum sırasında hazır bulundu. Kararlı suskunluğuma öfkelenerek, çok keskin sandığı gerçek pençelerini göstermek için bana vuran Di'nin elini çekerek, sordu:

«Niye, ona P. 42'nin salçasından tattırmıyorsunuz? İrtibat ajanı, konuşacak mısın?»

Di omuzlarını silkti:

«Artık onu sorguya çekmek, dövmek canımıza yetti. Bu herifçioğlu kendine laf söylendiği zaman karşılık vermeye bile tenezzül etmez!»

Çorba —önceki yemekler ile hiç benzerliği yoktu— bana çok ilginç ve çeşitli saatlerde dağıtılıyordu. Öğlen yemeği bazen on'da bazen on üçde. Akşam yemeği bazen akşamın beşinde, bazen gece yarısı. Ara sıra birtakım kışkırtmalar. 7 Temmuz, Diem'in elinden «yönetimin alınışı»nın yıldönümü; bana sordular:

«Bay Thinh, bütün ulusun bayram yaptığı bu günde ne hissediyorsun?»

«Hapiste olduğum ve acı çektiğimden başka hiç bir şey.»

Haberlere öylesine susamıştım ki! Ne var ki bir zindan hücresinde onu elde etmenin yolu yoktu. Beni her gün helâya —büyük su dökmek için— götürüşlerinden, oraya atmış oldukları gazete parçaları, genelgeler gibi şeyleri araştırmak için yararlanarak, bu işi çözümlemek zorunda kalıyordum. Burnumu kapayarak, istatistik verileri, soruşturma tutanakları gibi her tür döküman üzerine el sürmek zorunda kalışım bana çok şey öğretmişti. Örneğin, 1956'da on iki bin kişiyi P. 42'ye hapsetmişlerdi. Kimileri itiraf etmişti, bu yüzden dışarda serbest olan birkaç militanın hayatını tehlikeye sokmuştu. Bu bilgileri, arkadaşlarıma gerekli önlemleri zamanında almaları amacıyla, dışarı aktarmak için yanıp tutuşuyordum. Ama, yapacak hiç bir şey yoktu.

Bir gün, yırtılan donumu yamamaya çalışıyordum ki, Lam Son hücremin hemen yanındaki helâya geldi. Hemen, henüz bitmemiş işimi bir yana bıraktım. Çok sıkıştığımı ayakyoluna gitmek istediğimi bağırarak kapıyı güm güm yumruklamaya başladım. Helâya girer girmez dosdoğru Lam Son'un işini gördüğü köşeye gittim. Kapıyı bir tekmede kapattım. İşaret parmağımı suçlayıcı bir anlamda ona doğru sallayarak, tam suratının ortasına tükürdüm:

«Seni, hain soyu!»

Eli ayağı tutmaz oldu. Rengi uçtu. Korkudan titreyerek istem dışı bir hareketle kollarını başına siper et-

ti. Ona kötülük getiren bir harekette bulunacağımı sanıyordu herhalde. Oysa, öyle bir niyetim yoktu. Devam ettim:

«Bunu sana bu gidişin sonunu beğenmediğim için söylüyorum: Eğer, doğru yola girersen arkadaşlar sana bundan sonra da, geçmişte, hiç bir şey olmamış gibi davranacaklar. Ama, eğer nankörlük yolunda ilerlemeye kararlıysan, sana haber vereyim. Saçlarının ağardığını göremeyeceksin!..»

Kekeledi:

«Ben... is... istemedim böyle olmasını... a-a-ama, ko... koşullar, zorladı beni... buna.»

«Koşullar! Sırtları sağlamdır, her yükü taşıyabilirler onlar! Peki, sen niçin, sana yalnızca iyilik yapmış olanları, açlıktan geberdiğin zamanlar sana da bir lokma verebilmek için kemerlerini sıkanları, ele verdin!»

Aptallaşmış, öyle hiç ses çıkarmadan duruyordu. «Üstüne varmayı!» yeterli bularak, sesimi yumuşattım:

«İyi dinle! Bundan böyle, her gün bana, o günün bir gazetesini getireceksin, anlaşıldı mı?»

«Başüstüne.»

O andan sonra, pek hoş olmayan bir görevi yüklendim: Helâdan gazete ve evrak parçalarını toplayıp saklamak. Buyruklarımı harfi harfine yerine getiren Lam Son, her gün gizlice, helânın çatısının kirişleri arasına bir gazete bırakıyordu. Bana da, sonra hücremde babadan gördüğümüz gibi başımı duvara yaslayarak okumak üzere, onu ordan almak kalıyordu yalnızca.

Hücre duvarının en yukarısında, üç briket genişliğindeki bir havalandırma deliği dışarı açılıyordu. Oldukça sık, dışarıya, hayvanat bahçesine doğru bakmak için bir sıçrayışta oraya tırmanıyordum. Her tırmanışımda da duygularım alt üst oluyordu. Yüreğime merhem gibi gelecek olan karımın ve ellerinden tuttuğu çocuklarımın sadece geçişlerini görmek isteğiyle iç çekip duruyordum. Yine de, beni arabayı yıkatmak için her avluya indirişlerinde nerede duracağımı bilemiyordum. Karımın ve çocuklarımın geçebilecekleri, beni tanıyabilecekleri, çevreden sakınmadan beni çağırabilecekleri, bu yüzden de işlerin büsbütün karışabileceği düşüncesi çok canımı sıkıyordu. Ama, öbür yandan, yanında çocuklarımla birlikte karımın geçişini, bir an da olsa

görmeyi, yüreğim allak bullak olarak, çılgınca, delicesine istiyordum... Anımsayabildiğim kadarıyla, en çok küçük kızımın yüzünü, yürüyüşünü, hareketlerini görmeyi diliyordum. Kimi zaman, arabanın öbür yanına, avlu tarafına geçiyordum; yalnızca sık sık hayvanat bahçesine doğru bakmaktan kaçınmak için. Kimi zaman da annesine soru soran bir çocuk konuşması yüreğimi hoplatıyor, beni soluk soluğa bırakıyordu.

P. 42'deki yirmi yedi aylık hücre yaşantım boyunca, aklım çok gerilere, ilk günlerime dek gitti geldi.

P. 42'de dört duvar arasında geçen günlerim pek öyle tekdüze değildi. Her geçen gün kendim için yeni bir şey buluyordum. Çünkü, her doğan gün, bana, üzerinde derin derin düşünülecek; düşmanın tasarılarını keşfetmeye, hilelerini bozmaya ve vereceğim karşılıkları hazırlamaya yarayacak yeni malzemeler getiriyordu. Dosyamın içindeki yavan, kısır bilgiyle hiç bir zaman yetinmiyorlardı. Ne pahasına olursa olsun, Lam Son' un açıkladığı, bilgilerle çakışacak itirafları zorla koparmak istiyorlardı. Özellikle, her şeye karşın, içinde çalışan kişileri, yöneticilerini, kadrolarını, hiyerarşik yapısını iyi bildiğim Partinin örgütlenişi konusunda bilgi sahibi olmak istiyorlardı. Beni önemli bir kişi olarak görüyor ve asla pençelerini gevşetmiyorlardı. Hücrenin havası tehditlerden ağırlaşmıştı.

Kapının önünde bir ayak sesi. Hızlı mı yavaş mı, hafif mi ağır mı pek anlayamıyorum. Bağıran bir ses, arka tarafta. Hafif mi kuvvetli mi, sert mi sakin mi anlayamıyorum. Avluda, tepsinin üzerinde az rastlanan bir yemek, anlayamıyorum. Bir kapının arkasında, bilmediğim bir yüz saklambaç oynuyor. Anlamak, kavramak... Hiç bir şeyi kaçırmamak, Yargılama gücümü kullanmak. Sinir sistemim ve aşırı gerilmiş duygularım aralıksız çalışıyor.

P. 42'nin birçok sorumluları gözümün önünden geçiyor. Ton That Ci'den sonra sıra Pham Van Minh'e geldi. Sonra Pham Van Quang ve yeniden Pham Van Minh. Ama hepsi de bükülmeyen irademe şiddetle çarptılar ve birbiri ardından alaşağı oldular. Belli bir ölçüde, diyebiliriz ki, Pandora'nın kutusunu boşaltmışlar, çanta-

larını hileyle, şeytanlıkla tıka basa doldurmuşlardı. Fakat, ben kişisel davranmayarak kendimi sürekli sakınıyordum: bunlar, pençeleri bana erişemeyen, vahşî bir hayvan sürüsüydü.

Hepsinin, kendine özgü nitelikleri vardı. Ama hepsi de benim diz üstü çökmemi isterken birbirlerine benziyorlardı. Pham Van Minh'ten önceki şef, herkesin büro kıyafetinde, kravatlı giyinmesine karşı çıkıp, adamlarına rahip okulunda okuyan papazlar gibi, uzun, önden çok düğmeli, yakasız giysiler giymek zorunluluğu koydu. Sonra görevden Yankeelerce alınıp, birkaç yabancı, karşı - casusluk ve işkence yöntemleri öğreten okulda öğrenim yapmaya gönderildi. Fakat, o ruhlara zorla egemen olmak yerine ruhların çektiği acıları, işkenceleri dindirme yolunu seçip rahip oldu. Ne denli güçlü bir kişiliğe sahipmiş ki, astları onu övmekten hiç vazgeçmezler: «Şef, şimdi en yüksek mertebededir», «şef, çok yükseklere gidecek...»

Minh, beni aralıksız bir ay sorguya çekti Durmadan sordu, rengi gitgide küflü griye döndü.

«Tamam,» dedi dişlerini gıcırdatarak. «Yarın benim kim olduğumu görürsün!»

Bıyık altından güldüm. Bu tür bir gözdağının başarısızlık itirafından başka bir şey olmadığını anlamış bulunuyordum. Kararlı tutumum karşısında, üstlerine bildirecek olağanüstü bir şey bulamamıştı. Zaten, yarın 16 Kasım, «ulusal bayram» günüydü. Eğer, ne yapabileceğini göstermek isteseydi, onun yerine kabarede kim coşup eğlenecekti?

Gerçekten, iki gün üst üste gelmedi. Becerikli adam geleceğini bildirdiği halde gelmemişti ve kuşkusuz, aynı zamanda, çağın zevklerinden kaçamamıştı.

Gece kulüplerinde hoplayıp zıplayan Pham Van Quang kaygılanmış görünüyordu. Arabasının geçtiği yerlerde, egzozdan çıkan dumanlarla karışık olarak kolonya kokuları yayılırdı. Minh bundan farklıydı. O sık sık arabasını bana yıkatırdı.

Bir seferinde, arabasının her yanı tozla kaplıydı, onu henüz temizlemiştim. Başkanlık sarayından filânca ona sordu:

«Söylesene bakalım, bütün bu çamur nerden geliyor?»

«Oh, Phnom Penh'den beri hep kökledim. Dün gece rehin olarak birini kaçırıp bagaja tıktık.»

Beyefendi gidince, Quang araç gereç kutusundan bir tabanca çıkardı ve kulağıma fısıldadı:

«Bir tabanca ve el altında bir araba. Eldeki parayı kurtarmak için, riskli bir işe girip kaçmayı denesek?»

Ciddî miydi, yoksa şantajdan yararlanarak bizi suçlayacak dayanaklar mı arıyordu, bilmiyorum.

«Şantaj ve rehin almak için güçlü olanın biz olmamız gerekir. Siz, bunu başarabilirsiniz, Bay Quang, ama biz değil,» dedim 'biz' sözcüğünün üzerine basarak.

«Ha, ha!»

Silahı cebine koyarken kahkahadan kırılıyordu. Bu herifin öbür tarafa eğilimi vardı. Bir keresinde, ben hücremde parmaklıklara tutunmuş, avluya bakarken önümden geçiyordu:

«Bay Tihn! Size bir şey söylemek istiyorum...»

Bana doğru yaklaştı.

«Size karşı iyi davranıyorum, öyle değil mi? Eğer, ileride bir gün karşılaşırsak, buna herhalde karşılık verirsiniz...»

Kafasının içinde neler vardı? Biraz eşeledim:

«Ama, ben şimdilik hapisteyim. Burada! Görüyorsunuz,» diye karşılık verdim parmaklıklara vurarak.

«Hah! Dünya dönüyor, belli olmaz... Bir gün sizin beni sorguya çekmeyeceğinizi kim söyleyebilir?»

Hiç bir şey saklamıyordu! Daha da ileri gittim:

«Gerçek, elbet bir gün ortaya çıkacak... Eğer siz bize iyi davranırsanız, bunu nasıl unutabiliriz, asla...»

Tepkisini görmek için bir an durdum:

«Bir gün sizi Hanoi'da yeniden görmeyi umut ederim...»

Gözlerini iri iri açtı. «Sahi mi!» diye haykırdı. Sonra, kahkahayla güldü. Topuklarının üzerinde dönerek hafifçe eğildi, ve beni kibarca selâmladı.

Ertesi gün, ondan araba temizlemek için iki metre bez istedim. Bunu alınca da, hemen Ha Minh Tri için bir don diktim.

Bu arkadaşımız P. 42'ye yeni gelmişti. Yirmi iki, yirmi üç yaşlarındaydı. Geçenlerde Ban Me Thoot fuarında Diem'i öldürmeyi denemiş ama başaramamıştı. Başarısız eylemi anlatırken üzüntüden çıldıracak gibi oluyordu. Gömleğinin altından Tulles 45 makineli tüfeğini çıkarıp tetiğe asılıyor. Ne yazık ki, makineli ateş almıyor. Diem şaşırıyor. Çırpınıp debelenerek yerlerde yuvarlanıyor. Vuruldum diye bağırıyor.

Tri'yi çok zalimce sorguya çektiler. Hatta, «yalan yakalama makinesi» bile kullandılar. Gelgelelim ağzından tek laf çıkmadı. Giysileri yırtık pırtıktı. Deneylerimden biliyordum ki, soğuk ve katı çimentolu toprak üzerinde vücut yavaş yavaş çürüyor, çok kötü hasta yapıyordu insanı. Bu yüzden, Quang yoluyla diktiğim yepyeni donu armağan olarak Tri'ye yolladım.

Posta 42'de geçirdiğim günler boyunca bir «kıdemli» olup çıkmıştım ve düşmanın görevli personelinin azımsanmayacak bir bölümünü kendi tarafıma çekmeyi başarabilmiştim. Genel olarak, düşman bizden çekiniyor ve bize saygı duyuyordu. Girişimlerim böylelikle nesnel olarak uygun bir ortamda filizlendi.

Personel ile, herbirinin durumunu ve davranışlarını inceleyip sık dokumadan önce asla ilişki kurmaya yanaşmıyordum. Hep, iyi ile kötü ya da gerekirse insanî ahlâk ile ve daha sonra da, karşımdakinin benimle aynı dili konuştuğundan emin olur olmaz planımı uygulamaya koyuluyordum.

«Şu işkenceci bayların aylıkları,» diyordum. «Örneğin, 1000 küsûr kuruşu asla geçmez. Olsa olsa, bin bir güçlükle birkaç basamak yükselecekler ve kariyer yapmak isteseler de en çok müfettişlik rütbesine erişeceklerdir. Bunun Devrimin gözünde bir cani olmak için fazla bir cömertlik olmadığını itiraf edin! Devrimin, bu iflâh olmaz canileri öteki memurlarla bir tutmayacağı kesindir.»

Her birisiyle, iyice gözlemledikten sonra, en çok neye ilgi gösterdiğini göz önünde tutarak konuşuyordum. Bununla birlikte, onları alkolden, kızlardan ve oyundan başka hiç bir şey ilgilendirmiyordu. Onlarla bu yüzden bu konular çerçevesinde konuşuyor, ama sohbetimiz sırasında ölçülü bir biçimde birkaç öğüt

vermeyi unutmuyordum: «Sizin gibi insanlar için, şefih bir ömür sürmemek çok zor bir şeydir, yine de kendinizi tutmayı ve karılarınızı, çocuklarınızı biraz daha çok düşünmeyi bilmeniz gerek.»

Böylelikle, içlerinden birinin olsun protesto etmeye yeltenmesi için pek fazla neden kalmıyordu! Tam tersine, bana karşı saygıları daha da artıyordu.

Aralarında, pazar günleri gardiyanlık yapan ve «havalandırma yapmam» için hücremin kapısını ardına kadar açabileceği uygun bir anı, yani ortalıkta fazla kalabalığın olmadığı bir anı kollayanlar bile vardı. Esprili bir havayla:

«Bay Thinh'i bırakalım mı Dalat'ya gitsin ha?(1)» diyorlardı.

Bu yerinde bir şakaydı: Yankee modeli, sıcaktan bunaltan hücrenin bir anda tertemiz havaya açılması; işte Dalat ile karşılaştırılacak şey bu!

Bir yoldaş elektrik işkencesi seansından dönüyordu ve su içmesi de yasaklanmıştı. Bu yoldaşa su götürmelerini istemek için kapıya vurarak onları çağırdım. Kimileri, titizlikle, bana:

«Yeniden isterse, vermek gerekir mi?» diye sordu.

«Hayır!»

Susuzluğunu gideren yoldaşın kendini, çok çabuk toparlamasından korkarak daha fazlasını yapmalarını önledim. Çünkü bu, düşmanı pirelendirebilir ve sonunda düşman bu durumdan onu hemen dövmek için yararlanabilirdi, bu da hiç arzu edilecek bir şey değildi doğrusu.

İçlerinden birçoğu, benim her istediğimi yapacak duruma gelmişlerdi. Sabahleyin erkenden, üstlerinin gelmelerinden önce, jimnastik yapmam için beni dışarı çıkartıyor, gecenin geç vaktinde de, taze demlenmiş çaylarından bir tas getiriyorlardı. Ve fırsat düştükçe de, avuçlarının içinde sakladıkları sarı tütünlü sigaralarından...

Dışardan, Parti benimle ilişki kurmayı başarmış ve beni buradan kaçırmanın yollarını araştırmaya başlamıştı.

---

(1) Dalat: «Fransız iklimi» özellikleri gösteren, seçkin bir dinlenme yeri.

Bu tasarının haberini aldım. Bizzat yoldaş Ba' nın(1) benim hangi yolla olursa olsun cezaevinden çıkarılmam için emir vermiş olduğunu öğrendiğimde içimi kaplayan heyecanı tanımlayamam. Kaçma planı konusunda, her hazırlık aşamasının yürütülüş biçimine varıncaya dek, ayrıntılı ve düzenli olarak bilgi sahibi edildim. Kaçış Horoz Yılı (1957)nin Têt gecesine denk gelmişti. Hangi yoldan kaçacaktım? Araba beni nerede bekleyecekti? vb., hepsi, en ufak hata hoşgörülmeksizin önceden hesaplanmıştı. Ben de kendi payıma, kaçış fikriyle beslendiğimden ve her şeyi dikkatle incelemek ve tartmak zorunluluğuna inandığımdan, uzun bir süredir Posta 42'nin tüm çıkış yollarını ve çıkmazlarını, tüm köşe bucağını, temel çukurlarını ve su lâğımlarını ezbere biliyordum. Kendimi Posta 42'nin dışına atmam için hangi ağaç dalına tutunacaktım? Karanlıkta gözden kaybolmam için hangi duvara dayanarak hedefimi küçültecektim? Kiremitleri oynatmaksızın ayaklarımla çatının neresine basacaktım? (Duvarcı olarak hizmet ettiğim sırada, Posta 42'nin çatısında yarım-gün boyunca tüneme fırsatı bulmuştum.)

Kaçış saatini sabırsızlıkla bekliyordum.

Têt yaklaşıyordu, diken üstünde idim.

Ama öngörülen tarihten birkaç gün önce, örgüt özel bir nedenden ötürü bu tasarıdan vazgeçmek zorunda olduklarını haber verdi.

Yılın bu ilk gecesi bana öyle uzun geldi ki!

Ayın 1'nin sabahı saat beş sıralarında çöpleri boşaltmaya gittim. Elimde çöptenekesiyle, çitin önünde durdum ve dışarıya baktım. Hayvanat Bahçesi ıpıssız ve kapısı kilitliydi. Parmaklıklı duvarı bana her zamankinden çok yüksek gözüktü. Posta 42'nin nöbetçi odasında, görevli personel dereden tepeden konuşuyordu. Dışarıya sessizce sıyrılmak benim için güç olmayacaktı. Gerçekten, güç değildi. Kaçmam gerekti... evet, hem de çok!.. Fakat, can sıkıcı olan, Hayvanat Bahçesinin ancak saat 6'da açılacağı idi. O zamana dek, nerede gizlenecektim? Yüreklerinin hoplaması ve çalılıkları, ormanın en sık yerlerini aramaya başlamaları için, beş dakika ortada görünmemem yeterdi. Hayvanat

(1) Le Duan.

Bahçesinin parmaklıklarına mı tırmansaydım yoksa? Bu, aynasızlarla alay etmek olurdu.

Bir süre sonra, yine ortalığı kollayarak çöp tenekesini başka yere sürükledim. Orada, şu ağaç sırasının ardında, Thi Nghe ırmağı akıyordu. Bu ırmağı iyi tanıyordum. Bir ucunda Bason'un(1) binaları, öbür uçta Thi Nghe polis karakolu. Bunu boydan boya yüzerek geçmek benim için çocuk oyuncağıydı. Hızlı ve gürültüsüz yüzerdim, beni göremezlerdi bile. Fakat bir de güpegündüz olmasa!

Uzun süre orada kaldım, düşüncelerimle baş başa; sonra yavaş yavaş hücreme geri döndüm. Kalbimin ta derininden iç çekerek...

Böylelikle bu gerçekleşmemiş kaçış ile cezaevinde ilk Têt'imi geçirmiş oldum. Düşman, yılın bu ilk gününde benim bir çitin, ekilmemiş bir toprağın, özgürlüğü engelleyen bir duvarın önünde kararsızlık içinde kalmış olduğumun farkında değildi. Kaçışa elverişli ıssız ve sessiz bir ortamda, aşılması gereken ancak bu birkaç engel ve... işte kuş, sonsuz uzayda uçacaktı. Ama Partinin sözünü dinlemek, gözümü budaktan sakınarak kendimi tehlikeye atmaktan kaçınmak ve hücremde çürümeye devam etmek için geri dönmek zorundaydım. Têt'in üç günü boyunca Hayvanat Bahçesinde gezerken Saygonluların konuşmalarını dinlemek pahasına.

Diem öldürülmek fırsatını kaçırınca, düşman, gözetimini bir kat artırdı. O zamandan beri, sıvışmak için herhangi bir fırsat bulmak güçleşti. Sonraları, birçok kaçma planı tasarladım, ama hiç biri iyi bir sonuca ulaşamadı.

42'ci Posta'nın, iğne, ip parçaları, kumaş parçaları tıraş bıçakları, küçük kutular gibi... ıvır zıvırını bir köşeye saklayıp, biriktiriyordum. Hatta, hatırı sayılır uzunlukta bir demir çubuk ile paslanmaz bir makas bile vardı bunlar arasında! Düşmanın erişemediği, bir sürü zulam vardı.

Cezaevinde, bir parça ipin bile büyük değeri vardı. En gerekli şeyler bir kıyıya konup saklanmazsa, bu insanın kendi kendini daha baştan mahkûm etmesi demekti. Nereye gidersem gideyim, bana gerekli olup da

---

(1) Tersane (Saygon'a alt.)

aşırabilme olanağım bulunan şeylerin yerini bulmam için çevreye bir göz atmam yeterliydi. Ve bir an sonra göz koyduğum nesne artık benim malım oluveriyordu.

İnanın ki, hazinelerimi çok bilimsel bir biçimde zulalıyordum. Sık sık yapılan aramalara karşı hemen elimin altında olan öyle gizli bir yer seçmiştim ki, düşman beni götürmek için ansızın çıkagelirse, üzerimde bulunanları tek bir iz bırakmaksızın, tek bir hareketle ortadan kaldırabilecektim. Çoğu kez hazinelerimi saklamaktaki becerikliliğime ve muzipliğime benim bile güldüğüm oldu. Düşman zulamın kokusunu aldı, her yeri karıştırıp altını üstüne getirdi, dikkatle araştırdı, didik didik etti. Hatta bazen, bilmeden elini zulamın üzerinde gezdirdiği bile oldu. Sonunda da, gözlerini çabuk çabuk sağa sola oynatarak bağırdı. «Onu nereye sakladığınızı biliyoruz, itiraf edin!» Gerçekte, bu sözler ne kadar saçmaydı. Ne kadar inkâr etsem bile, aradığı şeyi, avucuma baksa bulacaktı. Ateşler içinde olduğum bir gece, zulamdan bir Flavoguine hapı çıkartmıştım. Hücreleri beklemekle görevli Ho adındaki bir gizli ajan birden kapıyı açtı ve beni suçüstü yakaladı. Becerdiği iş sanki büyük bir zafermiş gibi şeflerince ödüllendirileceğini umut ederek, P. 42'nin asteğmeni Hinh'e rapor etmek amacıyla tablete el koydu. Nitekim, ertesi sabah, Hinh, beni çağırttı:

«Bu hapı size kim ulaştırdı?»

«Hastalığımı muayene etmeleri için revire gitmiştim, orada verdikleri ilâçlardan bir bölümünü, bir kıyıya ayırıp sakladım.»

Hinh, umduğunu bulamayıp düşkırıklığına uğramıştı. Oysa, revir tutuklulara hiç bir zaman Flavoguine dağıtmıyordu: Güya, değerli bir uyuşturucu hap idi.

Bu servetim, mücadele için gerekli olacak sağlığımızı korumaya yarıyordu. Giysiler için kumaş, tuz, ilâç kutuları, tıraş olmak için yontulmuş demir parçacıkları... Bu sonuncular ayrıca intihar etmek gerektiğinde de işe yarayabilirlerdi.

Bunlarla, kendimi öldürme hazırlığı yapmıştım. Kendimi gerçekten ölüme alıştırıyor, hazırlıyordum. 42'nci Posta'da geçirdiğim günler boyunca, itiraf ederim ki, intihara en ciddî hazırlanan adaylardan biriydim.

Ya, intihar girişimi başarıya ulaşamazsa? O zaman

düşman sizin canınıza okur. Eller arkaya bağlanır, ayaklar zincirlenir, ağzınız madenî bir çene bağıyla kapatılır. Düşman kursağınıza bile gitmeyecek ölçüde yiyecek verir. Sizi, bir solucan gibi çırılçıplak ve taş bir heykel gibi hareketsiz bırakır. İşin gerçeği bu işkence bedensel etkiden daha çok, ruhsal bir etki yapar üzerinizde. Çok zayıf olduğunuzu bildiğinden, düşman sizin büsbütün çökmenizi sağlamak için işkenceyi dayanılmaz bir düzeye vardırır. Ben de, bu yüzden başarısızlığa uğramamak ve intihar işini sağlama bağlamak için, teker teker bütün intihar yöntemlerini deniyordum.

Ardarda iki kez, kendimi asma deneyi yaptım. Soluğum kesilinceye ve ipin ucunda çırpınmaya başlayıncaya dek, deneyimi sürdürdüm. Tüm bedenimin boynumu sıkan halkaya bağlı olarak sallandığı o soluksuzluk anının dayanılmaz heyecanını kuşkusuz hiç bir zaman unutamayacağım. Sanki, beyninizin içi tümüyle boşalır gibi oluyor ve yerini karanlıklar kaplıyor. İpi tam zamanında kesiyorum ve yine yere ayak basıyorum. Çevremdeki her şey yeniden aydınlanmış gibi oluyor.

İşte böylece, kendimi alıştırmış oluyordum ve düşmana hiç bir şey çaktırmadan bu işi yürütüyordum. Bu, benim için eğlendirici bir oyundu. Eğer gerçekten intihar etseydim düşmanın ruhu bile duymayacaktı. Çok sonraları, o da ipi kesmek için yanıma varabileceklerdi ancak.

İkinci antremanımı ise bir gece yarısı uyguladım. Her yere derin bir sessizlik çökmüştü. Çırpınırken attığım tekmeler duvara çarpınca delicesine bir gürültü çıkıyordu, ama düşman yine de hiç bir şeyin farkına varmadı. Bu kez, deneyimi biraz daha fazla sürdürmek niyetindeydim. Fakat, daha uzun zaman durmak olanaksızdı. Bu işi biraz daha uzatsaydım, kakırdayıp gidecektim zaten.

Kendimi asacağım ipi örmek için iplik biriktiriyordum. Topladığım bütün ipliklerin düğümlerini çözüyordum. Ordan burdan topladığım kumaş parçaları ile birlikte onları zincir şeklinde örüyordum. Yavaş yavaş, on ay sonunda bir kulaç örülmüş ipim oldu. Örgümün üçüncü sırasını oluşturan ipler onu bir hayli sağlamlaştırıyordu. Ama en iyisi çimento çuvallarının kenevir ipleriydi. Kalın bir ip örmek için ondan daha iyisi düşünülemezdi. Zaten bir tüfek boyu uzunluğundaki ip yarım kentallik bir adamı kopmadan taşımaya yeterliydi.

İpi üzerimde taşıyordum. Daha sonra, intihar gününe dek, uçkur bağı olarak saklamaları için parçalara böldüğüm ipi tutuklu arkadaşlara dağıtmıştım. Çünkü hapiste özellikle ip yapmanızı ve bulmanızı önlemek için, düşman, sizi kemerinize varıncaya dek arar. Buna karşılık tutuklu arkadaşlar yine de çevreden ip yapmaya yarayan gereçleri sağlayabiliyorlardı.

Kafamdaki bu intihar düşüncesiyle birlikte, 42. Posta'da geçen günlerim boyunca, beni yönetim odasına her çağırışlarında, gerektiğinde beynimi sivri kenarlarına vurup dağıtabilmeyi tasarlayarak odadaki sert cisimlerden yapılmış mobilyalara belli bir uzaklıkta duruyordum.

Bu düşünceler kafama nasıl gelip yerleşti, bunu ben bile bilmiyorum. Ama herhalde Yurtsever Gençlik Örgütünün bir üyesi ve irtibat ajanı olduğumu itiraf etmemden sonra olacak. Bu işkence ve dayaktan sonra, itiraf ederim ki bir anlık bile olsa boyun eğeceğimden, yılabileceğimden, kararsızlık gösterebileceğimden ve yaşama büyük bir tutkuyla bağlanabileceğimden korktum. Bu zayıflıklar, eksiklikler bana kendimden bile kuşkulanmayı öğretti. Kuşkusuz kendime güveniyordum: yüzde 99 hatta yüzde 99,99. Fakat 1, yüzde 0.01'lik bir oran da olsa kendimden kuşkulanmam gerekiyordu. Kendimi ancak şöyle savunuyordum: Çok sıkışırsam yapacağım en kötü şey kendimi öldürmek olacaktı.

Anlamıştım ki geçmişte olan şeyler tarihe gömülüp gider. Ancak ve yalnızca içinde bulunduğumuz an her şeyi belirleyecekdir. Bunun içindir ki, yaşayacak bir dakikam bile kalsa, hiç olmazsa o anda saygınlığımı korumam gerekiyordu. Sürekli olarak kötülüğe karşı savaşmak, yani içinize yerleşmiş olan bireyciliğe karşı koymak, onun başkaldırmasına, doğrulmasına, genişlemesine, filizlenmesine göz yummamak gerekir; başlıca amacımız bu olmalıdır. Tüm kusurları düzeltmek, tüm zararlı otları ayıklamak, en iyi politikamız olmalıdır. Fakat, düşmanın hayvancasına vahşetle dolu terörizm gösterisi karşısında, şunu anladım ki, kişi ortaya çıkabilecek bütün kötü koşullara kendini hazırlamalıdır.

Kuşkusuz, intihar etmek ihanet etmekten yeğdir. Ben böyle düşünüyorum. Ve bu yüzden kendimi öldür-

meyi yeğ tutuyorum. Eğer uçurumun kıyısında bir an bile duraksadığımı hissetseydim, kendimi hemen öldürmek zorunda kalırdım. Biliyorum ki intihar etmek bir yanılgı, bir kaçış, bir döneklik demekti. Fakat olgunca düşündüm. Düşmana teslim olmam, boyun eğmem olanaksız. Düşmana gelince, o benimle uzlaşmak için hiç bir çareden kaçınmayacaktı.

Ben, Partinin adına gölge düşürmemek için mümkün olan en önemsiz hatayı yapmak zorunda kaldım. Durmadan her saat, her dakika, kendi kendime sağlam olmak, son dakikaya dek dik durmak, ölüm karşısında boyun eğmemek gerektiğini yineleyip duruyordum.

Ve ancak birkaç zaman sonra, 42. Posta'yı terketmeden önce intihar etme düşüncelerinden kendimi kurtarabildim.

GİA DİNH CEZAEVİ THU DUC'un ve EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ'nün MERKEZİ

42. Posta'yı, 1958 ekiminde kesin olarak terkettim. O sabah, pılımı pırtımı toplamamı emrettikten sonra, beni götürdüler. «Aranma Kütüğü»ne kaydedilmek amacıyla Ö.D.P.'de (Özel Devlet Polisi) biraz duraladıktan sonra, Gia Dinh (Saygon'un uydu-kenti) cezaevine gitmek için yola koyulduk. Orada «Taşra Güvenlik Örgütü» adı altında bir cezaevi kurulmuştu. Bu ad kamuflaj amacıyla konulmuştu. Kapıdan girdikten sonra sonu görünmeyen, kenarları dimdik duvarlı bir yoldan geçtik. Sonra, sırayla oldukça ağır dört zırhlı kapıyı aşarak tutukluların bulunduğu binaya ulaştık.

Düşman, 42. Posta'yı boşaltıp onu bu kez son moda, insancıl bir mezbaha biçimine sokmuştu. 42. Posta yerin altında, içine atılan zavallının bütün izlerini yok etmeye yarayan içi asit dolu büyük kovalar ve bir ucu hayvanat bahçesindeki vahşi hayvan kafesine açılan bir tünel ile donatılmıştı. Bu tünelin bir ucuna aç bir kaplan bıraktıktan sonra öteki uca da bir tutukluyu «salıvermek» yeterliydi ve birbirleriyle karşılaşmaları kaçınılmazdı. Tutukluların kapatıldığı yerlerin tümü toprak altındaydı. Burası gerçek bir cehennemdi. Öğle yemeği dağıtımı sırasında avluda çömelmiş olarak beklerken yavaş yavaş hücrelerin kapısına yaklaştık. Gardiyanlardan birinin o günkü yokluğundan yararlanarak, birkaç tutuklu bana parmaklıkların ardından yavaşça sordu:

«Nereden geliyorsunuz?»

«42. Posta'dan.»

Aralarında tesadüfen, direniş zamanlarından beni ismen tanıyan, B.D.'nin bir arkadaşı da bulunuyordu. Partinin hücreler arası komitesine gelişimi hemen haber verdi. Merkez Yönetim Kurulunun üyelerinden biri oturum sırasında bunu belirtti. Bu üye benimle birlikte B koğuşunda tutukluydu. Bana yardım elini uzatıp destek oldu. Bütün bunlar benim haberim olmadan büyük bir gizlilik içerisinde olup bitti.

O gün, «domuz eti kova» (1) sını boşaltmak için sürüklemekte olduğum bir sırada, güneşte bedenini ısıtmakta olan B.D. bana:

«Siz 42. Posta'dan gelen Thinh misiniz?» diye sordu.

«Evet,» diye karşılık verdim, düşünerek ve kuşkuyla: Bu soruyu neden sordu? Ne niyetle? B.D.'nin beni hücreler arası komitenin sekreteri ile karşı karşıya getirmeden önce kimliğimden emin olmak istediğinden habersizdim.

Bir süre sonra, «domuz eti kova»sı boşalınca, tam ellerimi yıkamaktaydım ki, bana doğru uzun boylu, cılız ve acı çeker bir hali olan ve hiç tanımadığım birinin geldiğini gördüm. Çok alçak bir sesle ve kentli aksanıyla mırıldandı:

«Ben arkadaşların kararı ile hücreler arası komite sekreteri seçildim. Adım B.'dir. Sizi eskiden beri tanırım. Bugün, bizimle işbirliği yapıp bize katılmanız için beni tanıyasınız diye sizinle görüşüyorum.»

Ses çıkarmadım. O devam etti: «Sizi tutuklanmanızdan önce tanıyordum. Yoldaş Ba sizi kurtarma görevini bana verdi.»

Hep dinliyordum. O yine devam etti:

«İşte kurtarma planı ...tarafından ...sizin 42. Posta'dan yasal olarak çıkmanız çareleri araştırılıyor... Sonra.»

Ona inanmam için, adam benim kaçışımla ilgili olarak gerçekten yapılmış belli sayıda hazırlıkları sayıp döktü.

Hep susuyordum. Ama yüreğim heyecandan güp güp atıyordu. Böylece 42. Posta'dan ikinci kaçış denememi hazırlayan bu sekreter yoldaş olmuştu. Durum uygun olsaydı, onun boynuna sarılacaktım.

Koğuşa dönünce, tutuklu birkaç arkadaştan sekreter yoldaş hakkında ve özellikle onun ne zamandan beri hapiste olduğu hakkında bilgi aldım. O buradaki insanların en iyisidir. Bu beni sevince boğdu. İşte en sonunda örgütle, Parti ile karşılaşmıştım. Yerimde dura-

---

(1) Gia Dinh, cezaevinin kalem efendileri, yazı odalarına tutukluların yiyecekleri olarak ayrılmış bulunan domuz eti ile dolu kovaları taşımaktaydılar. Tutuklular bu pis fıçıya alaycı bir dille: «domuz eti kovaları» adını takmışlar.

mıyordum. Gönlüm sevinçten bayram ediyordu! Öyle olağanüstü bir coşku ki ancak eyleme geçtiğinizde sizi saran duygular bu denli şiddetli olabilirdi. Ancak çoktan beri düşlediğiniz bir şeyi gerçekleştirdiğiniz anda bu denli mutlu olabilirsiniz ve bu önüne geçilmez coşku beni havalara uçuruyordu.

Duygularım duruldulktan sonra Sekreter yoldaş yeniden gelip beni buldu. Kendisi A koğuşunda tutukluydu. Dışarı sıvışmak için B koğuşunun yemek molasından yararlanıyordu. Lâğım deliği üstüne oturarak sohbet ettik. Hemen sordum:

«Düşmanın tasarısı; tutuklulara 'parti üyelerini ele verdirtmek', 'bayrağı selâmlamak', 'inkâr etmek' amacıyla dersler vermeyi, Partinin politikasını öğrenmeyi kapsıyor. Bunlardan haberiniz var mı?»

«Bu konuda Parti kararlar aldı...»

«Nedir peki?» Sabırsızlanıyordum.

«Bütün parti bu tasarıya karşı koymalıdır!»

«Çok yerinde!» diye kendimi tutamıyarak bağırdım. «Çok doğru. Bu hangi terimlerle formüle edildi. Hiç bir şey saklamadan söyleyin bana.»

«Ben bile hangi harfler olduğunu bilmiyorum. Yalnızca, amacım bütün bunlara, bütün yolları deneyerek, fakat bu arada üslerimizi gizli tutarak karşı koymak ve düşmanın Devrimci Direnişi kırmasına izin vermemek olduğunu biliyorum.»

Direttim. Fakat fazla bir şey konuşmadan ayrılmak zorunda kaldık. Bu her zaman hatırlayacağım bir karşılaşma idi. Sevincimi nasıl dile getireceğimi bilemiyordum: Parti, gönlümde uzun bir süredir yer eden kaygılarımdan kurtarmıştı beni. Zaten, düşündüğüm, Partinin kararına ters düşen bir düşünce değildi.

Deneylerim beni aldatmıyordu: Hapiste, Örgüt ile ilişkilerin kesildiği her yerde olduğu gibi Partinin bütün karar ve direktifleri herhangi bir özel kişi tarafından dikkat ve özenle ve eleştiriye dayanan çözümlemelerle alınmalıydı. Alışkanlık olduğu üzere, bu kişi olaylar hakkında size kendi kişisel görüş açısına göre bilgi verir. Özellikle yaşamla ölümün acımasızca karşı karşıya geldiği cezaevlerinde, mücadele size korku verir. Taktikler uygulamada ustalık ve manevracı fırsatçılık üzerinde üstelersiniz. Ama orada, Sekreter yoldaş tarafından bana aktarılan, alınmış olan kararın sonucu

Partinin siyasal ilkeleri ve izlediği yol ile bağdaşıyordu: Uzlaşmamak, boyun eğmemek. Bundan şu sonucu çıkardım ilk olarak: Sekreter yoldaş Partinin kararını bağlılık ve doğrulukla anlatıyordu bana. İkinci olarak; bu karar konusunda yeterince bilgi sahibi olur olmaz bunu uygulamakla, ve bu kararı yerine getirmek için burada tutuklu tüm parti üyelerine yapılacak işleri bildirmekle görevliydim.

Gelgelelim bir süre sonra, yine içimi bir kaygı kapladı. Tamam, mücadele etmeliydik! Ve gereken de buydu zaten. Ama, nasıl?

Yoldaşlardan kimileri, terörden kurtulmak için, düşmanın doktrinini kabul etmiş görünmek, bayrağı selâmlamak gibi edilgin direnme yöntemlerinin de diğer bir direniş yöntemi olduğunu kabul etmenin de bir tür karşı koymak olduğunu açıklamamışlar mıydı? Alınan kararda, bunlardan hiç sözedilmiyordu. İşin asıl güçlüğü de buradaydı zaten.

Sekreter yoldaşa bu konuda yeniden danıştım. Ama, o her şeyi kesin bir cevapla, tek sözcük ile özetledi: «bilmiyorum.»

«Sonsuza dek» böyle kuşku ve belirsizlik içinde mi kalınacaktı? Bu an Parti üyelerinin, kararların yerine getirildiğini, insiyatif bir düşünce ile ele alındığı ve sorumluluğun ne anlam taşıdığını belirtmeleri için tam zamanıdır. Bir daha bu fırsatı bulamazlar. Hücreler arası Komite'den, «inkâr etme»yi, karşı doktrini kabul etmeyi, bayrağı selamlamaya karşı çıkmayı kapsayan kararın soyut bir formülle uygulanışını bana güvenerek açıklamalarını istedim. Diyordum ki: «Parti kararının yazılı metnini eli kolu bağlı beklemek olanaksızdır. Buna karşılık, düşman daha şimdiden üyelerini Partiye karşı kışkırtmaya başlamıştır. Şimdilik, Partinin saygınlığını ve üyelerinin bütünlüğünü korumayı amaçlayan bir tasarıyı en kısa sürede uygulamaya koymalıyız. Bunu yapmak için formülün harfleri üstünde uyum sağlansın ya da sağlanmasın karardaki ana fikre dayanmak gerekir. Parti, mutlaka, geç de olsa her şeyi yoluna koymak için eyleme geçecektir.»

Üslerin korunması ve bütünlüğünün sağlanması konusunda bir karar tasarısı kaleme aldım. Bütün bu olanlardan sonra...

Bundan böyle, Devrime karşı düşman saldırısının genel bir değerlendirmesini yapabilmem için aşağıdaki maddeleri kapsayan bir karar tasarısını fazla güçlük çekmeden kafamda kurabildim.

İlk olarak, hain Saygon hükümetinin karşı-devrimci ve kararsız tabiatını açıkça belirtmek. Aynı zamanda, bu hükümetin, bir yandan Amerikan emperyalizmi ile, öte yandan feodal toprak sahipleri, komprador-burjuvalar ve Güneyin öteki karşı-devrimci unsurları ile arasındaki gizli anlaşmayı çözümlemek. Bu noktada, Devrimin gelecekte zafere ulaşmasının kaçınılmazlığını ve düşmana karşı verilen ölüm kalım mücadelesinin kesin karakterini açıkça belirlemek gerekir. Bu vazgeçilmez mücadele sayısız kurban verilmesini gerektirir.

İkinci olarak, cezaevlerinde güttüğü politika ve örgütlenmeyi amaçlayan, düşmanın saldırgan tasarılarını açığa vurmak.

Üçüncü olarak, Parti üyelerinin dürüstlüğünün ve Devrim saygınlığının korunmasına ilişkin sorunları açıklığa kavuşturmak. Bu noktada, ulusun ve Dünya Devriminin sonsuz saygınlığına önem vermek. Yalnızca rakamları ya da herhangi bir özel koşulu göz önünde bulundurarak bu güçlerin orantısı hesaplanamaz. Böylelikle, cezaevlerinde sayıca ve durum itibarıyla güçsüz ve aşağılanmış mıyız? Fakat eğer Devrimin ülkemizde ve dünyada karşı konulmaz bir biçimde gelişmesi göz önünde bulundurulursa, eğer, sonuç olarak, devrimci kahramanlığın başa çıkılmaz düşüncesine, ruhuna dayanan hapsolunmuş devrimcinin bu mutlak avantajından yararlanabilinirse, parmaklıkların ardında bile kazanmak için bize gerekli olan şeylere sahibiz demektir. Ve ancak o zaman kesin zafere ulaşırız. Ve cezaevinde bu, kurbanlar vermek pahasına da olsa düşman tasarılarını amacından saptırmaktan da öte, onun hakkından gelmek demektir.

Bu konuda, bir Parti üyesinin, dürüstlüğü temsil eden tanımını her zaman anımsayacağım: «Bir Parti üyesinin dürüstlüğü, ard arda binlerce kuşak boyunca açan, güzel kokular saçan tomurcuk halinde bir çiçektir...» Daha sonra, Poulo-Condor'da birçok yoldaş bu benzetmeyi çok beğendi.

Dördüncü olarak, düşman tasarılarına karşı müca-

dele yöntemini açığa vurmak. İstisnasız bütün Parti üyeleri düşmana cesaretle karşı durmaya çaba göstermek zorundadır. Bu, en doğrudan ve en etkin bir biçimde mücadele etmek anlamına gelir. Düşman karşısında dimdik, kaçamaklı sözler kullanmadan şunları haykırmak: «Ben, bir Parti üyesi olarak, Partiyi 'inkâr etmeyeceğim', öleceğimi bilsem bile.» Parti üyeleri de öteki yoldaşlarını eğitmeli ve onları peşlerinden sürüklemelidirler. Eğer kitle bizimle elbirliği içinde düşmana karşı durursa, Parti içindeki inanç ve güven daha da güçlenecek ve düşmanın tasarıları da o ölçüde saptırılmış olacaktır. Düşmanın sürdürdüğü vahşice baskı saflarımızı böldüğü için, düşmana açık açık karşı koyamayanlar mücadelenin basit yöntemlerle yürütülmesini temel alan bir hareket içinde birleşmelidirler. Bu yöntemler, önce düşmanın «eğitici» derslerini dinlemeyi, bayrak göndere çekilirken selâma durmayı, vb... reddetmek, giderek doğrudan-doğruya karşı koyma düzeyine varabilmek için de, şimdilik daha iyi yaşam koşulları ve daha iyi bir cezaevi düzeni istemeye yönelmelidir.

Beşinci olarak, hapishanelerdeki mücadelenin devrimci kavganın bütünleyici, acıması olmıyan, Parti üyesinin bizzat kendisinin yaşayışını ve ölümünü kapsayan bir parçası olduğunu açık seçik anlatmak. Bu yüzdendir ki Parti, Devrimin saygınlığını ve kendi bütünlüğünü korumak amacıyla üyelerini bütün güçleriyle dövüşmeye çağırır. Üç gün üç gece mi, kafamda biçimlenen bu özü formüle etmeye, elden geldiğince kısaltıp özleştirmeye, aynı anda iki anlam ifade etmesini önlemeye, kulakta kolayca kalacak, iletilebilecek ve kayranabilecek bir biçim almasına çalıştım. En küçük bir sözcüğü bile tartıp, iyice süzgeçten geçiriyor, en küçük işareti özenle düzeltiyordum. Böylece «karşı koyma» kavramı, her zaman için «aktif» sözcüğünden kesinlikle ayrılamaz duruma geldi. Çünkü birçok karşı koyma yöntemi bulunuyordu.

Hücreler arası Komitenin Merkez Yönetim Kurulu'ndan olan o arkadaşı koğuşun bir köşesine götürdüm. Kafa kafaya verip duvarı masa yerine koyarak, ben söyledim o yazdı. Komiteye, kendilerine mal etmek ve kaynaşmalara son vermek amacıyla, tasarımın metnini bir kez daha gözden geçirip düzeltmelerini önerdim.

Tasarı metninin kesin şeklini belirlemek görevi Komiteye düşüyordu. Toplantı sırasında, her Parti üyesine bu işi sonuca vardırmak için kişisel görüşlerini belirtmek görevi verilmiş oldu.

Görüşmelerden sonra, Komite bana bildirdi: «Komite, Devrime olan inancıyla, bütünlüğün korunmasını kapsayan bu kararı kabul etti. Ayrıca, Komite, sonucun incelenmesinin bütün Parti üyelerince yerine getirilmesini kararlaştırdı.»

Gia Dinh hapishanesi, emniyet müdürlüğünün geçici cezaevi görevini görüyordu. Taşralı tutuklular başka yerlere gönderilmeden önce, verilen kararın incelenme merkezi haline gelen bu cezaevine getiriliyordu. Bunu öğrenir öğrenmez tutuklu arkadaşlar her yana yaymışlardı.

Ah, yoldaşlarımın küçük gruplar halinde Komitenin kararını incelediklerini görürken yaşadığım tüm heyecanlı anları nasıl anlatayım. Yemekten hemen sonra türlü türlü oyun tahtaları: Satranç, küçük at'lar... her yana seriliyor, ve çevrelerinde küçük gruplar elleriyle piyonları bir yandan ittirirken öte yandan inceliyor ve tartışıyorlardı.

Bia Dinh'te tutuklu yoldaşlarımız, kararın tüm metnini ezbere öğrendiler. Daha sonra bu karar metni, devrimcilerin başa çıkılmaz direnişinin sancağını yüksekte tutan güneyin tüm cezaevlerine girdi.

Daha sonra Poulo — Condor'a vardığımda, oradaki tutuklu yoldaşlarımızca ezbere bilinen kararı cümle cümle yeniden işitmek fırsatını buldum. *Bir Parti üyesinin dürüstlüğü, ard arda binlerce kuşak boyunca açan, güzel kokular saçan tomurcuk halinde bir çiçektir*... Bu cümle, neredeyse, her gün yinelenen bir özdeyiş haline gelmişti. Düşman bunu bilmiyor değildi ve tıpkı bizim gibi «bütünlüğün korunmasını içeren karar» olarak adlandırıyordu. Bunun dışarıdan geldiğini sanıyordu ve dayağı artırıyordu. Dövüyordu fakat bizi engelleyemiyordu. Bütün tutuklular kararı ezbere biliyorlardı. Ne denli dövülürlerse o denli fazla kavrıyorlardı. Çünkü o zihinlere ve yüreklere işliyordu.

POULO — CONDOR

Zincirlerin kulakları sağır edici şakırtısı arasında, birerli sıraya girmiş tutuklular iskeleye çıkmaya başladılar.

Yolun iki yanında iki adımda bir tüfeği süngülü bir asker duruyordu: biz canlı iskeletleri bile etkileyecek bir durumdu bu.

Adaya gideceklerin çoğu Phu-Loi'den geliyordu. Bu hapishanede muhafız komutanı olan, Kuzey eyaletlerinin Bac Ninh bölgesinden Dinh Bang'da doğmuş yüzbaşı Do Dinh Ky kafileye başkanlık ediyordu. İşkencecilikte şöhret kazanmıştı. Tutuklular içindeki örgütlenmeleri yoketmekle ün yapmıştı. Bir sürü muhbir, gizli ajan, vb. yönetiyordu. Kendisi de ün yapmış bir işkenceci olan assubay Tri ona yardımcılık yapıyordu. Fransızlar zamanında Direnme Savaşında Fransızlar hesabına hainlik yapan Tri sonradan komando askeri olmuştu. «Phu Loi şeytanı» ünvanını böbürlenerek söylüyordu. Tutukluların eğitimiyle görevli komiser olduğu halde özellikle yumrukları, postal burunları ve dinamo ile iş görüyordu. Dövmek, kan kokusu almak, kurbanlarının çığlıklarını duymak onda bir alışkanlık haline gelmişti. Bir tür sarhoşluk içinde sendeleyerek çalışma odasından çıkarken soluk soluğa konuşuyordu: «Vietkong kanı dökmezsem iştahım kesilir.»

İştahını açmak için, «komünistleri suçlamayı» reddeden ihtiyar kadınları kıyasıya dövmekten sıkılmıyordu. Dişsiz ve buruşuk yüzlere, kolunun bütün gücüyle yumruk atmaktan gerçek bir zevk duyuyordu. Taze kanın, beyaz saçları kırmızıya boyadığını gördükçe keyifle sırıtıyordu.

Bu iki serseri, arkadaşlarımızı çırılçıplak, hiç sızıntısı olmayan hücrelere kapatıyor, daha sonra pislik çukurlarını pompa ile bu hücrelere boşaltıyor ve gırtlağına dek pisliğe batan kurbanlarının can cekişmelerine bakıyorlardı.

İblis Tri demek ki ülkeyi terkediyordu; adada kan daha bol akacaktı, bu kesindi.

Phu Loi'den gelen yoldaşlarımızdan sonra, biz otuz Thu Duc tutuklusu da gemiye bindik.

Gemi, düşman deniz kuvvetlerinden bir çıkartma gemisiydi. Gemiye çıkarken bu 401 numaralı teknenin, eski sömürgecilik günlerinde, köylerimizi altüst eden hangi kuvvetleri ülkemize boşalttığını düşünüyordum. Güvertesi olmayan bu teknede tutuklular, üstleri göğe açık ambarda çok uzun bir demir çubuğa zincirlenmiş olarak yatıyorlardı. Thu Duc grubumuz bir iple ellerinden birbirine bağlanmıştı. Bu uzun sürmedi. Düşmanın hiç bir zaman bulamayacağı yöntemlerle ellerimizi çözdük.

Gemi tıklım tıklım doluydu. Küpeştede nöbetçiler kaynıyordu. Geminin pruvasında 37 mm.'lik bir top, sol yanda ve sancakta 20 mm.'lik durmadan kımıldanan sekiz mitralyöz vardı. Fişeklerin sapsarı rengi, demirin pası, ziftin siyahı, süzgün yüzlerimizin rengiyle çelişiyordu.

Düdük çaldı, gemi sarsıldı. Geniş siyah kıvrımlar ırmağın sularını dalgalandırdı.

İçim engin değildi. Hoşçakalın yurttaşlarım! Adadan bir daha geri gelebilecek miyim? Gemiden bakarken Saygon'dan son bir hayali, bakışlarımda saklamak istiyordum. Fakat damlar, ağaçların tepesi, Saygon ırmağının kıyısı, hepsi gözlerimden silindi.

Motorların uğultusu arasında aklım ve yüreğim çetin bir sınavla karşı karşıya kalmışlardı. Yoldaşlarımı, karımı, çocuklarımı bir daha görebilecek miydim? Bu 20 aralık 1959 sabahı onlardan daha çok uzaklaşmaya başladığımı biliyorlar mıydı? Belki de bir daha beni göremeyeceklerdi. Poulo-Condor; yurtseverlerin ve militanların kemiklerinin açık havada kuruduğu ,okyanus ortasında kalmış sisli bir cehennemdi: gerçekten bunu bilmiyor değildim.

Saygon'dan uzaklaşmanın acısı, yoldaşlarımın, karımın ve çocuklarımın özlemiyle şimdiden dolu olarak bu sefer benim de kemiklerimi adada bırakabileceğimi düşündüm.

Ham Tu limanından çıktıktan sonra gemi dalgalar üstünde dansetmeye başladı. Bembeyaz kanatlarını açmış martılar süzülüyor, deniz kırlangıçları yüzümüzü yalayacakmışcasına dalış yapıyorlardı. Güneş gemiyi ambarlarına dek aydınlatıyordu. Doğanın bu göz

kamaştırıcılığı, içinde bulunduğumuz ruh haliyle hiç uyuşmuyordu.

Dalgalar, tekneye düzenli vuruşlarla çarpıyordu... Yükseliyor, köpükleniyor sonra bir şelale gibi üstümüze dökülüyordu. İlk dalgalar, kısa bir süre sonra bizi baştan aşağı ıslattılar.

On altı yıl önce Poulo-Condor'a ilk sürgün edilişimi anımsıyordum. Belki de tuttuğumuz yol aynı, suyun maviliği aynı, dalgaların serpintisi aynıydı. Fakat o zaman elleri bağlı olmayan yüz kişi, öteki yolcularla birlikte bir yük gemisinde idik. Gelgelelim şimdi hepimiz ambara tıkılmıştık ve sırılsıklamdık. Geçmişle bugün arasındaki iki durum bana aynı açıklıkla görünüyordu. Poulo-Condor'daki yaşantımın anısı ve anlatılanlardan canlandırdığım bugünkü yaşamın görüntüsü zaman zaman birleşiyor ve ayrışıyordu. Öldürücü olmasa bile dayanılmaz bir sürgünün karanlık perspektifi kaplıyordu beni.

Deniz tutan tutuklular kusuyor ve inliyorlardı. Yere uzanmış hastalar yarı baygın, kıpırdanıp duruyordu. Oturabilecek durumda olanlar, bitkin bir durumda eşyalarını göğüslerine bastırıp ıslanmaktan koruyorlardı. Yiyeceklerimizi kısmış olan Tri, her birimize bir parça ekmek ve bir şeker parçası vermişti. İçi dışına çıkmış midelerimiz hiç bir şeyi kabul etmiyordu.

Yorgun bakışlarımızda korku görünüyordu. Simsiyah namlular üzerimize dikilmişti.

Kaptan köşkünde, ağzı açık başı kalkık kukla subaylar, kendilerine ders veren bir genç Yankee'nin dudaklarına kulak kesilmişti. Bu Yankee gözlüğü burnunun üstüne düşmüş ve kenarları kırmızı bir şapka giymiş yirmi iki, yirmi üç yaşlarında toy birisiydi. Zaman zaman dışarı çıkıp bize göz atıyordu. Nasıl bir görevi olduğunu anlamak için yakasının tersindeki işareti anlamaya çalıştım ama uzaklaşmıştı bile. Hoşnutsuzluk duyan yoldaşlarımız şöyle konuşuyorlardı:

«Bu gemi Vietnamlı dolu ama sümüklü bir Yankee yönetimi tek başına elinde bulunduruyor. Boynunu koparmak gerek!»

«Yankee, hapishaneleri bile elinde tutuyor. Boynunu koparmak en iyisi!»

«Başında bir 'Yankee danışman' olup da tutuklu taşımayan gemi yok!»

Öğleden sonra uyukladım, hava kararırken uyandım. Gemi hâlâ tam yol gidiyordu. Dalgalar üstümüze boşalmaya devam ediyordu. Ağzımda deniz suyunun tuzlu tadı vardı. Islanmış derim birçok yerinden kırışmıştı. Soğuk! Dişlerim takırdıyordu... Ufuk kararmıştı. Batı yönünde kırmızı ışınlar yelpaze gibi yayılırken okyanusun yüzeyi yavaş yavaş morlaşıyordu.

Yeniden uyandığımda gök yıldızlarla doluydu. Bir şeyler değişmişti. Motorların gürültüsü yavaşladı, kesildi ve dalgalar sustu. Ansızın bastıran sessizlik içinde gemi usul usul sallanıyordu. Yukardan sesler geliyordu: «geldik!».

İşte ada! Küpeştenin öbür tarafında bizi bekleyen yeni bir dönem başlıyordu. Nasıl bir dönem olacaktı bu? Örneğin, ada, Fransızlar zamanındaki durumundan ne bakımdan farklıydı?

Deniz üstünde güneş çok çabuk doğar. Az sonra, Poulo-Condor, bütün gerçekliği içinde, damları, yolları, elektrik kabloları ile karşımıza dikildi. Bakmak için ayağa kalktım. Tanrı Dağı yine görkemli idi. Kireç Ocağı Tepesi yine kocamandı. Kışın çıplaklaştırdığı ağaçlar arasından gri ve soğuk kaya parçaları görünüyordu. İşte rıhtım, hapishane, revir, An Hai-Gölcük yolu, Kireç Ocağı - Hang Doung yolu, Hang Doung'da tutuklular mezarlığı vardı. Ne yazık ki görünüm aynı eskisi gibi kalmıştı: aynı okyanus, aynı kırmızı damlar, aynı ağaçlar ve belki aynı bulutlar. Ne var ki bu tanıdık görünüm, tiksinti uyandıracak ölçüde sıkıyordu beni.

Adadan gelen bir mavna gemiye yanaştı. Van adında bir teğmen, kendisini izleyen polis ve askerlerle birlikte gemiye çıktı, kaptan köşküne gitti, Ky ile elini sallaya sallaya konuştu. Bu sırada biz gemiden mavnaya, bir ipten sarkarak iniyorduk. Thu Duc'dan gelen grup, aynı bölmeye kapatılmak umuduyla bir araya toplanmaya çalışıyordu.

Mavna kıyıya yanaştı. Bir elimizle kayalara asılarak ötekiyle eşyalarımızı tutarak rıhtıma tırmandık. Bu çok güçtü: deniz çok alçak, rıhtım çok yüksekti. Tutunduğum bu taşlar, bunları buraya kadar taşıdıktan sonra üzerlerine ölü olarak düşen tutukluları anımsattı. Burada her taş bir insan yaşamına maloldu. İnsan yaşamının en onurlu gününü, Ağustos Devrim'i gü-

nünü anımsadım. O gün, şu anda bulunduğum yerin solunda, Phu Guoc'tan gelecek gemiyi ve otuz küçük tekneyi ülkeye geri dönmek üzere bekliyordum. Poulo-Condor tutuklular kurulu Pham Hung yoldaş tarafından ve adaya gelen devrimci hükümet kurulu Tuong Dan Bao yoldaş tarafından yönetiliyordu. Altın yıldızlı kızıl bayrak rüzgârda dalgalanırken tam yelken açmış kafile bize doğru yaklaşıyordu. Çok uzaktan iki, kurul sevinçten bağırıyor ve yerinde zıplıyordu. Birbirlerini havaya ateş ederek selâmlıyordu. Poulo-Condor insanî sevinci tattıysa o günlerde tatmıştır.

Bu rıhtım üstüne her gün, tabaklama angaryası için geldiğimde, deniz üstünde güneşin batışını seyrederdim. Güneş batmıştı. Kızıl yansılarla renklenmiş okyanus üstünde alabildiğine bir genişlik pembe bir ayna gibi görünürken olduğum yerde donakalmış, her şeyimle ülkeye çekilmiş olarak duruyordum... O sırada Devrim'in elde silah, kaynaştığını biliyorduk. Ülke yönüne bakmak, insanı sıkı sıkıya bağlayan duygusal bir ihtiyaç olmuştu.

Küçük Muo'nin elini yakaladım ama itiş-kakış arasında kaçırdım. Düşman bizi beşer beşer çömeltip saydı. Dört bir yanda cırtlak sarı üniformalarıyla polisler vardı. Nişanlarını takınmış rütbe sahipleri, ürkütücü tavırlarla ortalıkta geziniyorlardı. Tutuklulardan seçme polisler bağıra çağıra koşuşuyorlardı... Sopalar, değnekler, kuru bir gürültü ile havayı dövüyorlardı. Gelir gelmez moralimizi bozmak istiyorlardı.

Başım eğik düşünüyordum. Hapishanenin girişinde, beni bekleyen sonsuz acıları düşünüyordum.

Yürüyüş komutları yağdırıyorlardı. Komutları iyi duyuyordum ama sanki çok uzaktan geliyordu. Bacaklarım ilerlerken her şeyi bırakmak istiyordum. Vücudum ve kafam artık uyuşmuyordu.

Rıhtımı aşar aşmaz yeni bir nesne bakışlarıma çarptı ve beni bir daha anılar dünyasının derinliklerine daldırdı: Badem ağacı... Rıhtımın girişinde dikilen badem ağacı çok geniş ve çok yuvarlak yaygın dallarını hâlâ kat kat sergiliyordu. Bu ağacın gölgesinde kaç kez neşeyle cıvıl cıvıl toplanmıştık.

Vietnam bağımsızlık bayramlarında Komitemiz kaç kez toplanmıştı. Vietnam'ın bağımsızlığını kutlayan tören sırasında bayrak çekilirken, kimbilir nereden ve nasıl

bulunduğu belli olmayan koskocaman birkaç davulu çalıyorduk.

Badem ağacından sonra, rıhtımın girişinde yol kıyısında Fransız valinin yaptırdığı bir tek katlı ev, «Büyük Patronun Evi», Tıpkı, Le Duan yoldaşın sekreterlik yaptığı Parti hücresinin oturumlarını yönettiği günlerdeki gibi sarılaşmış bir kireç tabakası. O zaman evin yöneticiliğine atanan Tinh yoldaş ansızın aklıma geliverdi. Devrim'in zaferinden sonra bu binada çok neşeli günler geçirdik. Bay Tinh yoldaş Direnme Savaşı sırasında kendini feda etti.

Sendeleye sendeleye ilerliyorduk. Tüfeğe süngü takmış, ve yol boyunca beş metrede bir yer almış askerler kuvvet gösterisi yapıyorlardı. Arkamıza takılmış bir sürü hain - tutuklu gerici sloganları utanmadan bağırıyordu: Kahrolsun şu, yaşasın bu. Her yandan tehditler yağıyordu.

Ayaklarım ilerliyordu, kulaklarım onların haykırışlarıyla çınlıyordu, ama ben başka yerdeydim. Zihnim geçmişte dolaşıyordu.

Ban Che, Fransızlar zamanındaki hapishanenin iş atelyesi! Orada Ton Amca'nın «tersanesi» vardı. Burada, kayık yapılıyor ve onarılıyordu. Parti hücresinin kararıyla ülkeye doğru yollanacak tutuklular kurulu için ele aldığı eski bir yelkenli kayık üzerinde elinde çekiç ve kerpetenle eğilmiş Ton Amca'nın vücudunu, açıklıkla yeniden görüyordum. Bizi almaya gelen tekneler göründüğünde kayık kıyıya çekili duruyordu. Hemen suya indirilip kafileye karşı çıkarıldı ve Devrimci Hükümet kurulunu Poulo-Condor sularında gerektiğince karşılamaya gönderildi.

Ban Che'nin girişindeki gözetleme kulesini görmek için başımı kaldırdım. Siyasal dersleri kaleme almak için Vo Si yoldaşın hücre yönetim komitesi oraya çıkartmayı başardığı zamanki durumunu aynen korumuştu. Vo Si yoldaş da Direnme Savaşı sırasında kendini feda etmişti. Ban Che'nin içinde geçerken bize bakan birtakım tutuklular göze çarpıyordu. Eskiden oraya her girişimde tutukluların dışarıya bakmaya çalıştıklarını görürdüm. Kaplumbağa kabuğundan eşyalar yapmaya çalışan Pham Hung yoldaşı anımsadım.

Ban Che'dan sonra revire rastladık. «Can kurtaran» yazısı silinmemişti. Üstünde yepyeni «kamp-no:

2» yazısı vardı. Demek ki «pişmanlık gösteren» tutukluları bu eski yerde tutuyorlar.

2. hapishanenin kapısını açınca hava büsbütün değişti. Her şey sessizlik ve yıkım içindeydi. İki sıra hücre önündeki badem ağaçlarında bir tek yaprak yoktu. Yeri otlar kaplamıştı, «cay nang»lar vazoları içinde acıklı acıklı sarkıyorlardı. Kuyu bileziği üzerinde tek başına bir maşrapa ve yosun bağlamış 1921 yazısı. Onaltı yıl önce nasılsa, yine öyle kalmıştı.

Fakat gözetleme kulesi, hem altta, hem üstte askerle doluydu.

Ad söyleyerek sayım yaptılar sonra bizi teker teker «odalara» götürdüler. Ben «6. odaya» konuldum. Burası eskiden geldiğim ve en küçük tuğlanın çatlağını bile ezbere bildiğim, odalar dizisine dahildi. Şimdi çimento kaplanmış olan oda bana, Poulo-Condor'daki tutukluların «üniforması», tişort ve mavi şort giymiş, tesbih çeken Le Duan yoldaşı anımsattı. «5. odanın» mahzenlerinde, Phu Quoc'tan bizi almaya gelen geminin geldiği gün, Vuong Van Huong yoldaş (o da Direnme Savaşı'nda kendini feda etti) tutuklu yoldaşların 1930' da gömdükleri bir sandık kitabı dışarı çıkarmıştı. Bunlar, Fransızca yazılmış ya da Vietnamcaya çevrilmiş teorik kitaplardı. Elle kopya edilmiş iki cilt «Marksizm - Leninizm'in ilkeleri» ve bir başka kapaksız felsefî kitap bana emanet edilmişti.

«6. odanın» karşısında morg vardı. O zamanlar her gün hiç sektirmeden bir araba gelir, Hang Duong (Filaos ağaçları sırası) ortak mezarlığına ölen tutukluların cesetlerini götürürdü. Bir gün, otuz cesedin sazdan çuvallara yarım yamalak sarılıp götürüldüğünü kendi gözlerimle görmüştüm. Yoldaşlarımızın mezarları hâlâ duruyor mu? Onları gidip görmek istedim. Yakın günlerden bir gün «toplantılarına katılmaya» gitmem hesap dışı değildi.

Bu heyecanlar beni bitip tüketiyordu. Hiç rahat değildim.

Bir kuş kafesini andırırcasına yay gibi bükülmüş parmaklıkların öbür yanında birkaç karaltı görünüyordu: 2. hapishanenin eski tutukluları tanıdık kişiler var mı yok mu diye bakmaya gelmişlerdi. Çok kısa zamanda, kapının iki yanında küçük kümeler oluştu ve alçak sesle konuşmaya başladılar.

Gelenlerden birisi birkaç yoldaşa şöyle diyordu:

«İşte durumu görüyorsunuz. Karşı koymayın, *'pişmanlık gösterin.'*»

Bir başkası yandan söze karıştı:

«*Pişmanlık göstermeyi* reddetmek, 1. hapishaneye götürülmek demektir. İşte o zaman sizden geriye deri ve kemiklerden başka bir şey kalmaz. Çivi gibi, incecik sopa gibi olursunuz...» Anlamlı şekilde dilini çıkarttı.

Bir başkası bir süre hiç bir şey söylemeden baktıktan sonra, yuvarlaklaştırdığı bir kâğıt parçasını bir fiskeyle içeri fırlattı sonra yavaş yavaş gitti. Kâğıttaki yazı çok özlüydü: «pişmanlık gösterin, bu yaşamaktır!»

Başka biri, bize, ağzını sıkı tutmaya dikkat ederek Parti'de hangi mevkilerde bulunduğunu sayıp döktükten sonra, «yöneticilerin korunması» için «pişmanlık gösterme öğütlerini» kulağımıza fısıldayarak verdi. Esrarengiz bir tavırla şu sonucu ekledi: «Vicdan azabına kapılmadan pişmanlık gösterin, sorumluluğu ilgili kimseye düşer».

Bu sözler odada kulaktan kulağa bol bol fısıldandı. Ölüm ve acı korkusunun çürüttüğü bazı alanlarda bu bozguncu sözler zehirli mantarlar gibi bitiyordu. Burada durum ülkeden çok farklıydı. Mücadele adamakıllı kızışacak, daha fazla öldürücü olacaktı. Gerçek sınamalar, hemen burada, bu anda tam olarak başlayacaklardı. Bu boğucu hava, dışardaki bu ağır adımlar, düşmanın vahşî bir sesle verdiği kısa emirler, her şey şiddeti duyuruyordu.

Kimilerinin sıkılmadan yanımıza gelip boyun eğmeyi öğütlemeleri bizi çok şaşırtıyordu. Görünüşe göre, hepsi düşman tarafından yollanmamıştı. Kimileri kendiliklerinden, «iyiniyetle» ölüm acılarından kurtarma niyetiyle bize öğüt vermeye gelmişlerdi.

Az sonra düşmanın hizmetindeki tutuklular geldiler: 2. hapishane onbaşısı, düzen görevlileri vb. «Ah, amcalarım ve kardeşlerim, yolculuk iyi miydi?», «ah, amcalarım ve kardeşlerim, deniz tuttu mu?» Ve bize «başkan Ngo'nun çalışma ve bireycilik» düzeni içinde hapishane yaşantısının çekiciliklerini övmeye koyuldular. Çığırtkan ağzıyla «2. kampa çok özen gösteren» yerel yöneticilere, «bay komutan, vali Bach Van Bon'a», vali

sayesinde yaşama koşulları çok düzelen, yepyeni balık ağları ve sebze seralarına sahip olan kampa, «tutuklular için ne kadar mükemmel olan yaşama koşullarına» övgüler düzmekten geri kalmadılar.

Adadaki bu ilk gün, düşman iyi hazırladığı bir programla karşımıza çıkıyordu. Karaya çıkışımızda baskılar ve tehditler. Koğuşa varınca içten bir karşılama havası. Bizi karşılamaya sırayla bunun ya da şunun gönderilmesi de ince hesapların ve psikolojik savaş ölçülerine göre farklılıkları olan derecelendirmenin sonucuydu.

Düşman hizmetindeki tutuklulardan sonra —biz bunlara hain tutuklular diyorduk— ast kademede görevli personel, nihayet yönetici personel geldi.

Gerçekten yerlerimize yerleşirken yoğun bir kalabalık gelip güneşimizi kararttı. Bir sürü rütbe, kep, yağla şişmiş yüzleri ve iç yağı dolu göğüsleri süsleyen altın ve gümüş şeritler. Güler yüzlü görünmek isteyen fakat kara emeller ve karanlık kötülüklerle dolu tombala taşı gibi gözler.

Göbeği çıkmış bir şişko, komutan vali Bach Van Bon kafasını sallayarak buyurucu bir sesle:

«Siz yeni gelenlersiniz, değil mi?» diye sordu.

Aramızdan hiç biri yerinden kıpırdamadı.

«İyi! İyi!»

Neyi «iyi» bulmustu? Ses çıkarmadan durduk. O, boğazını temizledi «hım, hım... ah, ah!», başını salladı ve yine buyurucu bir sesle sürdürdü:

«Poulo-Condor'da, karınızın ve çocuklarınızın yanına erkenden dönmek niyetindeyseniz zihninizin yeniden eğitilmesine çaba göstermelisiniz, anlaşıldı mı?»

Kanlı canlı hayvanı incelerken şöyle diyordum:

'Pençeleri arasında bu kadar insan hayatı var!.. Yalan ve öldürmeden başka ne anlayabilir ki!'

Kendi hesabımıza biz davranış çizgimizi ayarlamıştık. Başlangıçta geçici olarak düşman bizi, «pişmanlık gösterenlere» ayrılmış 2. hapishaneye kapatmıştı. Bizi henüz itip kakmadığına göre bırakalım istediğini yapsın ve bundan güç toplamak için yararlanalım. Sonrasını düşünürüz. Bu nedenle yerimizden bir santimetre kıpırdamadan komutanın avaz avaz bağırmasına göz yumduk.

Ertesi gün erkenden, polisler ve eğitmenler topluca

çıkıp geldiler. Bizi, «pişmanlık göstermeye», tarziye vermeye ve «yeniden eğitilmeye» razı olmaya, «yasallığa katılmaya» çağırmaktan hiç geri kalmadılar. Toz pembe gösterdikleri çürümüş düzenlerini bu kadar kurumlanarak övmelerini dinlemeye en sonunda katlanamaz olduk. Sabrı taşan birkaç yoldaş ansızın şu sözleri yüzlerine haykırdı:

«Çığırtkanlık yeter, 'pişmanlık' göstermeyeceğiz!»

Bu, barutu ateşleyen alev oldu. Yüzümüzü açığa çıkarttığımız için düşman bizi bundan böyle uzun zaman 2. hapishanede tutamazdı. Boşuna gelmiş olan polisler ve eğitmenler, birçok tehdit savurarak geri çekildiler:

«İyi, iyi... Ne kadar dayanacağınızı görürüz...»

«Demek pişmanlık göstermiyorsunuz. Başınıza neler geleceğini görürsünüz!»

«Hım... Poulo-Condor'da çukur yok değil.»

Öğleden önce herhangi bir şeye girişemeyeceklerini düşünüyorduk ama az zaman sonra başlarında Bon olduğu halde çıka geldiler. Hain - tutuklular, masa ve iskemleler yerleştirmeye, çay, kahve, sigara vermeye başladılar. Bizi, duvarlar boyunca uzanan çimento bölümlerin üstüne ittiler. Koğuşun ortasına konulmuş bir çalışma masasının arkasında bir iskemleye kurulan Bon, «Devlet'in yasallığı», «komünistlerin yasalara aykırı davranması», «gözlerimizin körleştiği» hakkında uzun bir söyleve başladı. Söylevden sonra tehditler, sonra vaatler, daha sonra dalkavukça sözler geldi. Gösterdiğimiz «yürekliliği» överken «bizi kötü yola yönelten talihsizliğe» üzülüyordu. Biz yurtseverler bu yanlış yola kazayla girmiştik, vb.

En sonunda Bon eliyle sağ tarafı gösterdi:

«İyi, şimdi,» dedi, «devlet'ten yana olanlar bu yana geçsin. Komünistlerin ardından gitmekte diretenler öteki yana.»

Ağır ağır yürüyenlerin ayak seslerini işittim. Gözlerimi kaldırınca herkesin «komünistlerin» tarafına oturduğunu gördüm.

Başını sallarken Bon parmağıyla bizi gösterdi:

«Hepsi hücreye, anlaşıldı mı?»

Bizi itip kakarak yemek için avluya çıkarttılar.

Düşman tarafından 2. hapishane onbaşılığına atanan Tri, içten bir havayla konuşmaya geldi.

«Rica ederim iyi düşünün. 'Pişmanlık gösterin' karınıza ve çocuklarınıza kavuşursunuz. Pişmanlık göstermeden canınızı kurtarmanız olanaksız. Sopa, pense, kerpeten... Ey allahım! İnsan kısa zamanda iğne ipliğe döner! Sizden önce burada olan ben, bunu biliyorum, hem de çok iyi biliyorum...»

Çorba içerken bir yandan ona karşılık veriyorduk:

«Pişmanlık göstermeyeceğiz!»

«Kendimizi feda etmek pahasına Devrim'e olan inancı korumaya değer!»

«Devrim uğruna kendi irademizle her türlü ölümü ve her türlü acıyı göze alıyoruz!»

Elimizden almalarını önlemek ve falakalardan bizi korumaları için en iyi giyeceklerimizi sırtımıza geçirdik. Bizi beşer, altışar daracık hücrelere tıktılar. Fakat öğleden sonra 2'de, «pişmanlık göstermeyi» reddedenlere ayrılmış, alışkanlıkla 1. hapishane denilen 4. hapishaneye götürülmek üzere dışarı çıkarıldık. Şöyle konuşuyorduk:

«Tamam. Herkes yerini alıyor.»

2. hapishaneden 3. hapishaneye kadar bir kilometreden biraz daha az yol vardı. Yolda yürürken her adımda, geçmişteki anılar karşıma çıkıyordu. Hapishanenin avlusundan geçerken, yurdun bağımsızlığını kutladığımız gün rüzgârda dalgalanan ulusal renklere bürünmüş büyük bayrak hâlâ oradaymış gibi çok açık şekilde gözlerimin önünde belirdi. Bu hayal, belleğimi canlandırıyordu. O zamana dek hiç üstünde durmadığım küçük ayrıntılar sanki dünmüş gibi zihnimde beliriyordu. Avluyu birlikte geçmek gerektiği zaman, Chi Co yoldaşla gölgesine sığındığımız yağlı tohumları olan «nu-u» ağacı bile aklımdaydı. Gözlerimle onu aradım. İşte o ağaç, eğri gövdesi hiç değişmemiş...

Avlunun ötesinde, üstüne taş taşıdığım bir yol parçası. Sonra, kıyılarına şimdi parlayan taşlarla set çektiğimiz, denize dökülen bir derecik.

Her adımda anılar karşıma çıkıyordu. Ard arda gelen geçmişe ait hayallere kendimi kaptırmış gidiyordum. İşte «mezbaha!» Ot ve yosunla kaplı yamuk yumuk bir yıkıntı. İlerde hindistan cevizi ağaçları. Biz tutukluların çabasıyla şimdi boyları koskocamandı ve dalları meyve doluydu. Daha uzakta bir yazı: «fotoğraf çekmek yasaktır». Bu, yeni olmalı. Yanında ve or-

tasında buhurdanlık olan bir alan. Yolun solunda sivil nöbetçi kulübesi, bir sıra duvar. Kulübenin arkasında, eskiden inşaat angaryasına gittiğimiz bir sıra bina.

Eskiden «3. hapishane» olan 4. hapishaneye varıyorduk. Ellerinde sopa, Ky ve Tri bizi kapının önünde bekliyorlardı. Önemli değil, burada nelerin değiştiğini önceden görmek gerekir. Ortalığa göz gezdirdim: Kocaman gölgelerinde taşlar kırdığımız büyük badem ağaçlarından geriye çotuklarından başka bir şey kalmamıştı. Kireç ocağının yanına kendi ellerimle diktiğim aynı ağaçlardan bir tane bile yoktu ama garip şey, kazdığım çukurlar eskisi gibi duruyordu. Kumsal kesiminde yine kendi elimle diktiğim demirhindi ağaçlarının yerinde yeller esiyordu. 3. hapishane önündeki eski sebze bahçesi çalılık haline gelmişti. Le Duan yoldaş bu yoldan birçok kez geçmişti. O sıralarda, kireç ocağında çalışıyordu ve Demokratik Devrim' in programını inceleyecek bir planı kaleme almaya uğraşıyordu. Yine bu küçük yol üstünde Vo Si yoldaş bir gün bize oldukça eğlenceli pek çok ayrıntıya değinerek Yalta konferansından sözetmişti.

3. hapishanenin giriş kapısı, sol duvarı, ve 1, 2, 3, 4. koğuşlar dizisi bir moloz birkintisi olmuştu. Barış ilân edilen gün, tutuklular bunları tamamen yıkmıştı. Buna karşılık, 5. koğuş ve «azılılar» koğuşu olduğu gibi kalmıştı. Oradan her geçişimizde 7. koğuştan yoldaşlarla konuşurken tutuklu üniforması dikmekle meşgul Pham Hung, Giao Long ve At yoldaşları apaçık işitir gibiydim. 7. koğuşta ise, az zaman geçirmedim!..

Her yer tanıdıktı, görünüm bildiğim görünümdü. Ama kişiler değişmişti. Devrim'in çağrısı üstüne, hepimiz kendi görevlerimize doğru bir tarafa dağılmıştık. Bir daha hiç göremeyeceklerimiz de vardı. Yirmi yıl sonra buraya yeniden gelişimde saçlarım ağarmıştı bile, Poulo-Condor'da, hem gençliğimi hem olgunluk günlerimi geçirdim.

Beni 9. koğuşa götürdüler. Düzeni sağlamakla yükümlü görevliler aramak için giysilerimizi çıkarttırdılar. Tepeden tırnağa dikkatle aradılar. Saçlarımızı bile tarakla yokladılar. Kulak, burun deliklerini, arkadaki deliği de göz ve parmaklarla yokladılar. Zavallı varlıklarımızı bütünüyle elimizden aldılar: giysiler, iplik, dikiş iğneleri, ilâçlar... sağlık için kulanılan pa-

çavralara dek... Thu Duc'daki yoldaşlardan topladığım ve dört değişik, çok gizli yerlere sağladığım dört yüz liradan yarısını bulup aldılar.

Bacaklarını açmış ve dişlerini sıkmış polis şefi Hoa, ıslık çalar gibi konuştu:

«İyi dinleyin, ancak iki yol var burada. Üç değil, iki! Bunu aklınıza iyice yerleştirin. Birinci yol; ölümün, yavaş ölümün, berbat ölümün, Hang Duong'a fırlatılan kokmuş cesetin yoludur. İkinci yol, dümdüz bir yol, yaşamanın yolu, «pişmanlık göstermenin» yoludur. Seçim sizindir. Tutacağınız yolu seçmeden önce birkaç sözcük daha ekleyeyim: Şu anda bulunduğunuz Poulo-Condor, komünistlerin cennetidir ama Poulo-Condor aynı zamanda yeryüzü cehennemidir, iyi anlaşıldı mı?»

Hiç abartmıyordu! Onu gördükçe, sizi elleriyle parçalayabileceği duygusuna kapılıyordunuz. Gelgelelim Poulo-Condor'un komünistler için bir cennet olmasına gelince bu kötü bir alaydı. Ama yine de enine boyuna düşünülürse, yanıldığı söylenemezdi pek. Çünkü çevrilmiş topraklarının tam arkasında, faşist zindanlarının ta dibinde, bizler kendimize ait sosyalist toprak parçasına, kendi küçük kalemize yine de sahiptik. Manevî olarak onurla, utanmadan, zayıf düşmeden, her zaman tehlike içinde korkusuz, ürkmeden yaşıyorduk ve kendi kendimize koyduğumuz kurallarla tam olarak sosyalist düzen içinde gibi yaşıyorduk. Bu küçük kalede bu sağlam şatoda, gerçek sosyalistler gibi düşünüyor, davranıyor ve düş görüyorduk. Burası bir cennet değil miydi? Gerçekten, bir devrimci için cennet, yüksek bir ideal için sonuna dek çarpışmanın, Devrim'in onurunu ve Devrim'e inancı, Partiye inancı saygıyla korumanın ,insanın kendi kendinin sahibi olduğu sosyalist düzen kurallarına göre yaşamı örgütlendirme mutluluğudur. Bu nedenle Hoa'nın gözdağı vermeye çalışması aslında bizi sevindirecek şeydi. Kanla yıkanmış bu adanın ortasında, bu «komünist cennetinde» son nefesime dek yaşayacağıma kendi kendime söz veriyordum. Kendimi çok hafif hissediyordum: Ölüm, bir anda dehşetinden sıyrılmış görünüyordu.

Buz gibi çimentodan bölme üstüne uzanırken uzun zaman hayalî olarak «komünist cennetini» düşünüyordum.

Ertesi gün demir kapı ve tahta kapı birbiri ardından açıldılar. Kötü olaylar bekleyerek dışarı baktık. Şaşkın tavırlı bir tutuklu topluluğu ortalığa bakıyordu. Sonra içeri girdiler.

«Tonton! Şükürler olsun, seni yeniden buldum!»

Sevinçten bağıran küçük Muoi kapıdan koşup kollarıma atıldı ve çabuk çabuk konuştu:

«Tonton, seni yitirmiştim, buna çok üzülüyordum, ne yapacağımı bilmeden seni arayıp durdum... Sonra yeniden görüşmemizin yolunun, «pişmanlık göstermeye» karşı çıkmak olduğunu düşündüm. İşte görüyorsun yanılmamışım, seni yeniden buldum. sevinçliyim!»

«Muoi,» dedim ona, «beni hüzünlendiriyorsun. Fırtınaya tutulmuş çok küçük bir yavru kuş gibisin. Fakat sağlıklı uçmak için yakında kanatların olacak.»

Gruptaki yoldaşlar gemide bizimleydiler, ama adaya varışımızda başka yere kapatılmışlardı. Şimdi ise pişmanlık göstermedikleri için yanımıza getirilmişlerdi. Son günlerdeki bazı döneklerin dışında, Thu Duc kıdemlileri, ülkeden beri umdukları gibi yeniden bir araya gelmişlerdi.

O sıralarda geminin gidiş-gelişleri birbirini izliyordu. Bizden birkaç gün sonra yargılanmış tutuklularla dolu bir gemi geldi. Yalnızca üç kişi yargılanmamıştı: yöneticilerimizden ikisi, Ng. ve V. yoldaşlar, Diem'in Ulusal Meclisine birinci seçimlerde girmiş, Nguyen Dnh Hieu adında bir «Milletvekili» aile ve evliliğe ilişkin yasa tasarısı konusunda Tran Le Xuan cadısına oturum sırasında karşı çıkma cüretini gösterdiği için yakalanmıştı. Onu cezalandırmak için, Le Xuan uydurma kanıtlarla onu bir Vietkong olmakla suçladı ve başkaca hiç bir duruşmaya gerek kalmadan yakalattı. Onu döven nöbetçiler bir tek soru soruyorlardı: «şimdi anladın mı, sayın danışman hanfendiye karşı çıkmanın ne demek olduğunu!»

Poulo-Condor'a varır varmaz Hieu «pişmanlık gösterme» belgesini imzaladı ve ikinci bölüme geçti. Pişmanlık göstermeyen iki yoldaşımız Ng. ve V. 9. koğuşa geldiler.

Düşmanın, karşı mücadele taktiklerini tartıştık. Aramızdan kimileri, açık savaşta, her türlü ortak eylemimizi düşmandan gizli tutmanın gereksiz olduğunu düşünüyorlardı: toplantılar, bilgi vermeler, eleştiri-

ler, özeleştiriler, birlik, sağlık, düzen vb. fakat benim de içinde bulunduğum çoğunluk aynı görüşte değildi. Adaya henüz gelmiştik, düşmanın aldığı önlemleri bilmiyorduk, ölçülü davranma, ve ortak eylemlerimizi gizli tutmalıydık. Yalnız kaldığımız ve bilgiye sahip olmadığımız bu koşullarda, eğer düşman teröre karşılık verirse, her türlü zamansız hareket öldürücü olurdu. Ayrıca, kapı kapandıktan sonra koğuşun sahibi bizdik ve düşman burayı ancak kapı açıldıktan sonra eline geçiriyordu. Gereksiz yere gösteriş yapmak yararsızdı.

Davranış çizgimizi çizdik: Düşmanı incelemek, durumu anlamak, emin olunca ilerlemek. Kendimizi yetiştirmeye, siyasal tartışmalar yapmaya ve henüz bilmeyenlere onurumuzu koruma kararımızı duyurmaya başladık. 'Pişmanlık gösterme' için baştan çıkartmayı, üç şeritli bayrağı selâmlamayı ve 'komünistlerin suçlanması» için beyin yıkamayı tartıştık ve eleştirdik. Toplantılarımızdan birinde S. L. yoldaşın tam yerinde olarak şunları söylediğini anımsıyorum:

«Bizim dışımızda herkesin 'pişmanlık gösterdiğini' kabul etsek bile, yönetici görev bize düşer. Doğru tavrımız, 'pişmanlık göstermek' yanılgısına kapılanları doğru yönde etkiler ve onları gitgide mücadeleye iter.»

Sıçan yılı Têt'ine doğru (1960) gerçekten garip bir şey oldu. Hücrelerimizde günleri sayarken bir gün yanıldık ve yeni yılı karşılamak için Têt'i bir gün önceden kutladık. Şen şakrak birbirimize türlü türlü yeni yıl hikâyeleri anlattık. Sonra satranç oynadık. Taşlar, geldiğimiz günkü ekmek içlerinden yapılmış çok güzel taşlardı. Tıpkı piyasada satılan boynuzdan yapılmış taşlara benzeyen, renkli ve adı üstüne kazınmış tamamen dengeli Çin satrancı taşlarıydı bunlar.

Yılbaşını kutluyorduk ki büyük gürültüyle ansızın baskın yaptılar:

«Yok daha neler... Kampın altını üstüne getiren bu şamata da nedir?»

«Ne demek?» diye öfkeyle karşılık verdik. «Tutukluların yeni yıl gecesinde bile eğlenmelerine engel olmak mı istiyorsunuz?»

«Bugün yeni yıl mı? Yeni yıl yarın!»

Aklımız başımıza geldi. Yine de çok yazık oldu: Taşlarımızı aldılar. Ertesi gün yeniden devam ettik.

Yine satranç oynadık. Çünkü hapiste her şey çift olmalıdır. Asla tek örnekler saklanmaz! Elimizden aldıkları taşların yerine yenileri ortaya çıktı. Tabiî öncekilerin kalitesi çok daha iyiydi.

Yılın ilk günü en «şık» giysilerimize büründük, iyi yıl dileklerinde bulunduk. Sonra tam kurallarına uygun biçimde eğlendik.

Bir ay boyunca bizi az çok rahat bıraktılar. Ama biz nasıl rahat olabilirdik ki? 1. hapishaneden yoldaşlarla birlikte aynı yere kapatılmak isteğiyle yanıyorduk. Bu hapishanedekilere, dik başlılara, boyun eğmeyenlere, devrimci savaşçının onurunu, Parti üyesinin onurunu yücelten yoldaşlara uzun zamandır hayranlık duyuyorduk. Yanlarına yakışacağımız için, eski ve yenilerin aynı potada eriyeceklerini umuyorduk.

Yoldaşlarımızın kapatıldığı karşıdaki hücre dizisine sık sık bakıyor, hiç olmazsa bir karaltı görmeyi umuyordum. Sonra bir gün, bir sürü sesin oluşturduğu bir patırtı işitince pencereye tırmandım ve baktım.

Kafesli pencerelerin ta tepesinde, karşıdaki hücre damlarının yakınında birkaç insan bize işaret veriyordu. Yoldaşlarımız bizi, onlarla aynı yolu tutan yeni gelenleri selâmlıyorlardı. Hiç bir engel, hiç bir zincir bu kutsal selâmlamayı önleyemezdi. Yoldaşlarımızın kardeşçe selâmını alırken onlara vargücümle şöyle bağırmak isterdim:

«Yoldaşlar, izinizdeyiz! Tıpkı sizin gibi, sonuna dek onurumuzu korumaya kararlıyız!»

B.D. yoldaş beni hafifçe sarstı:

«İşitiyor musunuz?»

Kulak kabarttım. Bir uğultu, daha sonra patırtıya dönüştü. O anda acı çığlıkları, sopa ıslıkları, darbeler, küfürler işitildi... Güpegündüz yükselen, alışılagelmiş sessizliği yırtan bu gürültü korkunçtu, tüyler ürperticiydi. Kapımızın önünde gürültü, dayanılmaz darbeler halinde genişledi.

Pencereden bakmak için üst`üste çıktık.

En zalim, en yürek parçalayıcı bir sahne, gözümüze çarptı ve kanımızı dondurdu.

Lime lime giysiler içinde, bir deri bir kemik kal-

mış bir tutuklu topluluğu, ellerinde küçük paketler ve eski konserve kutuları taşıyarak itişe kakışa, devrilerek, yerlerde yuvarlanarak küçük kapıdan geçip avlumuza giriyordu. Bu insan yığınının ortasında ve çevresinde, her cins zindancı; sopalar, değnekler, odunlarla karmakarışık yığını kıyasıya dövüyordu. Gözlerimiz yaşardı. Kurbanlar, topallıyor, yere yıkılıyor, emekleyerek ilerliyor, birbirine tutunup iskeletleşmiş kollarıyla sopalardan korunmaya çalışıyordu. Paketler yırtılıyor ya da havaya uçup yere dağılıyordu. Sopalar altında kalmak tehlikesine karşın bunları teker teker toplamak için yere eğilmekten geri kalmıyorlardı. Sopalar altında yere yığılıp kalanlar ayaklarından tutulup nöbetçiler tarafından sürükleniyordu.

Hücrelerimizin önündeki alana getirildiler. Bitkin düşmüş kurbanlar sıraya geçip oturmuşlardı, ama, nöbetçiler hâlâ vuruyorlardı. Yoldaşlarımıza yapılan bu canavarca işkenceyi dişlerimizi sıkarak, ellerimizle demirparmaklıkları sımsıkı kavramış olarak seyrediyor, soluğumuzu tutuyorduk.

«Odaların» kapıları sonuna dek açıldı. Darbelerden sakınmaya çalışan tutuklular kapılara üşüştüler. Gerçekten, girişi kesen nöbetçiler vargüçleriyle sopa sallıyordu. Kalabalık, girişi zorluyordu. Nöbetçiler peşlerinden koğuşlara dalıp vargüçleriyle dövüyorlardı. 9. koğuşta zavallılar köşelere saklandığı için, Doung Khanh Tam ve Tu Cai Nai köşeye fırladılar ve oraya doğru başı eğik koşan zavallıların göğsüne diz darbeleri vurmaya koyuldular. Kısa zamanda ayaklarının dibine yığılan tutukluların üstüne öbürleri gelip düşüyorlardı.

Pişmanlık göstermeyi reddeden tutukluları düşman her zaman bu şekilde 3. hapishaneden 4. hapishaneye aktarıyordu.

«Taşıma» bütün sabah boyunca sürdü. Sopalar, küfürler, bağırmalar sona erip yerini, yere gelişigüzel serilmiş tutukluların hırlamasına bıraktı. Yemekte aramızdan hiç biri ağzına bir şey koyamadı.

Daha sonra, 9. koğuştan 11. koğuşa aktarılırken sıra bize de geldi .Birkaç gündür yüksek ateşle yatan yoldaşlarımızdan birini taşımak gerekti. Polis şefi Hoa güldü, bağırarak onu gösterdi:

«Bakın, şuna bakın! Daha yeni geldi ama şimdi-

den bir ayağı çukurda! Bakalım pişmanlık göstermeyi sonuna dek reddedebilecek misiniz!»

Ses çıkarmadan 11. koğuşa geçtik.

Poulo-Condor, değişik yüzeyde on kadar adayı bir arada toplayan, Saygon'dan vapurla 10 - 14 saat uzaklıkta bir küçük takımadadır. Adalardan başlıcaları, Kumsal adası, Kırlangıç adası, Bambu adası, Muz adası, Hindistan cevizi adasıdır.

Rüzgârın uluması ve okyanusun uğultusu içinde, keskin uçlu üç yüz metrelik kayalarıyla, Poulo-Condor ebediyetten ezele kadar yükselir. Tufan mevsiminde Poulo-Condor'un temelleri sarsılır ve hücre damlarının eğri büğrü kiremitleri her an kasırgayla uçacakmış gibi durur. Dizgine vurulamayan bir doğa ve buna çok benzeyen bir hapishane yaşantısı Poulo-Condor'un başlıca iki niteliğidir.

Yüzyıl önce, Poulo-Condor'da, tarım ve balıkçılıkla geçinen üç bin kişi vardı. Bunlar Co Ong ve An Hai köylerinde yaşıyordu. Ülkemizi işgal etme hazırlığına girişen Fransızlar, Poulo-Condor'u Güney'deki altı doğu eyaletine karşı saldırı üssü haline getirmişlerdi. Bundan sonra, Poulo-Condor'u, Hindiçini'nin en büyük hapishanesi yaptılar. Yerliler bir daha geri dönmemek üzere çıkartıldı. Bundan böyle Poulo-Condor'da oturan iki cins insan vardı: Zindan hükümlüleri ve nöbetçileri.

Bizim dilimizde, Poulo-Condor adı güçlü bir duygusal yankı yaratır. Kin uyandırır ve yurtseverlik öğütler. Çünkü dalgaların ortasında kaybolmuş bu ada ulusal kurtuluşumuzun tarihine bağlıdır. Can Vuong, Van Than'daki Fransızlara karşı hareketlerden, Yen Bai ayaklanmasına kadar ve özellikle Parti'mizin yönettiği ulusal demokratik devrim sırasında, kimbilir Devrim'in kaç müjdecisi buraya kapatıldı ve burada katledildi? Partimiz ve Devleti'miz yöneticilerinin hemen hepsi Poulo-Condor'dan geçti: Le Hong Phong, Ton Duc Thang, Lê Duan, Pham Van Dong, Pham Hung, Lê Duc Tho, Lê Thang Nghi, Lê Van Luong yoldaşlar gibi...

Poulo-Condor, Hindiçini hapishanelerinin en insanlık dışı, en zalimi oluşuyla ün yapmıştı. Ama Poulo-Condor aynı zamanda 1930-35 yıllarında, gizlilik dönem-

lerinde Hindiçin'in en büyük siyasal üniversitesiydi. Orada yönetici kurslarını izleyen tutukluların emrinde, içtüzük bir kâğıt parçasını bile yasaklamasına karşın Fransızca ve Vietnamca temel Marksist-Leninist yapıtlar vardı. 1935-40 yıllarında Poulo-Condor'dan dönen yoldaşlar Parti'nin şekillendirilmesi ve yayılmasında olduğu kadar örgütlenmesi ve yönetiminde de önemli görevler aldılar. Parti'nin yönettiği Devrim'in 1940-45 arasında en yüksek duruma gelişinde, Nam Ky ve Bac Son ayaklanmaları patlayınca, sömürgeciler şiddetli ve yaygın bir baskı ve tutuklama kampanyasına giriştiler. O dönemde Poulo-Condor'da, hemen hepsi Parti üyesi ya da yurtsever olan beş bin siyasal tutuklu vardı. Ama Ağustos Devrimi zafere ulaşınca topu topu bin sekiz yüz tutuklu ülkeye ancak geri dönebildi. Geri kalan üç bin kadarı, Hang Duong mezarlığının beyaz kum tepecikleri altında hâlâ yatıyor. Hayatta kalan bin sekiz yüz kişi önemli bir güçtü. 1. Ulusal Direnme Savaşının örgütlenme ve yönetimine büyük ölçüde katıldılar.

Direnme Savaşı boyunca, Poulo-Condor yeniden en önemli ve en zalim hapishane oldu. Yeniden, tutuklu Direnme Savaşçıları ile Fransızlar ve uşakları arasında çetin bir savaş başladı. Barış geldikten sonra tutukluların çoğu Kuzey'e geçebildiler ama sömürgeciler geri kalan beş yüz kişiyi gizlemişlerdi. Bunları bize geri vermeyi reddettiler. Bunlardan çoğu hâlâ orada, iki yönetim altında tutuklu bulunmaktadır: Fransız-Baodaist ve Amerikancı-Diemci yönetimler.

Amerikan emperyalistlerinin yeni-sömürgeci yönetimi altında Poulo-Condor her zamankinden daha çok kana bulandı. Ada, Fransız-Japon dönemlerini çok geride bırakan bir cehenneme döndü. Eskiden Hindiçin'in en büyük hapishanesiyken şimdi, Saygon gerici hükümetinin ördüğü kanlı hapishaneler ağının en büyük zindanı oldu.

En fermanlı, her işe girmiş çıkmış, darağacı kaçkını, sınıf kini, siyasal kin ile dolu budalalar; feodal gericilerin ustalıkla yönettiği, iktidar hırsı gözlerini bürümüş budalaların oluşturduğu gericilerin kaymak tabakası, Poulo-Condor baskı aygıtını teşkil ediyordu.

Fransızlar zamanında hapishane görevlileri basit makineler gibiydi. Şimdi de bu durum sürmesine rağ-

men daha tehlikeliydi, çünkü bu makineler böbürlenmeye başlamıştı: «Devlet bıziz», «Millet biziz». Zorla ellerine geçirdikleri bu «Devlet» kılığına bürünerek, tutukluların üzerinde sınırsız baskı ve katliama girişiyorlardı. Bu makineler, gerici ideolojiye sıkı sıkıya yapışmışlardı. Bu ideoloji adına halka zulmediyor ve tutuklu devrimcileri katlediyorlardı. «Anti-komünizm» adına başkalarını öldürüyorlardı.

Gelgelelim bu sadık av köpekleri, birtakım yetkilere sahipti. Dolayısıyla, eski zorbaların duyarlığıyla davranarak vahşiliklerini artırıyorlardı. Tutuklu devrimcilerin zincire vurulmayan iradesi önünde güçsüz kalınca, kurbanlarının soyluluğu karşısında iğrençliklerinin farkında olarak, vurmak ve öldürmekten başka ellerinden bir şey gelmezdi. Bunu da «durumu kurtarmak» amacı ile yapıyorlardı. Ama çabaları boşunaydı: Bahsi baştan yitirmişlerdi, en kara zülum içine gittikçe daha fazla batıyorlardı. İktidarı elinde tutan bayağı kişilerin övündüğü işe yatkınlık işte bu sonucu veriyordu.

Ölüm onların mesleği idi: Burada hemen hepsi ömür boyu zindancıydı, Poulo-Condor'un yüce komutan-valisi Bach Van Bon ta eski sömürgeleştirme döneminden beri burada bulunuyordu.

Bunları çabucak gözden geçirelim. Birkaç kanlı sözleri aracılığıyla hayvanlıklarını daha iyi anlarız.

İşte 1. hapishanenin müdürü yüzbaşı Bui Van Nam 1. hapishaneye «pişmanlık göstermeyi» reddedenler kapatılırdı. Yüzbaşı, eski Fransız ordusu çavuşuydu. Madalyalarını göğsüne asar ve onları şıngırtıyla sallarken tutuklulara sorardı: «Niçin bu kadar çok madalya, bilmiyor musunuz? Komünistleri öldürdüğüm için!» Yine o, utanmadan şöyle söylemişti: «Orospu analı! yüzbaşı olmak için taşak lâzım, elinden geldiği kadar komünistin kafasını ez, anında yüzbaşı olursun!» Bayrak direğini göstererek övündüğü olurdu: «Bu direk ne kadar yüksekse Nam da o kadar cinayet işledi. Orospu analı! o kadar öldürdü ki, direği daha uzatmalı. Üstelik daha bir sürü komünistin başını ezeceğim!»

Direnme Savaşı sırasında Fransızların eline düştükten sonra onların hesabına ajanlık yapan Asteğmen Truong Ninh Nguyet bize geri verilen tutukluların

gemisinde, elimize düşmemek için saklanmıştı. Düşmanın hizmetine girdikten sonra Poulo-Condor'daki baş işkencecilerden biri olmuştu. Durmadan küfrederdi: «Orospu analı! Burası Poulo-Condor'dur, katliamların Poulo-Condor'u, götümün Poulo-Condor'u değil!»

Phu Loi'de o kadar kan döktükten sonra Poulo-Condor'a zindancıların sayısını artırmak için yollanan Teğmen Van ıslık çalarak göğsünü yumrukluyordu: «İyi bakın, komünistleri yoketme kararlılığı işte burada yatıyor! Az ama öz konuşalım, akılda tutulması kolay bir sözcük yeter: Komünist olan her şeye ateş!»

Zindancı Hoa bize şöyle diyordu: «Burası, yeryüzü cehennemidir. Bize yollanan sizler, bütün dönüş umutlarınızı terkedin. Poulo-Condor size artık siyasal üniversite olarak hizmet edemeyecek hale gelene dek dayak atacağız.»

Hayır, onlarda insancıl hiç bir şey kalmamıştı. Dövmek ve öldürmek, onlar için yükselmek ve servet yapmaktı ama aynı zamanda hoşça vakit geçirme aracıydı. Hayvanlıkları tüm iğrençlikleriyle kendini gösteriyordu.

Düşman, gerici sınıfların, karşı-devrimci, partilerin, casusların ve hainlerin dölleri gibi; siyasal kin, sınıf kini ile beslenen unsurları kullanmaya dikkat ediyordu. Onlara «komünistleri kesmek» özel görevini veriyordu ve böylece, geriye dönüşü olmayan çıkmaz bir yola yöneltiyordu onları. Bu çıkmazda en vahşî anti-komünizme gün geçtikçe batmaktan başka bir şey yapamazlardı.

Düşman, tutuklular arasından da bazı adamlar alıyordu. Bu kişiler, sözde partizan ya da mezhep üyesi sıfatını almış serseriler ve satılmış kişilerdi. Sahiplerini sevindirecek şekilde pis işlere işgüzarlıkla koşuyorlardı: Eziyet, şiddet, işkence. İktidar hırsına kapılmış, serserilerin ahlâksız, yaşantısına alışmış bu kişiler, kafalarına kin dolu bir anlayış yerleştiren ve ufak tefek maddî avantajlarla kendilerini satın alan düşmanın eline kolaylıkla düşüyorlardı. Böylelikle, hep birlikte yiyip içmek için yiyeceklerimizden çalma hakları vardı. Kendilerine söz verildiği gibi bir an önce salıverilmek umudu ile «değerli hizmetler» yapmaya can atıyorlardı. Onların eline geçmiş insan yaşamının bir kuruşluk bile değeri yoktu.

İnsan şeklinde hayvanlardan oluşan bu baskı aygıtı üstelik, coğrafî bakımdan özel bir dünyaya hükmediyordu. Okyanusun ortasında kaybolmuş Poulo-Condor'da oturan hiç yerli yoktu. Ülkedeki devrimci hareket burada, olmayan bir halk üstünde hiç yankı yaratamazdı. İşkenceciler, halkın ve Devrim'in intikamına uğramaktan korkacak değillerdi. Hayatları tehdit edilmediği için işlerini neşeyle sürdürüyorlardı. Tutukluların cehennemî yaşantısına ve günlük mücadelelerine ilişkin herhangi bir şeyin ülkeye ulaşması zordu. Bu nedenle, halkın ve Devrim'in dolaysız desteğine sahip değildik.

Poulo-Condor'da düşmanın «kamp» diye adlandırdığı dört hapishane vardı. Bu adlandırma bile aramızda bir mücadele konusuydu. Düşman, zindanlarını «yeniden eğitim kampları» olarak göstermek istediği için «hapishane »sözcüğünü yasaklamıştı. Biz yalnız bu son sözcüğü kullanıyorduk. Her hapishanenin çevresinde oldukça kalın ve yüksek, birçok gözetleme noktası olan yeşil taştan duvarlar vardı.

Düşmanın oturduğu yerlere yakın olan 1. hapishanede iki dizilik on bir koğuş vardı. Yukarda açıklanan nedenle düşman bu koğuşlara resmen «oda» diyordu. Her dizide yirmi hücre, karanlık bir mahzen ve bir mutfak vardı.

1. yanındaki 2. hapishanede on üç koğuş, on dört hücre, bir mutfak ve düzen görevlilerinin oturduğu iki bina vardı.

Bir kilometre uzaktaki 3. hapishanede sekiz koğuş ve bir mutfak vardı.

Bundan üç yüz metre ötedeki 4. hapishanede on koğuş ve bir mutfak vardı.

3. ve 4. hapishaneler arasında her birinde altmış kafes bulunan iki kaplan kafesi dizisi vardı.

Bu belli başlı hapishanelerin dışında üç ek bina vardı. Quan Trung, Dam ve Co Ong'daki barakalar saman saplarıyla kaplı tahta binalardı ve burada, angarya işlerine gelen tutuklular kalıyordu.

Fakat bu da yetmiyordu. 1964'te Poulo-Condor'u terkederken 5. ve 6. hapishanelerin yapımı bitmiş, 7. ve 8. hapishaneler yapılıyordu. O sırada tutukluların sayısı on bine varmıştı.

Her hapishanede iki müdür vardı: Emniyetten bir

assubay, kaçışları önlemekle; bir polis de hapishane düzenini sağlamakla görevliydi. Nöbetçi olarak, askerler, polisler, ajanlar ve düzen görevlileri vardı. Bunlardan başka, siyasal çalışma ve psikolojik savaşta ustalaşmış «eğitmenler» grubu vardı. «Emekçi-bireyci» Parti'sinde bir bölge hücresi sekreteri ve malî müdür olan Pham Sau'nun yönettiği, «siyasal düşman», adayı Con Son eyaleti haline getirdi. Böylece tüm öteki eyaletler gibi her türlü eyalet hizmetlerine hak kazanıyordu: Polis, askerî polis, yol, propaganda, inşaat vb. Özel görevleri yalnızca tutuklulara eziyet etmekti. Kırtasiye ise, tutukluların özgeçmişi ve «sorgulama» ve boyun eğdirme tekniği üzerinde Amerikan kaynaklı bir bilgi idi.

Poulo-Condor'da kilise, Kmer tapınağı ve Vietnam tapınağı da vardı. Tutuklular arasından seçilen Buda papazları orada Budizm'e göre ibadet ediyor ve akşamleyin hapishaneye geri dönüyorlardı. İnanç özgürlüğüne saygı gösterdiğini iddia eden düşmanın bir blöfü daha! Bon'un ya da asker karılarının gelip çanı hafifçe çaldıkları zamanlar dışında tapınak sürekli olarak boştu.

Buna karşılık papaz tutuklu değildi ve normal bir din adamı idi. Günah çıkartma sırasında şöyle soruları hiç ihmal etmiyordu: «Oğlum, koğuşta hiç inceleme yapıyor musunuz? Hiç tartışmalara katıldınız mı?» Nghe An bölgesinden inanmış katolik M.K. düşmanın zorlamasıyla Güney'e geçmek zorunda kalmıştı. Papaz için şöyle diyordu: «Papaz mı? Hiç de değil! Casus, evet! Bana sorduklarını duyunca hemen anladım!»

Yılda iki ya da üç kez gezgin kerhane adaya gelip bu beyleri neşeye boğuyor, kısa bir süre kalıyordu. Kokmuş düzenlerinin hüküm sürdüğü her yerde olduğu gibi burada da bıçak darbeleriyle sonuçlanan kıskançlık sahneleri başgösteriyordu.

1957'den önce Poulo-Condor'da, Emniyetten bir yüzbaşının yönetimi altında beş bin adam vardı. O sıralarda 1. ve 2. hapishanelerde ot, adam boyunu aşkındı. Poulo-Condor 1957 başında Con Son eyaleti olunca, sömürge ordusu yerli muhafızlardan kıdemli Başçavuş Bach Van Bon burada eyalet şefi oldu. Tutuklu kafileleri ülkeden akın akın gelmeye başladı.

Con Son eyaleti şefi bir küçük kral gibiydi. Tüm tu-

tukluların hayat hakkı onun elindeydi. Adanın tüm varlığı onundu. Poulo-Condor'un kazandırabildiği bütün para doğrudan doğruya cebine giriyordu. Hint kırazı, Hindistan cevizi, karidesler, lotüs çiçekleri, pirinç, ineklerin gübresine kadar her şey onundu. Her yerde pankartlar vardı: «Koparmak yasak», «toplamak yasak!», «biçmek yasak». Kendi personelinden bile bir kişi bunlara elini sürse hemen cezalandırılır, bir zaman için ücreti kesilirdi. Bir emniyet görevlisi bize şunu söylemişti: «Kuşların pisliği bile komutana aittir.»

İşkence araçlarının iğrençliği, baskı aygıtının vahşiliğine uygundu. Ülkede hücre sayısı hapishane başına on ikiyi asla geçmezdi: Örneğin Phu Loi'de üç büyük ve sekiz küçük hücre vardı. Poulo-Condor'da ise, ülkede bilinmeyen özel hücre tipinde yüz yirmi «kaplan kafesi» vardı. Klasik hücreler, zindanlar ve mahzenleri saymıyoruz.

Poulo-Condor'un yüz yirmi «kaplan kafesi» son derece orijinal bir eziyet aracı idi. Adları, düşmanın bu yırtıcı hayvanlar kadar korkunç kabul ettiği savaşçıları buraya tıkmasından gelmekteydi. Başka hiç bir yerdeki eziyet; Poulo-Condor kadar korkunç, kanlı değilse, Poulo-Condor'da da kaplan kafeslerinden başka hiç bir yer de o kadar kanlı, korkunç değildir. Kaplan kafesleri, Amerikalıların ve uşaklarının faşist rejimini en yüksek ölçüde temsil ediyordu. Bu kitapta, yeryüzünde görülmüş en korkunç insan mezbahaları olan kaplan kafeslerine sık sık değineceğiz.

Düşman, onlarca yılın tecrübesiyle zenginleşmiş sömürgeci baskı «geleneğini» miras almıştı. Ayrıca, yabancı gerici yönetimlerin terör görgüsünü incelemiş ve bir araya getirmişti. Formoza'da, Manilya'da ya da Saygon'da «anti-komünist savaş yıllık kongresinde» toplantılar yapılıyordu. Düşman bundan şu sonucu çıkarmıştı: «Devrimci harekete karşı, Fransızlar zamanında olduğu gibi yalnızca örgüt düzeyinde mücadeleler verilirse sonuç sıfırdır. Mücadeleyi aynı zamanda siyasal planda da yürütmek, yani tutuklunun ideolojisini bastırmak, dolayısıyla onu teslim olmaya zorlamak gerekir.»

Tutuklunun idealinden vazgeçene dek, düşmanın hizmetinde istese de istemese de bir propaganda aracı

haline gelene dek ideolojik baskıya tutulması siyasetini, Gia Dinh hapishanesine değinen bölümde ayrıntılarıyla anlattım. Tutuklu, Devrim'e karşı da çıkabilirdi. Özellikle yeni sömürgeci düzen altında Diem hükümeti bu son derece vahşî ve öldürücü siyaseti bıkıp usanmadan uyguladı.

Düşman, tutuklunun ideolojisini bastırmak, yıkmak için en sert, en vahşî şekilde dövüyor, ısrarla eziyet ediyor, her tutukluyu ya da küçük tutuklu grubunu ayrı ayrı falaka çekiyor, insanın vücudu dayanamayana kadar işkence ediyordu. Sonunda tutukluya iki yol kalıyordu: Ya yaşayabilmek için teslim olmak, ya da Devrim'e sadık kalmak için öldürülmeyi kabul etmek. Bu noktaya varınca ancak, Devrim için ölmeye kararlı olan onurunu kurtarabilirdi.

Fiziki bakımdan yıkma yanında, düşman; her tutuklunun bireyciliğini kamçılayacak psikolojik savaş hilelerine başvuruyordu. Bu, bireyciliğin, boy attıkça Devrim'e karşı çıkacağını biliyordu. Marksizm-Leninizm'in ve Parti'mizin bireyciliğe kesinlikle karşı koyduğunu ve tutukluda, bireycilik geliştikçe devrimci ruhun tehlikeye düştüğünü biliyordu. Birbirine zıt olan bireycilik ve devrimci ruh herkesin yüzünde derece derece okunur.

Amerikalıların Filipinler'de uyguladığı aldatmacayı Diem, Poulo-Condor'u demir parmaklığı olmayan bir hapishane yaparak burada uygulamak istiyordu. Tutuklular bu «demir parmaklıksız hapishanede», herkes gibi giyinip, şarkı söyleyerek, sloganlar bağırarak ve üst makamlardan verilenleri inceleyerek «serbestçe dolaşıyorlardı» (!). Burada yeni hiç bir şey yoktu. Hile, blöf, kandırmaca, ideolojik baskı siyasetini gizlemekten başka bir şey yoktu. Ve bu tutuklular, boyun eğdikten sonra bilerek ya da bilmeyerek düşman yönetimi için övünülecek nesnelerdi. Kısaca, «demir parmaklıksız hapishaneler» kandırmacadan başka bir şey değildi!

Poulo-Condor'a sürülen tutuklular, sınamadan geçmiş, direniş ruhuna sahip devrimci hareket kadroları idi. Bu nedenle burada uygulanan ideolojik baskı da, başka yerde benzeri olmayan bir baskıydı.

Düşman tutukluları iki sınıfa ayırıyordu: Hükümlü tutuklular (yargılanmış olanlar) ve «güvenlik nedeni ile ya da kötü bir işe karışmış olmaktan» yakalanan

tutuklular. Cezalar, beş yıl zorunlu çalışmadan müebbed çalışmaya ve ölüme kadar gidiyordu. 1955'ten 1959'a kadar çok az sayıda siyasal tutuklu mahkemeye çıkarıldı. 10-59 sayılı yasanın kabulünden sonra, tutuklu sayısı azalmazken ölüme mahkûm edilenlerin sayısı büyük bir hızla arttı.

Tutuklular «yeniden eğitim merkezi» adı altında, Hitler'inkilere benzeyen toplama kamplarına götürüldü. Bu konuda da Amerikancı-Diemci yönetim Fransız sömürgecilerinin yönetiminden farklıydı: Bu sonuncular eski siyasal tutukluları ve yeni mimlenenleri, Cho Chu, Ba Van ve birkaç başka yerdeki toplama kamplarına götürmek için 2. Dünya Savaşını beklemişlerdi. Oysa Amerikancı-Diemciler, ülkenin bütün köşelerine binden fazla her boyda kampı, barış sağlanır sağlanmaz kurmuştu. Diem yönetimi altında tutuklular, maviler giyinmiş, sicil numaraları iyice belli olarak Adalet Bakanlığına bağlıydılar ve barış polisleri ve öteki üniformalı polislerce korunuyorlardı. 1954' ten sonra Poulo-Condor'da Fransızların bize geri vermeyi reddettiği beş yüz mahkûm bulunuyordu. Tutuklu sayısı 1959'da binleri buldu ve şu sıralarda on binden az olmamalıdır.

Siyah giyinmiş tutuklular ise İçişleri Bakanlığına bağlıydı ve hem polis, hem istihbarat tarafından muhafaza ediliyordu. Düşmana göre tutukluluk iki yılı geçmeyecekti ama bu iki yıl durmadan yenilenebilir, ömür boyu sürülebilirdi. Poulo-Condor'daki tutukluların çoğunluğu Parti üyesi ya da parti dışı devrimcilerdi. Sayısı çok az olan geride kalanlar ise Amerikancı ama Diem'e karşı olan değişik partilerin üyeleriydi: Dai Viet, Quoc Dan, Long Chau, vb. Düşman bunları satın alıyor ve zehirliyordu. Bunları, devrimci tutuklulara karşı baskı aracı olarak kullanıyordu.

İdeolojik baskı özellikle tutuklulara yönelikti. Düşman bunu en zararlı, en kahredici bir biçimde uyguluyordu: Tutukluyu Parti'den «vazgeçmeye» zorlamak. Adadaki sistemin özelliği buydu.

Her tutuklu, adaya çıkar çıkmaz «pişmanlık gösterme» bildirisi kaleme almaya zorlanıyordu. Bu bildiri aşağı yukarı şöyleydi: «Ben aşağıda imzası olan .... lâkabı .... de doğmuş .... da oturan, ... için tutuklandım. Şimdi anlıyorum

ki komünistler .... (rezil kişiler), Devlet .... her bakımdan övülmeye lâyıktır. Durumu iyice bilip devrimden ve devrimcilerden «vazgeçiyorum». Bunların saflarından isteyerek ayrılıyor ve ideolojik eğitimimi yeniden yapmak ve meşru Devlet'e hizmet etmek istiyorum. Bu yönde kendimi yeniden eğitmek için hiç bir çabadan kaçınmayacağıma, çok çalışacağıma ve kampın kurallarına uyacağıma söz veririm. Bir an önce ailemin yanına dönmek ve yurttaşlık görevlerimi yerine getirebilmek için hükümetin bana acıyacağını umuyorum.»

Her haliyle bir suçluluk itirafı ve teslim olma davranışı.

1957'den beri düşman Poulo-Condor'a, Phu Quoc'dan, Güney eyaletlerinden, V. Bölgesinden, vb. tutuklu getiriyordu. Gelir gelmez, «pişmanlık göstermek» gerekip gerekmediği için kıyasıya mücadele veriliyordu.

Her kafile gelir gelmez, akla gelebilecek her türlü baskı, bölme, ayırma, eziyet yöntemlerine başvuran düşman bıkmadan saldırıyor, tutukluyu en kısa zamanda «pişmanlık göstermeye» zorluyordu. Kimi zaman, gemi limanın önüne gelip demir atar atmaz falakacılar gemiye fırlayıp tutukluları kaldırıp denize atıyordu. Boğulmak üzere olanları sudan çıkartıp hemen «pişmanlık gösterme» önerisinde bulunuyorlardı. Red halinde yeniden suya fırlatıyor, yine çıkarıyorlardı. Limana varır varmaz hücreye dek dayak atıyorlardı. Gerçekten tutuklunun, son derece güçsüz olduğu ve manevi bakımdan çetin sınava tabi tutulduğu bir andan yararlanan düşman aşırı kötü davranışta bulunuyordu.

Başka kafileler, dayaksız, sorusuz, doğrudan doğruya 2. hapishaneye götürülüyordu ve ertesi sabah avluda toplanılıyor, sözkonusu olmayan bir alışkanlıkmış gibi üç şeritli bayrak selâmlanıyordu. Ayrıca ister selâmlayın, ister selâmlamayın farketmezdi: Karşı koymadan 2. hapishanede kalmayı kabul etmeniz yetiyordu. Beklemekle birşey yitirmiş olmuyorlardı, «pişmanlık gösterme» kâğıdınızı daha sonra kaleme alabilirdiniz.

Başka kafileler ise, zindancılar yerine «dostça sohbet» etmeye gelmiş eğitmenlerce, karşılanıyordu. Size, «ulusun geleceği», «Devletin akıbeti», «Vietnam vatanının bir çocuğunun kalbi» hakkında bir sürü şeyler anlatıyor ve üzüntülü düşüncelere kapılmış gibi yapıyorlardı: «böyle bölünmüş bir toprağın iki kısmı arasında referandum görüşmelerine girememek ne üzücü!» Sonra «ne yapmak gerektiğini birlikte tartışmak» istermişçesine davranıyorlardı. Bu kişiler tutuklunun beynini kuşku ve kötümserlikle doldurmaya çalışıyorlardı: «biliyorsunuz durum kötüce! İki yıl geçti ama Cenevre Antlaşması uygulanamıyor!.» Daha sonra şu ya da bu devrimci yöneticinin tutuklandığını her gün söylüyorlardı: «kuvvetleriniz dağılıyor, iyi düşünün. Çekirdeği oluşturan tutuklular bu kadar çok sayıda yakalanırsa hareketten geriye kim kalacak da zaferi bekleyecek!» Psikolojik savaşın bu azman eğitmenlerinin ileri sürdüğü kanıtlamaların, çocukça şakalar olduğu iddia edilemez.

Pişmanlık göstermeyi sağlamak için uygulanan baskı siyaseti yüzünden tutuklular da ikiye bölünmüştü; pişmanlık göstermeye karşı koyanlar ve buna boyun eğmiş olanlar. Hapishanelere dağılım da bunun sonucu olarak farklıydı: karşı koyanlar 1. hapishaneye, ötekiler ise 2. hapishaneye. İki hapishane arasında bir tek duvar vardı ama yönetimleri tümüyle farklıydı.

1. Hapishanenin siyasal yönetimi nasıldı? Düşman bölgesinde, bir düşman hapishanesinin ortasında; devrimci ülküyü korumaya kararlı tutukluları birleştiren bir Parti örgütlenmesi komünist anlayışa göre düşünen ve davranan bir insan grubu gene burada da vardı.

2. hapishanedeki siyasal yönetim ise değişikti. Düşman tarafından baskıya uğrayıp safların bölündüğünü görünce geçici olarak düşmanın zorladığı «pişmanlık gösterme» koşullarını kabul edenler burada bulunuyordu. Bunlar, ideolojik işlemeye maruz kalmaktan kurtulmuş değillerdi ama yine de mücadeleye basit biçimlerinden başlayıp 1. hapishanedeki açık havaya doğru devam ediyorlardı.

2. hapishanede yaşamak hiç kuşkusuz ki çok daha az

güçtü. Fakat ülke ile karşılaştırırsak çok daha korkunçtu.

Hapishanelerin böyle ikiye ayrılmasından düşmanın sorumlu olmadığını takdir etmek gerekir. Düşman bir tek hapishane isterdi: «pişmanlık gösterenlerin» hapishanesi. Sonuç olarak kabahat; devrimci onuruna ve Devrim inancına sadık kalarak «pişmanlık göstermeye» kararlılıkla karşı çıkan yoldaşlarımızındı. Düşman baskısına dayanamayan ya da inançları zayıflayan başkaları ise pişmanlık göstermişti. Pişmanlık gösterdikten sonra düşmana karşı kinleri azalmış değildi. Teslim olmuyorlardı ve düşmanın bayağılıklarına ve öteki gaddarlıklarına karşı çıkmaktan geri kalmıyorlardı.

«Pişmanlık göstermek», acı aşağılamalara hedef olmak demekti. Her gün, üç şeritli bayrağı selâmlamak, Ngo Dinh Diem'i öven marşı ve komünistleri yoketme kararlılığını dile getiren marşı söylemek, önderimizin adını yuhalarken Yankee'lerin köpeğine «yaşasın» diye bağırmak, «komünistleri suçlamak» için beyin yıkamaya boyun eğmek, kendi eylemlerine, kendi Parti'sine, kendi yoldaşlarına düşmanın hakaret etmesini dinlemek demekti. Üstelik düşman subaylarını selâmlamak da gerekiyordu. Yeniden eğitilmiş olanlar gibi, yani, subay farkeder farketmez «Dikkat... hazırol!» emrini vermek ve hazırolda dururken «kahrolsun» bizim önderimiz, «yaşasın» Ngo Dinh Diem diye bağırmak lâzımdı. Daha beteri, önlerinden geçerken aynı komediyi oynamak gerekirdi. Eller pantolon çizgisine yapışık «dikkat... hazırol!» dan sonra sloganlar. İçinde karıları ve çocukları hatta yaşlı hizmetçileri bile olsa, ya da tamamen boş da olsa, arabaları geçerken topukları birbirine vurup: «Dikkat... hazırol!», «kahrolsun...», «yaşasın...»

İdeolojik baskı siyasetinin basit yönüydü bu. Irmağı aşar aşmaz köprüleri atan bir siyasetti. Çamur sıçramaması için yeni ayakkabılarına özen gösteren ama sıçrayan ilk çamurdan sonra batağa basa basa yürüyen adamın örneği gibi, onurunu korumayı bilmeyen de gittikçe gömülüyordu. Düşman bunu çok iyi anlamıştı.

Gerçekten de bir kere pişmanlık gösterdikten sonra herhangi bir kâğıdı imzalamaktan sizi ne alıkoyabilir:

bayram ya da ülkeye tutukluların yollanması dolayısıyla «merhamet dilenme», 10-59 sayılı «insancıl» yasayı onaylamak, «saldırgan komünist Çin'e karşı savaşmak için Tibet'e gönüllü yazılmak» vb.

Maddî bakımdan 1. hapishanedeki dik başlılar korkunç bir cehennem hayatı yaşıyorlardı.

Günlük yaşantının her alanında ve her bakımdan düşman, orada bitip tükenmeyen, insanlık dışı ve tutukluyu, alçaklık içinde yaşama ya da onur içinde ölme arasında tercihe zorlayarak baskı siyasetini uyguluyordu.

1. hapishanenin on bir koğuşu da, amansız bir baskı yönetimi altındaydı. Arada sırada nöbetçiler baskıyı birazcık azalttığı ya da hapishane dışında birtakım angaryalara götürdüğü zaman, yalnızca o zaman gün ışığını, göğü, bulutları, yeşilliği görebiliyorduk.

Kilit altındaki koğuşların sessizliği ve karanlığı içinde gece gündüz duruyorduk. Bir parmak kalınlığındaki demirlerle kaplı atnalı biçimindeki kapı onlara yetmiyordu. Bunu ikinci bir kapıyla sağlamlaştırmışlardı. Koğuşun içi ışık yüzü görmüyordu. Oldukça yüksek, tam tavanın altındaki pencereler de yarıyarıya iptal edilmişti.

Fransızlar zamanında aşağı yukarı elli tutukluyu barındıran her koğuşta şimdi iki yüz kişi vardı. 5. koğuş üç yüz elli kişiyle rekor kırıyordu. Çok sıkıştığımız için çizilen sınırlara tam olarak uyup yeri paylaşıyorduk: adam, başına 0.35 metreye 1,20 metrelik bir alan düşüyordu. Başımızı başka birinin karnına ya da sırtına dayayarak uyuyorduk. Tuvaletin minik avlusunda bile uyuyorduk. Geceleyin pis su kabından çıkan kurtlar yüzümüze gelince parmakla ezmek gerekiyordu. En küçük harekette kuru bir çıtırtıyla bir kurt eziliyordu. Sayın Vali Bon bile bir seferinde 5. koğuşun girişinde yüzünü buruşturmuştu:

«Nedir böyle pis pis kokan?»

«Aylar var ki pislik kabı boşaltılmadı,» karşılığını verdi tutuklular.

«Niçin?»

Yüzbaşı Nam söze karıştı.

«Orospu analı, komutanın kendisi emir verdi, siz ne sandınız?»

Nam'ın söylediği on sözcükten birinde yedi tane

«Orospu analı!» vardı. Üstleriyle konuştuğu zaman da böyleydi. 1. hücreler dizisinin yakınından geçen gece nöbetçisi onbaşılar, rüzgârın ve düşen yaprakların hışırtısından korkunca, Nam'a bu yerin büyülenmiş olduğunu ve ruhların huzuru için bir adak adaması gerektiğini söylemişlerdi. Nam hemen içki ve et dolu bir tepsi getirtip duaya başladı:

«Orospu analı, öldüyseniz kabahat Nam'ın değil komutanındır. Şimdi, orospu analı, işte bunları yakıyorum ve sizi, sunduklarımı kabul etmeye çağırıyorum. İçkiye gelince, orospu analı, birkaç yudum alıyorum. Orospu analı, bu içki çok iyi vaftiz edilmiş!»

Bon, pis kokuya karşı çıkmasına rağmen her şey olduğu gibi kaldı. Pis su kabı boşaltılmadı. Gece gündüz, kurtlar tutukluların yüzlerine tırmanıyordu. Ve hapishane personeli koğuşa girmeden önce burunlarını kokulu pamuklarla tıkıyordu. Ama yine de kimileri ağız dolusu kusuyorlardı.

Koğuşlarda iskeletleşmiş vücutlar birbirine karışmıştı. Üstelik bir yıldan ötekine kadar tutuklu ne banyo yapabiliyor ne de çamaşır yıkayabiliyordu. Koğuşlar da temizlenmiyordu, öyle ki binalar, ve içinde oturanlar kir bağlamıştı. Bu kir terden yapış yapış olmuştu. Parmağı, göğüse bastırınca koca bir kir topağı çıkartılıyor ve duvara fırlatılınca topak ezilip iyice oraya yapışıyordu. Yerde iki santimlik yapışkan çamur vardı. Ayak buna yapışıyor ve insan yumuşak karemela üstünde yürüdüğünü sanıyordu. Tahtadan adamlar gibi bir deri bir kemik kalmıştık. Yanağımız kalmamıştı. Yerlerinde ve göz çukurlarında boşluklar oluşmuştu. Yüzümüz çukur ve çıkıklardan başka bir şey değildi. Ve şakalaşıyorduk: «çenemizle çarptığımız her şeyi sakatlarız!»

1. hapishane tutukluları ne hava, ne ışık —doğal ya da yapay— yüzü göremiyordu. Düşman bunları, öldürücü silahlar gibi kullanıyordu. Aramızdan hasta olanlara boyun eğdirmeye çalışıyorlardı: «haydi! Pişmanlık gösterelim! Yoksa ışık ve hava yüzü göremezsiniz. Hava ve ışıktan yoksun olduğunuz için hasta düştünüz. Bunlara kavuşursanız mutlaka iyileşirsiniz!»

Yiyecek ağza konulmaz gibiydi. Açlıktan ölüyorduk ama yine de yemeğin kokusu içimizi dışımıza çıkarıyordu. Pirinç bazen kötü pişmiş, bazen de yanık

oluyordu. Yanında verilen her zaman aynıydı: kokmuş soya, salamura balık, tuzlanmış balık. Menü hep aynıydı. Kokmuş soya, çürümüş et gibi kokuyordu ve öldürücü asit tadı sizi baştan aşağı sarsıyordu.

Ondan öylesine tiksiniyorduk ki adını Ngo Dinh soyası koymuştuk. Her soya dağıtılışında nefretle bağırıyorduk:

«Allahın belâsı aile! Yine Ngo Dinh Diem'in sülâlesi!»

Çeltik balığı salamurası, macun gibi ve son derece tuzluydu. Adı da daha kötü değildi: Tran Lê macunu(1). Ngo Dinh soyası ve Tran Lê macunu tutuklularda dehşet uyandırıyordu. Hasta olunca dayaktan çok bunlardan korkuluyordu.

Tuzlanmış balığa gelince, başka yerde yurttaşlarımız bundan gübre olarak yararlanıyordu! Koca kafalı ve minicik kuyruklu tuhaf bir balık cinsiydi. Kafa kocamandı ama içinde beyin yoktu: taşlaşmış bir bilyadan başka bir şey bulunamıyordu. Kafa büyüdükçe bünye de büyüyordu. Balık durdukça ekşileşiyor, dilimizi uyuşturuyordu: ona kinin balığı adını takmıştık.

Ayda bir kez patates yapraklarından çorba veriliyordu. Patatesin filizi bir metre uzunluğunda olunca bunu çorbadan çıkarıyor, adam başına bir karışlık parçalara bölüyorduk.

Baskının adamakıllı arttığı dönemlerde düşman bize beyaz pirinç veriyordu. Bu ilk kez 5. koğuşta, Truong Minh Nguyet'in girişimi ile denenmişti. Bir ay sonunda tutukluların üçte ikisi yatağa düşüyordu. Hiç benzememesine rağmen beyaz pirincin öldürücü bir zehir gibi iş gördüğünü anlayan düşman, beyaz pirinci terör rejimine ekledi. Beyaz pirinç ölüm getiriyordu. Parlak beyazlıkta pirinç adaya gelince tutuklular, başaklar gibi biçilip yığın halinde öleceklerini biliyorlardı. Bu pirinç, iyice öğütüldüğü, dolayısıyla besleyici özünü yitirdiği için bu derece beyazdı. On gün sonunda felç ve inatçı bir peklik başgösteriyordu. Bir aylık peklik sonunda parmağın da yardımıyla ancak bilya büyüklüğünde bir dışkı çıkabiliyordu. Peklik bizi aptallaştırıyordu. Beyaz pirinç yavaş ama kesinlikle öldüren bir baskı aracıydı.

---

(1) Tran Lê Xoan: Ngo Dinh Nhu'un karısı.

Her gün su yokluğu çekiliyordu. Adam başına günde tüm ihtiyaçlar için çeyrek litre. Bir yudum suyun değerini anlamak ve susuzluğun açlıktan daha yıkıcı olduğunu bilmek için orada yaşamış olmak gerekir: Uykumuzda, patlayana dek su içtiğimizi görüyorduk. Uyandığımız zaman boğazımız yanıyordu. Dudaklarımız kurumuş ve şişmişti. Çok susadığımız zamanlarda yapışkan bir ter çıkarıyorduk. Susuzluk sürdükçe ter kuruyor ve deri parça parça yanıyordu. Hücrelerimizde yere uzanmış, işkencecilerin zevkle yerlere su döktüğünü işittikçe içimiz parçalanıyordu. Çünkü düşman, nöbetçileri özellikle kuyuya yollayıp çektirdiği suyu yerlere döküyor, böylece bize daha fazla acı çektirmekten zevk alıyordu. Ama kuru mevsimde, bulanık ve yeşilimsi olan kuyunun suyu sidiğe benziyordu.

Tutuklu yalnızca uykusunda, o da günlük yaşantının yarattığı karabasanlar içinde huzura kavuşabiliyordu. Ama gözünü açar açmaz her cins istekle, içi kavruluyordu. Her iki omuz için yeterli genişlikte bir yer, üfleyerek içilecek bir yudum su, ağıza tat verecek bir tutam biber... Bu küçük, bayağı, alışılagelmiş şeyler erişilemeyen hazineler, paha biçilmez değerler haline gelmişti. Bunları arzuladıkça içimiz kavruluyor moralimiz bozuluyordu. Düşman en ilkel ihtiyaçlarımızdan bile bizi yoksun kılıyor, bunları yasaklıyordu. Tutuklunun iradesini ve moralini temellerinden sarsmak gerektiği zaman düşman buluşçuluğunu ortaya koyuyordu. Büsbütün yıkılana dek korunma içgüdüsüne saldırıyordu. Ardımızda bizi kovalayan düşmanla ölümün çevresinde dönüp duruyorduk. Pişmanlık göstermeyen bizler canlı-ölülere dönmüştük. Bununla birlikte düşman pişmanlık gösterme kapısını açık bırakıyordu. Bu kapıya yaklaşan tutuklu daha da öldüresiye dövülüyor ve kararsızlığını bir an önce bir kenara bırakıp eşiğin öte yanına geçmeye itiliyordu. Korunma içgüdüsü kendini şiddetle göstererek en küçük sendelemede tutukluyu düşmeye itiyordu.

Açlık, susuzluk, istekler, arzular! Sanki, insanın vücudunda ilkel ama son derece gerekli ihtiyaçlardan başka bir şey kalmamıştı. Gözünü açar açmaz hem düşmana hem kendine karşı savaşmak gerekiyordu. Ve iyi dayanmak gerekti. Yoksa, durmadan yenilenen

ve üst üste yığılan bu fizyolojik, midevî gereksinmelerin sürekli basıncı altında yere serilmek de vardı işin içinde.

Kimileri geceleri duvarları yalamaktan gözünü kırpmıyordu. 1. hapishanenin yirmi hücresinden bazılarının duvarlarına yağmur sızıyordu. Yeterli yağmur yağdığı zaman yer yer alçılar nem tutuyordu. Sıkıca kapatılmış tutuklular için bu nem birikintileri susuzluk giderecek çeşmeler gibiydi: ayak uçlarında elverdiğince yükselerek alçıyı yalamaya çalışıyorlardı. Dilin ucundaki serinlik duygusu bile susuzluğu yatıştırmaya yetiyordu. Yağmur yağınca neşe ve dikkatle, sonra yarım saat duvarın parlaması bekleniyor, dil çıkartılıp özenle yalanıyordu...

Bazı koğuşlarda tuvalet penceresinden dışarı çıkartılan bir tas içine birkaç damla yağmur biriktirmek için onlarca tutuklu sırayla çalışıyordu. Tasın yarısını doldurmak için yirmi dört saat gerekiyordu. Bu inatçı çabanın armağanı, hastaların ve can çekişenlerin yaşama dönmeleri idi. Bir yudum su bile bir insanın yaşamını kurtarmaya gerçekten yetiyordu.

Poulo-Condor'da hapishaneden her çıkışta yoldaşlarımızın bir su birikintisi ya da dere içine düşüp sırılsıklam olmaları gelenek haline gelmişti. Koğuşa dönüşte giysiler sıkılıp her türlü ihtiyaç için biraz su toplanıyordu.

Kısacası, düşman bizi boğana dek üst üste yığıyor, hava, ışık ve sudan yoksun kılıyor ve yiyecek ile bizi zehirliyordu.

Hapishanede insan, yaşama; en küçük rüzgâr, en az basınç altında kopmaya hazır bir iplikle bağlı gibiydi. Ama aynı zamanda küçücük, rahatlatıcı şeyler bizi yaşama geri döndürmeye yetiyordu. Kimbilir kaç kez, ölümün aramızdan birini hiç yoktan, rahatlıkla biçtiğine büyük bir acıyla tanık olduk. Bir vitamin hapı, bir kaşık ağrı kesici hatta daha da azı, birkaç taze bitki yaprağı, birkaç demirhindi dişi aramızdan bazılarını kurtarmak için yeterdi. Yiyeceğin son derece az oluşu ve aylar, yıllar boyu süren eksikliği hastalığa aday yapmıştı bizi. Hasta olunca da ölümden kurtulmanın çok az ihtimali vardı.

Ölümün en büyük habercisi kuşkusuz ki ishaldi. İshalden ne kadar çekiniyorduk! Yere uzanıp kan ve sıvı

dışkının akmasını beklemekten başka bir şey yoktu. Verem de daha az kayıplar verdirmiyordu. Başka öldürücü hastalık: diş etlerinin kanaması. Bir başkası: ayak kangreni. Kısacası herhangi bir hastalık bizi öldürebilirdi ve dişlerimizle bir ipliği koparttığımız gibi yaşam ipliğimiz kolaylıkla kopabilirdi.

Genellikle gürültüsüzce ölüyorduk. Ortalığı temizleyen çabuk bir ölüm, çoğu kez sanki bir şaka. Binh Dinh Bölgesinden Tam yoldaş hasta arkadaşlarından birisinin kendisine şöyle söylediğini, bize anlatmıştı: «Tam, bana bir cigara bulabilir misin?» Tam koğuşu dolaşıp bir izmarit bulmuş, bunu minicik bir sigara haline getirmişti. Arkadaşı uzun bir nefesle dumanı içine çekmiş ve «ah, ne zevk! Rahatça ölebilirim!» diyerek sigara henüz ağzında yanarken ölmüştü.

Kuzey'den göç etmiş, Ngo Dinh Diem'in zalim ve hısım kayırıcı yönetimine karşı çıktığı için yakalanmış komünist olmayan Nguyen Van Hien de bizim gibi «pişmanlık göstermeyi» reddetmişti. Son derece hasta olduğu halde onu saflarımıza çekmemizden korkarak yoldaşlarımızın bakımını reddediyordu. Ama aynı zamanda düşmanın kendisini revire taşımasını da reddediyordu. «Tedavi olmak için 2. hapishaneye götürülecek kadar küçüleceğime şeref alanında ölürüm daha iyi!»

Bir gece saat iki ya da üçe doğru vargücüyle bağırdığı işitildi:

«Yaşasın Başkan Ho! Yaşasın Başkan Ho!»

Düşman öfkeyle üstüne saldırdı ama ölmüştü bile. Can vermeden önce kendiliğinden bizim inancımıza katılmıştı.

1957 eylülünde o kadar çok insan ölüyordu ki! Hanoi radyosu Poulo-Condor'un hapishane rejimini teşhir etti. Düşman hileye başvurdu. «Ölüler» gününde Bach Van Bon'un yönetiminde bir sivil, asker heyeti adet yerine gelsin diye bizi ziyaret etti. «7. ay dolayısıyla...» diye söze başlamıştı ki, Ba Ria bölgesinden köylü Nguyan Van Ngang sözünü kesti: «Kahrolsun Ngo Dinh Diem!». Düşman bu slogan karşısında çok kızdı. Truong Ninh Nguyet yumruğunu havaya kaldırıp bağırarak Ngang'ın üstüne yürüdü: «Canlı canlı gömelim!.» Ama Sağlık hizmeti sorumlusu ona engel oldu: «Gereksiz, yakında ölecek!.» Gerçekten de üç

saat sonra öldü. Bağırdığı zaman zaten can çekişiyordu. Bu, sağlık görevlisinin gözünden kaçmamıştı.

Ne kadar göz açıp kapayıncaya kadar olursa olsun her ölüm bir cesaret örneği, halka ve Devrim'e bir sadakat dersiydi.

1. hapishanede, ölümlerin duyurulması günlük işlerdendi. Uzanmış yatarken bağırtılarını işittikçe saçlarımız diken diken oluyordu: «Şef! Şef! 1. odada bir ölü var», «şef, hey şef! 3. odada bir ölü!» Tutuklular bunun üstüne şöyle bir şiir yazmışlardı:

Şef, hey şef! Vurucu ses nereden geliyor.
Nöbetçi gevşek adımla içeri giriyor.
Başını sallayıp kulak tırmalayan sesle:
Nedir her zaman bağırtan böyle?
İşte amirin emri, dinleyin
Bağırın ama önce geberin
Istırap çekin az ya da çok
Önemsiz! Ölümü bekleyin kıpırdamak yok
....
Bir hasır etrafında yedi kamış bambudan
Hang Duong'a sürüklemek için birkaç adam
Valilik «çok üzüldü»
Devrimcilere, bunu ileri sürdü.

Ortalama olarak günde her koğuştan iki ya da üç kişi ölüyordu. 1957 mayısından ekimine kadar 1. hapishanede üç yüz kişi öldü.

Ölümler duyurulduktan sonra cesetleri gelip kaldırmak için düşman hiç acele etmiyordu. İki hatta üç gün sonra geliyordu. Ölüler şişiyor, canlılar arasında kokuyordu. Cesetleri gözlerimizin önünde bozulan talihsiz yoldaşlarımızın başında sırayla bekliyorduk.

Her ölüm tüm koğuşu yasa büründürüyordu. Can çekişenle hemşeri olan yoldaşlar onun çevresine toplanıyor, karısına ve çocuklarına iletecekleri son sözlerini işitmeye çalışıyorlardı. Gözleri kapanıyor, defnetmeden önceki son hazırlıklar yapılıyordu. Sonra paçavralarla giydiriliyordu. Çünkü düşman üstündeki işe yarar en küçük elbiseyi bile alırdı. Ölünün giyilecek bir ceket, özenle saklanmış mektuplar gibi değerli eşyalarını ise saklıyor ve karısına ya da çocuklarına teslim etmeyi düşünüyorduk. Aramızdan çoğu bu anılara

kendi eşyalarından daha çok özen gösteriyordu. Ölünün ceplerinde ne olduğu araştırılırken gözlerimizden yaşlar geliyordu. Bu küçük nesneler bizim için ne kadar ğerli, yaşamımıza ne kadar sıkı sıkıya bağlıydı: taşınma sırasında bir çukurdan çıkartılmış tabak yerini tutan eski bir süt kutusu, birkaç deniz kabuğu, parlatılarak «yüzük» haline getirilmiş bir hindistan cevizi kabuğu parçası, ders saatleri sırasında çimento üstüne yazı yazmak için yararlandığımız birkaç çanak parçası, havan tokmağı yerini tutan bir tahta parçası, çekiç yerini tutan bir taş, ormanda odun toplamak için giyilen topuğu tamamen bozulmuş bir çift kauçuk ayakkabı... Her sefer tercih zor oluyordu: Ölenin ailesine ne saklamak gerekiyordu. Şaşırmış durumda hiç bir şey bırakmak istemiyorduk. Bu eşyaların her biri onu anlatmıyor muydu? Ailesinin hissî ve manevî hayatında yer almaya lâyık değil miydi hepsi de?.. Hayır bunlar basit anılar değildi. Fakat, Devrim'in sağladığı, ölünün kişiliğini belirten somut ifadelerdi.

Düşman cesedi kaldırmak için geldiği zaman aramızdan biri bağırıyordu: «hazırol! X yoldaş bizi şu gün horoz öterken terketti. Son istirahatgâhına dek onunla birlikte olalım». Sessiz ve ayakta duran tüm koğuş cesedi elden ele kapıya dek çıkartıyordu. Ve o akşam hep birlikte yoldaşımızın yaşam öyküsünü öğreniyor ve onu örnek alacağımıza söz veriyorduk.

1. hapishanede başka hiç bir yerde görmediğimiz iki hastalık vardı: ağız yanması ve damar yanması.

Ağız yanması diş yuvalarını çürütüyor, bunları cerahat dolduruyor, diş kanatıyor ve çok pis kokutuyordu. Dişler sallanıyor, acıyor ve son derece ağrıyordu. Bu ağrılara tutulmuş pek çok yoldaşımız dişlerini tutup sallıyordu. Öyle ki iyileşse bile dişleri değişik yükseklikte oluyordu. Hastalık çok ilerlerse, bir hapşırma, biraz kuvvetli bir öksürme birkaç dişi ağızdan fırlatıyordu. Kimilerinin damakları öyle şişmişti ki ağızlarını kapatamıyorlardı. Kimileri ise tersine ağzını açamıyordu, öyle ki biraz çorba boşaltmak için çene kemiklerini zorla açmak gerekti.

Ama bir damla bile çorba yoktu. Düşmanın hasta tutuklulara çorba vermesini ummamak gerekirdi. Kendi olanaklarımızla bir şeyler yapmamız gerekiyordu. Bir bezin içine pişmiş pirinç koymak, sonra hamur haline

getirilinceye dek bir tasın içinde ya da bir odun veya taş parçasıyla ezmek, su ekleyip lapa yapmak: işte ölmek üzere olan tutukluların çorbasını bu yolla pişiriyorduk.

Ağız yanmasını iyileştirmek için yoldaşlarımız maya hazırlıyordu. Bunun için bir parça soya özünü bir süre saklamak yetiyordu. Zaten dişlerinin dökülmeye hazır olduğunu gören, küçük parmak boyunda bir patates parçası yese diş etleri kuvvetleniyor ve çabucak iyileşiyordu.

«Kara ayak» ya da «kırmızı ayak» diye de adlandırılan damar yanması da iki dilim çiğ patates ile de iyileşebilirdi. Bacaklar bazen ayaklardan bazen kalçalardan başlayarak kararıyordu. Siyahlık toplar damarlar boyunca yayılıyor, genişliyor ve deriye geçerek onu karton gibi kalın ve sert kılıyordu. Her iki bacak da tamamen kararınca ölüm geliyordu. Bu öldürücü hastalık son derece acı vericiydi. Kan, damarlarda pıhtılaşıyordu. Bu hastalığa yoldaşlarımızın taktığı bir başka ad da «kan nasırı» idi.

Tutuklular birbirlerine yardım etmek, birbirlerini hastalığa, ölüme karşı korumak için tüm içtenlikleriyle uğraşıyordu. 4. koğuştaki seksen tutukludan yetmiş altısı beyaz pirinçle beslenmekten hastalanmıştı. Üstelik hem felçli hem ishalliydiler. Haftalar boyunca Binh Dinh bölgesinden Ha yoldaş her gün sırayla yetmiş altı yoldaşı sırtlanıp tuvalete götürüyordu. Her seferinde ortalığı temizliyordu. Fakat görevini yapmak için bir yoldaşı sırtında taşıması, öbürünü ise koltuk altından tutması gerekiyordu. Bu özel görevi koğuşta yapabilecek tek tutuklu oydu. Fakat daha sonra o da vereme tutuldu!

Veremlileri çok fazla kan boğmaya başladığı zaman yoldaşlar sırayla hastanın kanını ağzından emerek çıkartıyordu. Bu uygulama olağan, günlük hale gelmişti. Anî boğulmadan kurtarmak için, aşağı yukarı hepimiz bir hasta yoldaşın ağzından kan emdik.

Tutukluların birbirini aynı kandan olan insanlardan daha fazla sevdiğini söylemenin tam yeridir. Herkes, yaşamı boyunca, hasta olduğu zaman hiç bir yerde Poulo-Condor'da olduğu kadar özenle tedavi görmediğini biliyordu. Baba, ana, karı, çocuklar, hiç kimse, bir yoldaşın yerini tutamazdı. En zayıf iniltide kaygıyla

etrafınız çevriliyordu; sayıklarken anlaşılmaz bir çığlık kopartınca herkes heyecanla kulak kabartıyordu... Acı çektiğiniz her an size masaj yapan bir el üstünüzdeydi.

İlk insanlar gibi hepimiz çiğ çiğ ve canlı canlı iğrenç hayvanlar yuttuk. Bir taşın altında bulunmuş mercimek tanesinden daha büyük olmayan bir tür midyeden, deliklerinde henüz doğmuş pespembe sıçanlara kadar, duvarların üstünde gezinen böcekler dahil gerçekten her şeyi yedik. 1. hapishanenin hiç bir koğuşunda kısa zamanda bu hayvancıkların gölgesi bile kalmadı. Örümcek türü tamamen tükenmişe benziyordu. Bunları yakalamak gerçekten kolaydı: Ölü bir sineği kanadından duvara yapıştırarak örümcek ortaya çıkarılıyor, sonra bir yaprak parçasıyla yere düşürülüyordu. Kuyruğundan sıkıca tutup hemen ağıza götürmeli ve hop! Yutmalı. Tüylü kollarından, örümceğin vücudunuzun neresinde olduğunu anlayabilirdiniz...

Yakalanan ya da toplanan her şeyin kişisel ihtiyaç için ayrılmadığını söylemek gereksiz. Bütün bu «değerli ilâçlar» ve «kuvvetlendirici nesneler» bunlara en çok gerek duyan hastalara dağıtılmak üzere topluluğa veriliyordu. Sürüyle hasta olduğu için yeni doğmuş bir sıçan üç kişi arasında, bir serçe beş kişi arasında paylaşılıyordu. Ve tuhaf şey bir parça taze kan bizi canlandırmaya yetiyordu. Düşman bize öylesine eziyet ediyordu ki bir damla serin su bizim için yaşam kaynağıydı.

Her cins ot ve yaprağı yiyorduk. Bizi, ot koparıp iştahla yerken seyretmeğe değerdi. Düşman bizi angaryaya çağırıp koğuşun kapısını açar açmaz dışarı fırlıyorduk. Ve yapılan şey yerdeki otlara saldırmak, bunları koparmak ve ağzına atmaktı. Evet, toprağını bile çıkarmadan hepsini birden ağzımıza tıkıyor ve çiğniyorduk. Taze otun acı tadı ne kadar yumuşak ve kokuluydu. Nöbetçiler hemen üstümüze çöküyorlardı. Ne kadar az olursa olsun bir tek vitamin molekülünün bile vücudumuza girmemesi için ot yememize izin vermiyorlardı. Yumruk, tekme atıyor, kolumuzu büküyor, gırtlağımızı sıkıyor, hatta yediklerimizi çıkarttırmak için parmaklarını boğazımıza sokuyorlardı. Ama çırpınıyor, ellerimizi ve dişlerimizi sıkıyor, ağzımıza kadar

gelen yiyeceği yutmak için acele ediyorduk... Tutukluların avluya her çıkışlarında hep aynı olaylar.

Parmaklıklar arasından tatlı yeşillikteki birtakım taze otlara baktıkça mide krampı geçirecek kadar heveslendiği zamanları, 1. hapishanedeki hiç bir tutuklu asla unutamaz. Ufacık bir yeşil yaprak görsek sanki yanımızda birisi asitli meyve yiyormuş gibi hemen ağzımız sulanıyordu.

Seçme özgürlüğümüz olduğu için değil «bilimsel» davranmak için ot ve yaprakları «değerli» ve «bayağı» olarak ikiye ayırmıştık! Bilmediğimiz birtakım otlar üstünde, ot yiyen ya da başka hayvanların kemirdiğini gösteren izler arıyorduk. Bu izleri bulursak zehirlenmekten korkmadan otu yiyebilirdik. Yine de, bilmediğimiz, tanımadığımız otları yediğimiz için kusmaktan ve iyiden iyiye ölümü düşünmekten başımızı alamadığımız anlar oldu. Bununla birlikte, sonunda, deneylerimiz bize kırmızı ve mor yaprakların hiç bir zararı olmadığını öğretti.

Tütün yaprakları yerine, badem ağacı, çivit ağacı, tropikal iklimlerde yetişen «kavun ağacı» ve «lotüs» ağacı yaprakları arasından bir tercih yapabiliyorduk... Bu yapraklar ince kıyılıp nargile suyuna batırılınca iyi kalite tütünlerimiz kadar zevkle içiliyordu. «Lotüs» yaprakları en iyileri idi.

Poulo-Condor'daki tutuklular böyle «yaşıyorlardı». Fakat adadaki kadınların yaşantısı çok daha güçtü.

Bu kadar çok kadını Poulo-Condor'a sürgün etmeye cesaret eden tek kişi Diem'di. Bu son derece insanlık dışı tedbire Fransız sömürgecileri uzun zaman baş vurmamışlardı. İlk tutuklu kadın, Vo Thi, Sau adasına Direnme Savaşının (Resistance) son yıllarında getirilmişti. Bu kadının mezarı hâlâ Hang Loung'da bulunmaktadır. 2. hapishanedeki yoldaşlarımız, bu mezarın önünden her geçişte onu daha bakımlı hale sokuyorlardı.

Diem, 1957'den itibaren Poulo-Condor'a kadın tutuklular göndermeye başladı. Gruplarda her yaştan yüz kadar kişi bulunuyordu: Ak saçlı, soluk tenli, zor gören, dişleri dökük ihtiyar büyükanalar, on beş yaşında okullu kızlardan, altı aylık bebeğini emziren genç anneye kadar.

Her bakımdan erkeklerle aynı koşullarda yaşıyor-

lardı. Bölümlerdeki sıkışıklık aynı, verilen pirinç aynı, «sidik suyu» aynıydı. Falakalar aynı, işkenceler aynıydı. Kadınların fizyolojik ve bedensel özelliklerinden dolayı düşmanın yaptığı eziyetler, kadın arkadaşlarımızı erkeklerden çok daha fazla yıpratıyordu.

Aralarında «pişman olmayan» kırk biri, Fransızların 1930'da yaptırdıkları betondan yeraltı zindanlarına kapatıldı. Burada bire iki metre boyutlarında hücreler vardı ve bu iki metrekarelik yere düşman, on iki kadın sıkıştırıyordu. Bir elden daha büyük olmayan tek havalandırma borusu, hücrenin zemininde kıvrıldığı için, yararı da hiç denecek kadar azalıyordu. İçerdeki cehennemî sıcaklık yüzünden hücreye giren, bütün giysilerini kendiliğinden çıkartıyordu. Orada gece gündüz çömelerek oturuluyordu ve yandaki kişinin tenine dokunmak, kızgın demir çubuk kadar yakıcıydı. Hücre öyle karanlıktı ki, insan, elinin içindeki çizgileri farkedemiyordu. Kuşkusuz, dışkı kapları boşaltılmıyordu. Sonuç olarak, gerçek bir pislik çukuru, bir dışkı banyosu içinde çömelerek bekleniyordu.

Sıcağı azaltmak için tutuklu kadınlar saçlarını bir kırık cam parçası ile tıraş ediyorlardı. Derilerinin, dudaklarının üstünde, kulaklarının içinde, her yerde sivilceler çıkıyordu. Bu sivilceler gözkapaklarını kapıyorlar, burun deliklerini tıkıyorlardı. Sıcaklık cehennemî idi.

Bich yoldaş adaya gelirken doğurmuştu. İşkenceler. besinsizlik, doğan oğlanı öylesine zayıflatmıştı ki, belkemiği yokmuş gibi görünüyordu. Buna rağmen anasının kollarında adaya vardı. Anası, pişman olmayı reddettiği için oğlunu pişmanlık gösteren bir yoldaşına emanet etti. Fakat düşman, anayı oğlunu geri almaya mecbur etti. Çocuk hücreye girer girmez bir yerine bıçak saplanmış gibi bağırmağa başladı. Anası, gözlerinden yaşlar akarken hıçkırarak ağlamamak için dudaklarını ısırıyordu. Düşman, pişmanlığa mecbur etmek için bir süt çocuğunun zayıflığını bile, ananın evlât sevgisini bile istismar ediyordu.

Kadınlar hücrelere giderken üzerlerindeki her şeyi zindancılar aldılar. Aybaşları için birkaç paçavra parçası ayırmak istediklerinde, zindancılar, «komutanın onayı» alınmak iddiasıyla bunları ellerinden zorla aldılar. Komutan bu isteği reddetti. Bir gün hücrelerden

birine uğradı. Kadınlar bez parçalarını istediler. Komutan hiçbir şeyden haberi olmadığını söyledi ve böyle bir isteği reddetmiş olduğunu inkâr etti. Yanında gezen Nam isimli kişi her zamanki usulüyle ona küfretti: «Orospu analı komutana, o gün komutana söylemiştim. Ve Orospu analının kendisi isteğinizi reddetme emri verdi, tamam mı!»

Kadın arkadaşlarımız Poulo-Condor'da tarihin en kahraman sayfalarını yazdılar. Kadınların mücadele ruhu Bon denilen kişiye korku saldı. Bon, hareketin yöneticilerinden Ba yoldaşa, kendi ağzıyla şunları söyledi:

«Siz, dünyanın hayranlığına hak kazanmış kişilersiniz.»

Pişmanlık getirmeyi reddeden kadınların karşı koymaları sırasında, 2. hapishanedeki yoldaşlar bir mektup yolladılar. Mektup, düşman karşısında çözülmüş olmaktan pişmanlık, onları örnek tutma vaadi, kesin kararlılık ve candan destek ile doluydu. Mektup, gözyaşları ile ıslanmıştı. Çünkü 2. hapishane, mektubun yazılması sırasında arkadaşlarına hayranlık, vicdan azabı ile gözyaşı dökmüştü.

1958'de Hanoi radyosu, kadınları Poulo-Condor'a sürdüğü için Diem'i suçladı. Bu barbarca harekete Fransız sömürgecileri bile başvurma cesareti göstermemişti. Bunun sonucunda hatta Saygon'daki ve bütün Güney'deki kamuoyunun baskısı altında düşman, tüm kadın arkadaşlarımızı adadan geri götürmek zorunda kaldı. O zamandan beri Poulo-Condor'da bir daha tutuklu kadın görülmedi.

Hapishanede yaşam böyle geçiyordu. Her şeye karşın içerde suratlar asık değildi. Başarının yolu önemli ölçüde neşeden geçer, bu gerçeği de tüm arkadaşlarımız çok iyi biliyordu. Coşkun ruh hali Devrim'in saygınlığını ve onurunu korumuş olmak yaratıyordu bu neşeyi. Varoluş nedenimizin mücadele olduğunu da yoldaşlar çok iyi biliyordu: mücadeleyi durdurmak ölüme boyun eğmekti. Düşmanla boğaz boğaza gelmek gerektiği her an, asla tereddüt etmiyorduk.

Düşmanın artırdığı maddî eziyetler cesaretimizi kıramıyordu. Tam tersine, düşman barbarlığının insanlık onurumuzu yenemeyeceğini kanıtlamak için dişlerimizi sıkıyorduk.

Saat beşte zil ile uyanmalıydık. Ama canımız istemezse zindancılar hiç bir şey yapamıyordu. Bir penisilin kutusunu üstünden delip içine bir tükenmez kalem içi koyarak nargile yapmıştık. «Co ke» yapraklarından da bir topak tütün hazırlamıştık. Nargileyi bir defa iyice çekiyor ve bölüme duman üflüyorduk. Bundan sonra herkes bir bez parçası ve birkaç kırık çanak parçası bularak... ders için hazırlanıyordu. Çanak parçası çimento üzerine yazı yazmaya, bez ise yazıyı silmeye yarıyordu. Dersler, tutukluların ısrarlı isteklerine göre düzenlenmişti. Matematik sınıfının yanında edebiyat sınıfı, daha ötede coğrafya sınıfı ve köşede tarih sınıfı. Elektrik, fotoğraf, makine hatta şoför kursları bile vardı. Çimento üstüne bir fotoğraf makinesi çiziliyor, sonra her parçasının çalışması, ışıklandırma, film çekme süresi, düğmeye basma anı açıklanıyordu. Şoför kursları ise çok kalabalıktı. Vitamin eksikliğinden iltihaplı, kanamalı, mide ülseri olmuş hastalar ve işkenceler sonunda katılaşmış bacakları, kanlı çıbanlarla hasta tutuklular bile titizlikle direksiyon kurslarını izliyor, trafik işaretlerini öğreniyorlardı: değişik işaret panoları, giriş yasağı, tehlikeli virajlar, vasıta geçmek, geçiş istemek, geri geri gitmek vb. Hatta müzik dersleri bile vardı. Ele geçen şeylerden özellikle eski konserve kutularından yapılma müzik aletleriyle kurslar görülüyordu.

Bütün dersler ilgi, tutku ve disiplinle izleniyordu. Nöbetçi yoldaş ara vermeksizin anahtar deliğinden dışarı bakıyordu. Bir düşmanın gölgesi belirir belirmez gizli bir işaretle çimento üzerine yazılmış tüm dersler göz açıp kapayıncaya dek yokoluyordu. Yoldaşlarımızdan pek çoğu ilk diplomalarına tutuklulukta hak kazandılar ve belgelerini yoldaş topluluğundan aldılar.

Herkes için zorunlu olan ilk yardım dersleriydi. Herkes en yaygın hastalıklar, bunların tedavileri ve bunlardan korunma önlemleri konusunda basit bilgilere sahip olmalıydı. İğne batırma tedavisi en yaygın olanlardandı. Yoldaşlarımız çok değişik tedavi yöntemlerini birbirlerine anlatıyorlardı: karın sancısı için duvardaki kireçleri yutmak, baş ağrısı için bir tutam saçını kopartmak, pekliğe karşı yabanî patates filizlerini yemek.

En önemli konu olan politika hakkında tartışmalar her zaman son derece canlıydı. Her konuyu tartışıyorduk: günlük sorunlar, devrimci yollar, hapiste mücadele siyaseti, düşmanda beliren yeni bir olayın incelenmesi, karşı koyma yöntemleri, vb.

Bölümün her yerinden kahkahalar yükseliyordu. Dersler arasında «üretim» oturumları vardı. Tüm odada eski konserve kutuları üzerinde «saç işleme» gürültüleri, eski kablo parçalarını dikiş iğneleri haline getirmek için «testere» sesleri, hindistan cevizi kabuklarını, kemikleri ve deniz kabuklarını yüzük haline getirmek için «öğütme» sesleri, diş fırça saplarını, ağızlık yapmak için «delme» gürültüleri gibi. Hindistan cevizi kabuğundan yapılma kehribar gibi siyah ve parlak yüzükler üstelik çok güzel damarlıydılar. Gerdanlık gibi taşınan alüminyum levhaların üzerine ad ve soyadlarımızı kazıyorduk. Kablo telleri, ilâç ampullerini kesmeğe yarayan bir madenî parça ile delinerek dikiş iğnesi yapılıyordu. Bu iğneler piyasada satılanlardan çok daha sivri ve sağlamdı!

Öğleyin nöbetçi arkadaş el çırpınca hepimiz susuyorduk. Düşmanın koyduğu kurallar geçersizdi ama bizim kendi kendimize koyduğumuz kurallar yasa gücündeydi.

Akşama doğru bölüm yeniden canlanıyordu. Burada bir «sinema», şurda «lirik tiyatro». Daha uzakta bir «restoran». Bunların her birinde kol kola bir grup insan bitip tükenmeksizin konuşuyorlardı. «Sinema»da görülen ya da bilinen filmler anlatılıyordu. «Lirik tiyatro»da da böyleydi. Her zaman seyirci vardı; salon her zaman doluydu, öyle ki matineler «devamlı» oluyordu: her «film» ve her opera «yeniden gösterilmeli» ya da «yeniden oynanmalıydı». Bu, aynı akşam birkaç kez yinelenmeliydi. Sahneyi seyrederken, belli bir noktayı yüksek sesle yorumlamak ve eleştirmekten kaçınılmıyordu. Bu kendiliğinden oluş zindanlarda çiçekleniyordu. İnanılması güç olan da budur. «Restoran»da ise en nefis yemekler sunuluyordu, yani yemeklerin nasıl yapılacağı anlatılıyordu. Kızarmış «nem» (bir Vietnam yemeği), alkollü «nem», kızarmış balık, sirkeli tavuk, sığır etinden yapılma yedi yemek tarifi, vb. Her bölge kendi özel yemek türlerini sunuyordu. Aramızda, bu yemeklerin yalnız tarifiyle bile, müşteri-

lerinde, gerçekten de lezzetli yemekler yediği duygusunu uyandıran usta aşçıbaşılar da yok değildi.

1957 martına doğru düşman, pişmanlık göstermeye zorlamak amacıyla 1. hapishanedeki tutuklulara eziyet etmeye başladı. Bütün düşman taktikleri tek stratejik amaca yönelikti: pişmanlık belirtilmesi. Aynı zamanda sesimizi kesmek, bizi boğmak için uğraşan düşman, bizi baştan çıkarmak, bizi satın almak için tüm hileleri denemekten de geri kalmıyordu. Bunun için özel likle aydınları hedef alıyordu. Örneğin Bon adındaki kişi, elektrik ve direksiyon kursları öğretmenimiz mühendis Le Van Tho, şu anda Güney Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi (FNL) Merkez Komitesi üyesi Profesör Lê an Huan ve bazı gazeteciler ile bizzat konuşmağa geldi. Pişmanlık göstermeleri gerektiğini hiç sezdirmeden kimilerini çocuklarına ders verdirmek için doğal bir davranışla evine çağırdı.

1957 sonunda düşman, 1. hapishaneyi, üç şeritli bayrağı selâmlamaya, Ngo Dinh Diem'e «saygı göstermeye» ve subayları selâmlamaya zorlamak için hazırlandı.

1. hapishane boyun eğecek miydi? Tüm bölümlerde ateşli tartışmalar yapılıyordu. Programın bir noktasında herkes aynı görüşteydi: Ngo Dinh Diem'e «saygı gösterisinde bulunmaya» karşı çıkmak konusunda görüş birliği vardı. Fakat bayrağı selâmlamak konusunda iki fikir tartışılıyordu.

Birinci fikre göre sorunun temeli pişman olmayı reddetmek olduğu için bayrağı selâmlamak tümüyle biçimsel bir olaydı ve hiç önemi yoktu. Bununla birlikte bu görüşü savunanlar, bayrağın marş ve slogan söylenmeksizin, kol bacak kaldırılmaksızın, durduğumuz yerde hareketsiz kalarak selâmlanmasından başka bir selâmlama biçimi istemiyorlardı.

Karşı akım herhangi başka bir şey gibi, bayrağın da selâmlanmasına karşı çıkıyordu. Onurumuzu, siyasal haysiyetimizi hedef alan, düşmanın bizi zorladığı her şeye kesinlikle karşı durulmalıydı. Bölümde bu soruna ilişkin gürültülü tartışmalar oluyordu.

Bayrağı selâmlama yanlısı olan biri açıklıyordu:

«Bayrak selâmlamak, Güney'in yönetimini elbette ki geçici olarak düşmana veren Cenevre Antlaşmasına uygundur. Bayrağı selâmlarsak, Cenevre Antlaşma-

sının, bir daha belirtelim ki, geçici olarak bağladığı koşullara saygımızı belirtmekten başka bir şey yapmayız.»

Aynı kanıda olmayan bir başkası ise bunu şöyle çürütüyordu:

«Bağımsızlığın simgesi olan bayrak her bağımsız devlette vardır. Ama bir tek Vietnam vardır, iki devlet olması söz konusu değildir. İki yıl içinde iki bölge bir tek devlette birleşmek zorunluluğunda olduğundan Cenevre Antlaşması geçici sınır çizgisi çizmekten başka bir şey yapmamıştır. Bir ülkede Kuzey'de bir devlet ve Güney'de başka bir devletin bulunması olanağı sözkonusu değildir... Bu üç şeritli bayrak Nguyen Van Thinh' in «Güney Özerk hükümeti» ve Fransız sömürgecilerince tasarlanmış çirkinlik örneğidir. Ülkenin ucuza satılmasının simgesidir ve bunun için bağımsızlığın simgesi olamaz. Diem kendinden önceki kuklaların eseri olan halkın ezilmesi ve ülkenin bit pazarına çıkarılması mirasına konmuştu. Bunun için Diem'in bu bayraktan yararlanması şaşırtıcı değildir. Böyle bir bayrağı selâmlamaya nasıl razı olunur?»

Birincisi karşı koyuyordu:

«Bu durumda altın yıldızlı kızıl bayrak mı selâmlanmalıdır?»

«Hiç kuşkusuz evet. Hem de bir değil iki kez. Altın yıldızlı kızıl bayrağın yalnız Kuzey'in malı olduğu iddia edilemez. O, tüm Vietnam'ın gerçek bağımsızlığının simgesidir. Çünkü o, halktan, devrimci hareketten çıkmıştır, çünkü o, 1946'da Ulusal Meclis tarafından kabul edilmiştir. Sorun, halkın devrimci iradesinin gerçek simgesi nedir, bunu ortaya çıkarmaktır.»

«Anlaştık ama düşman kendi bayrağına sahiptir ve bunu her yere çekmektedir. Yolda herkesin bayrağa selâm durduğu bir durumla karşılaşsak, selâm durmak gerekir mi, gerekmez mi? Selâm durmazsak kendimizi ele vermiş olmaz mıyız?»

«Sokakta bayrağa selâm duran bir kalabalığın içinde, ne yapalım, biz de selâm dururuz. Yoksa açığa çıkar ve yakalanırız. Demek ki basit bir gizlenme önleminden başka bir şey değildir bu. Fakat zaten hapisteysek o zaman iş çok değişir. Düşman bizi hapsediyor, ona karşı koymakla, onu devirmek istemekle bizi suçluyor —zaten halk da bizi böyle görmektedir—.

Öyleyse düşmanın renklerine selâm durursak bu, bayraklarını kabul ettiğimiz ve hükümetini geçerli saydığımız anlamına gelmez mi?»

«Ama yine de bu yalnızca diplomatik bir davranıştır.»

«Hangi diplomatik davranış? Tutuklularla zindancılar arasındaki mi? Olacak şey mi bu? Hapiste hangi durumda bulunduğumuz önemlidir. Hapishane, diplomatlık yapılacak bir yere hiç benzemiyor!»

«Hayır, birtakım dolambaçlı yollarla hapiste düşmanı kazanmak gerekli değil midir? Bu niyetle bayrağı selâmlamak mümkün değil midir?»

«Bazı durumlarda düşmanı kazanmak, birbirine düşürmek gereklidir, fakat bu, sınırları iyice belli alanlarda ve hesaplı olmalıdır. Düşmanı, bazı yanlarından bazı görüş açılarından kazanmak gerekir. Gelgelelim siyasal durumla ilgili herhangi bir şeyde hiç ödün verilemez. Üstelik, bayrağını selâmlarsak düşmanın bize daha iyi davranacağı hiç de garantili değildir. Bazen sizi yumuşamış sanabilir ve baskısını artırabilir.»

Birbirimizi ikna edemeden uzun uzun, bitip tükenmezcesine tartıştık. Sonunda uzun bir süre boyunca bayrak çekimi töreninde herkes kendi düşüncesine göre davrandı. Kimileri, ayağa kalkarken kimileri kalkmıyordu. bu da anlatılmaz bir karışıklık yaratıyordu. Yavaş yavaş herkesin katılacağı bir anlaşmaya varmak gerektiğini anladık.

Adadan geri gönderilen Nam'ın yerine Teğmen Gioi geldi. Nam gibi teğmen de kaba ve küstah değildi. Üstelik çok daha kalleşti ve aramızdan adam ayartmaya eğilimliydi.

Görevine başlar başlamaz tedavi bahanesiyle hasta tutukluları 7. ve 9. bölümlerde topladı. Ağır durumda olanlar 6. ve 8. bölümlerde toplanmışlardı ve günde beş saat avluda havalandırmaya çıkabiliyorlardı.

Gioi şeytanca hilelere başvuruyordu. Bölüme girerken her zaman şapkasını çıkartıyor ve ağırbaşlılıkla kollarını göğsünde kavuşturup şapkasını koltuk altına alıyor, başı öne eğik durumda tutukluların yakınma ve isteklerini dinliyordu. Kirpiklerini kırpıp şaşkın ya da üzgün tavırla sessizce dinliyordu. «Hayret, nasıl olabilir?..», iyice dikkat kesilerek: «devam ediniz lütfen, buraya sizi dinlemeye geldim...» diye ekliyordu.

Saygon'dan ziyaretine gelen oğlunu, bazı tutuklu liselilerle tanıştırmak için hemen 1. hapishaneye götürdü. Hatta kızını ve kardeşinin kızını, bu liselilere birkaç parça çalmak için müzik âletleriyle birlikte yanına aldı. Ve tutukluların önünde çocuklarına «öğüt verdi»:

«Evlenmek için ne servet ne de sosyal durum önemlidir. Önemli olan doğruluktur.»

Hikâye, tutuklu liselilere «uslu» durmalarını öğütlemek ve böyle davranırlarsa onları bırakabileceğini ve kimbilir, en çok hak kazanana kızını verebileceğini anlatmaktı. İlk olarak hepsini genç kızlarla birlikte yemek yemek için evine çağırdı:

Tutuklulara alçak gönüllülükle, ellerini kararsızlıkla ovuşturarak seslendi:

«Beyler, burnumun ötesini göremeyen ben, siz, amcalarım ve kardeşlerimle siyasal tartışmalara nasıl girişebilirim?

«Memleketten henüz geldim ve durumu iyice kavramış değilim... Çoğunuz hasta, bu durum çok acıklı. Kampta bir köşe bulduk, bunu sebze yetiştirmeniz için size ayırıyorum. Amcalarım, kardeşlerim, uzun zamandır kapalı bulunuyorsunuz, güneşe çıkıp kendinizi aşırı yormadan biraz beden eğitimi yapın...

«Amcalarım, kardeşlerim, «1. kamp», «1. kamp» olarak kalacaktır, yani pişmanlık göstermeyi her zaman reddedebilirsiniz. Ötekilere oranla çok kötü olan durumunuzu düzeltmek için 2. kampla aynı yaşayış düzenine kavuşmanızı umuyorum...»

Ona göre 2. kampla aynı yaşayış düzeni demek, «et ve balıklı, banyolu, haftada bir çamaşır yıkanan, hastalık halinde teşhis ve bakım yapılan» bir düzendi. Bayrak selâmlamayı, Diem'e saygı duruşunda bulunmayı, marşları, sloganları, sessizlikle geçiştiriyordu... Dikkatlice birbirini tamamlayan kanıtlamaları ciddî bir çözümlemeden uzak tutulursa kolaylıkla tuzağa düşülürdü.

Hasta tutuklulara özel bir ilgi gösterdikten sonra Gioi, bizi kendine çekmek için bir adım daha attı. Bize tatlılıkla sunmaktan vazgeçmediği «mutluluk» oyunundan etkilendiğimize emindi. Dahası, 2. hapishanedeki tutukluları 1. hapishaneye, buradakileri ayartmaya yolladı. Armağan önceden belirlenmişti: aramızdan birini

«yıkmayı» başaran daha erken serbest bırakılacaktı. Böyle tatlı gelecek düşlerine kapılan bazı «dönekler», eski yoldaşlarını, ellerinde armağanlarla ziyarete geldiler:

«Ne berbat durum! Aynı ülkedeniz ama bu kadar hasta olmanıza karşın size yardım edemiyorum bile! Haydi şimdi benimle geliniz...»

Sonra cevabı beklemeden dönekler, yoldaşlarını sırtlarına alıp palas pandıras 1. hapishanenin dışına götürdüler. Bu, kaçırılan yoldaşın el ve ayaklarıyla çırpınmasına ve şiddetle karşı koymasına rağmen, sevinçten dizlerine vuran zindancıların önünde oluyordu.

Fakat böyle kişilerin sayısı azdı, buna karşılık 2. hapishanenin çoğunluğu fırsattan yararlanarak 1. hapishaneyi ziyaret ediyor ve bizden karşı koyma derslerini alırken hapishanemize ilâç ve yiyecek getiriyordu.

Bu ziyaretler son derece dokunaklıydı. Her seferinde yoldaşlar ağlayarak birbirlerinin kollarına atılıyordu. 2. hapishaneden bazı yoldaşlar, çok içtenlikle, Parti'ye karşı işledikleri hatayı kabul ediyorlardı. Hemen hepsi 1. hapishanedeki yoldaşların mücadele azmi önünde saygı ve hayranlık duyuyorlardı. Onları, her türlü baskıya karşı koymaya, «pişman olmaktansa» 1. hapishanede ölmeye hararetle teşvik ediyordu. Kendilerinin ve Parti'nin onurunu korumak için ellerinden geleni yapacaklarına ve 1. hapishaneyi desteklemek için mücadele edeceklerine hepsi söz veriyordu. Sıhhî nedenlerle kullanılan bez parçaları ve yaprak demetlerinden, bambu çubukçuk ve parçalarına varıncaya dek ellerinde bulunan en önemsiz şeyleri bile bize getiriyorlardı.

İki hapishane arasında ortak bir mücadele planı yapıldı. 2. hapishane, 1. hapishanedeki çatışmaların geri cephesi olacaktı. 2. hapishane, durumdan yararlanarak her bakımdan, özellikle maddeten 1. hapishaneye yardım etmeliydi.

Bizim öz kardeşlerden daha içten olduğumuzu gören zindancılar hayran hayran konuşuyorlardı kendi aralarında.

«Şunların birbirlerini sevmelerine bak, gören de akraba sanır. Oysa ne Adem'le ne de Havva'yla tanışıyorlar. Birbirlerini seviyor ve sarmaş dolaş olup inanılmayacak kadar yaş döküyorlar!»

Fakat Bon yerinden fırladı: «Bu, tehlikelidir! 1. hapishaneyi kazanmak yerine, 2. si ötekilerin etkisinde kalabilir.» Gioi'ye «hesabını yanlış yaptığı» için sitemde bulundu. Buna rağmen Gioi baştan çıkarma siyasetine devam etti.

Köpek Yılı Têt'i (1958) yaklaşıyordu. Gioi, eğlenceler, özellikle, iki hapishane arasında satranç ve pinpong turnuvaları düzenlemeye karar verdi. Bayramın üç günü boyunca kapıların açılmasını, yemeklerin bir kat artırılmasını, geleneklere uygun bir yılbaşı gecesini vb. 1. hapishane hak olarak istedi. Düşman istekleri kabul etti. Buna rağmen Têt günü gelince, buluşmaların başına daha beter dertler açmasından korkan Gioi, iki hapishane arasındaki turnuvaları kaldırdı.

Bu fırsatla 1. hapishane şeritli bayrağı selâmlama konusunda kesinlikle görüş birliğine vardı. Yılın ilk günü, bayrak çekme töreni sırasında, avluda hiç kımıldamadan öylece durmaya karar verdik. Bayrağı selâmlamaya genellikle herkes karşı çıkmıştı.

Yılın ilk günü avluya çıkıldı ve bölümün önünde kireçle çizilmiş sınırları geçmeden duruldu. Bayrak çekme töreni sırasında, kararlaştırıldığı gibi kıpırdamaksızın ayakta durduk. Ama Ngo Dinh Diem'e «saygı gösterileri» başlayınca büyük gürültüyle tek bir adam gibi yere oturduk. Zindancılar sarardılar. Güney toprakları üzerinde başkanlarını aşağılayan ve bunu böyle açıkça belirtmek cesareti gösteren bir tek kişi bile görmemişlerdi. «Sivri çene», adını taktığımız hapishane başçavuşu sıcağı sıcağına raporunu hazırlamak için bisikletine atladı. Fakat Gioi, «kadife eldiven» siyasetinde direndi.

Têt günlerinden sonra, düşman, bayrağa ve Ngo Dinh Diem'e saygı duruşunda bulunmamız için baskılara girişti. Yılbaşında bayrak çekme töreninde kazık gibi dikilmeye karar verdiğimiz için, bizi yumuşamış sanıyordu. Ve bir adım daha atmaya karar verdi. Oysa bizler oybirliğiyle hiç selâm vermemeyi kararlaştırmıştık. Düşman bu kararımızı bilmiyordu. Gerçekten o tören günü bölümler arasında enine boyuna tartışmıştık. Sonunda oy birliğiyle bayrağın, ülkenin ucuza satılmasının ve halkın baskı görmesinin simgesi olduğunu, dolayısiyle pişman olmayı reddetmek eyle-

minin bayrağı selâmlamayı da reddetmek anlamına geleceğini kararlaştırdık. «Diplomasi»nin «nazikliği»ne dayanan aldatıcı tavır, düşmanı bu dolambaçlı yolla yenmek eğilimi, kendiliğinden, kâğıttan bir şato gibi yıkıldı.

Böylece düşman 1. hapishanenin enerjik direnişine çarptı.

Yılın 6. gününde avluda bayrak direğe çekilirken, çukurları temizlemekle görevli angarya grubu yere oturdu. Düşman, bu gruba tüm gücü ile yüklendi. Grubu yöneten Rach Gia bölgesinden Nguyen Van Danh yoldaş, öylesine canavarca dövüldü ki sırtında yara izlerinden sanki bir ağ şekli kaldı.

Daha sonra 2. bölümden odun kesme grubu, sonra da 8. bölümün aynı grubu, aynı işkenceye uğradılar.

Düşman, bizi küçük gruplara bölerek karşı eyleme geçti. Angaryaya her seferinde iki üç kişi çağırdı. Sayımız azalırsa böylelikle aklımızı başımıza alacağımızı sanıyordu. Ne denli dayak yersek yiyelim, yere yapışıp kalıyorduk, ayağa kaldırırlarsa yeniden kendiliğimizden yere düşüyorduk. Zorla ayakta tutarlarsa şiddetle karşı koyuyorduk.

Bundan böyle bayrağı selâmlamayı reddetmek 1. hapishanede hızla yayıldı. Bir tek kişi gibi göğüs gerdik. Zorbalık hiç bir şey kazandırmayınca, düşman, ne yapacağını şaşırdı.

Bizi, «iz sürücü»lerin bulunduğu bölgeye, bazı angaryalar yükleyerek göndermeyi denedi. Angarya sırasında bayrak çekimini belirten bir gong çalıyordu. Eğer boyun eğmezsek sesi işiten «iz sürücü»leri üstümüze çöküyordu. Bu iz sürücüleri, serserilerin en beterlerindendi. Düşman tarafından tutuklanıp hapsedilmiş, satın alınmış daha sonra da, hapishaneden kaçabilecek kişilerin izlerini sürmek amacıyla dağ ve ormanlarda zorlukla ulaşılabilen yerlere gönderilmişlerdi. Hayvanî bir vahşilikleri vardı ve zevk için öldürüyorlardı. Ama biz, yine de aynı kararlılıkla bayrağa selâm durmayı reddediyorduk. Bu serseriler, bizi dövüyor, adlarımızı alıyor, bayrağa niçin saygı göstermediğimizi açıklamamızı istiyorlardı. Şöyle karşılık veriyorduk:

«Bu bayrak yüzünden biz tutuklu ve sürgünüz, yuvalarımız yıkıldı. İşte nedeni budur.»

«Ülkemiz yeniden bütünlüğüne kavuşunca, tüm ulus

tek bir bayrak sahibi olunca, işte bu bayrağa saygı duruşunda bulunacağız.»

«İnsanlar bir bayrağı zorbalıkla selâmlamaya zorunlu tutuluyorlarsa, bu bayrak ne kadar güzel olabilir!»

Sonunda düşman bizi bayrağı selâmlamaya teker teker çağırmaya başladı. Ama boşuna! Ne hapishane, ne bölüm, ne gruplar, ne de kişiler selâm duruyordu. 1. hapishane, düşmanın gerici bayrağına kibirli bir küçümseme ile bakıyordu. Fakat Poulo-Condor'da bayrak direkleri çevresinde ne kadar kan döküldü!

Mücadeleden bıkan Bon, 1. hapishaneyi, bayrağa selâm durmaktan muaf tutma kararını almak zorunda kaldı. O zamana kadar bayrak çekme töreninde bizi bölümlerden özellikle çıkartan düşman, şimdi tam tersine bizi bu törenden uzak tutuyordu. Odun kesme angaryası için sabah çok erkenden çıkmak ve akşam çok geç dönmek zorundaydık. Avluyu temizleyenler ise düzeni sağlayan görevliler tarafından gong çalınca tören yerinden bölümlerin arka kısmına götürülüyorlardı:

«Hey oradaki ihtiyarlar, bayrağa selâm duracağız, ortadan kaybolun!»

Arka kısımda otururken «hazırol», «rahat» emirlerini işittikçe gülmekten katılıyorduk. Eskiden sen bizi zorla getiriyordun, işte şimdi bizi dışarı itmeye zorlandın. Ödeştik sayılır!

Hiç kuşkusuz, bayrağı selâmlamayı reddetmek, düşman subaylarını selâmlamayı reddetmeyi de içeriyordu. Zira bayrağa hiç önem verilmiyorsa, mantıken, subayların daha az saygıya lâyık olmaları gerekirdi.

Önceden, bölüme bir subayın girdiği her sefer, hep birlikte ayağa kalkmak ve hazırola geçmek zorundaydık. Ama şimdi başka türlü davranıyorduk. Yalnızca yöneticilerimizi, ayağa kalkarak topluca selâmlamış oluyorduk. Oysaki bu subaylar düşman idi. Nezaketen, şahsen bir baş hareketiyle selâmlama yapılabilirdi. Fakat topluluk halinde selâmlanmayı, ister yüzbaşı, albay, ister ne olursa olsun bu subaylar boşuna beklerdi.

Bir gün Bon bölüme geldi. Yoldaşlar, hiç yerlerinden kıpırdamadan, istiflerini bozmadan ona bakıyorlardı. Ne demek? Böylesine gösterişli bir genel yöneticiye bu saygısızlık ne demek oluyor? Öfkesini dizginlemeye

çalışarak bölümdeki tutukluların yöneticisini çağırdı. Temsilci, bir cibinlik kumaşı ile çabucak beline kuşak yapıverdi. Bu kuşak o kadar küçüktü ki alttan cinsel organları görünüyordu. Bu terbiyesizlik Bon'u köpürttü. Rütbelerini göstererek bağırdı:

«Bunların ne olduğunu biliyor musunuz?»

Karşısındaki bir an rütbelere baktıktan sonra yavaşça başını salladı. Bon «zırdeli» diye mırıldanarak çıktı gitti.

1. hapishanedeki bu zaferlerden sonra, düşman bizi yeniden sıkı şekilde kapalı yere tıktı. Yeniden hastalık ve ölümler başgösterdi. Bunun üstüne «hasta var» diye bağırmaya koyulduk. Gece gündüz, her saatte tüyler ürpertici sesle gırtlağımızı yırtarak bağırıyorduk. Hapishanenin bir ucundan, «burda yirmi ağır hasta var!» öbür uçtan, «burada tüm bölüm yatalak oldu!» ortadan, «acele ilâç verin, can çekişen var!» diye bağrılıyordu. Öyle çok bağırdık ki dışarda askerlerin karıları, «Niçin bu kadar çok hasta tutuklu var? Durmadan bağırıyorlar!» diye merak ediyorlardı. 2. hapishane heyecanlandı. Düşman, kütükten yapılma kapıyı günde bir saat açmak zorunda kaldı.

58 nisanında, nöbetçiler ve zindancılar, «merkezî hizmetlerden bir temsil kurulunun pek yakında geleceğini belirsizce konuşmaya başladılar. «Merkezî hizmetlerden bir temsil kurulu» mu? Pek yakında! 1. hapishanede düşmanın uyguladığı eziyetleri ve hapishane yaşantısını iyileştirmek için somut isteklerimizi, yolunca yordamınca kurula anlatmaya karar verdik.

Bölüme her gelişlerinde, düzeni sağlayan görevliler üstü kapalı konuşuyorlardı.

«Hım, İçişleri Bakanlığı kurulunun bu hafta mı ya da gelecek hafta mı geleceği bilinmiyor...»

«Bu kuruldakilerin hepsi önemli kişiler!»

«Çok şanslısınız, işte bir heyet gelecek...»

Sabah saat iki ya da üç iken, kapkaranlık havada ortalığı süpürtmek için bizi çağırdılar:

«Eğer bu beyler ansızın çıkıp geliverir ve bizi ortalığı süpürürken görürlerse, gözlerini boyamak istediğimizi düşünebilirler...»

Sağlık muayenesi ve ayrıntıları gözden geçirmek için her gün geliyorlardı. Eşyalarımızı, «göze hoş gelecek» biçimde düzenlemeliydik. Şöyle karşılık veriyor-

duk: «Kendimiz ağaçlarda yaşayan vahşilere benziyoruz, pılıpırtı yığınlarımız ve eski konserve kutularımız göze nasıl hoş gelebilir!»

Dışarda yollar titizce temizlenmiş, alçak yerlerdeki otlar bir boyda kesilmişti. Hapishane içinde, her badem ağacına, bir hoparlör bağlanmıştı.

En sonunda, bir gün bölümün kapılarını ardına dek açtılar.

«Haydi, çabuk çıkın! Kurul geldi!»

Dışarda sırayla oturduğumuz zaman, bölümlerin kapılarını birden kapadılar. Her yanımız nöbetçi ve zindancılarla çevrilmişti. Hapishanenin girişine, bir masa, iskemleler, mikrofon, şerit flamalar yerleştirdiler. Ancak bir kişinin girebileceği köşelerde bile nöbetçiler vardı.

Gerçekten de garip bir oyundu.

İlk görünen Teğmen Gioi şapkasını çıkardı, kollarını kavuşturdu ve kendinden emin bir havayla:

«Amcalarım, kardeşlerim, bugün sizi çağırdık çünkü sizi ilgilendirecek sorunlarımız var. Amcalarım, kardeşlerim, mademki Ho Amca'nıza saygınız var, burada devletin düzeni altında yaşadığınız için, devletin siyasal çizgisini iyi bilmek gerektiğini kabul edersiniz, değil mi? Bu amaçla, devletin çizgisini açıklamak için hükümetin görev verdiği yetkili kişiler, yolculuğun yoruculuğuna rağmen memleketten buraya kadar geldiler. Böylece, amcalarım ve kardeşlerim, yanlış bir yorumlamadan doğacak anlaşmazlıklardan kurtulmuş olacaksınız...»

«Bizi kandırdılar!»

Bizi aldattıklarını gerçekten anladık. Bizi oraya kadar, «komünistleri suçlamalarını» dinlemek için sürüklemişlerdi.

Ansızın «değişik hareketler» başgösterdi. Ayağa kalkılıyor, yüz siliniyor, yer değiştiriliyor, soru soruluyor, kıpırdanılıyordu. Tuvalet kuyruğu uzayıp gidiyor, dış duvara varıyordu. Polis ve görevliler çevremizde sık sık yaygara kopararak koşuşuyorlar ama düzenin kırıntısını sağlayamıyorlardı. Kuzey'i çekiştirip durmaya devam eden, «komünistleri suçlama merkez komisyonu» yetkilisi Loat adlı kişi, öfkesini ve düşkırıklığını saklamakta güçlük çekiyor ve sesi tutukluların yuhaları altında eriyip gidiyordu.

Gioi bu «dostça görüşme»ye ara verdi.

Ertesi sabah bizi yeniden dışarı çıkmaya çağırdıklarında hiç duraksamadan reddettik. Dayağa karşı mücadele etmek için tüm bölüm hazırlanmıştı: yaşlı tutuklular ve hastalar ortadaydı, çevrelerinde iç içe geçmiş halkalar halinde tutuklular, yaş ve güçlerine göre sıralanmışlardı. Durumun kötüye gideceğini gören düşmanlar vazgeçtiler.

Ertesi gün yeniden kapıyı sonuna dek açmaya geldiler ve:

«Güzel! Bugün komutan, hiç söylev çekmeksizin, bacaklarınızın uyuşukluğunu gidermek için sizi dışarı çağırıyor,» dediler.

Polisler ve öteki görevliler sırayla gelip tüm sabah boyunca durmadan bizi çağırdılar: hiç birimiz kapıya doğru kıpırdamadık bile. Her yerde şöyle cevaplanıyorlardı:

«Boşuna uğraşıyorsunuz, Kuzey'i lânetlemek için bizi kandırıyorsunuz! Başka kapıya!»

Sonunda kızgınlıkla tehditler savurarak çevremizi kuşattılar.

«Gebermek istiyorsanız gebereceksiniz!»

1. hapishanenin hepsine, üç gün boyunca verilen tuzsuz yemekten sonra, her bölüme çapı yarım metreyi aşkın çok büyük bir hoparlör yerleştirdiler. Ve hemen çalıştırdılar.

İnsan, son gücüyle çalışan bir pikabın, beyni nasıl karman-çorman ettiğini anlıyor! Bölümün dört duvarı, yıkılacakmış gibi temellerinden titreşiyordu! Tahta bölmelerin üzerine yüzükoyun yattığımız halde, en zayıf ses titremesinde, kendimizi havaya fırlatılmış gibi hissediyorduk.

Loat'ın önceki günkü konuşmasının metnini yayınlıyorlardı. Sonra «gençlik marşı»nı. Bir hafta boyunca ara vermeksizin gece gündüz aynı plağı çalıp durdular.

Bölümde kulaklarımız zonkluyordu, sinirlerimiz gerginleşmişti. Pikabın uluması bizi gerçek bir işkenceye uğratıyordu. Kulak zarlarımız patlamak üzereydi. Birbirimizi ancak kulak içlerine bağırarak işitebiliyorduk.

Bir zaman sonra alıştık. Bayağı ve küstah sözlerine artık kulak kabartmak zahmetine katlanmıyorduk.

Davranışlarımızı dışardan gözetlediklerini bildiğimiz

için her zamanki davranışlarımızı hiç değiştirmedik. Pikabın söyleve yeniden başlamadan önceki cızırtısını işitir işitmez, genizden gelme sesini taklit ediyorduk. «Burası Poulo-Condor radyosu, Poulo-Condor'un on bir adası vardır, bu adalara devrimciler sürülür, bu adalarda sürgünler katledilir...» ve hep birlikte gülüyorduk. Alay etmekten bıkınca uyuyorduk; uykuya doyunca yine alay ediyorduk. Düşman şöyle düşünüyordu:

«Hiç bir şey olmamış gibi yemek yiyorlar ve uyuyorlar ve alay ediyorlar. Amma tuhaf insanlar!»

Önce, onlar boyun eğdiler. Başta pikap yalnız uyku saatlerinde çalışıyordu, sonra kesinlikle sustu.

Domuz yılı yaklaşırken 1. hapishane isteklerini yeniden öne sürdü: Têt'in üç günü boyunca kapıların açılması 1. ve 2. hapishaneler arasında karşılıklı ziyaretler, tutukluların kendilerinin oynayacağı amatör oyunlar. Bach Van Bon her hapishaneden üç temsilciyi bayram programı konusunda tartışmaya çağırmak zorunda kaldı, ve isteklerimizin hemen hepsini kabul etti.

Bu sıralarda 1. hapishanenin mevcudu, üç yüz elli tutukludan oluşan yeni bir kafileyle arttı.

Bu bayram, ada sakinlerinin anımsadığı, Poulo-Condor'da görülen en görkemli Têt bayramı idi. Ne hastalık ne de ölümün bizi sarsmayı başaramadığı iki yıldan sonra, soluk almaksızın, güçsüzlük göstermeden verilen bir yıllık mücadeleden sonra, 1. hapishane, düşmanı rahatsız bir duruma itmişti. Düşmanlar 1. hapishane ruhundan korkmayı öğrenmişlerdi. 1. hapishanenin saygınlığı tüm adaya yayılmıştı.

Têt'i gereken biçimde kutlamaya canla başla hazırlandık. Geleneksel dans için her bölüm, efsanelerde adı geçen tek boynuzlu at kafasından bir tane hazırladı. Bir küçük tahta sandık kafa yerini, sivri bir külâh boynuz yerini tutuyordu. Çevrelerine canlı renklerle boyanmış kâğıtlar sarılmıştı. Bu kafalardan kimileri çok güzel yapılmıştı. Tiyatro piyesleri ve dans numaralarının provalarını yaptık. Nihayet bir bayram programı düzenledik. Ama en önemlisi, karşılıklı bilgi toplamak ve mücadelede dayanışma sağlamak için, iki

hapishane arasında geniş ilişkiler sağlamak amacıyla, «engelleri parçalamak» hedefini güden bir plàndı.

Gece yarısı, tüm 1. hapishane, yüzler Kuzey yönüne dönük yere oturmuştu. Hapishanede bile eski yıldan yeni yıla geçiş coşkun heyecanla kutlanıyordu. Geleneksel Têt bayramımız bizde derin yankılar yaratmıştı.

Yılın ilk günü bölümlerin kapıları ardına dek açıldı. Gereken özenle «frak» giyinmiş tutuklular avluya çıktılar. Avluda, yüzümüz Kuzey'e dönük oturduk. Birimiz ayağa kalktı ve konuştu:

«Amcalarım, kardeşlerim yeni bir yıl başlıyor. Yaşamımızın ve tutukluluğumuzun yıllarına bir yıl daha ekleniyor. Bu, bizi olgunlaştırıyor ve inancımızı pekiştiriyor. Yıllarımız geçti ve yaşlandık. Umutla dolu ulusal Têt bayramına başlarken, bu adada kollarımız arasında can veren yoldaşlarımızın anısı önünde saygıyla eğilelim. Bizim utanç değil, onurla, yüzümüzün akıyla dönmemizi uman, topraklarımızda binbir güçlük ve acı çeken ailelerimizi, karılarımızı, çocuklarımızı düşünelim. Dünyada en çok sevdiğimiz ve saydığımız kişileri düşünelim!..»

Bir dakikalık saygı duruşunda bulunuldu. Giysilerimiz paramparça, vücutlarımız ise hasta, besinsiz ve çıbanlarla kaplıydı. Ama yine de yalnızca yenmek için çarpışan çelik inançlı bir ordunun neferleri olduğumuzu biliyorduk, bundan son derece heyecanlı ve gururlu idik. Saygı duruşu sırasında, anayurdumuz, ailemiz, Kuzey, Başkan Ho... bu kutsal hayaller masmavi göğün huzurunda gözlerimizin önünde belirdi.

Ve 1. hapishaneden marşımız fışkırdı:

Ho Chi Minh... ışıldayan yıldız
Yaşasın Ho Chi Minh!.. Yaşasın Ho Chi Minh!.

Marşın etkisinde kalan nöbetçi, zindancı ve öbür polisler marşın sonuna dek hazırolda beklediler.

2. hapishane, bol armağanlar, özellikle geleneksel tatlı «banh chung»dan pek çok getirerek 1. hapishaneyi ziyaret etti. 2. hapishane bizim kapıya gelir gelmez hep birlikte kutsal birlik marşı «Ket Doan»ı söyledik. Yine birbirimizin kollarına atıldık, ellerimizi tutup göz göze gelip hüzünle karışık bir sevinçle kucaklaştık.

1. hapishane, yılbaşı günü, şarkılarla çınladı. Piyesler oynadık; «kör futbolcu» ve «domuz yalağı deviriyor» —Yani anlamı: domuz yılında, adı gerçekten «yalak» demek olan Diem devrilecekti. Direniş savaşından aklımızda kalan, «Ho Amca'nın yanında», «çiçeklenme mevsimi» gibi baleler geçmişte kalan tatlı anıları akla getiriyordu. Bu kesik, yabanî vücutların oynaması, şarkı söylemesi kuşkusuz heyecan vericiydi. Fakat hapishanede ortak sevinci artırmak için herkes her şeyi yapmaya hazırdı.

Gözetleyiciler, yaptığımız her numarayı not ediyorlardı. Şifreli haber taşıdığı ya da başkalarına karşı aşağılayıcı imâlarda bulunduğu korkusuyla, yaptığınız dekorları parçaladılar.

Yılbaşından bir gün sonra 2. hapishanenin 1. hapishaneyi ziyaret izni kaldırıldı. Ve 1. hapishane içinde, geçen yılki Têt bayramında olduğu gibi her bölüm kapısı önüne tebeşirle çizilen sınırları geçmemeliydik.

O sırada üzücü bir olay oldu: 8. bölümden Sau Cu yoldaş, 20 ocak 1959'daki kafile ile Phu Loi'den az zaman önce gelen 4. ve 5. bölümlerdeki yoldaşlara bir küçük kâğıt parçası atmıştı. Düşman bu kâğıdı ele geçirdi. Kâğıtta düşmanın kan dökücülüğü, Bon'un kalleşliği ve kendi siyasetimiz yazılıydı. Üstelik yazanın imzası da bulunuyordu.

Uyanık davranılmadığı apaçıktı. Sau Cu hiç bir şey yazmadan hele imzasını atmaya hiç gerek kalmadan bağırarak durumu bildirebilirdi. Hapishanede yazıya başvurmak, en kötü durumda, istemeye istemeye yapılacak bir şeydir: söz her zaman yazıya yeğ tutulmalıdır. Yazanın kimliği ise, rahat yaşamak için saklı yaşayalım ilkesine bağlıdır.

Olay işitilince hapishane avlusunda bölümler sorunu birlikte tartıştılar ve düşman zulme başvurursa birlikte mücadele etmeyi kararlaştırdılar. Mücadele aracı olarak, bağırmaya karar verdik.

Ertesi gün öğleden önce bu konuda daha da konuşacaktık, fakat düşman bizi şiddetle kapalı tutmaya koyulmuştu bile. Bölüm temsilcileri hücrelere götürüldü ve işkenceye uğradılar. 8. bölüm temsilcisi, Sau Cu'yu teslim etmesi için zalimce sorguya çekildi.

8. bölüm korkunç baskıya karşı mücadele işareti vermenin kendine düştüğünü anladı.

Yılın dördüncü günü, sabahın birine doğru adanın sessizliği 1. hapishaneden gelen haykırışlarla bozuldu. 8. bölümden birinin bağırması ile işaret verilmiş oldu:

«Yemeklerin düzelmesini istiyoruz!»

8. bölümdeki iki yüz gırtlak, hep birden bağırıyordu:

«İstiyoruz!»

«Temsilcilerimizin serbest bırakılmasını istiyoruz!»

«İşkencelerin durmasını istiyoruz!»

Barut böylece ateşlenince, Poulo-Condor, 1. hapishanenin bütün bölümlerindeki tüm seslerin birliği ile çınladı.

«8. bölüm temsilcilerini bırakın!»

«Yemekleri düzeltin!»

«Memurlar ve askerler bizim yanımıza!»

Birbirini izleyen dalgalar halinde bağırmalar, Poulo-Condor'u sanki çığlık dalgaları ile kaplamıştı.

Üst üste tırmanarak pencerelerin açıklığından bağırmaya başladık. Sesler tek hançerden çıkıyormuş gibiydi. Öyle ki gizli bir gücün, yönettiği 1. hapishanede tek nefes alınıyor, tek nabız atıyordu sanki.

Bu tavansız damlar altında sesler adamakıllı çınlıyordu. Düşman tüm güçlerini kullandı, stratejik noktaları eline geçirdi. 1. hapishaneyi çepeçevre sardı. Sesleri işiten öteki hapishaneler de katılmaya hazırlandılar. 1. hapishanede şiddete karşı mücadele hazırlıkları yapıldı; gaza karşı ıslak çamaşır ve havlular, ihtiyarlar ve hastalar ortada, diğerleri yaş ve güçlerine göre çevrede. Ateş hattı önünde, tam bir silahlı gece oturumuydu bu.

Gün ağarmaya başlarken dışarda türlü türlü seslerle karışık potin gürültüleri yükseldi.

Gioi 8. bölümün kapısını açtı, kafasını uzattı yalvarırcasına:

«Amcalarım, kardeşlerim, lütfen bağırmayı keselim, komutan sizi hemen memnun edecektir,» dedi.

«Ne zaman! İsteklerimiz yerine gelince susacağız, daha önce değil!»

Bir zindancı bizi tehdit etti:

«Söz möz veremeyiz! Yaygaracıların ağzını burnunu dağıtacağız.»

Bunun üstüne daha çok bağırmaya başladık. Kaşlarını çatan Gioi nöbetçileri dışarı iteledi. Daha sonra 8. bölüme girdi.

«Niye boğazınızı patlatıyorsunuz, amcalarım ve kardeşlerim?» diye, sesini daha da alçaltarak konuştu. «Temsilcilerinizi geri vereceğiz!»

Gioi zor durumda kalmıştı ve arkasındaki nöbetçiler ne yapacaklarını bilmeden sapsarı kesilmişlerdi. Şimdiye dek, tıklım tıklım dolu bir hapishanenin böyle bir ağızdan bağırmasını hiç işitmemişlerdi. Bu ne güçlü sesti! Duvarın öte yanında erlerin kadın ve çocukları ve bir kısım memur, 1. hapishaneye göz atmak için ağaçlara tırmanıyorlardı. Bon'un bütün gece gözünü kırpmadığı söyleniyordu.

Phu Lai'den gelenlerin bulunduğu 4. bölümde, Gioi fısıltı ile şöyle dedi:

«Siz Phu Lai'den geliyorsunuz, ölümü yakından gördünüz, yıprandınız. Beni dinleyin, başkalarına bakıp onlar gibi çılgınca davranmayın. Sakin olun ve her şey yolunda gidecektir.»

Gioi'ye şu karşılık verildi:

«Demek ki, Phu Lai'de, hükümetin, biz eski direniş savaşçılarını alçakça ve canavarca yok etmek için yemeklere zehir kattığını biliyorsunuz! Poulo-Condor daha az mı barbardır? Mücadele etmek zorundayız.»

Düşmanlar oraya buraya koşuşuyor, tüm bölümlere yatıştırıcı sözler ve vaadler yaymak için acele ediyorlardı. Hatta bölümlerin girişlerinde, tamamen şaşkın ve gözle görülür şekilde korkuya kapılmış değişik gruplar birbirleriyle döğüşüyorlardı.

Bağırmakta hâlâ direndiğimiz için pikabı sonuna dek açıp, Gençlik Marşını sürekli olarak çalmaya koyuldular. Gelgelelim bağırtılarımız pikabın sesini hemen bastırdı.

Sabahleyin 7 veya 8 sıralarında bağırmayı kestik. Ve o zaman hemen hemen hepimizin sesinin kısıldığını ve boğazımızın şiştiğini farkettik.

8. bölüm temsilcisi Xa'nın serbest bırakılmasını istediğimiz için, düşman akşama mikrofondan Xa'nın sesini bize duyuracağına söz verdi. Akşamı sabırsızlıkla bekledik. Bu, ada tarihinde ilk kez görülen «bağırıp çağırarak» yapılan istek, kısmen Xa'nın yüzünden başlatılmıştı. Kendini korurken çok acı çekmiş olacağını düşünerek, Xa 1. hapishane sakinlerine sapasağlam geri verilene dek acılarını paylaşmaya hepimiz hazırdık.

O akşam yemekten sonra hoparlör Xa'nın sesini yayınladı:

«Ben, 1. hapishanenin 8. bölümü temsilcisi Xa'yım. Devletin, yasalara uygun olduğunu, kabul ettim, 2. hapishaneye geçtim. Durumu 1. hapishanedeki yoldaşlara bildirir, hepsine sağlık dolu günler dilerim.»

Şaşkınlıktan soluğumuz kesildi. Gerçi özellikle ağır işkencelere dayanamayıp «pişman olduğu» ve mikrofonda düşmanın söylettiği cümleleri konuştuğu için Xa'ya acımak gerekiyordu. Buna rağmen Xa'ya çok kızıyorduk. İşkencelerden korkmadan, uğrunda mücadele ettiğimiz, düşmanın pençesinden ne olursa olsun kurtarmak istediğimiz kişi bize ihanet etmişti. Bizler onu kurtarmak ve 1. hapishaneyi korumak için şiddetli baskılara karşı uzlaşmaz bir mücadeleyi hep birlikte yürütürken, o, pişmanlık göstermişti. Hatasını çoğaltmamak için susması gerekiyordu. Çünkü, düşmanın, moralimizi bozmak bizi etkilemek kadar tehdit etmek için de, kendisine yazdırdığı sözleri mikrofonda yineleyen Xa, 1. hapishanenin saygınlığını sarsmış ve düşmanın moral bozma girişimlerine suç ortağı olmuştu.

Ertesi sabah, Bach Van Bon ve bir sürü uşağı 8. bölüme geldiler. Yoldaşlarımız isteklerini yeniden öne sürdüler. Bölümden Eau Cu'nun teslim edilmesini isteyen Bon, yarım yamalak bir sözle istekleri yapacağını vaadetti.

Bunu kabul etmedik. Bir araya toplandık ve tek bir sesle:

«Burada bu isimde bir kişi yoktur,» dedik.

Gioi, bölümün kapısını sonuna dek açtırdı. Ellerinde gözyaşı bombaları olan, maske takmış bir polis müfrezesi zorla içeri girdi. Ellerinde kalın sopalar taşıyan nöbetçiler de onların ardı sıra girdiler. 8. bölümdeki yoldaşlar, iki yüz kişi, birbirine yapışmışçasına kenetlendiler. Düşmanlar bu insan kütlesini çevirdiler, dövdüler, avluya doğru iteklediler. Kan duvarlara fışkırdı ve yere yayıldı. Ağır yaralı yoldaşlar yere düştüler. Başlarını kolları arasına alarak korunmaya çalışan ayaktakiler ise bağırıyordu:

«Kahrolsun zorbalar!»

«Kahrolsun işkenceci canavarlar!»

İnsan kütlesini çözüp içindeki Sau Cu'yu bulamayan düşman Xa'yı getirtti. Bölüm önünde, Xa, Sau

Cu'yu gösterdi: 8. bölümden hücreye dek yerlerde yuvarlanan Sau Cu, darbe ve tekmeler altında ezildi.

Birkaç kaburgası kırıldı, bayıldı, yeniden kendine gelmeden az kalsın ölüyordu. Yeniden işkence edilmek için ayıltılınca, hep «hayır» dedi ve işkencecilerin suratına haykırdı:

«Parti bana, itiraf etmeyi değil! Direnme'yi öğretti. Dayaklarınız vız gelir bana!»

1. hapishanenin avaz avaz bağırarak verdiği mücadele, Poulo-Condor'da derin izler bıraktı. Tutukluların morali karşısında hayran kalan düşman askerleri arasında, bu eziyet ve baskıya katılmayanlar çoktu. Sopayı iyice havaya kaldırıp bizi bile bile ıskalayarak yere vururken kulağımıza şöyle fısıldıyorlardı:

«Size vurmadım, lütfen bunu unutmayın!»

Bu olaydan az sonra, bir gün, 9. bölümdeki yoldaşlar duvarın öte yanından kadın sesleri işittiler.

«Kocam hangi nedenle hücreye konuldu?»

Bu, keyfî cezaya çarptırılmış kocasını görmek isteyen bir asker karısının sesiydi.

Bir ses, iyice anlaşılmayan birtakım sözler mırıldandı. Kadın yeniden bağırdı:

«Komutanın kocamı bana geri vermesini istiyorum!»

Belli olmayan yeni bir karşılık. Sessizlik, sonra aynı kadın sesi:

«Komutanın kocamı bana geri vermesini istiyorum!» diye haykırdı.

Buna bir başka kadın sesi katıldı:

«İsteği yerine getirilsin!»

Ve bu böylece sürüp gitti. Bölümde, önce bunu bir soytarılık sandık, ama bağırışmalar hâlâ sürüyordu. Kadın seslerinin karşılıklı konuşmasına çocuk sesleri de eklendi.

«Kocam hücrede ve onu görmem yasaklanıyor! Protesto ederim!»

«Protesto ederiz!»

Bu bir saat sürdü. Cezaya çarptırılan askerin karısı, arkadaşlarından birisini ve çocuklarını bulmuş, «bağırıp çağırarak» kendi özel mücadelesini vermişti. Bundan böyle, asker karıları her haksızlığa uğrayışlarında, hep böyle davrandılar. Gerçekten, tüm 1. hapishane bağırmaya koyulunca düşmanın korktuğunu çok iyi görmüşlerdi.

Askerlerin, memurların aileleri ve kimi askerlerin gözünde 1. hapishane büyük saygınlığa sahipti. Devrimci ruhumuz onları bize bağlamıştı. Onlara karşı düşman subaylarına davrandığımızdan apaçık farklı davranıyorduk. Biz dürüst idik ve onların yaşamlarına ilgisiz kalamazdık.

Angaryadan dönerken, asker ailelerine *mac cac* yaprakları getiriyorduk. Bu yapraklar, «hasır şapka» yapmaya yarıyorlardı. Gruplarımızdan biri geçerken, insanlar, saygılı ve merhametli bir havayla yolun iki yanına çekiliyorlardı. Çocuklar bizi çok seviyorlar ve arkamızdan «1. hapishanedeki amcalarımız! 1. hapishanedeki amcalarımız!» diye bağırarak küçük bacaklarıyla koşuşuyorlardı.

Poulo-Condor'da askerlerin yaşantısı güçlüklerle doluydu. Bu yaşantı tutuklularınkinden pek farklı değildi. Özellikle aileleri yüksek duvarlarla çevrili bir kampta bulunuyordu, buraya girmek için ciddî sınırlamalar vardı ve kapıdan geçerken kimlik belgeleri göstermek gerekiyordu. Lojmanlar daracık ve pisti. Çöpler ve pislikler avluyu örtüyordu. Belki de bölümlerdeki kadar fazla sinek vardı. Aldıkları para çok azdı ve burada eriyip gidiyordu: sebze, odun parası, kira, para cezaları. Komutana ait bir ağaçtan, yere düşmüş çok olgun bir meyveyi yerlerse para cezası ve dayak vardı! Bon, askerlerini yüzsüzce sömürüyordu. Her ay, askerlerin aylığından, kişi başına hesaplanarak odun, kurutulmuş balık, salamura giderleri, Bon'un özel bürosunca kesiliyordu. Odunu, mutfak için, tutuklular ormandan getiriyor, Bon buna elkoyuyor, daha sonra aylıklarından ödeterek askere veriyordu. Salamura ve kurutulmuş balık da tutuklulara gelen yiyeceklerden alınmıştı. Deniz dalgalı olup da gemiler adaya yanaşamazlarsa, yiyecekleri kısıp fiyatları artırıyor ve böylece aylıkları daha da kesiyordu. İşte, asker karısından odun ve salamura çalıp ortalığı kirleterek «tüketim yapan» birisi. Haksızlığı unutmayan kadınlar bu durumdan tutuklulara yakınıyorlardı. Biz daha ileri gidiyorduk:

«İşte görüyorsunuz, koskoca komutanken neler yapıyor. Bir öküz kessek derisini alıp kurutuyor ve para kazanmak için ülkeye yolluyor. Bu komutana ne deniliyor, biliyor musunuz? 'İnek derisi komutanı', evet, inek derisi tükettiği gerçekten doğru...»

1945'te savaş tutuklularının geri verilmesi sırasında Poulo-Condor'da tutuklu bulunan yoldaşlar, 3. hapishaneyi hemen hemen tamamen, 4. hapishanenin çevre duvarını ise kısmen yıkmışlardı. O zamandan beri 3. hapishanenin kalıntılarını, büyük bir moloz yığını temsil ediyordu. Artık tutuklular eskiden çok daha fazla sayıda geldiklerinden, düşman, hapishaneyi yeniden yaptırmaya karar verdi.

Bunun için, 5. ve 6. bölümlerdeki Phu Lai'den gelenlere başvurdu. Düşmanın gizli isteklerini bilmeden angarya çalışmasına gidermiş gibi işe koyulduk. Daha sonra, binanın zindan olarak kullanılmasından kuşkulanarak çalışmayı reddettik.

Böylece, düşman ertesi günü arkadaşlarımızı işe çağırınca, onlar da hemen karşı çıktılar:

«Hapishane yaptırmak için ise, bu işe gitmeyiz!»

«Niçin?»

«Bizi oraya tıkmanız için, neden bir hapishane yapalım?»

Düşman kızıp arkadaşlarımıza su ve yiyecek vermedi. Çorba saatinde gelip avuç içlerine sopa vurdu.

«İşte işgüzârlığınızın karşılığı! Bir daha da elleriniz hiç bir işe yaramasın!»

Arkadaşlarımızdan çoğunun ayakları yara bere içindeydi. Mikrop kapmış elleri pis pis kokan Hien yoldaş gibi. Gelgelelim hepsi de:

«Ellerimizle bir hapishane yapacağımıza hiç elimiz olmasın daha iyi,» dedi.

1959 temmuzunda, bize daha da vahşice eziyet etmek amacıyla, düşman 1. hapishaneyi 3. ve 4. hapishanelere taşıdı. 1. hapishanenin, 2. hapishaneyi, asker ve memur ailelerini etkilemek olanağını önlemek için, düşman 1. hapishaneyi büsbütün tecrit etmek istiyordu. 1. hapishane adanın ortasındaydı. Bir yanında, asker ve memur aileleri evlerinin bulunduğu mahalle ve düşman yönetiminin büroları, öbür yanında bir duvarla ayrılmış 2. hapishane vardı. 3. ve 4. hapishaneler tersine, adanın ta ucundaki kumsalda ötekilerden ayrı bulunuyordu. Üstelik bu iki hapishane birbirlerinden yüzlerce metre uzaktaydı, böylece 1. hapishane yalnızca tecrit edilmiş değil aynı zamanda bölünmüş de olacaktı. Ayrıca, bu iki hapishane, gelecekteki çok özel

işkenceler için oldukça uygun ve gösterişsiz «kaplan kafeslerine» yakındı.

Bu tarihte, siyasal mücadeleyle silahlı savaşı birleştiren hareket başlamış bulunuyordu. Düşman şunun farkına varmıştı: Son beş yıl boyunca, komünistlere yapılan baskılara, eziyetlere, bu kişilerin ihbar edilmelerine rağmen, halkın devrimci hareketi zayıflamak şöyle dursun tam tersine yayılmaktaydı. Düşman, kendini daha az güvenli hissettikçe zulmünü şiddetlendiriyordu. Faşist düzenin baskısı altında halkı büsbütün ezmek istiyordu. Silahlı mücadele başlayınca, düşman, yok olma korkusuna düştü. Hareketi boğmak için boşuna umut besleyerek hitlerizmden daha canavarca, daha çılgınca bir baskı uyguladı. Bunun için 1959 temmuzundan 1961'e kadar düşman, genellikle her yerde devrimci harekete ve denilebilir ki özellikle hapishanedeki devrimci harekete, en barbar ve en gözü dönmüş şekilde zulmetti. 10-59 sayılı yasa yayınlandı, gezici askerî mahkemeler kuruldu, bir ilden ötekine, Fransız sömürgecilerinden kalma, paslanmaya yüz tutmuş giyotin götürüldü ve düşman bundan kolunun tüm gücü ile yararlandı.

Hapishanelerdeki mücadele hareketini bastırmakla özel olarak görevlendirilmiş Merkezî Eğitim Servisi kuruldu ve başına Nguyen Van Y getirildi. Bu adam, yöneticilerden, polislerden, zindancılardan ve psikolojik savaş uzmanlarından oluşmuş bir ordu toplayarak ülkedeki tüm hapishaneleri dolaştı. İdeolojik baskı uygulamak, bayrak törenine zorlamak, «komünistleri ihbar için» beyin yıkamak, devrimci harekete darbe vurmak vb. istiyordu. Buradaki deneylerle ustalaştıktan sonra sıra Poulo-Condor'a gelmişti. 1960 şubatı sonunda bu güruh adaya çıktı. 1. hapishaneyi ele geçirmek için bir plan hazırladı, ve aynı yılın 1 nisanında uygulamaya geçti.

Bu planda 1. hapishanenin 3. ve 4. hapishanelere taşınması da öngörülüyordu.

Yakında yerimizi değiştireceğimizi öğrenince, bu konuda tartışma ve buna karşı koyamayacağımız sonuca varmıştık. Tutuklu olduğumuz için bizi bir yerden ötekine götürebilirlerdi. Her karşı koyuş çok kurbanla bitecekti, sonunda bizi zorla götüreceklerdi. Üstelik düşman 1. hapishaneyi parçalamadan bütünüyle

taşıyordu. Dolayısıyle, Poulo-Condor'daki sosyalist toprak parçası, komünist tutuklular cephesi gibi 1. hapishanenin saygınlığı da, bütünüyle korunmuş oluyordu. Yalnızca yerimiz değiştiriliyordu. Durumu böyle kavrayınca, taşınmaya karşı koyma yerine, taşınma sırasında sloganlar haykırıp gücümüzü göstereceğimiz bir gösteri yapmaya karar verdik.

14 temmuzda düşman bölüm bölüm taşınmaya girişti.

Sıraya girdik sonra bu yerde ölmüş yoldaşların anısına bir dakika saygı duruşunda bulunduk. Aramızdan biri söz aldı:

«Burayı terkediyoruz,» dedi. «Fakat anınızı her zaman canlı tutacağız, canınızı Devrim uğrunda feda edişinizi, inanç gücünüzü her zaman örnek alıp bu örneğin izinde yürümeye uğraşacağız. Size elveda demeden önce anınıza ihanet etmeyeceğimize, söz veriyoruz. Özünüz her zaman yaşayacaktır, bizde ve devrimci hareket içinde her zaman duracaktır.»

Kafile yürümeye başladı. Ve o gün, yol, tüm gücümüzle haykırdığımız sloganlarla çınlıyordu:

«Yaşasın barışçıl, birleşik, bağımsız, demokratik, güçlü ve müreffeh Vietnam!»

«Vietnam tektir!»

«Ülkenin, uzatmalı bölünmesine karşıyız!»

Bağırmalar ard arda gelen dalgalar halinde birbirini izliyordu. Değnekler, sopalar, tüfeklerini havaya kaldıran öfkeli polisler çevremizde koşuyorlardı. Bağırdığımız sloganlar, barut kokusunun cephedeki askerleri coşturduğu gibi, bizi coşturuyordu. Kafile haykırdıkça haykırıyordu.

Yeni hapishanelerin avlusunda, bizi bekleyen nöbetçi ve zindancılar bizi pata küte döverek karşıladılar. Aralarından biri, Dau Tieng bölgesinden Nguyen Van Hai yoldaşın bağırırken yumruğunu kaldırdığını görünce boğazına sarıldı. Arkadaşımız, saldırganın yakasına yapışınca adamın ceketi yırtıldı. Gi Dinh bölgesinden gelen polis Lam Quoc Hung başkaları ile birlikte yardıma koştu. Hai'yi yere fırlattı ve yüzünü göğsünü, midesini tekmeledi. Dayaktan sonra Hai yatalak oldu ve ancak sulu yemeklerle beslenebiliyordu.

Yeni bölümlerin duvarlarında, gerici sloganlar. Diem'in portresi, kâğıttan bayraklar, programlar, tüzük-

ler vardı... Bunları görünce hep birlikte haykırdık:

«Yaşasın! Yöneticiler bize bol miktarda tuvalet kâğıdı sağlamış.»

Üst üste çıkarak tüm bunları koparttık. Bir nöbetçi içeri girmeye görsün, yırtık kâğıt demetini eline tutuştururken şöyle diyorduk:

«Lütfen bütün bunları boşaltmamıza yardım ediniz. Bunların neye yaradığını anlayamadık.»

Öğleden sonra bizi iteleyip kakaladılar. Akşama yemek vermediler. Bir saat süreyle bağırıp çağırdık. Sonunda geldiler:

«Kusura bakmayın amcalarımız ve arkadaşlarımız. Taşınma bizi çok yordu, henüz mutfağı taşıyamadık, onun için bu akşam yemek yapamıyoruz.»

Ertesi gün ilk yemekte çift porsiyon verilmesini istedik.

Gerçekten ertesi sabah çanaklar dolup taşıyordu. Çift porsiyonlar gelmişti ama suyla dolu olarak: porsiyonları çiftlemek için üste su eklemişlerdi!

Bundan böyle, yeni bir «kanlı çalışma» dönemine girildi. Düşmanın yeni düzenlemelerine bakarak uyguladıkları baskıyı artırmaya hazırlandıklarını anlıyorduk.

1. hapishaneyle ortak kullanılan 2. hapishane mutfağı için hiç bir müfreze görevlendirilmemişti. Sözde değişik siyasal ya da dinsel partilere üye olduklarından, siyasal tutuklu kabul edilen işkencecilere, yeni hapishanelerin mutfağı emanet edildi.

Özenle seçilmiş düzen görevlileri. Yen, Thong, Sang, Tam gibi fermanlı gericilerdi.

Düzeni sağlamakla görevli müdürlüğe, Bay, Hay, Xim, Binh gibi ünlü polis ve işkencecileri yanına almış Emniyet Müdürü Con Son getirildi... Güvenlik Müdürü, bütün adada adı duyulmamış, şeytan Luu idi. Kendinden geçene kadar tutukluları dövüyordu. Sık sık bir polis köpeği gibi tutukluların boynunu ısırıyor ve koparana dek dişlerini geçiriyordu, sonra cesetleri plaja fırlatıyordu.

Bu, şeytan ortaklarının aklı fikri, öc almak ve «komünistlerin kökünü kazımak»tı. Bunlar, Direnme Savaşı sırasında insan ciğeri yiyen ve özellikle memelerin ve insan göğsü, sırt etlerinin ne denli lezzetli olduğu konusunda defalarca tartışmış, hatta kavga etmiş kişilerdi...

2. ve 3. hapishanedeki baskı mekanizması ve genel hava, yakında uygulanacak korkunç zulmün habercisiydi. Bu kez düşman, güçlü bir darbe indirecek ve tamamen yok edene dek gruplar halinde katliama gidecekti.

Yemek konusundaki düşüncelerini açıkça belirtiyorlardı. «Pirinci iyi pişirmek komünistleri suçlamamak demektir.» «suyu "sidik" denilen kuyu suyu ile karıştırmamak da, suçlamamak demektir». Aşçılar bunlara uyuyorlardı. Ne denli iyi uyarlarsa o denli ateşli «komünistleri suçlayıcı» olarak ün yapıyor, o kadar ödül alıyor ve o derece erken serbest bırakılmaya hak kazanıyorlardı.

Kurutulmuş balığı ivice ayıklayıp, bize yalnız kılçıklarını veriyorlardı. İstisna olarak verdikleri et, iyice sıyrılmış ve olduğu gibi tencereye atılmış koskocaman bir kemikti. Tuzu, önceden olduğu gibi ayrı olarak vereceklerine çorbanın içine atıyorlardı. İşkencelerin verdiği ağır acılarda tuzu, değerli bir ilaç, merhem ya da bünye kuvvetlendirici gibi özenle kullanıyorduk. Bunun için çorba gelince kazanı hemen getiriyor, henüz iyice erimemiş olan tuzu bir bez parçasına topluyor, kurumaya bırakıyorduk.

1957'de görülen aynı hastalıklar, zaten hastalıklı olan bünyelere daha çok zarar vererek ortalığı kırıp geçiriyordu. Topluca ölümler görülüyordu. Bazı ölüm olayları yüreğimizi parçaladı.

Nguyen Van Coung yoldaş, Ben Tre bölgesinden kardeşi Nu ile aynı bölmeye kapatılmıştı. Bir gün kardeşini yanına çağırdı ve şöyle dedi:

«Ailemiz, Devrim'e kanıyla burada katkıda bulundu. Büyük ağabeyimiz burada can verdi, şimdi sıra benim. Sevgili kardeşim, iyi dayan. Direnme Savaşı için, ailemiz için, öcümüzü almak için iyi dayan.»

Bunlar son sözleriydi. Pişmanlık göstermeye kesinlikle karşı olan Nu yoldaş da daha sonra öldü. Böylece üç kardeş Poulo-Condor'da Devrim için öldüler.

Ben Tre bölgesinden yoksul köylü Nguyen Van Luu yoldaş şiddetli ishal olmuştu. Tedavi edilmesi için mücadele ettik. Düşman geldi, şırıngaya ilâç çekti ve sordu: «Pişmanlık gösterirseniz iğne yaparız, tamam mı?». Hasta yoldaşımız onlara hakaret etti: «Vahşi herifler! Utanç içinde yaşamak isteyeceğimi mi sanı-

yorsunuz? Asla! Ne pahasına olursa olsun pişmanlık göstermiyorum!» Düşman sırıtarak şırıngayı, hastanın çevresinde toplanmış kanlı sıvılarla örtülü yere boşalttı ve duygusuzca çıktı gitti. Luu üç gün sonra öldü.

Ölümü eli-kolu bağlı olarak beklemek yerine yaşamak için savaşmak gerekiyordu.

Yeni hapishanelere gelir gelmez açlık grevi tasarlamaya başlamıştık. Bunu nasıl yapacağımızı kararlaştırmak kalıyordu. O zamanki koşullar altında, genel açlık grevini yoluna koymak çok çaba gerektiriyordu. Bununla birlikte geçen kara günlerden sonra yaşamak için savaşmak gerektiğini hepimiz anlamıştık. Hiç kuşkusuz aramızdan bazı yoldaşları yitirecektik. Fakat düşman, bizi pişmanlık göstermeye zorlamak için 1. hapishaneyi yok etme emelleri güdüyordu. Bu emellere set çekmek, düşmanın zalim baskısına etkilice karşı koymak ve kendi varlığımızı koruyabilmek için saldırıya geçmek gerekiyordu. Üstelik, sözde Ulusal Meclisleri için, 28 nisanda yapılacak seçimler yakındı: mücadelemiz, elimizdeki olanaklarla düşmanın kalleşliğini ve blöfünü açığa çıkarmaya katkıda bulunacaktı.

4. hapishanenin 10. bölümünde, grev için uğraşan An, Bau, Bao ve Lanh yoldaşlar açığa çıktılar. Düşman onları «kaplan kafesleri»ne kapattı ve soluk almadan gece gündüz hoyratça baskılara girişti. İşkenceden bayılanları, kafur yağı iğnesi yaparak ayıltıyor, yeniden işkence yapıyordu.

Hep aynı sorular ve karşılıklar birbirini izliyordu.

«Açlık grevi için mi uğraşıyordunuz?»

«Evet!»

«Hareketi kim yönetiyor?»

«Burada bulunan biz dördümüz!»

«Çabuk söyleyin başka kim var?»

«Herkes!»

«Kaplan kafeslerine» kapatılan 4 yoldaşımız açlık grevi yaptı. Bir ay boyunca işkenceye karşı koyarken her yemeği geri çevirdiler. Can vermek üzere oldukları her sefer düşman kıçlarından süt şırınga ediyor, bu sırada da yine birkaç kişiyle arkadaşlarımızı zorla tutuyordu. Çünkü yoldaşlarımız hâlâ karşı koyacak güce sahipti.

Durumları ile ilgili haberler, günü birliğine bize ula-

şıyordu. Kararlılıkları bizi uyarmıştı. Aramızda şöyle konuşuyorduk:

«Beşinci güne vardık. Yoldaşlarımızın ölümünü burada daha bekleyecek miyiz!»

«Yedinci gün oldu bile! Haydi, bir karara varalım, yoldaşlarımızı kurtarmak için ne bekliyoruz!»

Gerçekte az görülen oybirliği ile hepimiz açlık grevine taraftardık. 3. hapishanenin 6. bölümündeki yüz yirmi beş tutukludan yalnız üçü bocalıyordu: Cu Amca, Bay Tue ve Bay Y.

Cu Amca'nın birtakım kaygıları vardı:

«Açlık grevi yapmanın tam zamanı, bu doğru. Ama ben ihtiyar ve zayıfım. Yarı yolda kalırsam bu küçük düşürücü olur. Meseleyi anlıyorsunuz, belki de bana pişmanlık göstermek için izin vermek zorunda kalabilirsiniz.»

İçtenliği bize dokundu. Grevi yarıda bırakmaktan ve böylelikle düşmanı, baskıyı artırmağa kışkırtacağından, bu baskının hepimize uygulanmasından korkuyordu. Kendisini çok iyi anlayan yoldaşlarımız onu ikna ettiler:

«Her kuşun kendi yuvası, kendi sürüsü var: Siz bizden birisiniz. Aramızda kalmanızı istiyoruz. Sevinç ve kederi paylaşarak 1. hapishanede yıllardır birlikte yaşadık; yaşamımızın sözkonusu olduğu şu sırada bizi bırakmayın! Cesaret! Yanımızda kalın, biz size yardım edeceğiz.»

Tasası dağılan Cu Amca greve katılmaya karar verdi.

Bay Tue şöyle diyordu:

«Güzel, yemek yemeyeceğim. Fakat sonuna kadar kesinlikle söz veremem, tamam mı?»

Bay Y. de aynı şekilde:

«İyi ama önceden belli bir süre saptamak olanaksız. Herkes nefesi yettiğince, tamam mı?» dedi.

Başlamak için oybirliğine varmıştık. 21 ağustos 1959'da açlık grevi 4. hapishanede başladı. 3. hapishane birkaç gün sonra katıldı.

Her bölüm bol istekler öne sürüyordu: Haftada birkaç kez et, taze sebze, su —elbette ki kaynamış su—, her hastalık için uygun ilâçlar, mektup ve paketlerin gönderilmesi ve kabul edilmesi çok uzun zamandır tutuklu bulunanların salıverilmesi vb.

Bu istekler, parmaklıkların arkasına dik olarak yerleştirdiğimiz tencere kapakları üzerine kiremitle ya da toprağa duvardan söktüğümüz alçı ile ya da beyaz havlular üstüne cıva kromu ile yazılmış ve 1, 2, 3... diye sıralanmıştı.

24 ağustos günü 3. hapishanenin 6. bölümü greve başladı. Arkadaşlar her şeyi en küçük ayrıntılarına dek hazırlamışlardı. Düşman onları öteki bölümlere dağıtırsa, her biri, götürüldüğü yerde grevi sürdüreceklerdi.

Arkadaşlar, düşmanın canavarca davranışlarını açığa vurdular. Çekilen acıları sıraladılar ve bir sekreter ile istekleri anlatacak bir bölüm temsilcisi seçtiler.

Böylesine çetin mücadele, hiç kuşkusuz en sonunda baskıyı artıracaktı. Üçlü gruplar halinde ellerimizle birbirimize kenetlenme eğitimleri yaptık. Grev boyunca yere yatarak sıkıca el ele tutunup kuvvetimizi hesaplı harcamamız gerekiyordu. Herkes sırayla düşmana bağıracaktı. Bölüm temsilcisi Binh Dinh bölgesinden N.B. yoldaş istekleri anlatma onuruna sahip olduğu için girişe en yakın olacaktı.

Görev bölümü yaptığımız sırada ilişkileri sağlamakla görevli arkadaş, 7. bölümden gizlice bir mektubu iletti. Phu Loi'den az zaman önce gelmiş olan T.N. ve Phan Trong Binh yoldaşların bulunduğu 7. bölüm, yönetici bölüm olarak kabul ediliyordu. T.N.'nin mektubu özet olarak şöyleydi:

«Şu andaki koşullarda, 6. bölüm greve başlayabilir. İlk önce siz başlayacağınız için düşmanın kan dökücü misillemesine uğrayacağınızdan ve aranızda durumu çok güçleştirecek pişmanlık belgesi verecekler çıkacağından çekinebilirsiniz. Çekinmekte kuşkusuz haklısınız. Bununla birlikte, kitleye inanmak gerekir. Hayır, kitle pişmanlık göstermeyecektir, yöneticileri ele vermeyecektir. Zaten bütünün çıkarı için kendimizi feda etmek gerekiyorsa bu bizim için büyük bir onurdur. 6. bölümün, hareketin öncüsü olacağı umudundayız.»

Mektup okununca bölüm temsilcileri, Parti'nin tutkulu çağrısı karşısındaymışçasına canlandılar ve 24 ağustos öğleden sonra greve başlama kararı aldılar.

Durumu öğrenen tüm bölüm canlandı. Herkes uzanacağı yeri hazırladı, eşyalarını düzenledi. İlâçları sakladı. Xuy yoldaş isteklerimizi yazmak için kapının eşiğine tırmandı ve Ty yoldaş kanı ile yazmak için parmağını kesti.

24 ağustos öğleyin, sessiz bölüm her zamanki gibi öğle uykusuna yatmıştı. Fakat akşam çorbasında hiç kimse yerinden kıpırdamadı. Kuşkulu bir durum olduğunu sezen bir asker ve dört düzen görevlisi çıkageldiler. Köşeleri aşağıya kıvrık bir yumuşak fötr şapkayı başına geçirmiş Bay, biberli dudaklarıyle gelip sopasını havaya kaldırdı:

«Gidip çorbayı getirin!»

Elleriyle birbirine kenetlenip siyah pijamalarıyla yere uzanmış arkadaşlarımız, karşılık vermeksizin kıpırdamadan duruyorlardı.

Siyah kısa pantolon ve yakası köşeli beyaz ceket giymiş N.B. yoldaş, elinde bir yelpaze ile parmaklıkların yakınında duruyordu.

«Bugün yemeği geri çeviriyoruz,» dedi. «İsteklerimizi hükümete iletiniz.»

Üzeri yazılı beyaz havluyu onlara verdi.

Düzen görevlilerinin gözü faltaşı gibi açılmıştı. Ağzındaki biberli çorbayı tüküren Bay cansız bir sesle sordu:

«Açlık grevi, ha?.. Adın ne senin?»

«Adım listelerinizde vardır, onlara bakın.»

«Hım... hım.»

Nöbetçiler durumu bir an önce üst makamlara bildirmeye giderken, Bay yavaşça başını salladı, Luu sabırsızlandı:

«Adını vermezsen, isteklerini nasıl bildiririz?»

«Boşuna: Yemeği kabul etmiyoruz. Bunu amirine ver.»

«Adın bilinmiyor ama yüzünü unutmayacağız.»

«Öyleyse niye soruyorsunuz?»

Kapıyı hızla kapattılar ve koşar adım uzaklaştılar. Tüm bölüm, uzandığı yerden kıpırdamaksızın durumu izliyordu.

Fren gıcırtıları. Kapının çabucak açılması için kızgın klakson sesleri. Amir bey geliyordu. Dışarda potin sesleri. Tüfeklere takılan süngülerin şakırtısı.

Kapı açıldı. Gioi girdi, şapkasını çıkarttı. Arka-

sından Bon. Sonra Van. Dışarda kırmızı bereli paraşütçülerden bir duvar. Zindancılar içeri sokulmaya uğraşıyorlardı. İspiyonlamaya alışmış Yen, Tam, Tuğ, Cai, Naî gibi düzen görevlileri, birkaç işkenceci, nöbetçilerin arkasından geliyorlardı. Ama Bon kaşlarını çattı ve hepsi sıvıştı. Numara yapacağını anladık.

Arkadaşlar, yere uzanmış, hareketsiz ve sessizce bekliyorlardı. Yalnız çok sakin N.B., Bon, Gioi ve Van üçlüsü önünde ayakta dikiliyordu.

Gioi, her zamanki gibi kollarını kavuşturmuş şapkası elinde başı öne eğik duruyordu. Bon, elleri arkasında sakin kalmaya çalışıyordu.

«Niçin çorbayı almadınız?»

'Açlık grevinden' sözetmekten çekiniyordu. Cevap olarak, N.B. havluyu açtı ve istek listemizi okumaya koyuldu. Sözlerine son verince, Saygonlu tutukluları temsil eden Ph. yoldaş, yüksek sesle düşmanın caniliklerini açıkladı. Sırayla, değişik bölgelerden on kadar temsilci söz aldı.

Bon ve Gioi, başları eğik, dinliyorlardı. Zaman zaman Gioi, onayladığını gösterircesine kafasını sallıyordu. Bon'a gelince ateş püskürdüğü davranışlarından belliydi. Bizi, pişmanlık göstermeye zorlamak için zindancıların işkence yaptığını söylediğimiz zaman, sözümüzü kesti:

«Peki kim, sizi kim dövdü? Bu yöntemler siyasetimize uymaz.»

«Siz müdürsünüz,» dedi, N.B., «astlarınızın tutukluları ölesiye dövüp hırpaladıklarını bilmiyor musunuz?»

Bon sesini çıkarmadı. Sessiz ve içine kapanık Van çıktı.

Tedavi edilmeyen hastaları, ölüme terketmekle suçlanınca, Gioi sordu:

«Arama yapıp ilâç bulursak o zaman ne diyeceksiniz?»

«İlâcımız var, doğru!» dedi N.B. «Ama bize ne yararı var? Tifoya karşı sülfamit, ishale karşı kinin veriyorsunuz. Bu yolla nasıl iyileşebiliriz?»

«İsteklerinizi öne sürdünüz, güzel,» dedi Bon. «Şimdi, ne istiyorsunuz? Kaynamış su mu? Zor değil, tamam, vereceğiz. Sebze çorbası mı? Mümkün, her gemi gelişinde içeceksiniz. Ama gemi gelmezse sebzeyi nerden bulalım? Neyse, bakacağız... İlâçlar, tamam,

verildi!.. Hastalar revire mi kaldırılsın? Hay hay, burada bir revir var, yatak da eksik değil... Haftada iki kez et, olabilir! Sığır ya da domuz eti önemli değil, bunu da alacaksınız... Serbest bırakma mı? Buna gelince, İçişleri Bakanlığına başvurmak gerekir... Pişmanlık göstermeye zorlamak, dayak atmak siyaseti benim siyasetim değildir... Sizi yasaları çiğneyerek hücreye asla atmadık, bu yalnızca hapishane düzenini bozunca...»

N.B. sözünü kesti:

«Açıktan ölürken su istemek düzeni bozmak mıdır, öyleyse?»

«Hım, hım...»

Bir an şaşıran Bon kekeledi: «Peki, çaresine bakacağız, çaresine bakacağız.» Sonra gelenlerin hepsi işin çözümlendiğini sanıp gerisin geriye dönmeye hazırlandılar.

Fakat oyuna gelmedik. N.B. önlerini kesti:

«Eğer isteklerimiz yerine gelmezse sonuna kadar açlık grevi yapmaya kararlıyız.»

Gioi demir parmaklıklı kapıyı dışardan kapatırken biraz oyalandı, alçak sesle:

«Öyleyse, bu ölümü kendiniz istemiş olacaksınız, ama biz değil, kesinlikle biz değil!»

Düşmanın sertleşeceğini biliyorduk. Ve «suçlama», «istek öne sürme» sloganları yerine, «zulme karşı koyma ve saflarımızı sonuna dek koruma» sloganını benimsedik.

Hava kararırken, pencereye dek kaldırdığımız bir arkadaş, kuvvetli ve ağırbaşlı bir sesle duyurdu:

«6... bölüm... açlık... grevine başladı. Son... ana... kadar... direneceğiz.»

Üç kez, yavaş yavaş söyledi. Üçüncü seferden hemen sonra pencerelere çıkmış 8. bölümdeki yoldaşlar da yinelediler:

«8... bölüm... 6... bölüme katılıyor!»

Aynı şekilde 4., 7., bölümler, sonra ötekiler katıldılar. Gece başlarken, bu katılma duyurularında, sanki güçlü, kutsal bir şey vardı. Birbuçuk saat süreyle bu sesler bölümler arasında çınlayıp durdu.

Ertesi gün sabah çorbasında düşman, bölümlerin önüne bol miktarda yiyecek taşıttı, ama kimse yerinden kıpırdamadı. Öğleden sonra da aynı şey oldu. Bi-

nalar boşmuşçasına, 3. hapishanenin hepsi sessizlik içinde bekliyordu.

Bon, Gioi ve Van yüzden fazla asker ve zindancının başında çıkageldiler. Bon, kuyunun yanındaki sarnıca tırmandı. Başçavuş Luu 6. bölümün kapısını açtı.

«Komutanın emridir, eşyalarınızla dışarı çıkın!»

Çıt yok. 6. bölümdeki iki yüz tutuklu gözleri tavanda, kıpırdamadan yatıyorlardı.

Van öfkeden kıpkırmızı kesildi:

«Komutanın emrine karşı mı geliyorsunuz?»

Gioi dişlerini gıcırdattı:

«Size çıkmanız söylendi, çıkın!»

Çıt yok...

Bon sopasını havaya kaldırdı. Ellerinde sopalar, odunlar, her çeşit değneklerle onlarca nöbetçi bölüme üşüştüler. Tahta bölmelerin çevresine dizilerek sopalar yağdırmaya başladılar. Komşu bölümlerde darbeler, küfürler, nöbetçilerin gürültüyle soluk alışları işitiliyordu, fakat tutuklular hiç ses çıkarmıyorlardı: dişlerini sıkıp, birbirlerine kenetli, vücutları gerilmiş durumda bekliyorlardı.

Yarım saat sonra, falaka ekibi burnundan soluyarak bölümden çıktı. Van, Bon'a durumu bildirdi:

«Kan çıkıncaya dek dövdük ve kıpırdamadılar!»

Sarnıçtan aşağı inmiş bulunan Bon güçlükle yeniden tırmandı.

«Vurun, birbirinden ayırana dek sıkı vurun!»

Dün bize sıkılmadan «dayak atmak bizim siyasetimize uygun değildir» diyen, aynı kişiydi.

Elli kadar zindancı, bölümü yeniden işgal ettiler. Bu sefer, hep birlikte kapının önünde yere uzanmış arkadaşlara saldırdılar. N.B. yoldaş kendi vücudunu Buu yoldaşa siper etti.

«Şu, yakası köşeli olanı, arkadaşını koruyor! Peki, koru bakalım arkadaşını!»

N.B.'nin kanı, Buu yoldaşın yüzüne ve göğsüne sıçradı. Tahta bölümlerin köşesine ayaklarıyla dayanıp destek alan nöbetçiler N.B.'yi ellerinden, ayaklarından saçlarından yakaladılar ve çekip çıkarmaya çalıştılar. Fakat N.B., Buu'ya yapışmıştı. Buu da yanındakine iyice sarılmıştı. Kurbanlarının el ve dirseklerine büyük odun parçalarıyla, göğüs ve karınlarına sopalarının ucuyla bastıran cellâtlar tüm ağırlıklarıyla arkadaşla-

rımıza yüklendiler. Sonunda, N.B. tahta bölmelerin üstünden yere düşürüldü. Bağladılar ve gaddarca kapının dışına attılar.

Tutukluları birer birer birbirlerinden ayırdılar ve patates çuvalı gibi avluya fırlattılar. Cu ve Y'nin değerini o zaman anladık. Y. başından yaralanıp gözleri, akan kanla örtülmüştü. Ama yine de emekleye emekleye yerine geçmeye çalıştı. Tekmeleyerek uzağa fırlattılar ama yine geri döndü. Düşman azdıkça, mücadele ruhumuzu coşturuyordu.

Tüm 6. bölüm dışarı fırlatıldı. Hoa, Buu yoldaşın üstüne çökmüştü ve hem dövüyor, hem de bağırıp çağırıyordu:

«Böyle mücadele etmek hoşuna gidiyor mu, ha? Böyle mücadele ederek kazanacaksınız ha!»

Buu bağırdı:

«Kahrolsun zulüm!»

«Şimdi de şamata mı ediyorsun!» diyen Hoa, yoldaşımızın böğrüne bir tekme salladı. Buu bayıldı. Kendine geldiğinde yeniden kavganın içindeydi: Yoldaşlar avluda birbirlerinin üstüne yığılmışlardı ve bütün bölümler bir ağızdan bağırıyordu:

«Kahrolsun zulüm!»

«Kahrolsun dayak ve baskılar!»

«Hapishane yaşantısının düzelmesini istiyoruz!»

Biz de bağırmaya başladık. Öfke ve kin dolu seslerimiz düşmanın sesini bastırıyordu. Mücadele kararlılığımız, sert irademiz ve 1. hapishanenin mücadele birliği seslerimizde çınlıyordu. Öylesine güçlü bağırıyorduk ki, kiremitleri eğri büğrü dam sanki uçacaktı.

İşkenceci Thong, kollarını kavuşturmuş, Bon'un yanına koştu.

«Saygılarımla komutanım... 7. koğuş... 7. koğuş... bugün... çorbayı... geri çevirdi... Havlularını başlarına sarıp... avluda... ayakta... bekliyorlar... Koğuşu... yıkacak gibi... bağırıyorlar.»

Düşman, az sonra, şiddet uygulayarak kazançlı çıkmadığını anladı. Boyun eğdi.

Bon, 6. bölümün isteklerinin çoğunu yerine getirmeye söz verdi. Durumu, 6. bölüm temsilcilerinin, öteki bölümlere duyurmasına izin verdi. Öbür iki bölüme, mikrofonla seslendik:

«Yoldaşlar, iktidarı ellerinde bulunduranlar, aşa-

ğıdaki isteklerimizi yerine getirmeyi kabul ettiler: Kapının açılması, içme suyunun artırılması, haftada iki kez sebze, daha fazla kurutulmuş balık, bozulmuş soya fasulyesinin azaltılması, güç angaryaların kaldırılması...»

Bölümlerde, daha iyi işitmek için parmaklıkların önüne sıkışılmıştı. Kulak ardı edilen istekler konusunda sorular yağıyordu.

«Peki ya ilâçlar? Ya hastalar?»

«Ya et? Haftada kaç kez verilecek? Niçin bundan söz edilmedi?»

Bon, çabucak boyun eğdi.

«Peki, peki... Hastalar tedavi edilecek ve haftada iki kez et... hayır, bir kez... peki haydi iki kez olsun!»

Temsilci mikrofona geçti:

«İsteklerimize boyun eğen iktidara sahip olan kişiler hastalarımızı tedavi etmeyi ve haftada iki kez et vermeyi kabul ettiler.»

Bölümler sevinçten havaya fırladı.

7. bölümden Phan Trong Binh yoldaş nöbetçilerden kimilerinin söylendiğini işitti. «İşte şimdi de balık, et ve daha neler istyorlar. Memurlar bile bunları yemiyor, nerde kaldı mahkûmlar... Komutan boyun eğdi diye de pazarlığa başladılar, ama biz çıkar çıkmaz kazandıkları zaferin bilançosunu yapmak için toplanacaklar!»

İstekler büyük ölçüde yerine getirilmişti. 1. hapishane açlık grevini durdurdu. Bu kavga 2. hapishaneyi, hatta düşman asker ve memurlarını derinden etkilemişti. Şimdiye dek, bu derece önemli bir zafer 1. hapishanede kazanılmamıştı. Ve bundan coşkun sevinç duyuyorduk. Gelgelelim, hücrelerde, grev isteyen ilk dört yönetici ve N.B. yoldaş, her şeyden habersizdi, yemek yememeye devam ediyorlardı. Her gün, hapishane yardımcı müdürü Nho gelip rica ediyordu:

«Yöneticiler isteklerinizi yerine getirdiler, niçin grevi sürdürüyorsunuz?»

Ama bu sözleri yalan sanan yoldaşlar yemek yememekte direniyorlardı.

Her yemekte görevliler arkadaşlarımızın baş ucuna birçok yemek ve pirinç çorbası getirip tapınırcasına arkadaşlarımıza yalvarıp yakarıyorlardı. Yoldaşlarımız midelerini havlularıyla bastırıyorlardı.

İnatla ısrar ettiklerini gören yoldaşlar:

«Size inanmamız için, yanımıza temsilcilerimizden birini yollamalısınız,» dediler.

Görevliler bu sözlere alındı:

«Ne demek, yardımcı müdür size durumu açıkladı. Ona inanmıyor musunuz?»

2 eylül 1959 öğleden sonra, Nho yeniden geldi.

«Müdür yardımcısı olarak sizi kandırsaydım, artık hangi yüzle karşınıza çıkabilirdim?»

N.B. şu karşılığı verdi:

«Peki, çok üstelediniz, yalan söylemediğinizi umarım. Zaten, böyle bir durumdan doğacak olaylardan siz sorumlu olursunuz, değil mi? Anlaştık, yemek yiyeceğiz. Yarın, pirinç çorbasıyla başlayacağız.»

Nho'nun neşesi kaçmıştı...

«Peki, peki. Yalan söylüyorsam sorumlu benim! Baylar yarın pirinç çorbanızı alacaksınız, yalan söylemiyorum!»

An, Bau, Bao ve Lanh yoldaşlar otuz dört gün ve N.B. yoldaş sekiz gün yemek yememişlerdi. Ulusal Bayram günü olan o yılın 2 eylül günü, bayramı, belleklerden silinmeyecek bu zafer ile kutladılar. Uzun açlık günlerinden sonra ilk çorba özellikle lezzetliydi.

Birlikten kuvvet doğar. 3. ve 4. hapishaneler, açlık grevi ve bağırtılı gösteri ile düşmanı, asla kendiliğinden yapmayacağı şeylere zorlamıştı: bize, tam en keskin darbeyi vurmaya hazırlandığı sırada, düşman, tutuklu isteklerinin çoğunu yerine getirmişti.

Düşman, zulüm uygulayarak durduramadığı grev ve gösteriye son vermek için, baskı altında ve zorlanarak, ancak boyun eğmişti. Bundan dolayı verdiği sözlerin yalnız bir bölümünü yerine getirdi. Bunları da yavaş yavaş azalttı ve birkaç ay sonra, 3. ve 4. hapishanelerin durumu 25 ağustostan önceki duruma geldi.

3. ve 4. hapishaneler, geçmiş yıllarda, eziyet, işkence, hastalık ve öteki ıstıraplar karşısında çok acı çekmiş, bitip tükenmişti. Şimdi ölüm bu hapishanelerde kol geziyordu.

«Saygon ırmağı Samuru» adını taktığımız, çok iyi yüzücü, Thu Dau Mot bölgesinden Tu Lon yoldaş koleraya yakalandı. Can çekişirken son bir kez annesinin ve genç kızkardeşinin fotoğrafına baktı: «Anam.

kardeşim, üzülmeyin, ben ölünce Parti ve halk sizi yalnız bırakmayacaktır!..» Bu sözlerden sonra 4. hapishanenin 10. bölümünde can verdi.

Kolera çıkmıştı. 10. bölümdeki yoldaşlar bağıra çağıra ilâç istediler. Nedenini bilmemelerine karşın, 6., 7., 8. ve 9. bölümler de bu bağırışmalara katıldı. Düşmanlar, hepsini avluya çıkarıp ölesiye dövdü. Avlunun her yanında, yerdeki vücutlardan iniltiler yükseliyordu. Görevli Hoa dişlerini gıcırdatarak:

«Yeter inlediğiniz, yattığınız yerde geberip gidin! Ne kadar çoğunuz geberse o kadar iyi olur!» dedi.

12 ekim 1959'da, açlık grevini başlatan 7. bölümden işe girişerek, tutukluları bölüm bölüm, kaplan kafeslerine götürmeye başladılar. Üç gün sonra çoğunluğu geri gönderildi. Yalnızca kendi fikirlerince «elebaşı», üst yönetici, bir başka deyişle «en düşük çeneli» olan dört yüz tutukluyu geri çevirmediler. Kafeslere giden yol boyunca vahşice dayak attılar. Kimileri hemen, kimileri ise birkaç gün sonra öldüler.

Bu tarihten 12 ekime kadar, eziyet yöntemi olarak kaplan kafeslerine kapatılma, sistemli biçimde uygulandı. O zamana dek kafes bir disiplin hücresinden başka anlama gelmiyordu. Bundan böyle yeryüzünde görülmemiş en «özgün» uygulama, en ürkütücü bir cehennem haline geldi. Kafeslerdeki uygulama pek çok noktalarda hapishanelerden farklıydı. Örneğin, çorbayı almaya gidildiğinde dayak atılıyordu. Günde dört kez çorba içmek ya da kapları boşaltmak için kafeslerden çıktığımızda dayak atıyorlardı. Fransızların zamanında her kafes iki tutuklu alıyordu. Şimdi ise beş ya da altı tutuklu konuluyordu. Angarya işlerini sırayla yapıyorduk. Tekbaşına yaptığımız bu angaryadan sonra birkaç gün hasta yatıyorduk. İyileşir iyileşmez sıramız yine geliyordu: yeniden dayak yiyor ve yeniden birkaç gün hasta yatıyorduk.

Su ve yiyeceği, uzun kafes sıralarının en ucuna koyuyorlardı. Çok çabuk, baş eğik, vücut yere sürünerek dört ayak üzerinde yemek almaya gidiyorduk. Genellikle kapıların ve direklerin arkasına gizlenmiş işkenceciler şeytanca ortaya fırlayıp dizleriyle göğsümüze vuruyorlardı. Bir seferinde, Yen'den çok şiddetli bir diz darbesi yiyen Phan Trong Binh yoldaş sırtüstü devrildi, birkaç kez takla attı ve bayıldı. Yoldaşlar

onu kafese getirdiklerinde Thuan adıyla tanınan Ngheim yoldaş bağırdı:

«Göğsüne bakın!»

Göğüs kafesi, ezik bir eski konserve kutusu gibi sol taraftan içeri çökmüştü.

Dolayısıyla koşarken hızlı gitmek ve iyice hazırlanmış bir teknik uygulamak gerekiyordu. Aynı zamanda, su dolu birkaç eski süt kutusunu koltuk altına sıkıştırmak, içine pirinç konulmuş bir havlu ya da eski ceket parçasını gergince tutmak ve baş eğik, nerdeyse yere sürtünerek su ve pirinci hiç dökmeden yuvarlasalar bile hiç bir şey dökmemek gerekiyordu. Yoksa kafesteki arkadaşlarımız o gün aç kalırlardı. Bunun için acılara ve yerde yuvarlanmalara rağmen dişini sıkmak, kutuları iyice koltuk altına sıkıştırmak, elleri olabildiğince yukarı kaldırmak gerekiyordu... Ve eğer şaşırıp da yanlış bir kafesin kapısına giderseniz yandığınız gündü. Birbirimizle konuşmak istediğimiz bahanesiyle sakatlanana kadar dayak yiyorduk. Oysa hepsi siyah ve hepsi kapalı yüz kadar kafes kapısı birbirine benziyordu ve baş eğik koştuğumuza göre kendi kafesimizi bir seferde nasıl bulabilirdik?

Yemek alırken çektiğimiz acı ve sıkıntıların yanında önüne gelen zindancı, keyfine göre gece ya da gündüz, istediği zaman başka eziyetler de uyguluyordu.

Kafeslerin önünde, bir sıra damsız odalar vardı. Bunlara «domuz ahırı» diyorduk. Fransızlar zamanında bacakların uyuşukluğunu gidermek ve güneşlenmek isteyen «kaplanlar» için yapılmışlardı. Yerler artık kullanılmadığından terkedilmişlerdi ve çöplük olarak iş görüyorlardı. Yer şişe kırıkları, bulaşık artıkları, pislik doluydu. Gür otlar bitmişti. Falakaya çekmek için oraya götürüyorlardı.

Falakada, güçler dengesi önceden saptadıkları gibi, bire karşı en azından on kişiydi. Genellikle, darbeler, istatistiklere göre tam yemekten sonra öldürücü etki yaratıyorlardı. Bunun için, kafeslerimizde yemekleri az az yiyorduk. Yaygın falaka şekli şöyleydi: Sırt duvara yapışık ve eller çaprazlama havada, tokmak, ayak bileği kalınlığında sopa ve dirsek darbeleri ile göğüse, dizlere vurmak. Bu korkunç kaplan kafeslerinde yemekten çok dayak yiyorduk.

Düşman, cellâtlık yaptırmak amacıyla, kafadan sakat bir hastayı bile bile kafeslerden birine kapatmıştı. Bu delinin eline, hindistan cevizi kabuğundan bir çanak, bir demir çubuk, sepet büyüklüğünde başka bir çanak —bunun kenarları iyice çentiklenmişti— ve bir sicim yumağı verilmişti. Seçtikleri kurbanı delinin kafesine koyuyor, sonra parmaklıkların tepesine çıkıp cellâdı kızdırıyorlardı:

«Hey, Hoa! —delinin adı buydu— şu gördüğün seni öldürmek için içeri girdi! Karını, çocuklarını, babanı ve anneni öldürdü ve şimdi seni temizlemek istiyor!»

«Hey, Hoa! Haydi çabuk! Yoksa derini yüzecek! Al, bir sigara ister misin?»

Düşman, Hoa'nın bütün ailesini Quang Nam'da öldürmüştü. Bir yurtsever olan Hoa tutuklanıp, aklını kaçırana kadar işkence yapılmıştı. Öyle ki dostlarıyla düşmanlarını ayırdedemiyordu. Biri, karısı ve çocuklarının katili olarak gösterilince kuduruk bir öfkeye kapılıyor, dövüyor, 'intikam' diye bağırıyordu.

İşe koyuldu mu hiç bir şey duymayan bir robot, bir makine gibi vuruyordu. Kafaya, ayak bileklerine demir çubukla vurup çubuğu göğüse saplıyordu. Yoldaşlarımızdan birçoğu bu kafeste katledildi. Eğer şans eseri sağ kalan olursa aylarca yatalak kalıyordu. K. yoldaşın kafa derisi nerdeyse yüzülmüştü; başındaki yarıktan bembeyaz kemik görünüyordu. Kanı durdurmak ve kabuk bağlamayı hızlandırmak için yoldaşlar kafasına işemek zorunda kaldılar.

Phan Trong Binh yoldaş delinin yanındaki kafesteydi. Yemek geç kalırsa deli bağıra bağıra demir çanağını tavan parmaklıklarına fırlatıyor ve çanağın içine yaptığı pislikleri avuçlarıyle toplayıp havadan yandaki kafeslere atıyordu. Yorgun düşen düşman onu gece gündüz tam randımanla «çalıştırdı», yemeğini değişik zamanlarda veriyordu. Ama deli kendi pisliklerini de yediğinden bu usulü değiştirdi.

Kimseyi dövmeyecek kadar zayıf düşünce, kadınların aybaşı akıntılarını içen Yen ve Bay tarafından dövülme sırası ona geliyordu. Sakatlandı ve sonunda kafesinde öldü.

Bu kaplan kafeslerindeki işkenceciler kimlerdi? Bundan bahsetmek gerekir.

Bay, kadınların aybaşı akıntılarını içen, Ba Huan,

Hai Gac... gibileri, devrimci hareketi bastırma konusunda yetkili belgeye sahip, cinayet ve katletmeler konusunda diplomalı, siyasal kin, sınıf kini ile dolu kişilerdi. Yen, Sang, Thong, Tam, Phan Tu Cai Nai... gibileri, üç kâğıtçılar, hainler, çeşitli parti ve mezheplere kayıtlı kişiler, kabadayılar arasında yaşamış katiller, «komünistlerin kökünü kazımak» için son derece gerici bir yığın kanıtlamalarla kafaları doldurulmuş adî mahkûmlardı. Bu vahşiler, bütün kan dökücülükleri ile kaplan kafesindeki tutukluları dövüyor, katlediyorlardı.

Gece gündüz kafeslerin tepesinde oturuyorlardı. Koltuklarını oraya yerleştiriyor ve on dakikada bir denetim için kalkıyorlardı. Eğer sırtüstü yatmışken onlardan biriyle göz göze gelirsek yanmıştık! Hemen suçluyorlardı:

«Yüzümü aklında tutmak mı istiyorsun? Daha sonra öc almak için değil mi?»

Ve aşağıya inip gerçekten var olan tasaları dağıtana dek bize dayak atıyorlardı. Kafeslerin tepelerindeki konuşmaları dinleyelim.

«Buraya bak, Thong, sakallı, —bize sakallı diyorlardı— nasıl bağırıyordu?» diyordu Yen.

«İnek gibi böğürüyor.»

«Orospu çocuğu, bu yalan. Sana bir hak daha tanıyorum, nasıl bağırdığını görürüz.»

«Orospu çocuğu sensin! Onu gece gündüz dövdüğüm halde kulaklarımın dibinde nasıl bağırdığını bilmez miyim?»

«A. cıklık etme, bence bağırtısı başka bir şeye benziyor.»

«Söyle bakalım neye benziyormuş?»

«İnek gibi böğürmediğini önce kabul et, ondan sonra söylerim.»

«Yemez.»

«Peki öyleyse, istersen iddiaya girelim. Eğer inek gibi göğürürse sana on sigara vereceğim, ama bağırtısı benim söylediğime benzerse sen bana beş sigara toka edeceksin, anlaştık mı?»

İki külhanbeyi demir merdivenden aşağı inip dışarıya bir «sakallı» çıkarttılar. Yen, Thong'a seslendi:

«Vur bakalım!»

Thong fazla yalvartmadı. Tutuklu bağırdı.

«Orospu çocuğu, bu hiç bile inek böğürtüsüne benzemiyor!»

İyice öfkelenen Thong gitgide daha hızlı vuruyordu. Kurbanlarının sesi yürek sızlatıcıydı. Yen kahkaha ile gülüyordu:

«Bu mu inek böğürtüsü? Hiç ilgisi yok: İnek, möööö... diye bağırır, bu ise mooo... diye bağırıyor. Bırak da biraz ben döveyim, ondan sonra neye benzediğini söylerim...»

Yen hem konuşuyor, hem dayak atıyordu:

«Bak, kulağını iyi aç... dinle... bir... insan gibi bağırıyor! Ha! Bir daha dinle, doğru değil mi?.. Bir insan gibi bağırıyor! Ha! Haydi, beş sigarayı uçlan bakalım!»

Biri öbürünü sahtekârlıkla suçlarken, öbürü de onu borcunu vermemekle suçluyordu. Köşeye yığılmış kurbanlarının kanı ayaklarına sıçrarken iki hayvan bağıra çağıra tartışmaya koyulmuşlardı.

Kafeslerdeki tutuklular, falakayı üç sınıfa ayırmışlardı: askerlerin, emniyet mensupları ya da milislerin, yukardaki düzen görevlilerinin attığı falaka. Birincilerinden ancak aylarca felçli kalarak kurtulabiliyordunuz. İkincilerde birkaç haftada, sonuncularda birkaç günde kendinize geliyordunuz.

Kafese atılan her tutuklu, bir sömestr boyunca her sınıftan ortalama otuz falaka yemişti. Ekim 59'dan, mart 60'a kadar yüz kırk kişi öldü. Bu rakam da, her gün bildirilen ölü sayısını işittiğimiz ve aklımızda tutabildiğimiz ölçüde doğru, yuvarlak bir rakamdır. Gerçeğe yaklaşmak için hiç kuşkusuz bu rakamı birkaç kez artırmak gerekir.

Bu sırada, tabiî ki düşman, hapishaneleri de rahat bırakmıyordu.

3. ve 4. hapishaneler hasta doluydu. Nöbetçiler her gün geliyor, üstümüzü başımızı çıkartıyor, sonra deli gibi dövüyorlardı. Gülmekten katıldıklarını işitince arkadaşlarımızdan birinin kan tükürdüğünü anlıyorduk. Hemen sonra, hop! kurbanı koğuşa fırlatıyorlardı.

Su, günde yarım süt kutusu kadar veriliyordu. Su fıçısını bölümün önüne taşıyor, içinde itina ile ayaklarını yıkıyor, içine ayakkabılarını daldırıp iyice temizledikten sonra su almamıza izin veriyorlardı. Arada bir kuyuya bıraksalar bile kova yerine kullandığımız çanağı delmevi unutmuyorlardı.Suyun yarıdan fazlası

yarı yolda geri dökülüyordu. Delice bir hızla suyu çekerken bu fırsattan yararlanıp dayak atıyorlardı. Sırtımıza, kafamıza ve özellikle parmaklarımızın ucuna vuruyorlardı. Kuyudan dönerken on parmağımız da kanıyordu. Tuzu kaldırmışlardı. Hem merhem, hem sıvı ilaç niyetine kullandığımız sidiğimizden başka yaralarımızı tedavi edecek herhangi bir şey yoktu.

Hastalar revire götürülüyor, kuyruğa giriliyordu. Sağlık görevlisi soruyordu:

«Neyiniz var!»

«İshal.»

«Alın, bunu hemen yutun.»

Hemen orda iki kinin tableti yutturuyordu.

«Ya sizin?»

«Tifo.»

«İşte sizi hemen iyileştirecek bir şey.»

Bu, ayaküstü yutulacak dört sülfamit hapıydı.

Hapları içenler ölüyorlardı: Nguyen Truc, Hoang, Tho, Cuong yoldaşlar gibi. Hapları ağzında saklayıp daha sonra çıkartanlar kurtulabiliyordu.

Çeşitli parti ya da mezheplere üye işkenceci koğuş görevlileri, söyleyeceklerini dayakla söylüyorlardı: Sırta üç yumruk: yürüyün! Göğüse yumruk: geri gidin! Kafanın tepesine üç sopa: yatın! anlamına geliyordu. Bir baston sapı ile boyundan tutup çekmek: otur! demekti.

Ölüm bizi sıra sıra biçiyordu. Canlı uykuya dalıyordun ve ertesi gün, gözler tavanda, soğumuş oluyordun. Henüz yaşayanlar cesedinizi elden ele geçirip dışarı çıkaracak kadar bile kuvvete sahip değillerdi. 4. hapishanenin 10. bölümündeki yüz elli tutukludan otuz beşi on günde öldü.

Ölünün gözlerini kapatırsak dayak atıyorlardı. Cesedin önünde saygı ile durursak dayak atıyorlardı. Ölenin anısı önünde gözlerimiz yaşarırsa yine dövüyorlardı.

Yiyecekler gittikçe azalıyordu. Revire götürüldüğünü sanan hastalar kaplan kafeslerine götürülüyordu. Çok hastalanan Nguyen Ngoc Diep, Huynh Ngoc Danh yoldaşlar tedavi edilmek isteyince, küçümseyerek sordular:

«Ölme cesaretiniz yok mu?»

«Var elbette,» dedi Danh. «Ama şimdilik yararsız. Savaşmak için yaşamak gerekir.»

Hemen anında ölesiye dövdüler.

Bölümler boşalıyor, kaplan kafesleri ve mezarlık doluyordu. Hayalet gibi gezen yatalaklardan başka kimse kalmamıştı. Birkaç dakikadan daha fazla bağıramayacak kadar tükenmişlerdi.

Düşman, şu ya da bu yolla ölmemizi istiyordu, bu apaçıktı. Her gün gelip soruyorlardı:

«Hâlâ gebermediniz mi?»

«İnatçılık yapıyorsunuz, ha?»

«Hepsi iyi de, hep beraber geberin ki hepinizi bir seferde siktir edelim!»

Kasım, aralık ayına girmiştik. Ölümün daha çok kol gezdiği bu aylardan çekiniyorduk. Güç tüketici bir güneş, gemilerin gelmesini önleyen dolayısıyle yiyeceğimizi azaltan bir dalgalı deniz. Göz göre göre ölüyorduk. Badem yaprakları avluya dökülmeye başlayınca ölü sayısı belirgin ölçüde artıyordu. Yapraksız badem ağaçları, Poulo-Condor'dan başka hiç bir yerde bu kadar dokunaklı şekilde ölümü hatırlatamaz.

1960 şubat ayı başında, 2. hapishanedeki tutukluların bırakılacağı söylentisi yayıldı. Söylenti yayılıyor, araya şöyle laflar karışıyordu: kimbilir 2. hapishanede, şimdi ne kadar memnundurlar! Göreceksiniz, teker teker çoluk çocuklarına kavuşacaklar! Kumandan her gün dosya yığınını inceliyor! Bayrama gidiyormuş gibi çıkıp gitmeye hazırlanıyorlar! Bazıları, birçok «zoung» ağacı parçası da götürebilecek.

Yalan söylüyorlardı. «Zoung» ağacı, abanoz ağacı gibi siyah, yapraksız, deniz dibinde yetişen bir bitkidir. Düşman, bunu toplamaya tutukluları yolluyordu. Bilek kalınlığında bir parçası birkaç bin lira değerinde olan bu ağaç son derece pahalıydı. Buna karşılık, «zoung» ağacı toplamak çok büyük ıstıraptı. Ciğerler patlayacak ve gözler yuvalarından fırlayacak gibi oluyordu. Dalıştan bir şey toplayamadan su yüzüne çıkılırsa dövülerek cezalandırılıyorduk. Memleketine birçok «zoung» ağacı parçası ile dönebilecek tutuklu zor bulunurdu.

Bir gün dışarda, trampet ve zil sesleri gürültüsü işitildi. 2. hapishaneden salıverilecek tutuklular bunu kutluyorlardı. Bizi sarsmak amacıyla, çığlıklar arasın-

da, hapishanelerimizin yanında bir öküz ve bir domuz kesilip parçalandı. Serbest bırakılacak olanlar avlumuza kadar gelip patırtı ile dansediyor, bağırıyorlardı:

«Yaşasın merhametli yöneticiler!»

«Geride kalan arkadaşlarımız! Hoşça kalın.»

Oysa yalnızca birkaçı gerçekten sevinçliydi. Düşman sırtını dönünce, çoğu bize boynu bükük bakıyordu: «Anlayışlı olun. Düşman bizi zorladığı için yapıyoruz bu palyaçoluğu.»

Mart başında, yeni bir grup serbest bırakılacaktı... Bu sefer, Van bunları 3. ve 4. hapishanelere bizzat getirdi ve bizi avluya çıkarttı. Sözde «hükümetin temsilcisi» olan birisi bize nutuk attı. «İki tutuklu kafilesinin serbest bırakılmasını» övdü ve bize de «serbest bırakılmayı» kutlayabilmek için «daha erdemli davranmamız» öğüdünü verdi. Bizlere sigara dağıttı ve şöyle konuştu:

«Ülkeden gelen bizlerin içtenliğini gösteren bu küçük armağanı kabul edeceğinizi umarım. Ayrılma zamanı yaklaşıyor, arkadaşlarına ve tanıdıklarına allahaısmarladık diyecek olanlara izin veriniz...»

Gidecek olanlar, 1. hapishane tutukluları arasındaki yakınlarını, elveda demek için değil, onları pişmanlık göstermeye razı etmek için görmek zorundaydılar.

Örneğin, Muoi'nin amcası gelip elinden tuttu:

«Dinle beni yeğenim, amca ne de olsa yarım baba sayılır, benim yaptığımı yapmanı öğütlerim, yoksa burada öleceksin... Evet, benim yaptığımı yap, eğer yeniden...»

Muoi amcasının elini sertçe itti:

«Amca, boşuna öğüt veriyorsun, babamı görürsen şunları söyler misin: Muoi adada bulunuyor, Muoi pişmanlık göstermeye sonuna kadar karşı çıkacaktır. Muoi'nin ana - babasının en akıllı olduğunu unutmasınlar.»

Amca bu kadarına dayanamadı:

«Her neyse, bildiğin gibi davran. Sonuna dek dayanamayacağından korkarak bu öğüdü verdim. Ama mademki bu kadar kararlı gözüküyorsun, söyleyecek başka sözüm kalmadı.»

Birbirlerinden uzaklaştılar.

Bu buluşma 1. hapishaneden kimseyi ayartamadı.

60 mayısı sonunda düşman askerî sağlık örgütünden bir kurul, bölümlerimizi denetlemeye geldi. Omuzunda

üç şerit ve bir kızılhaç taşıyan biri girer girmez askerî selâm çaktı.

«Günaydın kardeşlerim,» dedi. «Biraz doğrulur musunuz? Sizinle konuşmak istiyorum...»

Yattığımız yerden kıpırdamadan ona sessizce baktık.

«Ben doktor yüzbaşıyım. Sağlık durumunuzu öğrenmek için beni hükümet yolladı.»

Eşikte ayakta durup bir yandan konuşurken bakışlarını duvarlar, tavan ve bizim üstümüzde gezdiriyordu.

«Bu 'oda...' haftada kaç kez temizleniyor?»

Sustuğumuzu görünce kendi kendine cevap verir gibi başını salladı ve devam etti:

«Burada çok sinek var, değil mi? Bakın kardeşlerim, sağlıklı yaşamak gerekir, değil mi? Yoksa ölüm tehlikesi!»

Aramızdan biri tekdüze bir sesle:

«Tertemiz de olsak bir şeye yaramaz... Ciğerlerimizi çürüten dayaklardan sonra, şimdi de sağlıklı yaşamak öğütleri veriliyor, bu kadarı da fazla!» dedi.

Doktor işitmezlikten geldi.

«Peki, çorbayı nasıl buluyorsunuz? Nasıl? Ha... ha... peki bu konuda mesele yok değil mi kardeşlerim? Elbette ki, hapishanede dışardaki gibi özgürce yaşayamayız...»

Sustu, sonra küstahça devam etti:

«Kaynamış şu içiyorsunuz, değil mi? Tabiî, kaynamış su gerekir, yoksa hemen ishal başlar. Adada asla kaynatılmamış su içmemek gerekir.»

Bıyık altından gülüyorduk. Dayanamayıp hapishane yaşantısının rezilliklerini bir bir anlattık:

«Kendiniz de görüyorsunuz ki hepimiz hastalıklıyız. Şu dipte gördüğünüz sırada, ancak emekleyebilen felçliler var. İşte bizi bu duruma getirdiler. Şu köşede helâ var. Gidip bakarsanız solucanla dolu olduğunu görürsünüz. Bir arada bulunan binlercesinin çıkarttığı sesi işitiyor musunuz?»

«Her birimiz aynı zamanda birçok hastalığa tutulduk. Ve ilâç istemeye cesaretimiz yok. Yoksa bizi öldürecek ilâçlar veriliyor. Evet hapları yutar yutmaz düşüp ölüyoruz. Demirli ilâçlarla ishal tedavi edilebilir mi, söyleyin bakalım?»

Baldırına elini sürtüp kalın kir tabakaları çıkaran birisi:

«Bakın ne kadar kirlendik,» dedi. «Altı aydır ne elimizi yüzümüzü yıkıyor ne de banyo yapıyoruz. Kokuştuk. Bölümdeki kokuyu duymuyor musunuz?»

«Fakat siz hayal görüyorsunuz! Yanık boğazımıza bir damla bile su bulamıyoruz, ve suyu kaynatarak kullanmak gibisinden öğütler veriyorsunuz!»

Doktor:

«Bu kadar arkadaşınızı öldüren kuyu suyudur,» dedi. «Bu Poulo-Condor'un suyu zehir gibidir!»

Elini kapıya atıp bir an durakladı ve ekledi:

«Üzülmeyin. Size daha iyi davranılmasını isteyeceğim. Üstelik yarın bölümleri haşarat ilâcı ile ilâçlayacağız. Allahaısmarladık kardeşler!»

Bunun üstüne ateşli ateşli tartışmaya başladık. Bu askerî sağlık kurulu nerden çıkmıştı ve ne yapmaya gelmişti? Kimilerine göre, 1. hapishanenin durumu ülkede işitilince, kamuoyunu yanıltmak için, düşman, ilgilendiğini göstermek niyeti ile bu kurulu yollamıştı. Ötekilere göre ise düşman, bilinmeyen amaçlarla adadaki askerî gücünü artırıyordu. Daha başkaları ise, askerî sıhhiye değil ne olursa olsun, bunun bizi pişmanlık göstermeye itecek bir entrikadan başka şey olmadığı görüşündeydi.

Bu ziyaretten sonra yemek alırken ve boşaltırken rahat bırakıldık. Kuyudan su alırken, görevlilerin ellerinde sopa ya da değnek olmadan yan yan baktıklarını gördüm.

Kaplan kafeslerinde de aynı senaryo oynanıyordu. Aynı kurulun ziyareti, eziyetlerin aynı şekilde durdurulması. Hatta herkese bir limon ve iki şeker verilmesi de aynı idi. Tuz bile artırılmıştı.

4. hapishanenin 10. bölümüne gelen kurulda uzun boylu, yanık tenli iki Yankee ve muhafızları vardı. Yüzbaşı rütbeleri taşıyan bu iki Yankee bir süre birbirleriyle konuşup sonra gülmeye başladılar. Yoldaşlar: «Neye gülüyorsunuz? Biraz yanımıza gelin de yumrukla yere serelim!» dediler.

Gerçekte bu sağlık kurulu, Nguyen Van Y'nin yönettiği ve 1. hapishaneyi parçalamakla görevli özel bir gruba mensuptu.

Yukarda da belirtildiği gibi, düşman, Merkezî Eği-

tim Servisi kurmuş ve bunun müdürlüğüne Ngo Dinh Diem'in acar adamı Nguyen Van Y'yi getirmişti. Bu örgüt, hapishanelerde devrimci hareketi yıkmakla görevliydi. Olanakları ve araçları vardı, böylece ülkedeki hapishanelerde vahşi bir baskı uygulamıştı. Deneylerine dayanarak şimdi de Poulo-Condor'a gelmişti ve pişman olmayan muhalefet hareketini yıkmak istiyordu. Amaçları, 1. hapishaneyi ismine varıncaya kadar silmek, pişman olmayı reddedenlerin hepsini yoketmekti. Kurul başkanı Y, yanında en saldırganlar arasından seçilmiş kırk kadar eğitmen, İçişleri Bakanlığı görevlileri ve polisler getirmişti. Bunların arasında askerî sıhhiyeden bir kurul ve Teğmen Hac komutasında iki bölük asker de vardı. Poulo-Condor'a gelir gelmez bu topluluk bütün olanaklara ve bütün personele el koydu ve 1. hapishaneye karşı genel saldırıya hazırlandı.

Bu vesileyle düşman, Bach Van Bon yerine, kanlı Katolik, Fransızların eski uşağı, şu anda Amerikancı-Diem'ci sadık uşak Le Van The'yi getirdi.

Düşünülebilecek tüm yoketme yollarını inceleyen bu hayvan soyu, iki aydır gizlice burda bulunuyordu. Adım adım hapishanenin yönetimini yeniden düzenlemiş, bütün hain tutuklulara para verip onlardan en iyi şekilde yararlanmıştı. Ard arda iki grubun «salıverilmesi» saldırı planına dahildi. Bir an bölümlere hoparlörler yerleştirmeyi düşünmüş, sonra 1958'deki sonuçsuz deneyi anımsayıp caymıştı.

Klasik bir savaş hilesi, «kaplanı ormandan çıkartmak» hilesini uygulamaya karar verdi. Gerçekten bölümlerde bir arada kalırsak direncimizi kırmanın olanaksız olduğunu anlamıştı. Eğer bizi dışarı çekip değişik yerlere dağıtabilirse güçlerimiz bölünecek ve dayanağımızı yitirecektik(1).

Planın özü, 1. hapishaneyi dağıtmak, aynı zamanda kitle niteliğini yoketmekti. Bundan sonra küçük gruplara ya da tecrit edilmiş kişilere yüklenip yaşamak

(1) Dayanak, mücadeledeki karşılıklı dayanışma idi. Hapiste dayanışmalı kitle, kendiliğinden ve her kişi için maddî ve manevî dayanaktır. Üstelik, yığın halinde bir arada bulunurken bağırmak, dağınık küçücük grupların sesinden daha çok etki yapar.

için «pişman olmak» yolu gösterilecekti. Yoksa ebedî sürgüne, sürekli işkenceye, toptan ölüme mahkum» olunuyordu. Plan açıktı: 1. hapishaneye baskı yapmak için elde olan bütün güçten yararlanmak, moral bozmak, saldırı sırasındaki yeni döneklerden yararlanıp direnenleri sarsmak.

Askeri sıhhiye temsilcileri her yerde: «burayı ilâçlamak gerek. Yarın sabah ilâç sıktıracağız», diyorlardı. Bunu, tutukluları bölümlerden çıkartmak için yapıyorlardı.

1 haziran 1960 sabahı, bütün bölümler avluya çıktılar. «hava almak», «temiz hava koklamak» için kumsalda dolaşmağa yollandılar. Sıralar halinde yola koyulduk. Böylece kaplan, inini terketmiş oluyordu.

1. hapishane üç gruba bölündü. Her biri sırayla pazara, kireç ocağına ve Filao ağaçları sırasına götürüldü. Bu yerlerin her biri uygun biçimde düzenlenmişti: dikenli tellerden çit, hendek ve ortalıkta elde silahla bekleyen birkaç sıra asker.

Yolda bile askerler ve görevliler bekliyordu. Gözlerimiz zayıflamış, ayaklarımız titrek, soluduğumuz havadan ve güneşten sarhoşlaşmış durumda sendeleyerek yürüyorduk. Aramızdan çoğu yerinden kıpırdayamıyordu bile ve onlara destek olmak gerekiyordu. Yardım edilmesine karşın, Chuong yoldaş yine de sallanıyordu.

Yukarda sözü edilen yerlere gelince kendimizi soluk soluğa yere bıraktık. Düzen görevlileri hemen aramıza karışıp sıraları denetlediler.

Henüz dinlenmiştik ki, nöbetçileri yarıp düşmanın niyetleri hakkında konuşmak için birbirimizi aramaya koyulduk. «Bu ne demek? İlâç mı dağıtılacak? Burada, bölümlerden bu kadar uzakta mı dağıtılacak? Öyleyse niçin bu kadar kuvvet yığmışlar? Karşı koymak için bir plan yapmak gerekli!» Ne kadar konuşsak düşmanın niyetlerini ortaya çıkaramıyorduk.

Askerî sağlık servisinden kişiler masalarını yerleştirdiler ve ilâçları dağıttılar. Aramızdan kimileri beş ya da altı hastalık söyleyip uygun ilâçlardan gereken miktarı tam olarak aldılar. Bu, bütün sabah boyunca sürdü.

Öğleye doğru, Amerikan malı haşere ilâcı çok kuvvetli olduğu için havaya tam yayılmasının zaman ala-

cağını ileri sürerek yemeği oraya getirdiler. Çorbadan sonra şöyle konuştular:

«Bir devletin topraklarında yaşadığınıza göre onun gittiği yolları da bilmelisiniz. Güney kadar Kuzey'deki durumu da çok iyi bilen merkezî eğitim yöneticileri, size bunu seve seve anlatacaklar.»

Eğitmen yöneticiler sırayla gelip hikâyelerini anlattılar. Devletin birçok ülke tarafından «tanındığını» Güney'de «anayasal bir meclis» bulunduğunu, «hep birlikte ileri, çalışalım, bencillik» düzeninin mükemmelliğini, övünerek ve birbirleriyle yarışarak anlattılar. Öte yandan Kuzey'i aşağılayıp, özellikle toprak reformu konusunda sövüp sayıyorlardı. Kireç ocağında giysilerini gösteren birisi şöyle konuştu:

«Kuzey'de bulunduğum zaman şu anda üzerimde gördüğünüz güzel ipeklileri giyemiyordum... O zamanlar, sınır çizgisini aşmadan önce kara-kuru çirkin bir heriftim.»

Anlamaya başlıyorduk. Bu da «komünistleri açığa çıkarma» yöntemlerinden biriydi. Bir defa daha aldanmıştık ve her birimiz bu girişimi kendiliğinden baltalamaya koyuldu. Sık sık ve uzun süre ile işemek için uzaklaşıyorduk. Dinleyici kitle arasında boşluklar oluşmuştu. Düşman izin vermemeye başladı ve hava yavaş yavaş gerginleşiyordu. Eğitmenler babacan tavırlarla konuşmaya son verdiler, düzen görevlileri bağırmaya başladılar ve nöbetçiler saflarını sıklâştırıp elde silah dikenli tellere yaklaştılar.

Bütün öğleden sonra aynı konuda söylev çektiler: «Birbirinden apaçık farklı olan bu iki yoldan hangisini seçeceksiniz? Siyaset yaptığınıza göre doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden kolaylıkla ayıracağınıza eminiz.»

İnancımıza son darbeyi, yaşam ve ölümden sözederek indireceklerini sanıyorlardı:

«Karşıdaki Tanrı Dağına bakın. Ne kadar büyük olursa olsun birkaç dinamit lokumu ve bir fırınla olduğu gibi kireç haline getirmek mümkün. Ne kadar sert olursa olsun demir bir çubuk istendiği gibi eritilip bükülebilir. Peki siz, sonuna kadar bize karşı koyacağınızı nasıl iddia edebiliyorsunuz?»

Aramızdan biri ayağa kalktı ve büyük abdest için izin istedi. Düzen görevlileri hemen üstüne atladılar, sopayla dövdüler, dışarı sürüklediler, bir aracın içine

atıp hemen bilinmeyen bir yöne götürdüler. Şiddet başlıyordu.

Akşam çorbası da orada dağıtıldı. Hava çabucak karardı. Gökte siyah bulutlar vardı.

Poulo-Condor'da her bulut istisnasız yağmur getirir. Gerçekten geceyle birlikte yağmur da başladı. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Deniz ve gök bulanmıştı. Bütün gün, güneşin altında kızardıktan sonra şimdi ıslanmıştık. Denizden gelen bora iliğimize işlemişti. Zor durumda kalmıştık. Her birimiz önündekinin koltuk altına sokuluyordu. Dışardakilerle ortadakiler sırayla yer değiştiriyorlardı. Hasta ve bitkin yoldaşımız Khuong'u, vücudumuzla örtmek için aradık. Bağırdık:

«Bölüme!»

«Donuyoruz!»

«Bizi yağmur altında bırakmaya hakkınız yok!»

Ama fazla sürdüremedik bunu, çünkü soğuktan dişlerimiz birbirine vuruyordu. Bir jip geldi, bizi farlarıyla aydınlattı, sonra geri döndü. Az sonra bir kamyonet ile Van geldi, içerden odun ve iki teneke petrol attı:

«Kendinizi ısıtın!»

Odunu yığdık, üstüne petrol döktük, ateşe verdik, yırtık pırtık giysilerimizi kurutmak için soyunduk. Tam hepsini kurutmuştuk ki sağanak yeniden başladı. Yine bağırdık. Loat'ın kendisi geldi bu kez.

«Yağmur karşısında elimizden birşey gelmez,» dedi. «Burada sığınacak yer de yok. Yarın daha iyi bir yere götürüleceksiniz.»

Bütün geceyi kül yığınının başında titreşerek geçirdik. Hava gittikçe serinleşiyordu. Yön değiştiren rüzgârın fırlattığı ağaç yaprakları üzerinde kalan su zerreleri bizi inletip titretiyordu. Hep birlikte soğuktan öleceğimizi sandık. Sabahleyin, 2 nisan günü, Loat yine geldi.

«Beyler şimdi, korunaklı bir yere götürüleceksiniz.»

Filao ağaçları yanındakiler Ahırlar'a, Kireç Ocağının çevresindekiler Komedi'ye doğru yola çıkarıldılar. Bu son yere, eskiden Ağustos Devrimi onuruna slogan yazmaya gelirdik.

Ahırlar'dan ihtiyaç gidermek için bile çıkmak ke-

sinlikle yasaktı. Bulunduğumuz yerde, eski konserve kutuları içine, hatta donumuza pisliyorduk. Bu yüzden de dayak yiyorduk. Bu kez iyice şiddete başvurmaya başlamışlardı. Her yanda sopalar, çığlıklar, tehditler, boğuşma sesleri çınlıyordu.

Komedi'de, o öğleden sonra bizi sorularıyla bezdirdiler:

«Peki, pişmanlık gösteriyor musunuz, göstermiyor musunuz?»

Hayır diyenler, ki ben de bunlardandım, aynı akşam kaplan kafeslerine kapatıldılar. Bütün gece, bir kafeste onlarca kişi olduğundan çömeldik bekledik. Kafesin tepesinden falakacılar, bizi uzun ve kalın bambu sopalarının ucuyla nefes almadan dürtüklüyorlardı. Vargücümüzle darbelerden kurtulmaya çalıştık. Bütün gece sanki bir ormanı kesen oduncular gibi gürültü yaptılar.

2 nisan akşamı, Nguyen Van Y ve 1. hapishanenin yıkılması için henüz Poulo-Condor'da kalan Bach Van Bon ve bir sürü kişi Komedi'ye geldiler. Kısa boylu, şişman, kalleş, savaş hilelerinde ve diğer psikolojik numaralarda pişmiş olan Y bıktırıcı sözlere başladı:

«Mücadele ruhunuza sonsuz hayranlığım var... Ama seçtiğiniz yol yanlış, komünistlerin oyununa geldiniz. İdeolojinizi terkedip Devlet'in ideolojisini benimseyin. Komünizm Devlet'e karşıdır, dolayısıyle Devlet, komünistlerin kökünü kazımaya kararlıdır. Okyanusun ortasındaki bu adada hapissiniz. Çok, çok kolaylıkla sizi yok edebiliriz, ama sizi kurtarmak istiyoruz, bunun için size sesleniyoruz.»

Bu adam, ailelerimizi anımsatıp bizi duygulandırmak yoluna sık sık başvuruyor, yaşam ve ölüm konusunda ısrar ediyordu:

«Sizler herkesten daha çok duygusal zenginliğe sahipsiniz, karılarınızı ve çocuklarınızı seversiniz, karılarınızı aldatmazsınız, sizinkilerin yanına dönmek için beni dinleyin. Böylece, 'insancıl' politikamı uygulamak için bana yardım etmiş olacaksınız... Burada kalmakla ne kazanırsınız? Kemiklerinizi üst üste yığsak bile karşıdaki Tanrı Dağından daha mı yüksek olacaklar? Sizi, Köpekbalığı Burnu'ndan denize atsak orda kaynayan köpekbalıklarına hepiniz birden bir tek yemek bile

olabilir misiniz? Kanınız denizi kızıllaştırmaz bile... Öyleyse ne diye canınızı boşuna harcıyorsunuz?»

Akşamın on ya da on birine dek konuştu, sonra sordu:

«Ve şimdi aranızdan kim pişmanlık göstermeyi kabul ediyor?»

Birkaç kişi çıktı.

3 nisan sabahı, geceyi kafeslerinde geçirenleri Komedi'ye geri yolladılar. Sırayla oturup hareket etmeyi beklerken, komutan Hac gelip şöyle dedi: «Pişmanlık göstermeyi reddederseniz hepiniz yok edileceksiniz. Karşı koyduktan sonra sağ kalacağınızı mı sanıyorsunuz!»

Komedi'de iyice düşündüm, durum gerçekten berbattı. Düşman bizi acımasızca sıkıştırmıştı. Oysa kesilmeyen işkencelerle dolu uzun bir dönem sonunda zaten bitip tükenmiştik... Kafam allak bullaktı. Ortak bir yön çizmek için herkesin güvenini kazanmış yoldaşlarla görüşmek istiyordum. Duruma göre, Partiye sadık kalma çağrısında bulunmak gerekecekti. Parti üyeleri gereken bütün kahramanlık ve kararlılıkla Parti'nin önder sancağını yükseltmek; bütün uzlaşma, teslim olma, pişmanlık göstermeye açıkça karşı koyamazlarsa, bunlar, 2. hapishaneye taşınınca bir araya gelerek orada ideolojik baskıya karşı mücadele etmek, hapishane yaşantısının iyileşmesini istemek, mücadele düzeyini her seferinde yükselterek bayrağı selâmlamamaya kadar vardırmak, «komünistlerin açığa çıkarılması» için beyin yıkamaya karşı çıkmak, düşman baskısını kırmak, Poulo-Condor'daki bütün hapishanelerde düşmana karşı tek mücadele cephesi kurmak için 1. hapishane ile sıkı ilişkide bulunmak amaçlarıyla ortak hareket etmeliydiler.

Bu sırada düşman bizi çevirdikten başka aramıza da karışıyordu. Nöbetçiler ve güvenlik görevlileri ellerinde sopa aramıza dalıyorlardı. Konuşursak sopalarını havaya kaldırıp yaklaşıyorlardı: «Neden sözediyorsunuz? Neden?» Bu sırada kürsüde eğitmenler güzel sözleri sıralamaktan bıkmıyorlardı:

«Haydi, siz de katılın! Bakın, daha şimdiden gidenlerin sayısı hiç de az değil. Hâlâ burda kalmaktan ne kazancınız var...»

«Haydi, ihtiyar, düşündükçe zihnin karışıyor! Bir adım attın mı işler yoluna girecek!»

«Bu böyle giderse gırtlağınızı iyice sıkacağız. Bu sefer saldırıyı albay yönetiyor. Geriye bir kişi bile bırakmayacağız!»

«Amcacığım, yeğenlerini, yengemizi, evini barkını düşün... Gece gündüz dönüşünüzü bekleyen yakınlarınıza karşı bu kadar acımasız olmayın.»

Düşünüyormuş gibi duranları kolundan çekip dışarı alıyorlardı:

«Bakın, işler nasıl yoluna giriyor. O kadar zor değil, değil mi? Yol verelim...»

4 nisan sabahı, Y kürsüye yine çıktı. The ve Bon koltuklarında kasılıyorlardı. Eğitmenler gevezelikle konuşmaya başladılar.

Bu sefer, Y dolambaçlı yolları bırakmıştı.

«Beslediğiniz ideoloji, ne olursa olsun, bu benim için pek önemli değil, bunu benimsemekte özgürsünüz! Yüzlerce insanın yaşamını kurtarmak ve ailelerinize dönmek için hükümete öneride bulunmak olanağını sağlayın ve 2. hapishaneye geçin. Bundan başka bir şey istemiyorum. Sevdiklerinize kavuşma olanağı yaratırken ülkünüzden hiç bir şekilde sapmış olmayacaksınız. Ben de 'insancıl' siyasetimi başarıyla uygulamış olacağım. Evet, siz evinize döneceksiniz ve Devlet'imizin düzeni ülkülerinize hâlâ uymuyorsa yine mücadele edebilirsiniz! Gerçekçi kişilersiniz sanırım. Devlet'in yasallığı konusunda bir fikir edinmek için önce buradan çıkmanız gerekir. Bundan sonra ister bizden, ister muhalif olursunuz.»

On beş dakikada bir duruyor, eğitmenler, zindancılar ve polislerin tabanda işe girişmelerine olanak sağlıyordu. Bunlar, açıkça gözdağı veriyorlardı:

«Anlayışlı olun... Albay... bugün akşama kadar size seslenecek, bundan sonra kayıtları kapatacağız ve silahlar konuşacak!»

«Söyleyin kardeş, öleceğinize üzülmüyor musunuz? Zavallı! Ananız sizi aptalca bir kurşunla ölmeniz için ya da kaplan kafesinde kuvvetiniz bitip unutularak gebermeniz için doğurmadı.»

Kimileri bize, «memleketin neresi?» diye soruyorlardı. Eğer aynı bölgeden gelmişse hemen sizi dışarı çekiyordu: «Çok iyi, hemşeriyiz, beni dinle, sana söz veririm ki...»

Aklımızı çok karıştırmışlardı. Ngi Ben ve Phan Trong Binh yoldaşlara yaklaştım ve kulaklarına fısıldadım: «Hemen konuşalım!» Bir birleşik tutuklular cephesi yaratmak ve buna yoldaşların en geniş biçimde katılmalarını sağlamak fikrinde birleştik. Bundan sonra büyük bir yükten kurtulmuş gibiydim ve kendimi daha iyi hissediyordum.

Aynı kafileyle adaya gelen, Thu Duc bölgesinden Tran Trung Tin yoldaşı görünce yaklaştım ve sordum:

«Nasılsın yoldaş Tin? Karşı konuluyor mu?»

«Elbette.» Bu sözü söylerken gözlerini kapadı. «Fakat hemen işe girişmek yararlı olmaz. Bu hırçın anda, düşmanın vargücüyle saldırısına çarpabiliriz.»

«Sürekli saldırabileceklerini sanmıyorum,» dedim.

«Öyleyse, bu akşam duruma bakarız, tamam mı?»

«Dikkatli davranalım yoldaş Tin. Pişman olmayı reddeden bir tek kişi bile kalsa, öncü bayrak dalgalanır ve 1. hapishane ayakta kalır. Herkes kendi kendine şöyle söylemelidir: geride bir tek kişi bile kalsa, ben bu son kalan olacağım.»

Tin'den uzaklaşırken Muoi'yi gördüm. Ama ona yaklaşmak olanaksızdı. Zihnimden ona seslendim: «Cesaret yeğenim, sana güveniyorum.»

Ansızın hemen yanımda, Tam Huyet yoldaşı farkettim. Ne şans! Direnme Savaşı boyunca aynı örgütün üyesiydik. Tutuklandıktan sonra, kimliğini ve Parti' ye üye olduğunu gizlemeyi başarmıştı. Ona yaklaştım ve Ngo Den, Phan Trong Binh ve kendi tarafımdan alınan talimatı söyledim. Beni dinlerken mırıldanıyordu: «Çok doğru, doğru!». Aynı fikirde olduğunu görünce, ekledim:

«Kim olduğunuz bilinmediğine göre pişman olmuş gibi yapıp 2. hapishaneye geçin. Oradaki hareketi talimata göre yönetirsiniz.»

Sözlerimi henüz bitirmiştim ki havalara zıpladı:

«Olanaksız! Bu kadarı fazla...»

«Şu anda 2. hapishaneye geçerseniz,» diye hiç bozulmadan devam ettim. «Güç, tehlikeli ve sıkıntılı bir görev kabul etmiş olacaksınız. Eğer yoldaşlarınızla birlikte bu görevi başarıyla yürütebilirseniz, düşmanın

tasarılarını bozmaya ve devrimi korumaya önemli ölçüde katkıda bulunmuş olacaksınız.»

Düşündükten sonra Tam Huyet şöyle dedi:

«Peki, talimat doğrudur, katılıyorum ve uygulamaya kararlıyım.»

«Askerler arasındaki yurtseverlerle ve aileleriyle de ilgilenmeyi ihmal etmeyin. Pişmanlık göstermeye karşı çıkmakla geçen yıllar, bize, iyileri ve kötüleri, Devrim'e eğilim gösterenleri tanıttı. Bütün bu güçleri düşmana karşı bir ortak cephede toplamak zamanı gelmiştir: tutuklular arasında, 1. ve 2. hapishaneler arasında, tutuklu ve mahkûmlar arasında, Parti üyeleri ve Parti dışındaki yurtseverler arasında birlik sağlanmasıdır. Düşmanın kanlı elini durdurmak için bütün güçler tek bir güç halinde birleşmelidir.»

Birbirimizden ayrıldık.

Öğleden sonra saat ikide düşman, aynı tören usulünde yine Komedi'ye geldi. Bach Van Bon'un yerine, komutan The vardı, parmağı ile yolu gösterip:

«Devlet'in safına geçenler bu yana gitsinler,» diye ciyak ciyak bağırdı.

Sonra, geri dönüp eliyle Komedi'yi gösterdi:

«Komünistleri izleyenler oraya girsin!»

İçlerinde Tam Huyet de bulunan yeni bir grup yola çıktı. Ama bizi çok şaşırtan, bir taşra Komitesi üyesi, Dua dediğimiz Pham Thanh Chung yoldaşın da üstelik emin adımlarla bunların arasında olması idi! Bunu, ona hiç yakıştıramadık.

Öğleden sonraki yeni kurnazlıkları, aydın kadrolar ve liseliler arasından seçtikleri birkaç «pişmanlık göstereni» kürsüye çıkartmaları idi.

Fakat Saygonlu bir liseli, düşmanın kendisinden beklediğinin tersine, yüksek sesle bağırdı.

«Eğer pişmanlık gösterdiysem, bu, mücadele etmek gücüne sahip olmadığım içindir, bundan başka bir nedeni yoktur.»

Ansızın, üstü başı lime lime ve yüzü parça parça bir adam topallayarak eşikten içeri girdi: bu Pham Thanh Chung yoldaşın ta kendisiydi! Acıyla yüzünü buruşturarak yanımıza kadar gelebildi, sonra gülümsemeye çalışarak oturdu:

«Kazayla azıcık yol gittik ama çok nefes tükettik!»

İyi işitmediği için, yola çıkmış ve dönmeyenleri

götürdüklerini sanıp pişman olanlara katılmıştı. Yol sonunda 2. hapishaneye varınca havaya sıçramıştı: «Niçin buraya getirildim? Ben pişmanlık göstermedim ki!»

«Ne demek,» diye polisler şaşkınlık göstermişti. «Niçin buraya gelenlere katıldın?»

«Peki siz niçin açıklıkla konuşmadınız? Böylece, bu kadar büyük bir hatayı işlemezdim!»

Onu sopayla dövdüler ama 2. hapishanede tutmayı başaramadılar. Acıdan büzülmüş yüzüyle gülümseyip şaka yaptığını görünce içimiz acıma, dostluk ve neşeyle doluverdi.

Y, kesik kesik konuşmaya devam ediyordu. Bu arada, pişman olanlar bizi kendilerine çekmek için uğraşıyorlardı. Zaman zaman, eğitmenler, psikolojik iğnelemeler yapıyorlardı:

«Öbür dünyaya göç etmeye hazırlanın beyler!»

«Bai Can'daki köpekbalıklarına bir öğün yemek olacak kadar sayınız çok mu?»

«Üzülmeyin: Yüz yirmi kaplan kafesi ebedi istirahatiniz için yeterlidir.»

«Şiddete başvurmaya ne gerek var? Yalnızca, beyaz pirinç ve Poulo-Condor'un kuyu suyu ile üç ay dolmadan yeryüzünden silinmiş olacaksınız!»

«Mademki sözünüzün erisiniz ve bu alanda kararlı olmayı bu kadar iyi öğrendiniz,» diye biri alay ediyordu, «sonsuzluğa dek ve istediğiniz gibi cehennemin dibine gidip sözünüzün eri olduğunuzu gösterebilirsiniz!»

«Amcalarım, iyi düşünün,» diye Pham ve Tu Cai yüz hareketleriyle söze karışıyorlardı. «Kaplan kafeslerinde bu gürûhun sert baskısı altında yaşayabileceğinizi mi sanıyorsunuz? İş işten geçmeden pişman olmak daha akıllıca olmaz mı?»

Her cümlede gerilim artıyordu. Bizi, ateş ve demirle öldüreceklerini açıkça söylüyorlardı. Y sabırsızlığını gizlemiyordu. Saatine baktı ve soğukça sordu:

«Başka kim var? Haydi acele edelim!»

Dışarda nöbetçiler gürültüyle masa ve iskemleleri başka yere götürüyor ve merasimle bayrak direkleri, bronz fıskiyeler, buhurdanlıklar taşıyorlardı. Komediye yakın hapishanenin avlusunda bir ayin yeri hazırlıyorlardı.

Devşirmeyi hızlandırmak isteyen Bon, bir sıradan

öbürüne geçiyor ve parmağını sırayla herkese uzatıyordu:

«Haydi pişmanlık gösteriyor musun?»

Son sıradaki Muoi'ye sordu:

«Haydi, küçük?»

«Pişmanlık göstermek yok» karşılığını verdi Muoi.

Bon eğitmenleri yanına çağırdı ve Muoi'yi gösterip:

«Bu velet çetin biri,» dedi.

Onu unutmamıştı. Adaya vardığımız ilk günlerde, Bon bizi pişmanlık göstermeye razı etmek için uğraşırken Muoi adamın ağzının payını vermişti:

«Ben Binh Thuan bölgesindenim. Direnme Savaşı sırasında, Fransızların ortalığı kırıp geçirdiği her seferinde, baskılar ve katliamlarla birlikte üç şeritli bayrak da Fransızların ardından geliyordu. Oysa altın yıldızlı kızıl bayrağın vardığı her yerde, halk kurtulmuştu, Fransızlar yok edilmişler ya da kaçmışlardı. Bunun için halk altın yıldızlı kızıl bayrağa inanır ve onu sever. Öyleyse niçin benden, bu sağduyuya aykırı şeyi yapmamı, halkın bayrağını, Devrimin bayrağını terkedip, Fransızlar'ın halka ihanet etmek için tasarladığı üç şeritli bayrağa dönmemi istiyorsunuz?»

Daha o zaman Bon gülmüştü:

«Bu çocuk çok şişiriyor!»

Şimdi, eğitmenleri imdada çağırıyordu. Bunlar, Muoi'yi Komedi'nin dışına sürükleyip korkutmaya çalıştılar:

«Niçin pişmanlık göstermiyorsun? Gebermek mi istiyorsun?»

«Niçin mi? Çünkü on yıldır devrimcilerin arasında yaşıyorum, sosyalizmin zafere ulaşacağına eminim, işte nedeni?»

Eğitmenler onu kıstırdıklarını sandılar:

«Devlet'te her şey kötüymüş gibi konuşuyorsun bu mümkün mü? Söyle bakalım!»

«Çok, çok ama çok kötüdür! Demek konuşmamı istiyorsunuz. Öyleyse konuşacağım!»

Ağzını elleriyle kapattılar ve dövmeye hazırlanırlarken Muoi telâşlanmadan lafı yerleştirdi:

«Bütün iktidar aygıtı elinizde, ve bir çocuğa karşı şiddete başvurmak gereğini duyuyorsunuz, bu alçaklıktır!»

Kendilerini tutmak zorunda kaldılar. Muoi'yi hapishanenin avlusuna getirdiler. Ötekilerden uzağa oturttular ve Bay'ı çağırdılar:

«Bu yavru çok kibirli, onu sana emanet ediyoruz!»

«Oldu. Yirmi dört saat içinde işi tamam!»

Komedi'de Y uzun ve tumturaklı söylevinin sonuna gelmişti.

«Demek ki sizden başkası kalmadı! Ne önemi var, ergeç gebereceksiniz! Ve bu sefer hiç kuşkusuz üzülmeden öleceksiniz... Niçin üzülecekmişsiniz? Size yaşam yolunu açan anahtarı verdim ama siz geri çevirdiniz. Demek ki sizi bekleyen özel bir yol kalıyor şimdi. Özgürlük, mücadele istiyorsunuz, peki size özel bir dünya ayırdım. Burada istediğiniz gibi komünizmi yeğ tutabilir, hoşunuza gittiği gibi Sovyet ya da Çin şarkıları söyleyebilirsiniz. Bakın, bu iş şu cekete benzer —yeni, ısıldayan tergal ceketini gösterdi— biçim vermek için kumaş kesilir ve artan uçlar kaldırılıp atılır. Tan An - Cho Lon eyaletinin eski valisi olarak ciddî söylüyorum. O bölgede Vietkong'u yok etmekte parlak bir başarı kazandım. Şimdi o civarda bir tek Vietkong bile bulamazsınız.»

Y'ye göre,bize ayırdığı bu özel dünya, ölümün dünyasıydı.

Oturum sona ermişti. Bizi on kişilik gruplara böldüler ve hapishanenin avlusuna dağıttılar.

Yavaş yavaş akşam oluyordu. Hiç rüzgâr esmiyordu. Astıkları bayraklar öylesine zavallıca sarkıyorlardı ki gören matem var sanırdı. Her yanda bezler, büyük laflar, sloganlar görülüyordu... Kapının yanında bir çeşit ayin masası üzerinde, bir buhurdanlık ve bir çiçek vazosu arasında Diem'in portresi duruyordu. Süngü takmış askerler çevremizde karınca gibi kaynaşıyordu. İç karartıcı, ölümü anımsatan bir hava vardı. Birbirlerine yüksek sesle soru sorarak görevliler orada burada koşuşuyorlardı. Geçerken küfrediyor ya da bize sopayla vuruyorlardı.

«Bizi burada kurşuna dizecekler,» dedim ve «belki de görevlilerin oynayacağı açık suçlama oyununa başvurup bizi ölesiye dövecekler. Yoksa bu ayin havasına ve bu bayraklara ne gerek vardı.» Bu düşünceler, bütün korku ve kaygımı dağıttı. Uzun bir yolculuktan

dönüşte, uzaktan kendi küçük bahçesini ve patikasını farkeden bir yolcu gibi içim rahattı. Bütün yoldaşlar tasalarını terketmişçesine gülümsüyorlardı. Ölüm yaklaşırken kendimizi neşeli hissediyorduk. Çevremdeki yoldaşlarımın işitmesi için yüksek sesle konuştum: «Devrim için ölmek şereftir. Üzülecek hiç bir şeyimiz yoktur, yoldaşlar!»

Beni duyan Muoi yanıma geldi ve gerilmiş yüzüyle:

«'Pişman olduklarını' gördükçe öfkeden kuduruyorum. İçimden kafamı duvarlara vurup ölmek geliyor!»

«Aptallık yapmayalım, küçük,» diye gülerek yatıştırmaya çalıştım onu. «Böyle öleceğine düşmanın seni öldürmesi daha iyi!»

Bir yandan konuşurken öbür yandan üstümdeki ikinci şortu çıkartıp ona fırlattım:

«Al bunu küçük!»

Hava kapkaranlıktı. Kırmızıya kaçan Poulo-Condor'un lambaları yanmaya başlamıştı. Uğursuz dağ karşıda, karamsarca yükseliyordu. Ormana doğru hızla uzaklaşan bir martı sürüsü kanat çırparak avlunun üzerinden geçti. «Pişmanlık gösterenlerin» karartıları, uzaklaşırken gecenin gölgelerine karışıyordu.

Düşman bizi Diem'in portresinin önünde topladı. Eğitmenlerden biri söz aldı:

«Son dakikanın geldiğini duyuyorum... Pişmanlık göstermek isteyen kalmışsa, çabuk olsun... Yoksa öbür dünyaya göç etmeye hazır olun.»

Durum tüyler ürpertici idi. Işık donuk, Diem'in portresinin suratı asık, ve bizi çevreleyen askerlerin üniforması pis sarı renkte idi. Her yandan, nöbetçiler ve polisler, sessiz ve karanlık, bize doğru ilerliyordu.

O anda tek bir düşüncem vardı: yenmek ve ölmek. Simsiyah dış çizgileri ile geceleyin daha da siyah görünen bayraklara baktıkça, bu aynı hapishane avlusunda geçirdiğim, 1945 ağustos ve eylül aylarını anımsadım. Güneş parlıyordu ve bayraklar denizden gelen rüzgârla dalgalanıyorlardı. Şu andaki uğursuz havayla tam bir karşıtlık vardı. «Bugün aramızdan çoğu, Poulo - Condor'un eski ağustos, eylül aylarındaki güzel günlerine yeniden kavuşması için burada can verecek...» dedim.

Saatler boyunca düşman bizi hırpaladı. Sonunda bağırdı: «Yeter artık! Pişmanlık göstermelerine gerek kalmadı! Götürün bunları!»

Bizi yola çıkarttılar. Polisler, askerler, düzen görevlileri bizi bir sivrisinek sürüsü gibi sokuyorlardı. Çevremizi sıkıca sarıyor, hem dövüyor hem de küfürler yağdırıyorlardı:

«Bu sefer acı iliğinize işleyecek!»

«Ecelinize mi susadınız? Öyleyse ona kavuşacaksınız!»

«Al bakalım, bu, inatçılığın için, bu da karşı koyman için!»

«Haydi defolun! Öbür dünyaya atalarınızın yanına gidin!»

Taşkın düşman karşısında çaresiz kalmış, sopalarla kendimizden geçmiştik... Karşı koymaya uğraşmıyorduk bile. Sopa darbeleri yağmur gibi başımıza, önden, arkadan çarpıyordu. Neredeyse bu darbeleri hissetmez bir duruma gelmiştik. Birbirimize tutunduk ve bir kütle halinde yol üstünde neredeyse ayağımız yerden kesilmeden kayarak ilerledik.

İşte, kaplan kafesleri sırası önüne gelmiştik. Uzun bir giriş, kocaman sütunlar, zift kaplı demir kapılar. Bu kapılar açılıp kapanırken büyük gürültü yapıyorlardı. Çok yüksek duvarlar da yarı yüksekliğe kadar çift kaplıydı. Yaklaştık. Bir yerde birisi yavaşça inliyordu. Mırıltılar işittik. Bizi içerden görüyor olmalıydılar. Yürek parçalayan «ah, ah...» sesleri işitildi.

Kaplan kafeslerindeki günlerim böyle başladı. Luu Chi Hiev, Nam Tranh, Ngo Den, küçük Muoi ve ben aynı kafesteydik.

Ancak o zaman kafesi rahat rahat inceleyebildim. Evet bu bir hücreydi ama çok özel bir hücre. Özelliğini şimdi söyleyeceğim. Girişte, pis su fıçısı. Kapıdan elli cm. uzaklıkta, otuz cm. yükseklik, iki m. uzunluk, birbuçuk m. genişlikte bir tahta bölme. Zaten kafesin genişliği de birbuçuk metreydi. Bir kulaç, yani Phan Trong Binh yoldaşın bir seferinde hesapladığı gibi seksen cm. kalınlığında taş duvarlar. Kafesli tavanda, on cm.'de bir yerleştirilmiş yirmi demir çubuk vardı. Adada iki sıra kafes bulunuyordu. Her sıra yetmiş m.'

ye varan uzunluğu boyunca bir metre kalınlığında bir duvarla ikiye bölünmüştü. Her bölümde birbirine bitişik otuz kafes vardı. Ortadaki duvar ve hücreleri ayıran duvarların üzeri bir çeşit geçit yol gibi düzenlenmişti. Bu yollardan bakılınca karanlık kafeslerin içinde yabani, saçları omuzlarına düşmüş, sakalları göğüslerine sarkan tutukluların kafeste hayvan gibi sürünüp yürüdükleri görülüyordu.

Kaplan kafeslerinin özelliği şuydu ki, tutuklular bunların içinde her türlü özgürlüğünü yitiriyorlardı. Ne denli korkunç olursa olsun öbür bütün hücre, zindan, yeraltı hücreleri kaplan kafeslerinden çok daha az ürkütücüdür: bu hücrelerde kapı bir kez kapanınca hücre artık mahpusa aittir. Küçük ve karanlık da olsa mahpusun küçük dünyasıdır. Bu küçük köşe, ıstırap ve ölümle dolu da olsa —bu noktada da kaplan kafeslerinden çok geride kalır— yine de mahpusun kendi malı gibidir. Başka bir deyişle, mahpus, kendi başına gizlice yaşamak özgürlüğüne sahiptir, oysaki kaplan kafeslerinde özgürlüğün kırıntısı yoktur. Burada gece gündüz düşmanın bakışları altında yaşarsınız. Düşman her zaman duvarların üstünde dolaşır ve sizi parmaklıklar arasından gözetler. Tutuklu hiç bir zaman karışanı görüşeni olmamak durumunda değildir. Bu, dayanılmaz bir psikolojik durum yaratır. Her zaman sakınmak durumundadır. Her zaman daha kötüyü beklemektedir. Kulağı kiriştedir. Yukarıya bir göz atınca, orada kimbilir ne zamandır dikili duran koca gölgeleri, vahşî gözlerinin aklığına kadar farkedersiniz. Her an başınıza, bereleyici herhangi bir nesnenin düşmesini beklersiniz: bir taş hızla fırlatılmış, bir sopa ya da hatta yanık bir izmarit.

«Hey,orada ne yapıyorsun?»

«Hey, niçin yattın?»

«Hey, niçin oturdun?»

Rahat görürlerse, sorarlar: «Niçin gülüyorsun? Bize nasıl karşı koyacağını düşünüyorsun, değil mi?» Güçten düşmüş müydük, yine bir bahane buluyorlardı: «Şimdi de kimbilir ne tasarlıyorsun ki bize bitkin gözükmek istiyorsun.»

Kısaca, burada gece gündüz her türlü eziyete açıktık. Kaplan kafeslerinde geçen yıllardan sonra insanın yeryüzünde en az özgür olduğu yer kaplan kafesleridir sonucuna vardık.

Hücrede, her falakadan sonra insan kendiin düzeltebilir, inleyebilir, masaj yapabilir, istediğini yiyip içebilir. Burada, kan tükürene kadar sizi döverler, sonra içeri fırlatırlar. Içerde ertesi güne kadar, canlılık belirtisi göstermeden sizi bıraktıkları durumda kıpırdamadan kalmak gerekir. Çünkü daha önce kıpırdarsanız sizi sürekli yukardan gözetledikleri için hemen bağrışırlar: «Bak sen, yahu bu dayağa dayanıyor be! Yaşıyor, dayağa devam edelim çocuklar!» Ve yeniden falakaya çekmek için sizi dışarı sürüklerler. Bunun için içerde, gözler kapalı, ağzınızı açmadan ölü taklidi yapıp olduğunuz gibi kalmanız gerekir. Karnınız açsa birkaç lokma yutmadan önce hepsinin gitmesini beklemek gerekir. Bu sırada geri dönerlerse, ağzınızdaki lokmaları dudakları kıpırdatmadan bir seferde yutmak gerekir. İnliyor muydunuz, işte geri dönüyorlar, aman susun! Oysa inlemek, rahatlamaktır. Bir yumurta kadar büyük, azıcık pirinci bitkin yoldaşınıza saklamak mı istiyorsunuz, kaza ile tahta bölmenin üstüne dökmüş gibi yapıp üstüne uzanmak, sonra taneleri teker teker toplamak, topladıklarınızı kemeriniz içine saklamak, nöbetçilerin uyumaya gitmesini beklemek ve sonunda geceleyin bir kaşık pirinci arkadaşınıza vermek gerekir.

Bu kaplan kafeslerinde, 3 nisan 1960 gecesinden 1964'e kadar yaşadık. Ard arda dört yıl! Phan Trong Binh yoldaş benden altı ay fazla kaldı...

Ertesi sabah, eşyalarımızı toplayacak kadar bir zaman için hapishanelerimize geri yolladılar. Ama orada fazla bir şey kalmamıştı: Gardiyanlar oraya uğramış ve bir kasırgadan daha çok zarar vermişlerdi. Ne kadar eski de olsa pılı pırtılarım ve Thu Doc bölgesinden yoldaşların, o zamana dek saklayabildiğim iki yüz lirası yok olmuştu. Üstümdekilerden başka bir şeyim kalmamıştı: İki ceket, bir pijama altı ve bir şort. Nguyen Minh yoldaşın durumu benden daha kötüydü: Üstündeki faniladan başka bir şeyi kalmamıştı.

«Giydiklerin çok dayanacağa benzemiyor,» dedim. «Ceketlerimden birini al.»

Değiş tokuş yaptık. Fanilayı alırken bu kadar göze batan bir kırmızı rengi nereden bulduğunu merak ediyordum.

Dönüş yolunda, nöbetçiler bizi çılgınca dövdüler. Kafeslerin önüne varınca iki sıra halinde oturmamızı söylediler. Sırtımıza kütüklerle, göğsümüze yiyecek taşımaya yarayan sırıklarla vurarak dövdüler. Sonra bizi teker teker süzdüler ve en yaşlımız ile en gencimiz, Ngoc Baba ve küçük Muoi'yi sıradan dışarı aldılar.

Falakacılar ihtiyar babanın sakalına asıldılar:

«Ey, ne güzel sakal! Ne güzel sakal!»

Gerçekten sakalı ipek gibi ve gürdü: Teker teker sakalını yoldular.

Küçük Muoi'nin sırtına diz dayayıp göğsünü büktürdüler. Çoğu hayranlıkla ıslık çalıyordu:

«Şu hale bak! Ne güzel bir nişan tahtası!»

Ve sırık darbeleriyle dövüyorlardı.

Kaplan kafeslerindeki falakalar, herhangi bir hapishanedeki falakalardan çok farklıydı. Burada, öldüresiye dayak atılıyordu.

Bir kafese altı kişi tıkıştırdılar. 47. kafeste, o sabah revirden gelmiş üç yatalak yoldaş ve L.V.S. yoldaşla birlikteydim. Son günlerde revirde bulunan yoldaşlar, bu son olaylara karışmamışlardı. Ama düşman, sağlık durumlarına hiç bakmadan revirdeki tüm hastaları hep birlikte kaplan kafeslerine atmıştı. Sayılarını tam olarak bilmiyordum.

Sıkıntım dağılmıştı. Durumu iyice kavramıştım ama bu sefer de anî krizler geliyordu. Derin derin uyurken ansızın uyanıyor, nerede olduğumu merak ediyordum. Hep birlikte öğrenmek için Güney Devrim'i sloganlarını yazdığımız bölüm duvarları, o tanıdık duvarlar neredeydi? Yüzlerce kişi sıkışarak oturduğumuz, bölümü çepeçevre dolaşan beton kerevetler neredeydi? En yakın yoldaşlarımın tanıdık yüz çizgileri, akşamleyin «tiyatro» ve «restoran»daki kahkahalar, neşeli konuşmalar neredeydi?

O zaman 1. hapishanedeki «yaşam biçimimizi», hareketlerimizi ne kadar özlediğimi farkettim. Yüzük yapmak için aşındırdığımız hindistan cevizi kabuklarının çıtırtısı aklıma geldi, bir an hayal içinde yüzdüm. Yüblerce tartışma ve konuşmanın gürültüsünü anımsıyor, bütün günüm anılar içinde geçiyordu.

Kısacası, düşüncelerimi bir düzene koyamıyordum.

1. hapishanedeki çok az zaman önce bulunduğum günleri anımsıyordum. Gururla dolu bu kahraman geçmiş, her an zihnimde beliriyordu. Bu geçmiş kendini bana zorla kabul ettirdikçe beni daha çok kırıp geçiriyordu. Uykudan ve yemekten kesilmiştim.

Kurban verdiğimiz arkadaşlarımızın anısı önünde yüreğim acıyla doluydu. Şimdiye dek binden fazla ölü vardı! 1959'un son aylarında Y'nin ekibi gelene kadar, düşman baskısı Poulo-Condor'da doruğuna ulaşmıştı. Düşman, bizi olduğumuz yerde ölüme terketmeye kararlıydı. 1960 başında besinsizlikten ölmekten başka bir şey yapmayan açlık grevcilerine hiç aldırmıyordu Örneğin, ishal olup tedavi görmediği için açlık grevine başlayan Lang yoldaş yirmi gün sonunda, düşman durumunu öğrenmek için kılını bile kıpırdatmadan, öldü. Aynı şekilde Ngoc Anh yoldaş ve Tran Ngoh Tay yoldaş on beş gün dayandı.

Poulo-Condor'un dışında hiç bir yerde, ölüm güçlerinin lehine, böylesine açık, böylesine elle tutulur bir dengesizlik yoktu.

Ölüm başımızda, somut, sürekli ve her gün daha yakın dolaysız bir tehdit gibi sarkıyordu. Ölüm, havada, pirinç tanesinde, sopanın ucunda, pis su kabından yüzümüze kadar gelen solucan sürüsünde, içimizi dışımıza boşaltan ishal krizinde idi... Ölüm her an hazırdı.

Yaşamak mı yoksa ölmek mi gerekiyordu? Yaşamak ya da ölmek? Bu soru, tutuklunun beynini zonklatıyor, düşüncelerini deşiyor, kafasında uluyordu. Tutuklunun uyuklamadığı her anı dolduruyordu.

Kimileri, durumu ve düşmanın gücüyle bizim gücümüz arasındaki ilişkiyi yanlış değerlendirdikleri için paniğe kapılmışlardı. Düşmanı çok güçlü görüyorlardı. Yalnızca düşmanın «komünistlerin kökünü kazımak» kararlılığını, yok etme olanaklarını, maddî gücünü görüyorlardı. Buna karşılık duvarların içindeki mücadele hareketinin ve duvarların dışındaki devrimci hareketin bütün manevî gücünü hesaba katmıyorlardı. Güvenlik ihtiyacı, uzlaşma isteği, mücadeleden korku bu nedenle filizlendi.

Sağ kalan, pişmanlık göstermeyen yoldaşlar, et ve kanlarıyla kanıtladılar ki, düşman bizi yok etmek istese bile, bu isteğinin gerçekleşmesi hiç olmazsa bir ölçüde bizlere bağlıdır. Biz, hem duvarlar içindeki dev-

rimci mücadele hem duvarlar dışında halkın devrimci mücadelesiydik.

Parti'ye ve halka sağ dönen, pişmanlığa karşı çıkmış yoldaşlar, açıkça ve duruca kanıtladılar ki, Parti'ye, halka tamamen sadık kalmak, «pişmanlık göstermeye», bayrağı selâmlamaya, «komünistleri teşhir» için beyin yıkamaya karşı koymak tamamen doğrudur.

Düşman baskısı saflarımızı bölmüştü. Düşmana açıkça karşı çıkamayan yoldaşlar geçici olarak 2. hapishaneye geçmişlerdi. Ama düştükleri yanılgıyı yavaş yavaş anladılar. Aralarından çoğunun bize sonradan anlattığına göre, 2. hapishanenin eşiğini geçer geçmez akıllarını kaçırır gibi olmuşlardı. Haftalar boyunca iştahları kesilmişti. Zihinleri öylesine bulanıktı ki, uzun yıllar her gün yanlarında bulunan eski bölüm arkadaşlarının adlarını anımsayamıyorlardı. Öte yandan düşman, saldırıyor, eziyet ediyor, falakaya çekiyor ve katlediyordu. 2. hapishane, öncekinden çok kötü baskılara sahne olmuştu. 1. hapishanede iş gören aynı işkenceciler ekibi, 2. hapishaneyi ele almıştı: Aynı Tri çavuş, aynı Luu yüzbaşı ve parti ya da mezhep üyesi kılığında aynı nöbetçiler gürûhu.

Pişmanlık ve üzüntü içinde, düşmanın sert baskısı altında bükülmüş, ezilmiş, eziyet gören, ideolojik inkâra itilen yoldaşlarımız, geç de olsa farkına varmışlardı ki, geçici bir pişmanlık gösterme ile canını kurtarmak umudu boşunadır, imansız ve kanunsuz bir düşmanı hiç bir şekilde suistimal etmemek gerekir ve tek çıkış yolu mücadele ederek karşı koymaktır.

2. hapishaneye göre, pişmanlık göstermeye karşı çıkan yoldaşlar, olayların zorlamasıyla, sarsılmaz fedakârlık ve bükülmez dürüstlüğün temsilcisi olan bir topluluktu. 2. hapishanenin tümü, kendiliğinden, pişmanlık göstermeyenleri korumak sorumluluğunu yüklendi ve onlara yardım etmek için her yola başvurdu: İstisnasız her şey karşı koyanlar içindi. Kaplan kafeslerinde hâlâ yaşayan karşı koyucuların bulunması. 2. hapishanedeki yoldaşları yaptıkları hata ve mücadelenin yönü konusunda iyice aydınlatmaya devam etti. Karşı koyanların izinde yürüyen 2. hapishanedeki yoldaşlar, düşmana karşı bütün cephelerde, her yola başvurarak son derece çetin bir mücadeleye atıldılar.

2. hapishaneye varır varmaz, 1. hapishaneden gelenler mücadele yönü konusunda fikir birliğine varmak için toplandılar: İdeolojik baskıya karşı koymak, maddî istekler, hapishane düzeninin iyileştirilmesi isteği ile başlayıp açık mücadeleye doğru ilk adımları atacaklardı. Böylece yönlendirilen mücadele kısa zaman sonra, yıllar boyunca bitip tükenmeden sürdürülen 2. hapishaneye yayılmış bir mücadele hareketi haline geldi. Böylece, her zaman karşı koyanlar ve geçici olarak pişmanlık göstermeye boyun eğenler, düşmanın Poulo-Condor'da sürdürdüğü ideolojik ve bedenî baskısına karşı, birleşik mücadele cephesi kurmuş oldular.

Yapılacak ilk şey, bayrağa selâm durma konusundaki tavrımızı açıkça belli etmekti. Her sabah tahta bölmelerin üzerinde oturan tutuklular, «komünistleri yok etmeye kararlıyız» adlı savaş marşını söylemek, daha sonra avluya çıkıp bayrak çekme törenine katılmak zorundaydılar. Bu sırada, nöbetçiler ve zindancılar aralarda geziyorlardı. «Kültürel gruba» mensup birkaç görevli emirler veriyor, nöbetçilerden biri bağırıyordu: «Hazır ol!» Ve esas duruşa geçiliyordu... Yoldaşlar kaytarmak için bin bir usul icat ettiler. Hiç emir almadan, dökülür gibi duruluyordu. Marşın sözlerini düşman, yere yazıyor, eğitmenler elleriyle tempo tutarak marşın müziğini öğretmeye çalışıyorlardı. Ama yoldaşlarımız ne besteyi, ne güfteyi akıllarında tutmadılar ve tuhaf sesler çıkartmaya başladılar. Bir dize öğrenince ondan öncekini unutuyorlardı. Bir sesi düzeltince öbürünü bozuyorlardı. İşler o kadar uzuyordu ki The, eğitmenleri aylıklarını kesmekle tehdit etti. Sonunda eğitmenler marşın öğrenilmiş olmaktan çok uzak olduğunu üst makamlara bildirmeye çekiniyorlardı. Böylece bayrak çekiminde, «ulusal marş» ve «Diem marşı» tanınmaz hale gelmişti. Nöbetçiler ve zindancılar tutuklulara sert sert bakarken marş söylemek için gırtlak patlatıyorlardı. Tutuklular ise, her biri kendi keyfine göre mırıldanıyordu:

«Ngo... Diem... gebersinnn...»

Bezdiler, tutuklulara teker teker marş söyletmeye başladılar. Fakat kimse başaramıyordu. Sordular:

«Ne demek, bunu bile ezbere söyleyemiyor musunuz?»

«Ne yapalım, hapishanede baskı görüyoruz, dövülüyoruz, sinir sistemimiz adamakıllı bozuldu, hastalıklar bizi aptallaştırdı. Hiç bir şeyi aklımızda tutamıyoruz, belki de dönüşte karımızı bile tanıyamayacağız!»

Bunun üstüne cezalar yağdırdılar: Bu iki marşı iyi söyleyemeyene otuz sopa vurulacak ve bu tutuklu üç gün güneş altında kalacaktı. Teker teker denetlemede yoldaşlar tek sözcük söylemeden kıçları havada yüzü koyun uzanıyorlardı.

Yeni bir kural getirdiler: Tören yineleniyordu. Uygunca selâmlamayan ya da marş söylemeyenler bu yinelenen törene katılıyorlardı. Öyle ki, tören, küfürler ve sopaların yarattığı denetlenemeyen gürültü patırtı, gittikçe artan karışıklık içinde bir saat uzayıp gidiyordu.

Düşman, herkesi teker teker selâm durmaya zorladı. Kesinlikle reddettik: «Her şeyin bir sırası var, yoksa hiç bir şey yapmayız!»

Sonuç olarak, dayak yiyip güneş altında bırakılanlar avluyu dolduruyor ve bayrağa selâm durmak için geriye yalnız düşmanlar kalıyordu. Boyun eğmeyenlerin hepsini kaplan kafeslerine yollamak söz konusu olamazdı: Yer yoktu ve dahası böylelikle düşman, yıkmak istediği hapishaneyi kendiliğinden yine bir araya getirmiş olacaktı. Buna karşılık, yoldaşlar kafeslere gitmekten başka bir şey istemiyorlardı. Uygulanan baskılar bir onur vesilesi idi, bu baskılara uğramaktan gurur duyuluyordu, en ufak sopa darbesinden, kaplan kafeslerinde geçirilmiş günlerden övünç payı çıkartılıyordu. Sanki her falaka, pişmanlık göstermenin ağır hatasını az da olsa ödüyordu.

Tanh, Dang, Tran Van Tuan, Vo Dinh Thu gibi yoldaşlar neredeyse sürekli olarak kaplan kafeslerindeydiler. Kimileri, orada nerdeyse bir yıl geçirmişlerdi. Nefrete kapılan düşman, onları 2. hapishaneye geri yolluyordu. Fakat burada da yoldaşlar yeniden kafeslere gönderilmek için her şeyi yapıyorlardı.

Bayrağa, Ngo Dinh Diem'e selâm durmak, sloganlar söylemek gibi tuhaflıklar sürekli baltalandı ve gübre nasıl zamanla toprak olursa, düşman da yapılanları görmezlikten geldi ve baskı yapmaya gerçekten son verdi.

«Komünistlerin açığa çıkarılması» için beyin yıkamak, bölümün içinde, her akşam eğitmenlerin gözetiminde yapılıyordu. Bu oturumlar da eğlenceli, olmaya başladılar. Tüzüğe göre «ciddî» olmalıydılar. Fakat eğitmenler belirir belirmez parmak kaldırmaların sonu gelmiyordu. Düşman gevezeliği sürdürürken şuradan buradan sesler işitiliyordu:

«Küçük abdest için, lütfen!»

«Tuvalet için, beyefendi!»

«Sıkıştım!»

«Karnım ağrıyor, dayanamıyorum!»

Kimileri olduğu yere işiyordu ve çevredekiler bağıra çağıra protesto ediyorlardı. Ve yeri temizlerken pek çok zaman geçiyordu.

Tabiî ki, düşman dayak atıyor ve kafeslere yolluyordu. Beyin yıkamaya karşı çıkıldıkça eziyetini artırıyordu. Gelgelelim bu alanda da bayrak töreninde sağladıkları başarıdan daha fazlasını elde edemediler. Eğitmenler, bir yandan tutukluların beynini yıkarken, öte yandan işlerini baştan savma, laf olsun diye, bir değişiklik olarak yapıyorlardı. Acımasız ve bayağı bir insan olan The astlarına korku salmıştı. Her zaman elinde bulunan bastonla subaylardan memurlara kadar herkesi dövüyordu. Askerler ona, «adaların tanrısı», «küçük kral» adlarını takmışlardı.

Onu yolda farkeden memurların çoğu çalılıklar arasına saklanıyordu. The'nin işlerine burnunu sokmasından çekinen eğitmenler, hiç olmazsa, bir ölçüde göz yummak zorundaydılar. Fiyaskoları açığa çıkarsa hesabını zor öderlerdi!

Yoldaşlarımız karşı koyma taktiğinde oybirliğine varmışlardı: Elverdiğince ağzı kapalı durmak, ama konuşmak gerekince, ne «komünistleri açığa çıkarmak», ne de düşmanı göklere çıkartmak, tam tersine fırsattan yararlanıp düşmanı suçlamak, Parti'nin politikasını ve talimatını yaymak.

Genellikle, oturumlar şöyle geçiyordu: Metinlerin okunması, tartışılacak konularla ilgili öneriler, terimlerin açıklanması, itirazları yanıtlama, hazır bulunanların tavrının değerlendirilmesi ve elde edilen sonuçların değerlendirilmesi.

Elde isim listesi, eğitmenler, herkesi sırayla konuşmaya çağırıyorlardı. Ses çıkartılmadığı için kendi soru-

larını kendileri yanıtlıyorlar ve tekrarlanmasını istiyorlardı. O zaman kekelemeye başlanıyordu:

«Şimdi, söylediğimi tekrar et. «Üç yadsıma» öğretisi nedir?»

«Bu... ama, yine unuttum... bu... bu... başım ağrıyor, aklıma gelmiyor!»

Ya da açıklama isteniyordu:

«Komünistlerin aileyi inkâr ettiğini söylüyorsunuz, fakat ben karımı, çocuklarımı seviyorum. Bizimkileri seviyorum, inkâr bunun neresinde?»

Parti'nin toprak siyaseti konusunda konuşmaları gereken diğerleri, şunları söylüyorlardı:

«Toprak reformu siyaseti, toprağı işleyenlere verir. Toprağı işleyenler bu siyaseti onaylıyorlar ve bundan hoşnutlar.»

«Size göre bundan hoşnut olmayan, buna karşı çıkan yok mudur?» diye eğitmen, kanıtı karşı çeviriyordu.

«Var elbette: Toprak ağaları!»

Bu lafa katılmalar falakayla sona eriyordu. Gerçekten, oturum sırasında, eli sopalı her cins polis dışarda yürüyerek bekliyor, içerden gelen bir uyarı çığlığı ile hemen içeri girip ilgili yoldaşı alıp götürüyorlardı.

Eğitmenler askerlik hizmeti ve toprak vergilerine karşı söze başlayınca, aldıkları karşılık şu oluyordu.

«Ben askerlik hizmetini yaptım ve vergilerimi ödedim ve askerlik boyunca gördüm ki, Fransızlara karşı çarpışan askerlerimiz de, ben de, vergi olarak toplanmış pirinçle beslendik. Demek ki kimse sömürülmedi. Askerlik hizmeti yapmak için dağa ve ormanlara gitmek ise son derece doğrudur, çünkü Fransızların kendileri dağlarda ve ormanlarda bulunuyorlardı: Eğer sıcacık evimizde otursaydık Fransızları bulundukları yerden çıkartabilir miydik?»

V. T. ve Nguyen Hoang A. yoldaşlar kaçamaklı sözlere başvurmadan saldırıyorlardı:

«Tan Thuy Hoang ve Hitler cinsinden zalimler ihtiyarlamazlar: Halk eninde sonunda onları kesinlikle yok eder. Güney'deki hapishanelerde neler olduğunu biliyor musunuz?»

Üç ayda bir sınavdan geçiyorduk. Basılı kâğıtlar dağıtılıyordu ve her soruya, evet ya da hayır diye karşılık vermemiz gerekiyordu. Örneğin, «Vietkong,

Fransızları yendiğini iddia ediyor, doğru mu yanlış mı? Güney'deki rejim halkın birliğini gerçekleştirmektedir, doğru mu yanlış mı? İlgili sütuna D veya Y harfi yeterliydi.

Böylece karşı koymak kolaylaşmış oluyordu: Düşündüğümüz gibi karşılıklar veriyorduk. Yukardaki örneklerin birincisine D, ikincisine Y harfi gibi. Düşman yazılıyı bırakıp sözlü sınava başvurdu. Bu durumda da olağan oturumlardan bir farklılık görülmüyordu. Karşılıklı söz düellosu doğuyordu.

Bu yöntemlerden hiç biri başarı sağlamayınca düşman pek çok kez yöntem değiştirdi.

2. hapishanedeki yoldaşlar bayrak selâmlamaya ve komünistlerin teşhirine nefretle bakıyorlardı: Bu kadar ağır yük altına giremezlerdi. Son güçleriyle bunlara karşı koydular ve beklenildiği gibi, kan aktı!

2 Eylül 1960 günü 2. hapishanedeki yoldaşlar, bu tarihi günü, beyin yıkama dersi sırasında ağızlarını açmayarak kutladılar. Birçok çağrı, dilek, gözdağına karşın Buda heykelleri gibi bekliyorlardı. Durumun kötüye gittiğini gören yardımcı amir yüzbaşı Ut bizzat işi ele aldı. Ondan fazla tutukluyu kaplan kafeslerine yolladı. Leş gibi içki kokan Ut, nöbetçiler ve zindancılar, vahşi hayvanların avlarına saldırdığı gibi yoldaşların üstüne atıldılar. Dövmekten yorulunca Ut, ellerini arkada kavuşturup yardımcılarını kışkırtıyordu: «Haydi çocuklar, nasıl vurduğunuzu gösterin bakalım!» Deliler gibi dövüyorlardı. Uzun zamandır baygın yatan Nguyen Van Thinh yoldaşın üstüne çökmüşlerdi. Onu bölümün içine fırlattıkları zaman ölmüştü bile. Sidik kesesi delinmişti.

2. hapishane, beyin yıkamaya amansızca karşı koydu. Bir defasında, düşman, Saygonlu lise öğrencisi küçük Than'a sordu:

«Burada bulunduğuna göre zaten önceden boyun eğmiş olmalısın. Niçin eğitilmek istemiyorsun?»

«Bir kere boyun eğdim, çünkü bana karşı çok vahşîce faşist şiddete başvurdunuz, fakat beni yeniden eğitmeye gelince, bundan vazgeçeceksiniz!»

Sonunda, düşman, günlük angaryalardan sözde çok yorgun düşen arkadaşımıza oturum sırasında yere uzanmak izni vermek zorunda kaldı. Tabiî uyukluyordu.

Arada sırada, nöbetçiler gelip sarsıyorlardı: «Uyanıksın, değil mi?»

Kısaca, beyin yıkama başarısızlığa uğradı ve düşman, sırf bozuntuya vermemek için bunu sürdürüyordu.

Bayram ve törenlerine de katılmayı değişik biçimlerde reddediyorduk. Böyle günlerde, bayrak törenini ve beyin yıkama derslerini en uygun şekilde baltalıyorduk. 26 ekim 1960 günü, düşman, yoldaşlarımızı bir «gala gecesine» katılmaya zorladı. Gitmemek için hastalık bahaneleri uyduruldu. Sürükleyip götürdükleri ve zorla oturttukları yoldaşlar ise uyuklamaya ya da gevezelik etmeye başladılar. Bu, skandal yarattı. Düşman, içlerinde Lê Van Thien yoldaş da bulunan birçok kişiyi yakaladı ve kaplan kafeslerine yolladı. Sonra çavuş Tri, iki falakacı Xuan Hoa Phong ve Pham Ky Long'a, Lê Van Thien'i geceleyin çıkartıp boğmalarını buyurdu. Buyruk yerine getirildi, cesedi kafese taşıdılar, tahta bölmenin üstüne fırlattılar, üstündeki pılı pırtıyı çıkarttılar, bunları parçalayıp uç uca eklediler, uçlardan birini cesedin boynuna bağladılar, öbürünü demir boyunduruğun halkasına tutturdular ve bu cinayeti intihar olarak nitelendirdiler. Ama tanıkların gördüğü gibi, iki işkenceci Thien'i yere yıkmış, göğsüne dizlerini dayayıp elleriyle boğmuşlardı. Yoldaşımız çırpınırken: «Orospu analı, bu çiroz adam amma da çırpınıyor ha!» diye küfrediyorlardı.

Khuy ve Van yoldaşlar konuşamıyorlardı. Düşman, cevap yazmaları için ellerine bir tahta ve bir parça tebeşir veriyordu. Gelgelelim yazı öyle uzun sürüyordu ki düşmanın sabrı tükeniyordu. O zaman başlarını sallayarak karşılık verebiliyorlardı. Bu baş sallamalar öylesine belirsizdi ki hiç bir şey anlaşılmıyordu.

«Babanızın adı X midir?» diye soruyordu düşman.

«Ö... ö... A... a...» Belirsiz sesler çıkıyor, sonra evet anlamında daha sonra hayır anlamında kafasını sallıyordu.

«Haydi, karar verin: evet mi, hayır mı?»

«A... a... Ö... ö.» Bu sefer önce hayır sonra evet anlamında kafasını sallıyordu.

1. hapishanede iken Van yoldaş, Fransızca ve müzik öğretmenimizdi. Boyun damarlarını keserek intihar etmek istemiş, pişmanlık göstermiş ve o zamandan beri dilsiz kalmıştı.

Düşman, hastaları kabulde güçlükler çıkartıyordu. Bayrak törenine ve beyin yıkamaya katılmamak için hastalık numarası yaptıklarını ileri sürüyor ve gaddarca dövüyordu.

2. hapishanede sürüyle belden aşağısı tutmayan vardı. Her biri elinde bir bastonla, kambur kambur geziniyordu. Yürümek bir yana ayaklarının üstünde bile duramayan «bastonlu» yoldaşlar bayrağı dört ayak üstünde selâmlıyorlardı. Düşman onları ne kadar dövse de gene dizleri tutmuyordu. Bir gün sayıları onları bulan bu felçlileri zorla avluya çıkarttılar, sonra orada koca sopalarla dayak atmaya başladılar. Sakat numarası yapanlar varsa dayağı yiyince kaçacaklardı. Yoldaşların hepsi oldukları yerde kıvrıldılar ya da bağırarak dört ayak üstünde süründüler. Öbür tutuklular, tiksintiyle bağırdılar: «Sakatları dövmek canavarlıktır!» Nöbetçiler neden sonra katliamı durdurdular.

Yatalak olanlara yiyecek verilmiyordu, çünkü işkencecilere göre uzun açlık onları yataktan çıkartacaktı. Yıllar boyunca zavallıların günlük yemeği öğün başına birkaç kaşık pirinç çorbasıydı. Bunlar, yataklarına yapışık yaşayan iskeletlere dönmüşlerdi.

Sara hastalığı da ortalığı kırıp geçiriyordu. Hastalar ansızın işittikleri en küçük gürültüde, ağız salyalı, gözler yuvalarından fırlamış, krize kapılıyorlardı. Bayrak töreninde, görevlilerin «hazırol!» emri düzensiz yere düşmelere, sonu gelmeyen kıvranmalara yol açıyordu. Düşman her saralıyı dört tutukluyla çeviriyordu. Sarası tutan hastalarla uğraşan yüzlerce yoldaş, törene katılmıyorlardı.

Yardımcı Luu, bu zavallıların numaracı olduklarına karar verdi. Hepsini hücreye, sürekli gözaltına koydular. Onları gözleyen nöbetçiler madenî bir kovayı şiddetle fırlatıyor, sonra gürültünün saralılar üstündeki etkisine bakıyorlardı. Krize kapılmayanlar numaracıydı. Üç ay boyunca, bütün gün bu denemeleri ve falakayı, zavallılar üstünde uyguladılar. Sonunda hepsinin gerçekten hasta olduğunu kabullendiler.

Bir seferinde, bir Yankee kurulu adaya geldi. Düşman, 2. hapishaneyi biraz daha az sefil göstermek için elinden geleni yaptı. Aşçılar beyaz gömlek giymişti ve tavuk yığını önünde «Yankee danışmanlar» tarafından fotoğraf çekilmesini bekliyorlardı. Sıraya dizilmiş tu-

tuklular da, «danışmanları» selâmlamak ve sloganları bağırmak için bekliyorlardı.

Yankeeler gelince, «hazırol» komutuna, saralılar krize kapılıp yerlere düşerek uyuyorlardı. Ve ötekiler telâşla yardıma koşuyorlardı. Öyle ki, «danışmanlar» için yapılan bu resmî karşılama, anlatılmaz bir keşmekeşliğe dönüştü.

Çok hasta olanlar arasında Chuot, Chau Thanh ve Chau Giao yoldaşlar vardı. Hücrede kaldıkları sırada, zavallılar, kötü davranışlara karşı üç gün açlık grevi yapmışlardı. Düşman bunu hiç dikkate almayınca, Chuot yoldaş, kamuoyunu harekete geçirmek ve düşmana baskı yapmak için kendini feda etmeye karar verdi. Bir sabah, kapı açılır açılmaz, Chuot dışarı fırladı; hem koşuyor hem bağırıyordu:

«Yaşasın Başkan Ho! Kahrolsun Ngo Dinh Diem!»

Kuyuya varınca herkesin işitebileceği biçimde bağırdı:

«Luu, bütün felçlileri temizlemek istiyor!»

Bundan sonra kendini, kuyuya attı. Fakat telâşından, önce kuyu bileziğine çarptı ve kafatası çatlamış durumda gerisin geriye düştü.

Bütün 2. hapishane açıkça protestoya başladı ve saralıların hasta olarak kabulüne zorladı düşmanı. Chau Thanh ve Chau Gian, Thu Duc ve Phu Lai hapishanelerine yollandılar. Chau Thanh, yeni hapishaneye varır varmaz tecrit edilmiş bir odaya çağrıldı:

«Bizim sloganları söyleyin, sizi hemen serbest bırakacağız,» dendi.

«Hayır.»

Düşman onu, daha uzak bir odaya götürdü.

«Bakın, burası gizlidir, sizle benden başka kimse yok. Çekinecek bir şeyiniz olmasın. Haydi söyleyin ve hemen bırakalım.»

«Reddediyorum.»

Düşman kulağını, yoldaşımızın ağzına yaklaştırdı:

«Haydi, benden başka işiten olmayacak, alçak, sesle söyle. Bu bile yeterli.»

«Reddediyorum.»

«Dinleyin, ağzınızın içinde mırıldansanız bile yeter.»

«Hayır.»

Direnme Savaşı boyunca Ulusal Cephe militanı olan Chau Giao'nun babası toprak ağasıydı. Düşman bunu biliyordu, ona fısıldadı:

«Görüyor musunuz, Vietkong size çok küçük bir iş verdi. Sınıf kökeniniz, korkarım, bu halk önünde yapılan suçlamalardan birine maruz bırakacak sizi.»

«Babam toprak ağası olduğu içindir ki, sınıfımın temeline kadar gerici ve sömürücü olduğunu daha iyi anlamak durumundayım. İşte bu nedenle ailemi terkettim; anti-emperyalist ve anti-feodal Devrim'e katılmak için terkettim.»

Chau Thanh gibi ondan da düşman, serbest bırakma vaadi ile hükümet sloganlarını yalnızca mırıldanmasını istedi. Chau Thanh gibi o da kabul etmedi. Böylece başka başka iki hapishanedeki iki arkadaş aynı vaatlerle karşılaşıp aynı yanıtı vermişlerdi.

Fakat aralarında, en kötü davranışlara uğrayanlar, aklî dengesi bozuk olanlardı.

Sık sık hücreye konuluyorlardı ve yemekte polisler, önlerine, biri pirinç öbürü pislik dolu olan iki tas koyuyorlardı:

«Akıllarını tümüyle yitirmişler mi bakalım!»

Pislik dolu olan tası seçenler kuşkudan kurtuluyorlardı.

Tang yoldaş bütün gün söyleniyordu:

«Karımı öldürdüler... İki çocuğumu da öldürdüler... Ngo Dinh Diem yavrularımı yedi...»

Ve karşısına çıkan her düşmana vargücüyle saldırıyordu:

«Ngo Dinh Diem, uzun zamandır seni arıyordum! Karımı öldürdün, çocuklarımı öldürdün! Şimdi sıra bende! Ben seni öldüreceğim!»

2. hapishaneye aktarılan kimi hastalar, vicdan azabına kapılarak sersemleşiyor, yabanîleşiyor, ya da bir daha kalkmamak üzere yatağa düşüyorlardı. İnsanın vicdanı, bedenini de böylesine çürütebiliyordu!

Hastalıklar gittikçe artıyordu. Yoldaşlarımızın adları önüne bedenî ıstıraplarını belirten takma adlar eklemiştik: Sağır Qua, deli Hoa, dilsiz Van, felçli Hao...

Gerçekten Qua bir hastalıktan sonra sağır olmuştu. Zindancıların sorduğu sorulara ilgisiz karşılıklar veriyordu. Sağırlığını birçok kez sınayan görevliler her

seferinde şaşkına dönüyorlardı. Bir seferinde içlerinden biri, bir sigara uzatıp sordu:

«Boks maçlarına gider miydin?»

«Sigarayı bırakalı çok oldu,» dedi Qua başını sallayarak.

Nöbetçi gülmekten katılırken yoldaşımızı da yumrukluyordu. Qua bağırdı:

«Sigaranızı reddettim, ama bu bir hakaret değildir, niçin dövüyorsunuz?»

Aklını oynatan Tran Dinh Hoa her yere istediği gibi girip çıkıyordu. Düşman onu engellemek isteyince kaşlarını çatıyordu:

«Ne! Kaymakama ne cesaretle el kaldırıyorsun, rütbeni indiriyorum, aylığını da keseceğim!»

Güç angaryaları reddetmek de sürekli mücadele konusuydu. Poulo-Condor'da angaryalar hem ağır bir ceza hem de vahşî bir sömürüydü.

Bu adacıkta, binalar, yollar, tarlalar, rıhtım yapılmış olduğu görülünce sürgünlerin bu işlerde kan kustuğu anlaşılıyordu. Çünkü düşman hiç bir şeye elini sürmezdi. Hep başkaları süpürür, başkaları ateş yakardı. Asla kendi çalışmıyordu. Dövmek ve öldürmek tek işiydi. Gerisini tutuklular yapıyorlardı: Ağaç kesme, kök ve odun toplama, kamış kesme, tuğla ve kireç ocaklarında çalışma, marangozluk, duvarcılık, pirinç ve sebze yetiştirme, balık avlama, kaplumbağa yakalamak ve «zoung» ağacı toplamak için dalış yapma vb. Hizmetçiliği de eklemek gerekir. Hizmetçi gibi kullanılan tutuklulara «ayrı görevli» deniliyordu. Yalnız The'nin onlarca hizmetçisi vardı: Çamaşırcılar, aşçılar, uşaklar, «dadılar» (her çocuğun bir dadısı vardı), ördek yetiştiricileri vb.

2. hapishanedeki yoldaşlar, tüm angaryalara, özellikle en yorucularına karşı mücadele ediyordu. Bunlardan en zahmetlisi, kaldırılması için zorlu bir mücadele verdikleri odun toplama işiydi. Poulo-Condor'daki bütün işleri ve Bon ile The'in astlarıyla yaptıkları ticaret için, düşman bize ormandan ağaç kestiriyordu.

Adada hapishane kurulduğu son on yıldan bu yana ormanlar sürekli bir yokolma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Her seferinde dağda daha uzağa, daha yükseğe gitmek gerekiyordu. Alet olarak, paslanmış

bir mutfak bıçağı ve ağzı körlenmiş bir nacak vardı. Bunlar ağaç kesmek için son derece yetersizdi. Eller kan içinde kalıyordu. İstenilen miktarı tutturmak olanaksızdı. Sonunda yine dayak, kafese atılma, yiyeceğin azaltılması ortaya çıkıyordu. Bu angaryaya karşı mücadele öldürücüydü.

Mücadele usulleri değişikti. El ya da ayaklar kesiliyor, başlar yaralanıyor, yolda oyalanılıyordu. Dönüşte bir kilometre boyunca dağınık gruplar halinde yürünüyordu. Nöbetçiler istedikleri kadar sopa vursun daha hızlı gidilmiyordu. Odun yığını altında soluyor, sendeliyor, yere düşülüyordu.

Düşman miktarı azalttı. Ama bu kadarı bile toplanmıyordu. Düşman baskı yaptıkça miktar azalıyordu. Bir sopa darbesinde inleyerek yerde yuvarlanıyor, her şey yüzüstü bırakılıyordu. Yola koyulmadan önce dayak yenilirse birtakım bahanelerle yola çıkılma reddediliyordu. Bir seferinde, yatan yoldaşlar, yola çıkma çağrısına şu karşılığı verdiler:

«Günde bir tek angarya, on iki kişiye yarım çeki odun. Buna razıysanız yola çıkarız. Daha iyisini yapamayız ve öyle olsa bile yine dayak atıyorsunuz.»

Düşman beş gün yiyecek vermedi. Sonunda pazarlığa geldi:

«Peki, ama adamına göre... Zayıf on iki kişi için yarım çeki olsun ama, sekiz iri yarı kişi her zamanki gibi toplayacak!»

Yoldaşlar direttiler, sonunda düşman boyun eğdi.

Odun kesmeden yararlanıp her zamanki yiyecek artırılmaya çalışılıyordu. Fare, sincap, kuş kapanları kuruluyordu... Kimileri aynı anda yedi tuzak kurabiliyordu. Karides, balık ağları da yerleştiriliyordu.

Tutuklular pirinç yetiştiriyorlardı ama pirinçler sararıyordu. Hayvan besleyince hayvanlar ölüyordu. Yüzbaşı Tang Tu'nun Yüzbaşı Tam'a itiraf ettiği gibi, düşman, 2. hapishaneye «boyun eğdirmenin» olanaksızlığını anlamak zorunda kaldı. Bu sonuncusu henüz gelmişti ve tutukluların kendisini uygun şekilde selâmlamadığından öbürüne yakınmıştı:

«Bu dikbaşlı tutuklular nereden geliyorlar?»

«Pişmanlık gösterenlerin bulunduğu 2. hapishaneden. Hiç bir şey onları sarsmıyor. Kaya gibi adamlar. Dövdükçe kafa tutuyorlar.»

Gerçekten 2. hapishanenin karşı koymadığı hiç bir şey yoktu. En küçük şeylere bile: Diem'in, askerlerin gittiği binanın duvarına yapıştırılmış koskocaman portresinin gözleri delinmişti. Derin bir soruşturma sonunda bile gözleri delen kişileri bulamadılar. Rıhtımın hemen yanındaki «hoşgeldin» takının iki yanında, Poulo-Condor'un meziyetlerini öven yazılar vardı:

Emperyalistlerin tutukluları kapattığı hapishane.
Cumhuriyet'in mahpusları eğittiği kamp.

Tak, ada amirinin evine yakındı ama yine de «saygısız» bir el büyük ve koyu harflerle «eğittiği» sözcüğü yerine «katlettiği» sözcüğünü yazmıştı.

Her bayramında düşman tak'ın üstüne Diem'in koskocaman bir portresini yerleştiriyordu. Orada işi olan arkadaşlar altından geçmek zorunda bırakılıyordu. Yoldaşlar asla buna razı gelmediler, takın çevresinden, alt taraftan dolanıyorlardı. Düşman alt taraftaki geçişi kapattı. Bu sefer de yoldaşlar geri dönüyor ya da hiç bir işe ellerini sürmüyorlardı.

Luu, olduğumuzdan daha kılıksız göründüğümüzü ileri sürerek üç yasak koydu: Baston taşımak, saç uzatmak, sakal bırakmak yasakları. Her gün nöbetçileri, bastonları toplamak ve sakalları yolmak için görevlendiriyordu. Altmış yaşını aşkın Bay Danh, Luu'ya gururla şöyle söyledi:

«Bizim oralarda sakallı olmayan ihtiyara rastladınız mı hiç? Size göre, düzeniniz demokratik özgürlükleri sağlamaktadır. Bunu habire söyleyip duruyorsunuz. Oysa, işte şimdi yaşlıların sakallarını yoluyorsunuz!»

Bay Ngu da söze karıştı:

«Ben topallıyorum. Yardım etmek için hiç bir şey yapmadığınız gibi bastonumu da elimden alıyorsunuz. Yeryüzünde sizinkinden daha acayip bir düzen var mıdır?»

Üç yasak kaldırıldı.

26 ekim 1961 günü düşman, yoldaşları angaryaya çağırdı. Yarı yolda gençleri avluya geri çevirdi ve anma töreninde merasim takımı görevi vermek için askerî biçimde yürüyüşe zorladı. Reddeden yoldaşlar vahşice dövüldüler. Üç gün boyunca bütün hapishanede

tekme ve sopa sesleri işitildi. Düşman yaşlılara saldırdı, ama bunlar da boyun eğmediler. Hapishane yardımcı şefi Mai durumdan bay Kha'ya yakındı :

«Sizden tek isteğimiz bacağınızı gergin tutmanızdır. Bunu reddediyorsunuz. Sistemli olarak her şeye karşı çıkıyorsunuz demek ki!»

Bir seferinde, başkalarıyla birlikte But yoldaş, parasal bölüm şefinin evine «ayrı görevli» olarak yollandılar. O, evinde yoktu. Karısı, kirli çamaşır dolu tekneyi gösterdi:

«Şunu yıkayın ve güzelce kurutun, tamam mı?»

«Yapmayacağız!»

«Demek böyle ha! Peki hapiste çamaşırlarınızı kim yıkıyor?» diye küstahça sordu.

Yoldaşlar parmaklarını suratına uzattılar:

«Bizimle böyle konuşamazsın. Biz de sizinle böyle konuşabiliriz ama, bu konuşma biçimi sefih kişilere özgüdür. Biz siyasal sürgünleriz, çamaşırınızı yıkamak zorunda değiliz.»

Bu sırada kocası geldi. Ona şöyle dendi:

«Karınıza, siyasîlerle böyle konuşmamasını söyleyin, bu terbiyesizliktir.»

«Hadi, hadi, bu konuyu kapatalım,» dedi. «Karım kim olduğunuzu bilmiyordu.»

2. hapishanedeki yoldaşlar, düşmanın zulmünü sürdürdüğü bir sırada, geçici zayıflıktan pişmanlık göstermişlerdi. Devrimci ideoloji, kötümser duyguların belirmesiyle geçici olarak gevşemişti. Fakat pişmanlık gösterdikten sonra çok üzüntüye kapılmışlardı. Ayrıca düşman onları sıkıştırrıyor, dövüyor, işkence ediyor, öldürüyor ve katlediyordu. Üstelik 1. hapishanedeki kadar hasta ve bitkindiler. Düşmanın kan dökücülüğünü kalleşliğini daha iyi anladılar, düşmandan daha çok nefret ettiler ve mücadeleye daha kararlılıkla atıldılar. Mücadele ruhları, düşmanda kısa zaman sonra saygı ve korku yarattı.

Kaplan kafeslerimizin içinde, 2. hapishanedeki durumu çok yakından izliyorduk. Bundan kolayı da yoktu. Nöbetçilerin gevezeliğini dinlemek yeterliydi.

Öte yandan kafeslere durmadan ve gittikçe artarak 2. hapishaneden yoldaşlar getiriliyordu. Kimi zaman kafesler pişmanlık gösterenlerle dolup taşıyordu. Yer kalmayınca, düşman 4. hapishanede yeni bir

bölüm açtırdı. Bu 9. bölüme «tek başına bölüm» deniliyordu. 2. hapishanenin mücadelesini yakından izlerken, düşmanla durmadan boğuşma çabalarından heyecanlanıyor ve rahatlıyorduk. Bayrağı selâmlamaya, beyin yıkamaya, subayları selâmlamaya karşı koymak gibi. 2. hapishanenin kavga etmediği gün yoktu. Böylece düşmanın güçleri ve düşünceleri bizim üstümüzden çekilmiş oluyordu. En küçük fırsattan yararlanıp, yoldaşlarımıza, gözlerini yaşartan yüreklendirici sözler yolluyorduk.

Karşılığında, bütün ideolojik baskı girişimlerine doğrudan doğruya, karşı koyan 2. hapishanedeki yoldaşlarımız, yardımımıza koşmak ve bizi korumak için hiç bir şeyi savsaklamıyorlardı. Gizli yollardan, hayatta kalabilmemiz için gerekli şeyleri birçok kez onlardan aldık. Özellikle sağlığımız ve uğradığımız işkencelere ilişkin konularda durumumuzu yakından izliyorlardı. Düşman bizi su ile ıslatırken kulak kabartıyor ve gözlerini kırpmıyorlardı. Bağırtımızı mı işitmişlerdi? Hâlâ bağırabilecek gücümüz kaldığını düşünerek seviniyorlardı. Sesimiz zayıflamış mıydı? Geceyi sağ çıkaramayacağımızdan korkuyorlardı. Gerçekte birbirimize bağlıydık. Poulo-Condor tutukluların birleşik cephesiydi. Burada her bölüm, kendine özgü yol ve taktiklerle, öbürleriyle birleşerek düşmana saldırıyordu. Poulo-Condor, bütün birliklerin organik olarak birbirine bağlı olduğu savaş cephesiydi.

Şiddet, Devrim için savaşanın ne ruhunu, ne yüreğini yenemezdi. 2. hapishanedeki yoldaşların onur ve saygınlıklarını yeniden kazanmak için giriştikleri mücadele geçmişi, bunun parlak bir örneğidir.

Kaplan kafeslerinde, bedeni sancılar ve ruhsal gerilim sürekli olarak başımızdaydı. P. 42, Oma (bataklık kampı), Thu Duc'da 1. hapishanenin 9. ve 11. bölümlerinde geçirdiğim günler aklıma geldikçe kaplan kafeslerinde şu andaki hiç bir yere benzemeyen günlerimle karşılaştıracak herhangi bir nokta bulamıyordum.

Toplu halde falakaya çekilmenin dışında her birimiz teker teker kanlı baskılarla karşı karşıya kalıyorduk. Kafesimizde aramızdan üçü Huynh Tan L, Huynh Van L ve Da yoldaşlar hastaneden felçli ve kemikleri dışarı

fırlamış durumda getirilmişlerdi. Üçü de yatalaktı. Su, çorba almak ve pis suyu boşaltmak henüz ayakta duran geri kalan üç yoldaşa düşüyordu. Çorba almaya gittiğim ilk sefer dönerken, içlerinde Yen ve Sang bulunan bir sürü zindancı yolumu kesti. Sang sordu:

«Pişmanlık gösteriyor musun, göstermiyor musun?»

Hayır anlamına başımı salladım.

«İşte reddetmenin karşılığı!»

Beni yerlerde sürüklediler, saçlarımdan yakalayıp domuz ahırına sürüdüler, duvarın karşısında ayağa dikilip ellerimi kaldırttılar ve göğsüme sopalarla vurmaya başladılar. Bundan bıkınca, aralarından ikisi belimi sıkıp bükülmeğe zorladı. Yen bir diz darbesiyle beni havaya fırlattı. Cam kırıklarıyla kaplı yere düştüm. Acıdan çıldırmış gibi, kumların emdiği kan birikintisi ortasında kıvranıyordum. Sırıkların üzerime bastırıldığını ancak görebildim. Sonra tamamen kendimden geçmişim.

Dayağı bitirince ellerini oğuşturarak konuştular:

«Kaplan kafeslerinde bile komünist elbiseni giyecek kadar cüretkârsın! Mademki kırmızıyı bu kadar çok seviyorsun, göz zevkin için kanını akıtacağız!»

İşte ancak o zaman anladım bu eziyetlerin nedenini: pişman olmayı reddetmem dışında, Minh yoldaşın bana verdiği fanilanın kırmızı rengi de vardı.

Bundan böyle, bana «kırmızılı tip» dediler. Çünkü kafesten çıktığım her sefer kırmızı fanila üzerimdeydi. Yoksa korktuğumu sanır, yeniden eziyet ederlerdi. Zaten bu fanila olmadan da dayak atıyorlardı. Kuşkusuz, kırmızı fanilamla onları biraz daha fazla kızdırıyordum. Ama mademki fanilaya kızıyorlardı onu çıkartmak tehlikeli olurdu. Bunun için iyice parçalanıp bir sürü düğümle birbirine bağlı paçavra haline gelince bile kırmızı fanilayı üstüme giydim ve ancak bu düğümlerin arasında başımı ve kollarımı sokacak kadar boşluk kalmayınca çıkarttım. Bu karanlık kafeslerde, zift kaplı siyah duvarlara fanilamın kırmızısının parlaklık verdiği duygusuna sık sık kapıldığım oluyordu. Kan rengi, dava için kendimi feda etme isteğime uyuyordu. Hapiste en basit soluk pembe renk bile yüreklerimizdeki sevinci canlandırıyordu.

Günlerce kıpırdamadan kaldım. Sonra o gece, şa-

faktan az önce ihtiyacını gidermek için uyanan L.V.S. yoldaş yukarıya bir göz atıp kimseyi göremeyince, bana yavaşça sordu:

«Nasılsın?»

«Çok acı çekiyorum. Kımıldayamıyorum.»

Çok üzülen L.V.S. başını sallayarak bana baktı. Birden tavandan bir çığlık koptu:

«Hey siz, oradaki iki herif! Aranızda ne konuşuyorsunuz? Karşı koyma planları yapıyorsunuz, değil mi? Öyleyse hemen şimdi karşı koyun bakalım.»

Bu, bize sezdirmeden gözetleyen Sang'dı. Ardında bir sürü adamla merdivenlerden indi. Bizi domuz ahırlarına sürükleyip sopalamaya başladılar. Bağırdım, haykırdım. Parça parça olmuş gibiydim. Henüz kapanmamış yaralarım yeniden açıldı, anlatılmaz acılar içindeydim. O an öleceğimi sandım.

Kafeslerin havası tüyler ürpertici idi. Her gün, her gece, kafesler, işkencecilerin bağırmaları, demir kapıların gıcırtısı, tutukluları dışarı sürüklerken yaptıkları patırtı, onları içeri getirdiklerinde çıkardıkları gürültü, kurbanların çığlıkları, akıttıkları kan sesi ile çınlıyordu... Tuhaf, başka yerde rastlanmayan, unutulmaz gürültülerin karışımı idi bu... Mezbahaya hatta canlı canlı kesilip incelenmeye götürülmeyi bekleyen hayvanlar gibiydik. Gece gündüz acı çekmeyi bekliyorduk. Ve bekleyiş, olayın kendisinden de daha beter bir acıydı.

Kimi zaman bütün bu gürültülerin insan gürültüleri olmadığını sanıyordum. Fakat o zaman, damda bir kuşun ötüşü beni şaşkınlığa düşürüyordu. Kulağa böylesine tatlı gelen sesler, burada nasıl işitilebiliyordu? Bir kaplan kafesinde kuş cıvıltısı işitmek kadar basit ama aynı zamanda olağanüstü hangi zevk vardır!

Yatalak olarak geçirdiğim o aylar boyunca bu kuş sesine iyice alışmıştım. Ama ne yazık ki iki kuş şarkısı arasında bir nöbetçinin horultusu işitiliyordu.

Bizimkine yakın bir kafeste, mükemmel kişiliğe sahip, Ordu'ya mensup bir yoldaş, Hoang Son vardı. Aralıksız falakaya çekiliyordu. Göğsündeki dövmelerde şu sözcükler yazılıydı: «Ömrüm boyunca Başkan Ho'ya sadığım!» sol kolunda: «Yaşamak, savaşmaktır!». Sağ kolunda: «Şerefsiz yaşamaktansa şerefle ölmek iyidir» yazılıydı. Bu dövmeler nöbetçileri çıldırtıyordu.

Bele kadar üstündekilerini çıkarttırıyor sonra göğsünü, kollarını hınçla kırbaçlıyorlardı: «Pişmanlık gösterene dek dövecegız!.. Patronunu terkedene dek, yaşamak savaşmak olmayana dek dövecegız!». Hoang Son güvenle cevaplandırıyordu:

«İsterseniz derimi yüzün, istediklerinizi yapmayacağım. Başkanımızı terketmeyeceğim, savaştan vazgeçmeyeceğim ve gücüm işte burdadır.»

Sankı, yüreğini gösterdiğini görür gibiydim.

Polisler onu sabahleyin dövüyorlardı, akşamleyin yine dövüyorlardı. Geceleyin nasıl vakit geçireceklerini bilemezlerse onu yine dövüyorlardı. İki sırık darbesi arasında, Hoang Son'un haykırışı işitiliyordu:

«Vurduğunuz sopalarla vücudumdaki dövmeleri sileceğinizi mi sanıyorsunuz? Diri diri derimi yüzseniz bile yüreğim bana ait kalacaktır. Gücüm yüreğimdedir!»

Akciğerleri iltihaplandı, otursa da yatsa da kan kusmaya başladı. İrinler gittikçe daha pis kokuyordu. Ve pembe pıhtılar görünüyordu. Bunlar, kuşkusuz, ciğer parçalarıydı. Sapasağlam adam göz göre göre eridi. Gelgelelim dövmeler, göğsünde ve kollarında iyice okunaklı olarak yine de belli oluyorlardı: Silinmemişlerdi, bütün vücudu kaplayan bir dövme gibi duran mor çürüklerin arasından belli oluyorlardı.

Düşmandan bütün gücümüzle nefret ediyorduk. Canavarlıkları karşısında hor görme ve iğrenme duyuyorduk. Aynı gök altında, onlarla birlikte yaşamama kararlılığımız daha da güçleniyordu. Er geç, düşman eliyle ard arda öldürüleceğimizden emindik.

Düşmanın kan dökücülüğü sağduyumuzu aşıyordu. Düşman, gözlerimiz önünde, insan biçiminden çıkıp yavaş yavaş hayvansı görünümlere bürünüyordu. Aralarından her birinin suratına baktıkça, birinde goril gözleri, öbüründe kurt kulakları, bir başkasında ise kaplan ağzı görüyorduk. Phan Trong Binh yoldaş özgürlüğüne kavuştuktan sonra bile, hayvanat bahçesinde iki ayağı üzerine dikilmiş bir ayı gördüğü her sefer titriyordu: Kaplan kafeslerinin gerçek yırtıcı hayvanlarını anımsıyordu...

Yiyecek, berbat durumdaydı. Bir öküz ölürse, ancak o zaman kötü etlerden birkaç parça veriliyordu ve bunun karşılığında dayak bir kat artıyordu. Acılar

içindeki çenelerimiz, bu öküz eti parçalarını çiğneyemiyordu. Şişmiş boğazlarımızdan, bu kösele parçaları geçmiyordu. Daha sonra falakanın bir kat artmasının bir başka nedenini anladık: Onlardan kurtulmak için bir an önce kafeslerimize dönüyor, polislerin domuzlarına bir sürü et parçasını orada bırakıyorduk.

Ölüm olayları sürüp gitti. Nisandan temmuz'a, 4 ay boyunca, adını ve yaşını bildiğim on kişi öldü. Fakat düşmanın öldürdükten sonra kimseye duyurmadan alıp götürdüğü ya da ölüm duyurusunu işitmediğim yoldaşların sayısı kimbilir kaçtır. Kafeslerde ilk verdiğimiz kurban Nguyen Thiyen dediğimiz Nguyen Van Mai yoldaştı. Sonra Tran Cuu takma adıyla tanınan Luong Bang yoldaş öldü. Sopalar altında can çekişen Tran Van Vi yoldaş, yine de hastaneye götürülmeye karşı çıktı:

«Ben, bu sosyalist toprak parçasında ölmek istiyorum. Sizin topraklarınızda ölmekten nefret ediyorum!» diye bağırmak gücünü kendinde buldu.

Sosyalist toprak parçası! Bu sözler, ne kadar çekici ve kutsaldı! İki ayağımız üstünde, biz pişmanlık göstermeyenlerin durabileceği her yer, sosyalist toprak parçasıydı. Gerçekten orada sosyalist gibi yaşıyor, düşünüyorduk.

Vi yoldaşın cevabından özellikle etkilenmiştim. Ölümü rahat oldu. Yüzünü bile görmemiştim, ama cenazesi kaldırılırken bir dakika saygı duruşunda bulundum. Tahta bölmenin üstünde otururken kendi kendime şöyle dedim: «Ne olursa olsun Vi yoldaşın izinden gideceğim!»

Ölmeden önce çıldıranlar vardı. Tan An kazasında Gençlik Kolları üyesi Nguyen Thanh Tam yoldaş, bir işkenceden sonra aklını oynatmıştı. Gece gündüz durmadan, Ngo Dinh Diem'e çok kötü beddualardan sonra şöyle devam ediyordu:

«Henüz Parti üyesi değilim ama sosyalizm için savaşıyorum. Hâlâ 'pişmanlık gösteren' varsa onu kurşuna dizerim!»

Ölümünden birkaç gün önce ağlayarak ana-babasını çağırdı:

«Babamın adı Nguyen Thanh Tong, anneminki Huynh Thi Khanh'dır. Babacığım, anacığım, sizi çok seviyorum ama onlar beni öldürdüler...»

Karısını da çağırdı:

«Huynh Thi Kim Anh, sevgili karım, seni çok seviyorum, ama sana, beni sağ olarak geri yollamayacaklar, beni öldürdüler...»

Boğazını yırtarcasına haykırıyordu. Kafeslerde herkes onu işitiyordu. Düşman safına geçmiş, eski köy kadrolarımızdan tutuklu-işkenceci Duong Thanh Tam aşağıya inip sesini çıkartmadan ona baktı. Nöbetçiler onu kızdırdılar: «Nasıl, kendine hakaret mi ettiriyorsun?» Ama kan içmekten bile tiksinmeyecek olan bu hain dayak atmaktan vazgeçti: Yoldaşımızı, önceden konuşturmak için öyle çok dövmüştü ki şimdi dayakla hiç susturamayacağını iyi biliyordu. Yürek parçalayıcı çığlıklarla bağıran yoldaşımız bir hafta sonra can verdi. Bu sırada dışarda pislik kabını döküyordum. Uzaktan hastabakıcı Tu'nun sesini işittim:

«Kapıyı açın, duruma bakalım!»

Bu kapının önünden geçerken bir göz attım ve tahta bölmenin dibinde ağzı açık, kıvrılmış bir vücut gördüm. Bu Tam yoldaştı. Henüz gençti. Son kez veda ederek başımı eğdim.

Görevliler büyük temizliğe girişmişlerdi: Kafes içindeki otları söküyor ve domuz ahırlarındaki kırık parçaları topluyorlardı. Bu zahmet niçindi? Pazar günü bizi dışarı çağırdıkları zaman bunu artık düşünmüyorduk.

«Hepiniz yıkanın ve çamaşırlarınızı yıkayın! Kuyuya gidin!»

'Yine ne hazırlıyorsunuz? Ne olursa olsun, yıkanacağız, bu da bir kazançtır!' Bol su ile yıkandık. O kadar uzun zamandır yıkanmıyorduk ki çok sevinmiştik.

Banyodan sonra avluda bir saat hava almaya izin verdiler. Duruma göre mutlaka yeni bir şeyler olacaktı.

Birkaç gün sonra, hücreleri yeniden dağıttılar ve her kafeste iki kişi kaldı. Daha sonra dayakları gittikçe azalttılar.

Ağustos başında, Polis Müfreze Şefi Lê'yi yanına alan Yüzbaşı Thao, kafesleri ziyarete geldi. Tavan, potin sesleriyle çınlıyordu. Uçtaki kafese yağmur girdiğini görünce üstünü palmiye yaprakları ile örtme emri verdi, emir dakikasında yerine getirildi.

Lê kafeslerin kapısını teker teker açtı ve kendini tanıttı:

«Ben, Güvenlik Subayıyım. Nasılsınız?.. Pek iyiye benzemiyorsunuz... Poulo-Condor'u terkedecek son gemide, pişmanlık göstermeyen kimsenin kalmamış olacağını umarım...»

10 ağustos günü, «Con Son eyaletinden bir heyet» kaplan kafeslerini ziyaret etti. Güvenlik Servisi Şefi Komutan Hac ve yardımcısı Yüzbaşı Ut, bizi avluda topladı. Bir bakışta sayımızın otuzu geçmediğini gördüm. Ut, gevezeliğe başladı:

«Adada bulunduğum birkaç ay içindeki bu sürekli ölüm duyuruları beni korkuttu. Her seferinde 'üzüntüye' kapılıyorum. Tilki bile tavşan ölünce acır. Bizler ise aynı ülkenin yurttaşlarıyız. Yeni ölüm duyuruları işitmek istemiyorum artık, kaplan kafeslerinde kimsenin kalmamasını istiyorum, umarım ki düşüneceksiniz...»

Kalkıp şöyle dedim:

«Kaplan kafeslerinde geçen bu son aylar, şimdiye dek görülmedik acılar ve yaslar yarattı. Ölümle burun buruna yaşadık. Burada yapılan işkencelerin başka bir yerde benzeri yoktur. Siyasal tutuklulara yapılması gereken muamelenin bize de yapılmasını istiyoruz.»

Ut, bir şey söylemeden bana baktı, sonra başka bir yana döndü:

«Hastaneye kaldırılmaları gereken ağır hastalar var mı?» diye sordu. Bitkin birine gözü çarpınca ekledi: «Neyi var? Adı nedir? Ağır hasta değil mi? Hastaneye!»

Eğer adını işitmeseydim asla tanıyamayacağım eski arkadaşım K. yoldaşı ancak o zaman tanıyabildim. Yüzü yemyeşildi, şişmişti. İskeletleşmiş ve bükülmüş vücudu, kısa donundan dışarı fırlayan iki küçük bambu kamışını andıran bacaklarının üstünde kafası koskocaman duruyordu.

K. ve birkaç kişiyi daha götürdüler. Sessizce birbirimize baktık.

Parmağını bize uzatan Komutan Hac, Ut'a sordu:

«Bunlar eskiden Komedi'de bulunan kişiler değil mi?»

«Ta kendileri.»

«Müthiş kişiler!» Hac, ürkek bir tavırla başını salladı. «Aylardan beri hâlâ buradalar mı? İyi düşünün beyler, eğer burada kalırsanız hepiniz öleceksiniz!»

Ut hakkında birkaç söz söyleyeyim. The, Bon'un yerini alırken, Ut da Gioi'nin yerine geçmişti. Öksüz kalınca papazlar tarafından büyütülmüştü. Daha sonra Fransız ordusuna girmişti. İri yapılıydı, az konuşurdu. Kendisine saygı duyulurdu. Para konusunda The ile çekişiyordu: Bu sonuncusu yardımcısına zırnık koklatmadan her şeyi kendi cebine atıyor, ortalığı soyup soğana çeviriyordu. Kurnaz ve korkunçtu. Mahpuslar arasından boyun eğmeye hazır olanları bulup çıkarmayı ve kamplarda baskı kurmayı iyi biliyordu. Phu Loi'de teğmenken, yüzbaşı olunca Poulo-Condor'a yollanmıştı.

Komutan Hac da, The ile kavgalıydı: Aynı rütbede olmasına karşın daha az yetkiliydi ve ayrıcalıkları yoktu.

Ertesi gün eğitmenler sürüsü kafeslere gelip tutuklularla konuşmağa girişti. Aralarından biri, L.V.S. ile paylaştığım kafese gelip her konuda konuştu, sonra kendinden emin bir sesle sordu:

«Bach Van Bon ülkeye niçin geri çağrıldı, biliyor musunuz?»

«Nasıl bilebiliriz, bu sizin sorununuz!»

«Çünkü mahpuslara olan davranışı ayıplanacak şeydi.» Başını salladı ve üzgün bir tavır takındı:

«Evet, size acımasızca davrandı. Hayvan herif, Bon gittiğinden beri işlerin daha iyi gittiğine inanır gibiydi.» Sözüne devam etti:

«Gerçekten pek çok kişiyi katletti ve vahşice sakatladı. Yiyeceklerinizi nasıl çaldığını görmediniz mi? Hükümetin politikasından çok uzaklaşmıştı. Basit bir uygulayıcı olmasına karşın sefil çıkarı için politikasını bildiği gibi uyguladı... Ama ne yapalım, ilk başta herkes hata yapar. Bu artık değişecektir, inanın bana ve bu nedenle sizin hesabınıza memnunum... Önce yaşamı düşünmelisiniz, beyler. Tek amacımız, yaşamınızı kurtarmak, sizi burdan çıkartmak, evet sizi bu öldürücü durumdan kurtarmaktır. Bu amaçla buraya geldik. Pişmanlık göstermeyi kabul edin, bir zaman için kampa gelip sorunu inceleyin ve sonra ailelerinize kavuşacaksınız.»

Her kafeste, tam tamına aynı şarkıyı söylüyorlardı. L.V.S. yoldaş ile durumu tartıştım ve şu değerlendirmeye vardık: Bu son yıllarda, siyasal çalışma yerine baskı, zulüm ve işkenceler ağır basmış ama yine de düşman çok zayıf sonuçlar elde edebilmişti. Geçen ağustos ayındaki saldırısı sırasında, siyasal yöntemler daha çok uygulanmıştı. Psikolojik savaş hileleri kullanan düşman, tutukluyu, pişman olmak ya da ölmek arasında bir seçim yapmaya zorlayarak inancına saldırmıştı. Son dört ay boyunca 2. hapishanedeki harekete engel olmakla uğraşan düşman bütün zamanını pişmanlık gösterenlere ideolojik baskı yapmakla geçiriyordu. Kafeslerde bir şey değiştirecek zaman yoktu. 59 ekimi ile 60 martı arasındaki gibi baskı, zulüm, ve işkence siyaseti, kafeslerde sürdürülüyordu. Şimdi ise 2. hapishanenin direncine pek çok çarptıktan sonra, saldırısını kaplan kafeslerindeki pişmanlık göstermeyenlere yöneltiyordu. Poulo-Condor'da pişmanlık göstermeyen tek bir tutuklu kalmayana kadar, 1. hapishaneyi belleklerden silmek için saldıracaktı. Nisan ayındaki kendisini düşkırıklığına uğratan saldırı, kuşkusuz bu sefer siyasal saldırıyı tercih ettirmişti. Bu seferki saldırının, gözüpek ve kendine güvenir olduğu kadar sabırlı ve kurnazca olacağı da anlaşılıyordu. Özeleştiri güldürüsünü nasıl oynadığına bakılırsa bu iyice ortaya çıkıyordu. Bununla birlikte şu andaki saldırı az yararlı olursa yeniden baskıya koyulabilirdi. Yeniden ilk tutuklandığımız zamanki gibi teker teker falakaya çekmekle başlayıp durmadan yinelenen kötü davranışlarla, bu baskıyı yürütebilirdi.

Bize gelince, sayısı birkaç kez 10'u geçmeyen «kaplanların» saygınlığı büyük ve etkisi çok genişti: Hapishane sinesinde, çok dalgalı ve değişik devrimci mücadele hareketinin onurlu temsilcileri olmaya devam ediyorduk.

L.V.S. ve ben her noktada aynı fikirdeydik ve eskiden Komedi'de, Ngo Den, Phan Trong Binh ve benim aramda kararlaştırılan aynı talimatları kabul ettik. Düşmanın yıkıcı iradesine karşı, hem öncü bayrağı sıkıca kavramak hem de yeni taktikler denerken tutukluların mücadele cephesini genişletmek gerekliliğini belirttik. İşin esası, mücadele ne denli uzarsa uzasın sonuna dek kavgayı götürmekti. Aramızdan her biri

için, yaşamak ya da ölmek aynı başarıyı temsil ediyordu.

Görüşlerimizi karşılıklı olarak açıkladıktan sonra, sevinçle rahatlanıştık. İşaret parmaklarımızı, şu şekilde özetlediğimiz karşılıklı söz verme anlamında birbirine kenetledik: «Düşman bizi ayırsa da, ölüm bizi ayırsa da, son nefese kadar mücadele etmek.»

Düşman artık bizi sürekli tepeden gözetlemediği için, kararımızı, ötekilere duyurmak görevini yüklenen T.N. yoldaşa bildirdim. Kafes arkadaşımız T.N. yoldaş benden daha çok tanınıyordu, dolayısıyla yoldaşlarla konuşmak için benden daha uygundu. Durumu arkadaşlara duyurdu. Eğitmenlerin bunu nasıl öğrendiklerini bilmiyorum. Aynı gece T.N.'yi alıp götürdüler.

Düşman bizi yedi ya da sekiz kişilik gruplara böldü, sonra bizi, polis, eğitim ve istihbarat örgütlerine teslim etti.

Ben, Nguyen Van Dich, Hoang Chat daha sonra da Luu Chi Hieu, Cao Van Ngoc yoldaşların da katıldığı grupla birlikte polisler tarafından ele alınmıştım.

Bizi arabaya bindirdiler ve götürdülderi yeri söylemediler. Hapishanenin çıkışında nöbette bulunan asker, şoföre: «Bu beylerin birçok hastalığı var, onlara, ilâç vermeyi unutmayın, tamam mı?» dedi. Şaşkınlığımız artmıştı.

Polis'e geldik. Orada, şef yardımcısı Dinh Xuan Hoan karşıladı:

«Gelişimden beri sizi görmek için sabırsızlanıyorum. Fakat sizi görmek çok zordu. Komutanın özel izni gerekiyordu. Fakat şimdi komutan, sizinle tanışmamız için bize emir verdi. Bunun için birkaç günlüğüne bizim konuğumuzsunuz... Biraz hoşça vakit geçirip gücünüze kavuşursunuz...»

Öğleyin Hoan bizi evine yemeğe çağırdı. Reddettiğimizi görünce sözümüzü kesti:

«Olmaz! Sırası gelince her günkünden daha iyi yaşamak kötü bir şey değildir.»

Chat, Dich yoldaşlar ve benim için bir masa hazırladı, evindeki iki 'ayrı görevliyi' de çağırdı. Suda pişmiş kurutulmuş et, salamura balık, tuzlu yumurta ve suda pişmiş sebze yedik.

2. hapishaneden iki yoldaş paylarını bize bıraktılar. Bize özen gösteriyorlardı. 2. hapishaneye hitaben, aralarından birine şöyle söyledik:

«Kaplan kafeslerimizde çok iyi biliyorduk ki, yoldaşlarımız, düşmana teslim olmak için değil, dayanamadıkları için pişmanlık gösterdiler. Parti'nin saygınlığını ve üyelerinin sonuna kadar bağlılığını korumak için, düşmana karşı geniş mücadele hareketinde bir araya gelmelisiniz. Özellikle, bayrağı selâmlamaya, komünistlerin teşhiri için beyin yıkamaya, marş ve sloganlar söylemek zorunluluğuna karşı direnmeli, aynı zamanda hapishane düzeninin ve maddî koşullarının iyileşmesini istemelisiniz. Geçmişteki yenilgilerden ders alıp, her ne pahasına olursa olsun tutuklular arasında birliği, talimatlarda oybirliğini sağlamalı, bütün yöntemleri, bütün araçları kullanarak düşmana karşı mücadele etmelisiniz. Kaplan kafeslerindeki yoldaşlara yardım etmek ve onları korumak için de çaba göstermelisiniz.»

Yoldaşın karşılığı şu oldu:

«Peki, şu sırada komünistlerin teşhiri için beyin yıkamaya karşı mücadele ediyoruz. Çok üzgünüz yoldaşlar, hatamızı ödemek istiyoruz... Bana söylediğinizi yoldaşlarımıza ileteceğim.»

Ondan öğrendiğimize göre, düşman, kaplan kafeslerine karşı 'kardeşlik saldırısına' girişmişti. Adanın ileri gelen yöneticileri bizi önemli konuklar olarak evlerine çağırmak zorundaydılar. Bu iş için ayrılan çok miktarda para da, adanın baştagelen yöneticileri arasında paylaşılıyordu. Sözlerine devam eden yoldaşımız:

«Teslim olmanız için sizi satın almaya çalışıyorlar,» dedi. «Fakat biliyor musunuz yoldaş, şunu söyleyeyim ki, 2. hapishaneye geçeceğinize dilinizi ısırıp kopartın daha iyi.»

«Ya, Hang Duon'a gömülürüz ya da Devrim tarafından serbest bırakılırız,» dedim. «Namusum üzerine söz veririm ki, boyun eğmek sözkonusu olamaz.»

«Size güveniyoruz. 1. hapishanenin saygınlığını yeniden yerine oturtmak için çaba göstereceğiz.»

Öğleden sonra, Hoan, Dich yoldaşı evine çağırıp pişmanlık göstermeye teşvik etti.

«Düşüncemi devrimden ayırmak olanaksızdır. Asla pişmanlık göstermeyeceğim,» karşılığını aldı.

Bu sefer beni çağırdı:

«Siz ne düşünüyorsunuz Bay Thinh? Burada ölmeniz gerçekten üzücü olur. Yaşamı düşünün. Önce yaşamak, sonra mücadele etmek, değil mi?»

«Bu son yıllarda ölüm bizi fazlaca biçti,» dedim. «Yanlış saymadıysam binden fazla ölü verdik. Nisan'dan bu yana, yalnızca birkaç ay içinde, kaplan kafeslerindeki ölü sayısı bile yüzleri aştı. Gerçekten ölüm bizim peşimizden geliyor, ama pişmanlık göstermektense ölürüz daha iyi. Hakkımız olan siyasal tutuklu yönetmeliğinden yararlanma isteğimizde diretiyoruz.»

«İyi ama düzenimize karşı çıkmakta ayak direrseniz size uygun muamele yapmamızı nasıl istersiniz?»

«Halk sizi tutmuyor, çünkü halkın isteklerine ve halkın iyiliğine aykırı davranışlarda bulunuyorsunuz. Halk size karşı koyuyor, çünkü düzeniniz halka ihanet etmekten başka bir şey yapmıyor. Pişmanlık göstermeyeceğim. Bu, siyasal özgürlüğümün ifadesidir. Ve mademki beni siyasal olarak tutukladınız, bana başka şekilde değil, siyasî olarak davranmalısınız.»

Chat yoldaşın karşılığı da bundan farklı olmadı.

Bu konuşmadan sonra, Eyalet Polisi Bürosundan Chu Van Duong, bizi evine kabul etti. Hieu yoldaş ve Ngoc Baba da, üçlümüze katıldılar.

Duong, gerici Dai Viet partisi üyesi idi. Direnme Savaşından önce karşı-devrimci militanlık yapmış, Thanh Hoa'da bizimkilere yakalanmıştı. Daha sonra, Nam Dinh'e Fransız polisi içinde çalışmıştı. Çok genç 2. karısı bir ara mide sancısına tutulunca, Poulo-Condor'daki doktorlar hiç bir şey yapamamıştı. Bunun üzerine 1.' hapishaneye gelip onu kurtaracak birini aramışlardı. Lê Van Thê yoldaş gitti ve sancıyı durdurdu. Kadın bize bu olayı anımsattı, siyasal tutuklulara karşı saygısını saklamıyordu.

Chu Van Duong ailesi bizi, önemli davetliler gibi karşılayarak ağırladı. Öğle uykusunda kendine yere serdiği bir örtü ayıran ev reisi kendi yatağını bize verdi. Ngoc Baba sırtüstü yatmış, bacaklarını toplayıp çaprazlaştırmış sallanıyor, şarkı söylüyordu:

Korkusuz kahraman, sapına kadar savaşçı...

Yaşadığımız hayat 'peri masallarındaki' gibiydi.

Her yemekte, garnitürlü tavuk yiyorduk. Ünlü İngiliz sigaraları, çok iyi kalite çay içiyorduk. Ve akşamleyin nar suyu ve taze süt.

Chu Van Duong, yalnızca bir iki kez siyasetten, o da birçok konuşma kurallarına dikkat ederek, sözetti: «Fakat sizinle nasıl siyasetten konuşabilirim! Karım ve ben, sizi, aile havasını yeniden tatmanız için davet ettik. Çünkü kesinlikle siz de, benim gibi, evli ve aile babasısınız. Geride kalan sevdiklerinizi düşünüyorsanız pişmanlık göstermeniz gerekir, yoksa sizi burada öldürmek isteyecekleri kesindir. Her şey bir yana, siz ve ben, fırsat düşünce feda edilen piyonlardan başka şey değiliz. Ölüp gömüldüğünüz zaman sizi kim düşünecek! Beni dinleyin, kendinizi düşünün, sevdiklerinizi düşünün...»

Kişisel deneyine başvuruyordu:

«Gördüğünüz gibi, ben eskiden Dai Viet üyesiydim ve size karşı mücadele ettiğim için elinizde hapis yattım. Hapishanede istediğiniz her şeyi yaptım. İhbar da ettim, angaryaya da gittim. O zaman siz beni serbest bıraktınız. Şu anda sizin için de önemli olan hapisten çıkmak değil midir? Öyleyse niçin zamanınızı ve gençliğinizi hapiste harcamaya kendi kendinizi mahkûm ediyorsunuz?»

«Durumumuz aynı değil,» dedim gülümseyerek. «Yalandan bile olsa ideolojime ihanet edemem. Çünkü benim ideolojim, gerçeği, toplumsal dönüşümün yasasını ifade etmektedir.»

'Ev sahiplerimiz', durmadan ne istediğimizi soruyor, isteğimiz varsa bunları yerine getirmek istiyorlardı. Dostluk sağlamak için küçük armağanlara güveniyorlardı. Ama biz bu tür şeylere gerek duymuyorduk. Sonunda, ısrarlarından bıkıp şöyle dedik:

«Hapiste hiç bir şey yok, ama bizim de hiç bir şeye ihtiyacımız yok. Bana birtakım şeyler verseniz bile, aramada elimizden alırlar. Adaya geldiğimiz zaman birkaç eşyamız vardı elbette, ama elimizdeki her şeyi aldılar.»

Fakat, sabah akşam kendilerinden bir şey almamız için yalvarmayı kesmediler. Sürekli olarak geri çevirmekten bıkıp sonunda şöyle dedim:

«Mademki bu kadar üsteliyorsunuz bana bir dikiş iğnesi verin.»

«Nasıl!» diye şaşırdılar. «Bir dikiş iğnesi mi?»

«Evet, biz tutuklular için dikiş iğnesi bir külçe saf altından daha değerlidir. Beş, altı yıldır kullandığımız parça parça olmuş tek giysimizi dikiş iğnesi olmadığı için pişmiş pirinçle yapıştırıyoruz...»

Chu Van Duong bana, karısından aldığı iki iğne ve bir karton parçasına sardığı ipliği verdi.

Görevliler, kişiliğimizi ölçmek için bizimle her gün tartışmaya çalışıyorlardı. Durmadan, usta bir karşı propaganda ve pişmanlık göstermeye teşvik fırsatı arıyorlardı.

«Bay Thinh,» dedi birisi, «biliyor musunuz ki eskiden siz ve ben bir süre birlikte bulunmuştuk? Saygon'da, Tran Van Oh öğrenci hareketinde militanlık yaptım. Emperyalizme karşı, hatırlıyor musunuz? Fakat aramızdaki fark şu ki, güneş kızgınsa ya da yağmur çok yağıyorsa, ben o anlık, yoldan çıkar bir ağaç altına sığınırdım. Siz ise, yağmur da yağsa, rüzgâr da esse yolun tam ortasından yürümeye devam ederdiniz. Bir kazaya uğramamanızın çok güç olacağını düşünüyorum Bay Thinh! Bir an sığınağa saklanıp daha sonra rahatça yola koyulmak niçin olmasın? Pişmanlık göstermezseniz sizi kesinlikle öldürecekler!»

«Elbette ki, sözcüğün gerçek anlamıyla bir yolda herkes gibi davranmayacak kadar aptal değiliz. Fakat sözkonusu olan Devrim yolu ise iş değişir: İleri gitmek için mücadele etmekten geri kalmayız. Ne saklanmak, ne de kaçmak sözkonusu olamaz!»

«Ha Bi devrildiği zaman Quan Cong'un kendisi, Tao Thao'ya değil Han'a teslim olur gibi yapmadı mı? Böylece canını kurtardı ve Luu Bi'nin yanına döndü. Tarih ona bir kahraman olarak saygı duymuyor mu? Öyleyse, pişmanlık göstermiş gibi yapıp canınızı kurtarmak ve militanlığı sürdürmek için, bu kahramanın akıllı siyasetine niçin başvurmuyorsunuz? En iyi çıkaryol bu değil mi? Pişmanlık gösterirsiniz ama beyninizin içini okuyabilir miyiz? Uçurumlara inilebilir ama insan yüreğine değil. İçinizden bize karşı koyarken, pişmanlık gösterirseniz, allah bile sizin niyetlerinizi bilemez!»

Kurnaz namussuz.

«Quan Cong, Ha Bi'yi yitirince,» dedim, «Tao'ya değil Han'a teslim olduysa, bu sözde kurnazlık, aslında

Tao'nun kendisine teslim olduğunu gizlemeye yarayan bir şeydir. Aslında o, Tao'ya teslim oldu. Nhan Luong ve Van Xu'nun kafalarını kesmedi mi? Bu şekilde, teslim olmakla dürüst davranmadı. Öyle ki dönüşünde, Truong Phi, ona kalenin kapılarını açmadı. Herkes sözünün eri kişilere saygı duyar ve hainleri yerin dibine batırır. Dürüstlük, erdem ve bağlılık, insan yüreğine giden yoldur. Biz Parti'ye, halka bağlıyız ve Parti önünde, halk önünde dürüstüz. İşte bunun için pişmanlık gösteremeyiz.»

Aynı şekilde yoklanan Luu Chi Hieu yoldaş da duraksamadan karşı çıktı:

«Ben işçiydim,» dedi. «Son derece zavallı ve yoksul, patronun kölesi, herkesin küçümsediği bir kişiydim. Partim, sınıfıma onurunu ve saygılarını kazandırdı. Partimden nasıl vazgeçebilirim? Ona minnetimi ödemek için canımı vermekten başka yapacak bir şeyim yok şimdi.»

Benim gittiğim Chu Can Duong'a komşu bir memur, Bay Cao Van Ngoc'u misafir etmişti. 'Kaplan kafeslerinin ihtiyar babasının' ünü bütün adaya yayılmıştı. Korkunç lâkaplı ihtiyarın ne biçim bir insan olduğunu görmek için memurlar ve asker aileleri koşa koşa geliyorlardı. Korkunç yerine, saygıdeğer ve sessiz, sevimli bir ihtiyar gördüler. Öylesine yumuşakbaşlıydı ki, herkesin sevgi ve takdirini kazandı. Memur karıları ona içtenlikle sesleniyorlardı:

«Baba, haydi bize gelin, yaşlılık günlerinizi rahatça geçirmek için evimize çocuklarımıza bakın. Size kendi öz babam gibi saygı duyuyorum, pişmanlık gösterin, yoksa öldürecekler, felâket olur bu.»

Ngoc Baba her zaman şöyle diyordu:

«Altmış yaşını geçtim, çok kötü günler ve bazen iyi günler gördüm. Şu anda istediğim tek şey utanç içinde değil yüzümün akıyla ölmektir. Ülkem ve halkım için ölmekten daha şerefli ne olabilir?»

İnsanlar, hayranlıkla konuşuyorlardı:

«Yanlış değil, 'kaplan kafeslerinin ihtiyar babası' adına lâyıkmış!»

Hiç gerilemeyen 'önemli konuklar', iki hafta ağırlandıktan sonra, bu sefer başka bir tür konukluk için Polis Müfrezesine götürdüler. İçlerinde Luu Chi Hieu ve Nguyen Van yoldaşlar da bulunan beş kişi, son bir

vahşilikle falakaya çekildiler. Tavana asılan Hieu, ağzından kan gelene ve bağırsakları çıkana dek dövüldü. Van, bayıldıktan sonra kendine geldiğinde dilsiz ve iki ayağı felçliydi.

Yeniden kaplan kafeslerine döndük.

İstihbarat müfrezesince ele alınanlara da aynı şeyler oldu. Aynı nefis yemekler, aynı çekici kanıtlamalar, ama aynı red cevabı ve sonunda Müfrezeye geri götürülüp aynı falaka...

Phan Trong Binh yoldaş, İstihbarat Müfrezesi Şef Yardımcısı Ngoc'un evine gitmişti. Adamın karısı çok hoppaydı ve bir hanımefendi gibi davranmaya çalışıyordu. Süslenip püslenmeden, makyajını yapmadan odasından çıkmıyordu. Konuşmadan önce sözcükleri özenle seçiyor, oturup kalkışına yapmacık bir tavırla dikkat ediyordu. Her şeyiyle gülünçtü. Mutfağa hiç adımını atmıyor ama alışveriş giderlerini kuruşuna kadar hesaplıyordu. Adam, Binh'e şöyle konuştu:

«Partinizin saygınlığını korumak ve saflarımızı bölmek için mücadele ettiğinizi iyi biliyorum.»

Dua adını verdiğimiz Phan Thanh Chung yoldaşa yalvarıyordu:

«Pişmanlık göstermeyen yoldaşlarınıza lütfen söyleyin, birisi benim evimde pişmanlık göstersin. Meslek hayatımda yararlı olacak bir başarı kazanayım, bu kadar günden sonra pişmanlık gösteren kimse bulamazsam komutanın önüne nasıl çıkarım?»

«Sorunu hiç anlamamışsınız,» diye karşılık verdi Chung. «Kendimiz pişmanlık göstermeye karşı çıkarken, bunun tersini başkalarına nasıl öğütleyebiliriz. Sonra pişmanlık göstermek ya da göstermemek kişisel bir sorundur. Ben kendi işime bakarım ve başkasınınkine karışmam.»

Eğitmenlerin ele aldığı grupta durum aynı değildi. Uzun zamandır, kafeste kalanlar içinde çalışan bunlar, aramızdan her birini oldukça iyi tanıyorlardı. Öyle ki, inancı sarsılabilir sandıkları tutukluları kendilerine ayırmış, en çetinlerini ötekilere bırakmışlardı. Gerçekten, bu grup içinden birkaç kişi pişmanlık gösterdi. Geri kalanlar bizim kadar vahşice dövüldü. Sopalar altında bayılan Huynh Van Kham yoldaş avluya fırlatıldı, bütün gece orada kaldı ve ancak ertesi gün yeniden konuşabildi.

'Kardeşlik saldırısı' böylece son buldu. Kaplanlar kafeslerine geri döndü.

Fakat bir şey kazanmıştık. Gerçekten, Duong'un evinde, en gerici gazeteleri 'Ulusal Devrim' gazetesinde, şu ya da bu 'iktidardaki adamın' Vietkong tarafından öldürüldüğünü okuyabilmiştim. Bu içimi rahatlatıyordu: demek ki silahlı savaşa geçmiştik, demek ki silahlı savaşla birleşen siyasal mücadele hareketi filizlenmişti ve boy atıyordu. Haberi yoldaşlara duyurdum ve birbirimizi gördükçe bunu yorumluyorduk. Hepimiz sevinçliydik.

2 eylül 1960 günü öğleden sonra Poulo-Condor eğitim merkezi müdürü ve eğitmenler kurulu şefi Pham Sao bizi avluya çağırdı. Sayımız yirmiyi geçmiyordu.

Adamın farkında değilmişiz gibi davrandık. Kendi kendisi ile övünen, dalkavukluk bekleyen Sao, kendisine önem verilmemesine dayanamazdı. Surat astı:

«Ben sizi hiç dövmedim,» dedi. «Niçin beni, en küçük selâma değmez bir düşman gibi görüyorsunuz?»

Bakmadık bile. Bizim için, bir düşmandan başka ne olabilirdi?

Bu sırada Yüzbaşı Thao geldi. Onu da görmezden geldik. Öfkeden köpürdü:

«Ne demek? Beni küçümsüyor musunuz? Size söylüyorum, yüzüme bakın!»

İşitmemiş gibi yaparak gözlerimizi kaldırmadık. Homurdandı:

«İnsanlık yapan komutan, size hayat yolunu açmak için 'kardeşlik saldırısını' hazırladı. Ama siz bunu reddettiniz. Kafanıza estiği gibi davranacağınızı ve kılınıza bile dokunulmayacağını sanmayın! Bunu kendiniz de göreceksiniz.»

Derken, iyice küplere bindi:

«Bütün görevliler kafeslerin dışına! Daha çabuk! Yerlerine polis ve ajanlar konsun. Nöbetçiler bir kat artırılmıştır anlaşıldı mı!»

Thao gözdağı verirken Sao merhamet istiyormuş gibi konuştu:

«Yüzbaşım, bunlar, Polis ve İstihbarat Müfrezelerince ele alındılar. Henüz onlarla uğraşmadık. Onlarla konuşabilmek için, zamanı iki hafta uzatmak isteğimizi komutana bildirmenizi rica ederim. Bu süre

sonunda hiç bir sonuç elde edemezsek, onları yetkililere geri vereceğiz.»

Thao, özellikle Sao'ya karşı, ciddî bir havaya büründü:

«Peki,» dedi. «Mademki istiyorsunuz, durumu komutana bildireceğim. Ama şimdilik emir emirdir.»

Eğitmenler, madalya toplamaya çalışıyorlardı: Siyasal sorunlarda karacahil saydıkları polis ve soyguncuların elinden bizi çekip almak umudundaydılar.

Ulusal bayram günü olan 2 Eylül gecesi, potin sesleri bir yana bırakılırsa, kaplan kafesleri sessiz ve boş gibiydi. On beş dakikada bir gece yarısı gongları işitiliyordu. Gerçekten nöbetçiler bir kat artırılmıştı. Ve kendi kendimize konuşuyorduk:

«Bize hiç bir şey yapamazsınız! Bugün bayram değil mi?»

Ertesi sabah, Sao, koruyucu bir sesle konuştu:

«İsteğim üzerine komutan size on gün süre daha tanıdı. Şimdi iyi düşünmek gerekir. Bu zaman geçtikten sonra hapishane yetkililerine verileceksiniz ve artık Allah gelse sizin için bir şey yapamaz... Şimdi birlikte çalışacağız, açık yüreklilikle konuşacağız. Birbirimizi anlamak ve canınızı kurtarmak için!»

Psikolojik bir ön saldırıydı bu. Aramızdan her birine bir eğitmen düşüyordu ve bu, gece gündüz ilgilendiği yoldaşın ardını bırakmıyordu. Ayrıca iki polis, Tran Ky ve Nguyen Cong da konuşmak için görevlendirilmişlerdi.

Onlar konuştukça biz başımızı sallıyorduk. Yüzlerinde can sıkıntısı, sabırsızlık, düşkırıklığı peşpeşe okunuyor,bundan sevinç duyuyorduk. Savaş ortasında sevinmek için çok şey gerekmez. Bir anlık bile olsa düşmanın yüzünde bir duraksama, bir bozukluk, bir kararsızlık görmek yeterlidir. Hapiste hiç özgürlük, hiç zevk yoktur. Ama yine de coşku, gurur, sevinç ve aşırı mutluluk duyduğumuz zamanlar vardı. Bu anlar, düşmanın, çetin cevap karşısında surat astığı, çözüm bulamayıp bakışları karardığı ve dilinin dolaştığı zamanlardı. Ve hatta falaka sırasında ter içinde kalıp, «demek ki hiç canın acımıyor, hiç canın acımıyor!» diye yakındıkları, şaşkın gözleriyle aptallaşıp, soluk

soluğa, eli havada kaldığı zamanlar da böyle anlardandı.

Eğitmenler, bir yıldırım savaşı vererek bizi yenmek istiyorlardı bu sefer. Aceleleri vardı ama kendilerini tutuyorlar, saat başı kafeslerimize girip çıkıyorlardı. Çıkar çıkmaz geri geliyorlardı:

«İyi düşünün. Size gerçeği söylüyorum: On gün geçtikten sonra sizi kimse kurtaramaz!»

Cevaplandırıyorduk: «düşündük. Cevabımız hayırdır!»

Bir gün, Pham Sao'nun takımı ortaya yeni bir koz sürdü: bizi, 10-59 sayılı yasayla tehdit etti. Bizi 2. hapishaneye götürüp bu vicdansız yasaya ilişkin konuşmayı dinletti. Bu kanlı yasa açıkça faşistti. Giyotin, halkı katletmek için her yere taşınıyordu. Düşman şöyle diyordu: «Adada 10-59 sayılı yasayı uygulamak için bir mahkeme kurulacak. Devlet'in yasallığına karşı gelenler bu yasa uyarınca cezalandırılacak.»

Dönüş yolunda L.V.S. yoldaş yanıma yaklaştı:

«Biliyor musun... T.N. pişmanlık gösterdi!»

Şaşkınlık gösterdim ama hemen kendimi topladım:

«Kesin değil! Belki de bizi zehirlemeye yönelik yanlış bir haberdir. Doğru bile olsa, bu, yoldaşımızın kişisel sorunudur. Bunun etkisinde kalmamızı gerektirmez.»

L.V.S. ses çıkarmadı. İşaret parmağımı uzattım. Kendi parmağı ile kavramasını bekledim. Ama her zamankinden farklı olarak, parmağımı gevşekçe tutup hemen bıraktı. Kafası çok meşgule benziyordu. Düşmanın sözleri, eskiden önde giden kişiler olan Huynh Van, L.T.N. gibi yoldaşların 'pişmanlık göstermesi' onu sarsmış mıydı?

Gece gündüz, eğitmenler pişmanlık göstermemiz için bize yalvarıyorlardı. Önceden hazırlanmış bildiriler verdiler:

«İmza atmanız gerekli değil. Elinizle birşeyler karalarsanız yeter.»

«Hiç bir biçimde pişmanlık göstermeyeceğiz,» diye karşılık verdik.

İsteklerini bir derece azalttılar:

«Peki, yazılı hiç bir şey istemiyoruz. Başınızla evet deseniz yeter, tamam mı?»

«Size hayır dedik ya! Gırtlağımıza bıçak dayasanız bile kabul etmeyiz!»

Gittiler. Ama az sonra hemen geri geldiler.

«Haydi beyler, gerçekten iyi düşündünüz mü? Peki, şimdi anlaşalım: ne bildiri, ne başka bir söz istemiyoruz. Yalnızca bizimle gelin. Komutanla karşılaşırsak ve 'pişmanlık gösterdi mi?' diye sorarsa siz hiç ağzınızı açmayacaksınız, biz sizin yerinize karşılık vereceğiz. İşi bize bırakacaksınız, anlaştık mı?»

Doan Van Phuoc bana bu öneride bulundu. Cevap verdim:

«Boşuna! Vazgeçeceksiniz. Ben cevap vereceğim. 'Pişmanlık göstermedim' diyeceğim.»

Phuoc, gözlerini kırparken başını arkaya attı:

«Bu ne sertlik! Sevdiklerinizin yanına dönmek için susmanızdan başka birşey istenmiyor ve siz reddediyorsunuz, ölümü kabul ediyorsunuz! Öyleyse bayım, mademki ölmek istiyorsunuz size engel olmayacağız!»

Dolmakalemini çıkarttı, bir kâğıda birşeyler yazdı ve bana verdi:

«Alın, şurayı imzalayın.»

Kâğıdı aldım. Şunlar yazılıydı:

«...tarihinde doğmuş, ...da oturan, komünist militan, Hoa Hoa, Coa Dai ve Binh Xuyen gruplarıyla komünist eylemde bulunan, Cenevre anlaşmalarını baltalamak, milliyetçi unsurları katletmek amaçlarıyla eylem yapan ben Phan Van Thinh, Parti'mden vazgeçmediğimi bildiririm. İmza: ......»

Kafamı kaldırdım, güldüm ve kâğıdı Phuoc'un burnu dibine fırlattım. Kendimi tutamıyordum. Bu adamlar Parti'nin siyasetini alçakça karalıyor ve kendilerine «milliyetçi» demek cüretini gösteriyorlardı:

«Sizler mi milliyetçisiniz? Haydi güldürmeyin! Ülkeyi satan, emperyalistlerin uşağı, Fransızlardan sonra Yankee'lerin uşağı olan sizler mi milliyetçisiniz!»

Parmağımla kendimi gösterip ekledim:

«Gerçek yurtseverler biziz. Fransız sömürgecilerini biz yendik ve ülkenin bağımsızlığını kazandık. Şimdi bütün kalbimizle, ülkenin birleşmesi, bağımsızlık, demokrasi için uğraşıyor ve halkımızın mutluluğunu yürekten diliyoruz. Parti'miz üyeleri, Devrim'in şu andaki hedefleri olan barış, ülkenin birleşmesi, bağımsızlık, demokrasi ve refah için yaşayarak ya da ölerek mücadele ediyorlar.»

Phuoc sarardı. Titriyor, yumruğunu sıkıp açıyordu. Dişlerini sıkıp bir parmağını yüzüme uzattı :

«Ne biçim bir delikanlı olduğumu, evet, bu akşamdan itibaren göreceksiniz!»

Gerçekten de gençti: Yaşı otuzdan küçüktü, Quang Nam bölgesinden, çoğu eğitmenler gibi Dai Viet üyesiydi. Her zaman çifte atmaya hazır bir tay gibi hırçındı. Birkaç gün önce bana şunları söylemişti:

«Sizi iyi tanıyorum. Siz ve Ngo Den kaplan kafeslerinin iki önderisiniz, değil mi? Emniyet amirliğinde sizinle ancak Dink Xuan Hoan konuşabilir, burada ise benden başka kimse yok. Önemli birisiniz, buna eminim, ve bilgi düzeyiniz dosyanızda yazılı olduğu gibi köy ilkokulu düzeyinden çok farklı, bence lise hatta yüksek okul düzeyine sahipsiniz...»

Beni pohpohlamak istiyordu:

«Size çok saygı duyuyorum, görmüyor musunuz? Bilginize, inanç gücünüze saygı duyuyorum. Bunun için sizle konuşmaya geldim.»

«Mademki inanç gücüme saygı duyuyorsunuz,» dedim, «öyleyse niçin beni pişmanlık göstermeye zorluyorsunuz?»

Parladı:

«Ağır olun! Pişmanlık göstermezseniz, tavrınızı belli eden bir kâğıt hazırlamalısınız.»

«Beni, 10-59 sayılı faşist yasaya göre yargılayabilmeniz için mi? Tamamen aynı görüşteyim, bana yazacak birşey verin!»

«Hayır, istediğinizi yazmak hakkınız yok.»

Bana yutturmak istediği bu densiz yazıyı ortaya çıkarabilmek için beynini zorlamıştı. Bu iğrenç kâğıdı suratına fırlatmam gerçek bir hakaretti.

Bunun üzerine çekip gitti. Yemek için kafeslere döndüm. Yolda, pişmanlık gösterenlerin safına az önce geçen eski kafes arkadaşım Huynh Tan L. ile karşılaştım. Beni tuttu:

«Bakın, Thinh yoldaş, birkaç kişi kaldınız, sizi mutlaka öldürecekler. Hemşerim Do Van Thinh'i 'götürmek' ve birlikte 'gitmek' için geldim.»

'Götürmek' ve 'gitmek', 'sürüklemek' ve 'pişmanlık göstermek' sözcüklerini örten sözlerdi. Zira bu sözcükleri söylemek çok zordu.

Phuoc'un bana imzalatmak istediği küstah bildiri yüzünden hâlâ kızgın durumda, L'nin gözlerinin içine baktım:

«Bana bundan sözetmeyin. Ölmem ya da yaşamamdan size ne! Pişmanlık göstermeyeceğim ve kimse tarafından etkilenmeyeceğim. İsteyen pişmanlık göstersin, bu onun bileceği iştir.»

«Laf olsun diye söyledim. Elbette ki karar hakkı sizindir.»

«2. hapishanedeki yoldaşlara şunları söyler misiniz? Parti üyeliği niteliklerine yakışır şekilde, ideolojik baskı ve toplu işkencelere karşı vargüçleriyle birleşip savaşmalarını bekliyoruz.»

L. boyun eğdi ve hızla uzaklaştı. Yürümeye başlamıştım ki Tien arkamdan seslendi:

«Oyun önceden hazırlandı bile: pişmanlık göstermeyenler için ölüm. Sizin safınızdan bir kişi olarak, önlem almanız için konuşuyorum. Kendinizi öldürtmemek için pişmanlık gösterin.»

Tien, bir görevli, bir düzen görevlisidir. Her zamanki gibi, yani yumruklarıyla konuşmaması garipti. Belki de eğitmenler ona, birtakım siyasal yöntem bilgileri öğretmişlerdi. Onu yanımıza çekmek için uğraşırken yitirecek hiç bir şeyim yoktu. Karşılık verdim:

«İktidar sahipleri istediklerini söyleyebilirler. Kulaklarım onların laflarına tıkalıdır. Fakat sizlerden bir kişi bile gelse onu dinlerim. Çünkü aynı saftan olduğumuz için birbirimizi daha iyi anlarız. Şefiniz, Nguyen Long Chau'yu bile tutuklamadılar mı? Ba Cut'u öldürmediler mi? Yaşamamı istiyorsunuz, teşekkür ederim ama pişmanlık göstermek, düşmanla birleşmektir. Gerçeği, hakkı, ülke ve halk için sonuna kadar savaşmak yeminini çiğnemektir... Kuşkusuz bize durmadan işkence yapacak ve bizi yok edecekler. Siz de tutuklu olduğunuza göre, yardımınızı bekleyebilir miyim? Yardımınızı sözle belirtmek gerekmez. Hiç bir şey söylemeden bir kaşık pirinç fazla verseniz yeter! Biz hemen anlarız...»

O gün öğleden sonra, Phuoc hücreme geldi yine, durdu, beni süzdü ve:

«Günaydın Bay Thinh!» dedi.

«Günaydın beyefendi!»

«Size kızgınım, sizi boynunuzdan yakalayıp bütün kanınızı ağzınızdan püskürtene dek dövmek istiyorum

ama bunun gerekli olmadığını sanırım. Zaten pişmanlık göstermeyi reddetiğinize göre nasıl olsa öleceksiniz.»

«Kızıyorsanız, bu sizin bileceğiniz iş. İktidardaki kişiler gibi şiddete başvurabileceğinize göre beni dövmek istiyorsunuz, sizin için bu kolay. Ama iyi bilin ki ölüm bile beni pişmanlık göstermeye zorlayamaz.»

Bütün öğleden sonra, karşılıklı, sağırlar gibi konuştuk. Bir yandan; «haydi, iyi düşünün, ölürseniz yazık olur», öte yandan: «her şeyi düşündüm, idealime zarar getirmemek için ölmek niçin yazık olsun?»

Bu, «haydi iyi düşünün» lafı, yavaş yavaş bütün anlamını yitirdi. Çığırtkanlığa başvurmayınca düşman, yalnızca susmuş olmamak için bu hazır formüle başvuruyordu. Ama yinelendikçe bu yavan formül densiz ve kısa zamanda çekilmez hale geliyordu. Sayısız kez sabrımı taşırdı.

Ertesi gün yüzbaşı Ut, bizi yeniden avluya topladı:

«Ne düşündüğünüzü anlamıyorum,» dedi. «10-59 sayılı yasa direnenleri, komünistleri ağır cezalara çarptırıyor ve siz hâlâ pişmanlık göstermeyi reddediyorsunuz. Şimdi hâlâ inat edenler, durumlarını yazılı olarak belirtsinler. Ve bu, açıkça ifade edilsin: hükümete karşı geliyorum, düzene karşı geliyorum, komünistim, Parti'mden vazgeçmiyorum, şunu bunu yapıyorum... istediğinizi yazın hiç bir şeyi unutmayın. Ve 10-59 sayılı yasaya göre yargılanacaksınız. Karşınızda gördüğünüz ben Yüzbaşı Ut, hükümeti temsil eden kürsüye çıkıp sizi suçlayacağım. Suçlama, kendi elinizle yazdığınız bu belgeye göre olacaktır, dolayısıyla adlî hata söz konusu değildir. Yargılanmak için Saygon'a götürülmeyi ummayın. Askerî savaş mahkemesi, yargılanmayı buraya, Poulo-Condor'a gelip yürütecek. Bu allahın belâsı giyotin bakımından sıkıntıda değiliz! Karardan hemen sonra infaz!»

Bu söylev, kararlı bir sesle verilmişti. Yüzbaşı, sözünü sakınmıyordu. Hiç abartmadığını düşünüyordum. Buzdolabı gibi soğuk yüzbaşının iyice zayıflamış biz bir avuç adama söylediği şeyler, gerçeğin ta kendisiydi.

Ut'dan sonra sözü Pham Sao aldı; küçümser bir tavırla:

«Sayınız yirmiyi geçmiyor bile», dedi. «Köpekbalıklarına bir öğün yemek bile olamazsınız. Dinleyin,

başınıza gelecekleri size söylüyorum: Yaşamınız bugün sona eriyor. Bir daha söylüyorum: yaşamınız, anlaşıldı mı, bugün sona eriyor. Komutanın tanıdığı on günlük süre sona erdi. Bitti, artık geri dönüş yok.»

Bizi dört kaplan kafesine tıkıştırdılar. Ve o öğleden sonra ziyaretlerine son verdiler. Tavanda görevli istihbarat mensupları, bezgin bakışlarla bizi süzüyorlardı: bir an önce bitirmek, son borçlarını ödemek, ellerini yıkamak için sabırsızlanıyorlardı.

Kafeslerin bu denli sessiz olması ender görülen bir şeydi. Zaman zaman, merdivenlerin basamaklarında tembelce yürüyenlerin potin sesleri işitiliyordu. Bir yerden, mırıltılar geliyordu. Bir öksürük nöbeti işitildi: bu, son günlerde daha çok öksüren, iyice zayıflamış Hieu yoldaştı. Aramızdaki en dikkafalılardan biri. Damda dolaşan kertenkelenin sürünürken çıkarttığı ses. Yine sessizlik. Kafes dizisinin ucundan gün batıyordu.

Sabahın bir ya da ikisine doğru, kafeslerin önünde duran aracın sesi. Araçtan polisler indiler, Ngo Den' in kafesinin kapısına vurdular. Uykumuz bozulmuştu, kulak kabarttık.

«Çıkın!»

«Haydi çıkalım!» dedi Ngo Den.

Sonra Lê Van Mot'a sıra geldi.

«Ben de mi?»

«Elbette!»

Araç hareket etti. Damın üstündeki iki sorgucu, iki tükürük arasında konuştular:

«Oldu iki!»

«Mutlaka Hang Duong içindir!»

«Elbette, çukurlar daha önce, öğleden sonra kazıldı.»

Ertesi sabah, iki yoldaştan haber almak için sabırsızlandık. Sorgucuların tuvalete gittiği bir andan yararlanıp kafeslerin bulunduğu yöne doğru bağırdık:

«Yeni birşey var mı? Geri döndüler mi?»

«Henüz yok!»

Az sonra, nöbetçiler, yavaş sesle ama bizim işitebileceğimiz biçimde konuştular:

«Bitti!»

«İkisi de temizlendi mi?»

«İkisi de!»

Yoldaşlarımız için derin bir acı ve üzüntü ile dolu olarak bakıştık. Onlar gibi şerefle ölmeye and içtim.

Kapıma henüz gelmişlerdi ki doğruldum. Akşam on bir sularıydı. Aralarından biri kafasını uzattı:

«Bay Thinh?»

Tahta bölmeden aşağı indim ve kapıya yürüdüm. Ama geri döndüm:

«Bir saniye, alacağım birşey var.»

Eşyalar arasından bır ceket çıkardım ve giydim. Sonbahar gelmişti. Geceler serin oluyor, dedim kendi kendime. Eğer soğuktan titrersem korktuğumu sanabilirlerdi. Bunun için ceketimi özenle ilikledım, köşelerini çekip sıkısıkıya sarındım, sonra çıktım.

Kafeslerin avlusu ay ışığı ile yıkanmıştı. Ay takvimine göre sekizinci ayın on yedi ya da on sekizinci gününde, Sonbahar Ortası Bayramından iki ya da üç gün sonraydı. Benim gibi kafeslerden çıkan birkaç gölge gördüm: Ngoc Baba ve Tran Trung Tin yoldaşı benden önce götürdüler.

Birkaç gün içinde grubumuzun «kökünü kazımayı» bitirirler, diye düşündüm. Kaplan kafeslerini boşaltmak üzere olduklarını, 2. hapishaneye nasıl bildirmeli?.

Omuzlarımdan ittiler.

Kaplan kafeslerinin kapılarına son kez bakmak için başımı çevirerek yürümeye başladım: şu kapının arkasında Nguyen Minh ve öbürünün arkasında Binh yoldaş vardı. Herkesin hangi kafeste olduğunu biliyordum. Aklımdan şunları geçirdim: «Hoşça kalın yoldaşlar, ben Parti'ye, halka geri gidiyorum!» Ansızın aklımdan, düşünülmeden filizlenen ve büyüyen bir doğruluk geçti: benden sonra yaşayacak ya da ölecek olanlar, Parti'nin saygınlığını en büyük başarıyla koruyabilecek olanların ta kendileri idi.

Boş yolda düzgün adımlarla yürüyordum. Ağaçların üst kısımları yumuşak bir gölge veriyor, kenarlardan çıkan yapraklar ay ışığını yansıtıyorlardı.

Adımlarımı, eğitmenin adımlarına uydurmuş, dirsek dirseğe yürüyordum. İkimiz de ağzımızı açmadan sessizce ilerliyorduk. Her şeye karşın durum ilginçti: Şimdiye dek adada hiç bir zaman ay ışığı altında yürümemiştim. Hindistan cevizleri ağaçlarına varınca sağa döndük; rıhtımdan uzak olmayan, büyük taş bloklar üzerine yerleşmiş yol parçasına az zaman sonra

vardık. Eğitmen bir kaya üstüne, ben de bir başkasına oturdum. Sigara paketini çıkartıp uzattı.

«Teşekkür ederim, uzun zamandır sigara içme alışkanlığını bıraktım.»

Sigarasını çakmağına okşar gibi vururken konuştu:

«Bu gece seni köpekbalıklarına atacağız, biliyor musun?»

«Elbette!»

«Peki... kendini nasıl hissediyorsun?»

«Her zamanki gibi. Ölümden korkulursa Devrim yapılmaz. Son on yıllar içinde, Poulo-Condor'da yoldaşlarımızdan kaç tanesi kendini feda etti!»

«Ama ben bu konuda farklı düşünüyorum: Pişmanlık göstersen de göstermesen de aynı kapıya çıkar!»

Adama şaşkınlıkla baktım. Gözleri ayışığında iki deliği andırıyordu.

«Gördüğüm gibi sizi çok şaşırttı. Bir ses daha katılsa da katılmasa da, 2. kamptaki marş ve sloganları söyleyen sesler ne artar ne eksilir. Fakat sizin şahsınız için iş başka, bu bir ölüm kalım sorunudur. Karın ve çocukların için dul ve yetim kalma sorunudur... Öldükten sonra, senden geriye ne kalacak Hiç, ama hiç bir şey! Partin bundan hoşnut mu olacak sanıyorsunuz? Mademki söz açıldı, ya karın ve çocukların! Onlara ne bıraktığın düşünülürse!»

«Onlara, onur ve ülkemin kurtuluşuna yaptığım katkıyı bırakıyorum! Evet, ortak esere koyduğum bir taş. Biz, yurdumuzu, halkımızı seviyoruz ve bundan dolayı hem yaşamımız, hem ölümümüz halka ve yurda hizmet etmektedir. Yabancı saldırganlara karşı savaşırken atalarımızın geleneğine bağlı kalıyorum. İçim huzur içinde onların yanına gidiyorum. Yoldaşlarımın yanına gidiyorum.»

Bir yandan konuşurken kendi kendime şöyle diyordum: «Kesin sonuca götüren şu andaki pişman olmayı reddedişim, Parti'nin saygınlığını artırmakta ve devrimci gerçeğin ışığını saçmaktadır.'

Hasır kadar geniş, iyice cilalanmış taş bloklara baktım ve kendi kendime sordum: 'Bu taşları dağdan buraya kadar kim taşıdı? Yoldaşların kan ve ter döktüğü yerler üstünde oturuyorum.»

Sol yanımda, yolun alt kesiminde uzanan kumsal görülüyordu. Deniz çekilmişti. Kum üzerinde görüş mesafesi boyunca otlar arasında kıvrık kökleriyle yerleşmiş su yosunları görülüyordu. Adada ilk kalışımda bu yosunları yeşil sebze gibi pişirmiş ve karın ağrısından çok acı çekmiştim.

Eğitmen kulağımın dibinde söylenip duruyordu:

«Yaşamak ne kadar değerlidir, bunu bilmiyor musun? Bitkiler bile yaşama sıkı sıkıya sarılıyorlar, nasıl korunacaklarını, nasıl yaşayacaklarını ve yaşamlarını nasıl sürdüreceklerini biliyorlar.»

Bu yosunlara ve bu ota baktıkça iki karşıt duyguya kapılıyordum: Bu güzelim doğaya tutkuyla bağlanış, aynı zamanda güç açıklanabilir temiz bir ilgisizlik...

Eskiden henüz otuz yaşına varmamışken, bu kıyıya gelip yosun koparmış, deniz kabukları toplamış, mercan çıkarmıştım. Bu vahşî ve boş gibi görünen kumsal, bağrında yaşamın değişik biçimlerini barındırıyordu. Kıyıdan ileriye doğru uzağa yürünürse geriye gelmek olanaksızdı; yükselen deniz insanı çabucak yakalayıverirdi. Suyun şarıltısının işitilmesiyle dalgaların gürültüyle plajı tamamen kaplaması bir oluyordu. Buna tanık olduğum için iyi biliyordum. Şu anda deniz alçaktı ama ne zaman yükselecekti... Tamam, anladım! Beni açığa götürmek için denizin yükselmesini bekliyorlardı. Yoksa beni buraya getirmezlerdi. Kuşkusuz öyleydi! Bekliyorduk, denizin yükselmesini bekliyorduk.

Eğitmen durmadan konuşuyordu:

«...ne kayıp, inanın bana, ne kayıp!..»

Sözünü kestim:

«İçecek bir şey!»

«Susadın mı! Ama... burada içecek hiç bir şey yok... gerçekten susadın mı?»

Aslında hiç susamamıştım. Bunu, daha rahatça ölmek için istemiştim. Yeterli derecede su içen daha rahat hareket eder ve daha uyanık davranır. Bu adamlar beni öldürmeden önce uzun uzun konuşacaklardı. Uyanık olmam gerekiyordu. Bunun için içecek birşey istedim.

İstediğimi karşılama olanağı bulunmadığına göre

eğitmenin varlığı ile ilgilenmem gereksizdi artık. Habire söyleyip durduğu lafları artık hiç dinlemedim.

Yeryüzündeki ağırlığımdan sıyrılmış gibiydim. Bütün yüreğimi ve duyularımı kaplayan bu uçsuz bucaksız ve gürültüsüz manzara önünde karışık düşler görmeğe başladım. Ay ışığında, karşıdaki dağ, fırtınalı gecelerdeki gibi koskocaman ve yırtıcı değil, parlak ve güçlü görünüyordu. Anlamı aklımda kalan, ama sözlerini unuttuğum eski bir şiiri, mavi yamaçlara baktıkça belirsizce anımsıyordum. Bu şiir, Tang uslubunda bir dörtlüktü. Bu beyaz kumsal, rüzgâr ve denizin eseriydi. Her şeyi yıkan rüzgâra karşı, zincirlerinden boşanmış denize karşı Tanrı dağı, göğe doğru gözüpekçe yükseliyordu. On binlerce sayılan Hang Doung'taki mezarlardan bir bölümü yığılan kumların altında herhalde dümdüz olmuştu. Göz kamaştıran bu sahne önünde ölecektim! Ay ışığı, derin deniz, ulu dağ, yüce gök, hiç bir şey eksik değildi. Lekelenmemiş dürüstlüğümle burada ölmek benim için biçilmiş kaftandı!

Ben farkına varmadan deniz ilerlemişti. Daha şimdiden, uzun dalgalar, bulunduğum yerden otuz metre ilerde kırılıp köpükleniyorlardı. Kendi kendime alabildiğine bir serinkanlılıkla şöyle dedim:

«Haydi, hazırlanalım! Son dakika yaklaşıyor!»

Gerindim.

Bir şakırtı. Kıyıda bir kayık. Emir vermelerini beklemeden ağır ağır kumsala indim. Bir kayadan öbürüne geçerken, ayağımın kaymasından korkan eğitmen elini uzattı. Sertçe ittim:

«Hadi, çek elini!»

Sandala bindim ve ortaya oturdum. Sandalda iki kürekçi, elinde mitralyöz bulunan biri vardı. Benden sonra eğitmen de bindi. Kayık açıldı. Ayaklarımı kavuşturmuş, aya bakıyordum. Efsanede adı geçen yalancı Coui'nin gölgesini ay üstünde açıklıkla görüyordum. Ayı, uzayda yaşayan bir disk atıcının fırlattığı bir disk gibi gökte ilerliyordu. Kumsal hafifçe gölgelendi: bu belki de hindistan cevizi ağaçlarının gölgesiydi. Güneye doğru okyanus göz alabildiğine uzanıyordu.

Eğitmen yeniden konuşmaya başladı.

«Bay Thinh, sana on dakika düşünme payı bırakıyoruz.»

«Yararsız,» dedim.

«Beni iyi dinle: Hemen pişmanlık göstermezsen, denizin dibini boylayacaksın.»

İki kürekçi durmuştu ve ayakta küreklerine dayanmış bana bakıyorlardı. Bir ayağını sandalın kenarına dayamış silahlı adam, mitralyözünü koltuğuna sıkıştırmıştı.

Gülerek konuştum:

«Devrim için ölmekten daha yüce bir şey olamaz! Pişmanlık göstermeyeceğim!»

Eğitmen ayağa kalktı, sandaldan bir çuval çıkardı, salladı ve bana bakarak:

«Haydi, bu çuvalın içine gir,» dedi.

Gülümseyerek, bacaklarımı çaprazlama atmış, ellerim dizlerime dolanmış, sakince işin devamını bekleyerek oturuyordum: Kuşkusuz beni başaşağı çuvala sokacaklar, sonra çuvalın ağzını bağlayıp koca bir taşa tutturup denize fırlatacaklardı. Ancak o zaman sandalın ön tarafında birkaç büyük taş farkettim. O anda düşüncelerim beni hiç tedirgin etmiyordu. Aklımda, ne karım, ne çocuklarım, ne dostlarım vardı. Hiç bir şey, hiç bir istek belirmiyordu zihnimde... Bir coşturucu düşünce hariç: «Haydi, uzun zamandır kendimi hazırladığım şeyi başardım: parti üyeliği görevimi yerine getirdim!»

Eğitmen güldü:

«O kadar aptal değiliz! Seni bu kadar çabuk öldürmeyeceğiz! Acı içine işleyecek, acıdan kıvranacak, cıyak cıyak bağıracaksın. Ancak ondan sonra gebermene izin vereceğiz.»

Çuvalı ayaklarıma fırlattı. Kaldırmadım. Kaba çuval ayaklarımı sıcak tutuyordu.

Sandal kıyıya geri döndü. Aynı durumda otururken ayı seyretmeye devam ediyordum: 'Peki, mademki beni öldürmedin, hâlâ hayattayım! İstediğin zaman öldür. Benim için hiç önemi yok!'

Kıyıya yanaşırken eğitmen:

«Şimdi gidip Bay Pham Sao'yu görelim,» dedi.

«Hiç istemiyorum!»

«Anlatamadım galiba, buna zorunlusunuz.»

«Peki gidelim.» Birden sordum:

«Ngo Den ve Lê Van Mot'u nereve hapsettiniz?»

«E... e... ne demek? Bilmiyorum,» diye bu anî soru karşısında öfkeyle kekeledi.

Gülümsedim. İki yoldaş ölmemişlerdi. Salakça, onlara da bana yaptıkları oyunu oynamışlardı.

Pham Sao'nun bürosu, kapısında kırmızı bir ışık bulunan hastane ile dik açı oluşturuyordu. Büronun önünde karanlığa gömülmüş bir başka bina vardı.

Eşiği geçince basamaklar üzerinde gelişigüzel oturmuş yedi kişi gördüm. Sessizce bakıştık.

İşemek için köşeye yürüdüm. Birisi yanıma geldi: bu, Tran Trung Tin yoldaştı. Duvarın dibinde benimle konuştu:

«Bizi kesinlikle öldürecekler.»

«Hiç kuşkusuz bu gece yaparlar. Kendimizi cesaretle feda edelim!»

«Evet, yüreğimizi pek tutalım!»

Geriye gelince, L.V.S. yoldaşın, her zamankinin tersine, yanıma gelmediğini gördüm. Yüzünden, bazı şey lerin değiştiği anlaşılıyordu. Bu korku muydu? Hayır, rahat olmadığı anlaşılıyordu. Rahatsızdı. Ondan pirelenmeye başladım.

Çok şık giyinmiş Pham Sao ortaya çıktı:

«Birer birer gelin. Bu iş isteğinize göre yapılacak. Önce siz, Bay L.V.S.»

'Nasıl?' dedim, kendi kendime. 'Kurbanlarını bürosunun içinde mi öldürüyor? Asacak mı? Öyle ya, bir büro içinde bile yapılabilir bu iş.'

L.V.S. görünmekte geç kalmıştı. En uçtaki odada asılacağından emin olarak binaya bakıyordum. Pencereden, bir ipin sallandığını görür gibi oldum.

Ama işte L.V.S. dışarı çıkıyordu. İki eliyle karnını tutuyor ve surat asıyordu. 'Bu ne demek? Vahşi herifler! Mutlaka dalağını patlattılar...' L.V.S. sağa döndü ve bize hiç bakmadan hastaneye girdi. 'Anlaşıldı, elden kaçtı! Pişmanlık gösterdi!' Ben, işaret parmaklarınızı birleştirdiğimiz olayları aklımdan geçirirken görünmez oldu.

L.V.S.'den sonra sıra C'ye geldi. Camın arkasından ip sandığım şeyi artık farkedemiyordum. Biraz sonra topallayarak bitkin bir durumda C. çıktı. O da hastanenin yolunu tuttu.

O sırada, Doan Van Phuoc iki kuyrukçusunu yolla-

yıp beni doğrudan doğruya hastaneye çağırttı. Karanlık bir köşede durup bana şöyle seslendi:

«Bay L.V.S. ve Bay C'nin ikisi de pişmanlık gösterdi. Bunu gördünüz. Ötekiler de sonunda aynı yola başvuracaklar. Size gelince, eğer pişmanlık göstermezseniz, sizi temizleyecekler, sizi bu gece temizleyecekler.»

Şu karşılığı verdim:

«Öyleyse, beni öldürsünler, bu yüzden pişmanlık göstermeye zorlayamazlar.»

«Siyasal bakımdan Parti'nizin kazançlı çıkması için sizi temizlemelerini istiyorsunuz, değil mi?»

Konuşmadım. Ne demek istediğini iyi anlamıyordum.

Phuoc beni, Tran Ky'nin bürosuna götürdü ve ikisi sohbet etmeye koyuldular. Bu sırada, iki kuyrukçu, Tin, Hien ve Hoang Chat yoldaşlara gidip şöyle söylüyorlardı:

«Bay Thinh pişmanlık gösterdi! Bay Tran Ky ve Bay Phuoc'la birlikte çay içiyor!»

Bir zamanlar bizim safımızda olan Saygonlu gazeteci Tran Ky, adaya sürülünce ihanet etmişti. İki kurnazın konuşmalarından TN ve KS'nin pişmanlık gösterdiğini anladım ama bunun bir yutturmaca olmasından çekiniyordum. Onları dinlerken, kaplan kafesinde sonuna dek dayanabilecek on dört ya da on beş kişinin kalacağını hesaplıyordum. Bu yoldaşları aklımdan geçirirken, Do Van Th, ve Tran Van Ng, yoldaşlarla, domuz ahırlarında, pislik boşaltmadan dönerken yaptığımız bir konuşmayı anımsadım.

«Dürüstlükle ilgili talimatı burada inceleyebildim,» dedi Th. «Talimat şöyle bitiyor: 'pişmanlık göstermeye karşı verilen savaşta, canını feda etmek gerekli olabilir ve bu bir şereftir,' Partinin bu sözlerini asla unutmayacağım.»

«Başkan Ho bize, 'Parti'ye bağlılığı, halka sevgiyi' öğretti,» dedi Ng. «Buna uyarak pişmanlık göstermeyeceğiz.»

Bu sözler aklıma gelince, hemen içimden tekrar ediyordum: 'Ho Amca'nın öğretisine bağlı kalarak pişmanlık göstermeyeceğiz.'

Biri gelip beni çağırdı:

«Bay Pham Sao sizi çağırıyor,» dedi.

Avluda kimse yoktu. Yoldaşlarım ne olmuştu? Ne-olup bitiyordu? Meraktan çatlıyordum.

Nylfrance marka bir gömlek ve Dacron pantolon giymiş Pham Sao, saçları briyantinden parlayarak elini uzattı:

«Lütfen oturun,» dedi.

Adam, kendini beğenmiş, kibirli, buyurucu ve öfkeliydi. Ama giyiminde şık ve davranışlarında doğru gözükmeyi seviyordu. Eskiden Direnme Savaşçısı iken Fransızlara teslim olmuş, daha sonra Diem'in İçişleri Bakanlığında görev yapmıştı. Poulo-Condor'un Eğitim Merkezini yönetmek için özellikle seçilmişti. Duvarda, başı hizasında bir slogan yazılıydı: 'Yönetici yalnız hizmet etmeyi düşünür ve eğlenceyi unutur.'

'Neyin hizmetindesin,' diye düşündüm. 'Kendi midenin. Ya nevi unutuyorsun? Eğlenceyi değil yurdu.'

Bürosu sicil dosyaları ve kâğıtlarla kaplıydı. Gözüm «Pişmanlık bildirisi» yazılı bir kâğıda ilişti. C'nin imzasını tanır gibi oldum.

«Dikkat edin Bay Thinh,» dedi.

Niyetini henüz bilmiyordum. Şaşkın şaşkın baktım.

«Yarın sizi yetkililere geri vereceğiz, ona göre. Başvuracakları çok yol var, asla size boyun eğmeyeceklerdir.»

Şakacı bir tavırla söylenen bu tehdit iğrençti! Havaya fırladım:

«Elbette, yetkililerinizin baş vuracağı çok yol var. Polis, ordu, mahkemeler, hapishaneler, faşist yasalar ve hatta kaplan kafesleri hep onların hizmetinde. Bunu çok iyi bilecek durumdayım!.. Fizikî olarak beni istediğiniz zaman yok edebilirsiniz ama manevî bakımdan hiç bir zaman pişmanlık göstermemi sağlayamayacaksınız.»

'Pişmanlık bildirileri' tomarı içinden birkaç kâğıt çıkarttı ve bana uzattı:

«Alın, bakın. Bay K.S. ve Bay T.N. bile pişmanlık gösterdiler.»

İki kâğıdı bana uzattı, aldım. Birisi elle, öbürü daktiloda yazılmış iki bildiriydi. Ve K.S. ve T.N. yoldaşların sahte olmayan imzaları. İki yoldaşımın tam olarak ne bildirdiklerini anlamak için okudum, Pham Sao'ya geri verdim.

«Eee? Bunu nasıl buldunuz?» dedi.

«Tek sözcüğüne inanmıyorum.»

«Öyleyse isterseniz sizi onları görmeye götüreyim.»

Çabucak düşündüm: 'Olmaz. Bu, yoldaşlarımın ıstırabını artırır. Hiç bir yararı olmaz.'

Bocaladığımı gören Pham Sao sözüne devam etti:

«Eğer bu beyler gerçekten pişmanlık göstermişlerse, siz ne yapmayı düşünüyorsunuz?»

«Ben mi? Hiç! Birincisi, onları tanımıyorum. İkincisi, pişmanlık göstermişlerse bu, onların bileceği iştir. Bana gelince, ben pişmanlık göstermeyeceğim. Bu anlaşılır ve apaçık bir şey.»

Pham Sao, bana, sonu gelmez bir isim listesi gösterdi:

«Bakın, bu kadar adamın salıverilmesini önerdim... Bakalım kaç kişiymiş... hım, hım... Toplam olarak iki yüz seksen iki! Eğer aynı fikirdeyseniz, karınızın yanına dönmeniz için bana üç aylık başvurma dönemi yeter. Sizden sonra mutlaka eriyip tükenmiştir zavallıcık.»

«Size, pişmanlık göstermeyeceğimi söyledim ya!»

«Siz bilirsiniz! Lütfen tavrınızı kaleme alınız. Bunu yarın görevlilere vereceğim.»

«Bana yazacak birşey verin.»

İskemlemi masaya yaklaştırdım, dolmakalemi ve kâğıdı aldım, ve sayfanın tam ortasına büyük harflerle yazdım:

PARTİMDEN
VAZGEÇMEYİ KESİNLİKLE REDDEDİYORUM.
İmza: Pham Van THİNH

Elimden kâğıdı alan Pham Sao ekledi:

«Siz yine de iyi düşünüp taşının. Yarın sabah sekizden önce yazınızı yetkililere vermeyeceğim.»

Beni, Tran Ky'a götürdüler. Yerde değişik durumda uzanmış bizimkilerden beş kişiyi hemen gördüm: Hieu, Tin, Toc, Chat ve Ngoc Baba. Bu sonuncusu başını kaldırdı ve bana muzipçe baktı. Coşkun bir sevinçle, rahatladığımı belirten derin bir oh çekip yere uzandım.

«Sizin pişmanlık gösterdiğinizi söylediler bize,» dedi Hieu. «Fakat hiç inanmadık.»

«Bu iblislere inanılabilir mi?» dedim.

Öfkeden kuduran Tran Ky beni zorla ayağa kaldırmak istedi:

«Biraz konuşalım, Bay Thinh.»

«Söyleyecek hiç bir şeyimiz yok,» diye esneyerek cevapladım.

«Yalnız birkaç dakika... Hadi kalkın da biraz konuşalım!»

«Çok özür dilerim; bırakın beni, uykudan ölüyorum.»

Tran Ky dişleri arasından homurdandı:

«Niçin hepsini denize fırlatıp atmıyoruz sanki!»

Ertesi sabah erken kalktım ve çıkmak istedim. Nöbetçi engel olunca bağırmaya başladım:

«İhtiyaçlarımı burada mı yapmamı istiyorsunuz!» Hastane tuvaletine götürmek zorunda kaldılar. Oysa yalnızca ortalığa bir göz atmak istiyordum. Koridorda C. ve L.V.S. yoldaşlara rastladım. Bu sonuncusu hemen gözlerini yere eğdi. 'Ah,' dedim. 'Parmaklarımızla birbirimize verdiğimiz sözleri unutmadım.'

Bir köşede, koridorun üstüne çıkarılmış bir yol karyolası gördüm. Orda K.S. yatıyordu: beni tanıyınca duvardan yana döndü. Direnmekten vazgeçen arkadaşlarımın yanından geçerken yüreğim daraldı, onlar ve kendimiz adına üzüldüm.

O sabah, bizi kaplan kafeslerine geri götürdüler. «Kıt'amızın» mevcudu tam olarak on sekiz kişiydi.

Kaplan kafeslerinde tam olarak on sekiz pişmanlık göstermeyen kalmıştı. Daha doğrusu on sekiz dayanıksız can, on sekiz can çekişen nefes.

Her an serinkanlılıkla ölümü bekliyorduk. Demir kapının açılmasını, bir kafanın uzanmasını, bir sesin «dışarı!» diye bağırmasını, sadelikle kalkıp çıkmak için bekliyorduk.

Önceden kestiremediğimiz şey, bizi nasıl yokedeceklerivdi. Burada bulunduğum yıllar boyunca, yoldaşlarımızın akla gelebilecek her yolla öldürülüşlerine tanık olmamış mıydım? Gerçekte yaşam, bedensel görünüşünü kolayca terkediyordu! Dahası, yaşam değerli oldukça, bizi terkederken daha az güçlük çekiyor gi-

biydi! Özellikle düşmanla uzlaşmaya karşı çıkanlar için, bu doğruydu.

Fakat sonunda beklemekten bıkmıştım! Ne olursa olsun, öleceksek ölelim... Bugün, yarın, bundan kaygılanmıyorduk. Kesinlikle emin olduğum tek şey, beni geceleyin öldürecekleriydi. Niçin mi? Çünkü bunu gündüz gözüyle yapmayı, göze alamazlardı.

Bu güven duygusu, bende bir çeşit coşku yaratıyordu. Aynı zamanda düşmana karşı bir bakıma zafer kazandığımız için de sevinçliydim. Evet, düşmanın bizi istediği zaman öldürmemesi de bir tür zafer sayılırdı.

Bir gün, iki, üç gün geçti: Hiç bir şey olmuyordu.

'Niçin, niçin harekete geçmediler?' Kendi soruma yine kendim karşılık verdim: 'Göze alamıyorlar, henüz cesaret edemiyorlar!' Gelgelelim böylesine belirsiz bir yanıtla yetinemezdim. Daha da deşmek gerekiyordu. Yoksa... evet yoksa, şiddet ve zulmün, yıllarca uygulansa da 1. hapishaneyi yenemeyeceğini, yok edemeyeceğini anlamışlar mıydı? Gerçekten, bu yıllar boyunca, siyasal kurnazlıkları çok basit kaldığı için öncelik, kuvvet kullanmaya verilmişti. Fakat boşuna gayret! Y., önce değişik ve sürekli bir siyasal saldırıya, yani psikolojik savaşa, ölüm tehdidine, yaşama vaadine, beyin yıkamaya başvurmasına karşın şiddeti ikinci plana atmadı. Gerçekten, Y. elindeki tüm kozları kullandı. Siyasetin «verimli» olduğunun kanıtı, 1. hapishaneden bazı pişmanlık gösterenlerin çıkmasıydı. Bundan hemen sonra düşman, «kardeşlik saldırısına» geçti. Kısa süren bu saldırı başarısızlığa uğrayınca düşman sopayı yeniden eline aldı. Ama pişmanlık gösterenler çok az oldu. Daha sonra Pham Sao on günlük bir süre istedi. Bu sürede, siyasal yöntemler, psikolojik savaş, beyin yıkama ve tehdidi ön plana çıkardı ve birkaç kişiye pişmanlık göstermeyi başardı.

Ve şimdi, geri kalan on sekiz kişiyi henüz katledemezdi. Çünkü hepsini öldürse bile, 1. hapishanenin önü devrimci hareketle birlikte yaşamaya devam edecekti. Çünkü hiç olmazsa şimdilik, asıl amacı bizi öldürmek değildi. Önce 1. hapishaneyi adına yani ününe varıncaya kadar yok etmesi gerekiyordu. Üstelik kaplan kafeslerinin on sekiz dikbaşlısı, gerçek bir yangın odağını, adadaki mücadele hareketinin alevlerini temsil

ediyorlardı. Bütün tutukluların gözleri üzerimizdeydi. Hanoi radyosu, Poulo-Condor'daki kaplan kafeslerinden kısaca sözetmişti .Ve düşmanın kendisi için de bir yangın odağı idik: Şimdi gizli servislerinin elindeydik. Burada bizi, isim listesinden tanıyorlardı. Sonumuz da bu servislere bağlıydı. Bizim yokolmamızı ne kadar isteseler de, adada bulunanlar, bizi yok edecek bir karara varmadan önce iyice düşünmek zorundaydılar. Elverişli bir fırsat çıkması gerekiyordu.

Durumun bu şekilde incelenmesi, bizi hâlâ niçin öldürmedikleri soruma karşılık verdiği için kabul edilebilirdi. Durum aydınlanınca, tahta bölme üzerinde yan yatıp tembel günler geçirmeye başladım.

25 eylül 1960 sabahı, üstümüzdeki düzen görevlilerinin birbirlerine haber verdiklerini işittik:

«Bu güruhu götürecekler!»

Buna kısa bir karşılık verdiler, ama ne dendiğini işitemedik. 'Komünistlerin suçlanması' için beyin yıkamaya karşı çıkan 2. hapishaneden yoldaşların, kafeslerden 2. hapishaneye geri yollanacaklarını sandım. Bölmeler ötesindeki arkadaşlarımız, 2. hapishaneden yoldaşlarımız sürekli olarak kaplan kafeslerinde bulunuyorlardı. Buraya atılıp geri gönderilmelerinden memnunduk: 2. hapishane mücadelesini sürdürüyordu.

O öğleden sonra, beni dışarı çıkarttılar, sonra da ötekileri. Dışarda oturmuş, varsayımlarımızı alçak sesle birbirimize anlatıyorduk; ya gizlice ve toptan yoketmeye elverişli kuytu bir yere bizi götürecekler ya da 10-59 sayılı yasaya göre bizi yargılamak için ülkeye geri yollayacaklardı.

Ama bizi ikili sıraya dizdiler, rıhtıma doğru değil de futbol sahasına doğru yola çıkardılar. Nasıl, 2. hapishaneye mi? Tamı tamına. Oraya vardık.

Her hücreye iki ya da üç kişi koyarak bizi kapattılar. Ben tek başımaydım: benden çekiniyorlar ve ötekilerden ayırmak istiyorlardı.

Bizi 2. hapishaneye taşıyan düşman, 1. hapishaneyi adına varıncaya kadar yoketmekten başka bir amaç gütmüyordu. Ve kuşkusuz, ünü rahatsız edici olmaya başlayan kaplan kafeslerini bir süre boşaltmak da istiyordu. Kafeslerin kan dökücü yönetimi, Hanoi tarafından suçlanmış, Saygon'da ve başka yerde kamuoyunun bir ölçüde ele aldığı bir konu haline gelmişti.

2. hapishanedeki hücrede, kafeslerdeki yönetimin aynısı uygulanıyordu bize. Düzen görevlileri haftalık banyomuz için suyu hücreye getiriyorlardı. Hapiste banyo önemli şeydir. Banyo yapılmazsa, insan kudurmuş gibi olur, özellikle baş, dayanılmaz derecede kaşınır.

Ama ben her gün yıkanıyordum. Yıkanmam çok özeldi. Buna banyo demek de lafın gelişi, çünkü bu «kuş banyosu»dur. Bir konserve kutusu su. Kapak iyice kapalı, suyun iplik gibi akması için bırakılan incecik bir yarık. Bu ipince akan suyla yıkanmak ustalık gerektiriyordu. Her seferinde beş ya da altı damlayı geçmemeli. Bunları vücudun üstüne düzgünce yaymalı, sonra ovmalı.

Nöbet tutan sorgucuların şaşkınlıktan açık ağızları önünde, vaktimizi yelpaze örmekle geçiriyorduk. Bizim yerimize onlar iç çekiyorlardı: «Tuhaf insanlar! Pişmanlık göstereceklerine yıllar boyunca bin türlü acı çekmeyi yeğ tutuyorlar.» Onların insan kavramı, bizi anlamalarını önlüyordu.

Ngoc Baba, avaz avaz şarkı söylüyor, bağırıp çağırıyordu. Sesi güçlü, madenî ve yüksekti. Hem gür hem sıcaktı. Onu dinlerken, kamışı andıran ince bacaklarını çaprazlayıp uzanmış olduğunu, bir eliyle ona armağan ettiğim yelpazeyi sallarken, ötekiyle içine geçmiş karnı üzerinde tempo tuttuğunu görür gibiydim.

Sabahtan akşama kadar meşguldüm. İşim hiç bitmiyordu! Önce banyomun suyunu hazırlamak gerekiyordu. Şonra yelpaze örmek. Yapılması gereken yelpazelerin sayısı onu buluyordu, ve her biri için en azından iki gün geçiyordu. Sonra özellikle kulak kabartmak gerekiyordu. Bölümlerden gelen sesler ansızın artmış mıydı: mutlaka olağan olmayan bir şey vardı. Ya da ansızın derin bir sessizlik mi: aynı yorum. Ve boşa söylenmişe benzeyen bir sözcük, hücremin önünden geçen herhangi bir tutuklunun kendi kendine belirsizce laflar etmesi bana çok şeyler öğretebilirdi.

Dış gürültülere kulak kabartmak ve bunları incelemeye çalışmak, işte çekici ve ilginç bir şey. Hiç olmazsa, size benzeyen insanların çevrenizde yaşadığının bilincine daha canlı bir biçimde varıyordunuz. Bu, sizin de, kendinizde yaşadığınız anlamına geliyordu...

Bu karşılıklı güven sinirlerinizi güçlendirir ve yalnızlık duygunuzu silip atar.

Bir gün üstüme giydiğim şeyleri avluda yıkadıktan sonra hücrelerin önüne kurumaya bıraktım. Biricik giysim vardı o da paramparça olmuş ve eski bir yer bezi gibi iplik iplik ayrılmıştı. Y'nin, kafeslere dönüşten önce yönettiği saldırı sırasında, düşman elimizde kalan her şeyi alıp götürmüştü. Acımasız falakalar, ter, kir, tek giysimi sonunda lime lime etmişti. Üstümüze giydiklerimiz artık giysi değil, iplikleri çıkmış, içler acısı bir biçimde sarkan, ne eni ne boyu birbirini tutmayan, mucize ile bir arada duran sicim parçalarıydı. Bir seferinde T.N. yoldaş bana, mavi çizgili fildişi bir pijama vermişti. Gerçekten çok güzeldi. Fakat onu başkasına armağan etmek zorunda kalmıştım. Giydiğim zaman kendimi, tavuk yumurtalarına kuluçkaya yatmış bir ördek gibi hissediyordum. Aslında çok gülünçtü. Kenarları rüzgârda savruluyordu. Tutuklular arasında saçma şeylerle eğlenen bazı idare sekreterlerine benziyordum.

Üstümüzdekileri kurumaya bırakıp hücreme girdim. Ve tam uzaklaştığım yerden, birinin yüksek sesle konuştuğunu işittim:

«Sizinkilerle birlikte bu giysileri de kaldırır mısınız lütfen!»

Bu, kendisini işitmem için özellikle konuşan 2. hapishaneden bir yoldaştı. Evet, 2. hapishane örgütü benim giyecek ihtiyacımı karşılamak yolunu bulmuştu. Kuşkusuz yoldaşlar parçalanmış giysimi kurumaya bırakırken beni görmüşlerdi.

Akşam üzeri çamaşırımı aramaya çıktım. Giysimin üstünde, iyi durumda bir siyah pijama, bir kazak, bir çift yün çorap ve yüz havlusu buldum.

Hepsini göğsüme bastırırken, kendimi son derece mutlu ve heyecanlı hissediyordum. Hapiste, sağlam giyeceğe sahip olmamak bir felâkettir. Phan Trong Binh yoldaş hiç abartmadan bana şöyle demişti: «kaplan kafesinde bir parça kumaş bile sizi sıcak tutar». Bu doğruydu. Göğüse yarım karış eninde bir kumaş parçası bastırınca sanki elektrik akımına benzeyen canlı bir ısı yayılıyordu hemen. Bu giyecekleri bana armağan eden yoldaşlar büyük fedakârlık yapmışlardı. Böylelikle beni mücadeleye teşvik ediyorlardı. Bu giy-

siler gerçek bir «savaş zırhı» değil miydi? Gerçekten daha sonra bana çok yararlı oldular. Kaç kez, uçlarını avucumun içinde okşayıp kendi kendime mırıldandım: «Siz olmadan bu kadar tehlikeye karşı çıkabilir miydim!»

19 ya da 20 kasım günü, tahta bölme üzerinde hiç bir şey yapmadan yatarken, hoparlörler ansızın çınlamaya başladı: «Cumhuriyet Ordusunun zaferini kutlayalım!» Havaya sıçradım: «Ne? Bir bayram mı! Bir zafer mi! Eğer bu zafer Saygon dışında olmuşsa anlamı şuydu: devrimci savaş o dereceye varmıştı ki, bunu görmezlikten gelemiyorlar ve göz boyamak için bu yalancı «zafere» sarılıyorlardı. Bu çok mümkündü! Eğer bu «zafer» Saygon içinde olmuşsa, bu bir darbe denemesi olduğu ve Diem'in bunu bastırmayı başardığı anlamına geliyordu.

İlk varsayıma eğilimliydim. O sırada devrimci hareketten hiç yeni haber alamıyordum! Yıllardır somut haberlerden yoksundum. Ancak belirsiz olan genel hatları öğrenebiliyordum: Silahlı savaşa geçmiştik, gerilla savaşı güçlü biçimde gelişmişti. Bütün umudum, Devrim'in Güney'de başarı sağlamasıydı. Başka bir deyişle Amerikancı-Diemci zindanlardan çıkma yolu bu idi. Bu sürgünlük dönemi dışında yaşamımın ve sonumun Devrim'e, nerdeyse bedensel olarak bu ölçüde bağlı olduğunu hissetmemiştim ve bu derin kanı imgelemimi vargücüyle çalıştırıyordu. Yaşadığım köylük bölgeler, yürüdüğüm yollar, işimde ya da başka yerde gördüğüm ya da tanıdığım kişiler, tanıdık ama yine de yepyeni görüntüleriyle durmadan aklımdan geçiyorlardı. Bunlar tanıdıktı, çünkü Direnme Savaşı zamanındaki durumlarına benziyorlardı. Yepyeniydi, çünkü yüzlerini unutmuştum: benim için sanki bir masal, vaadedilmiş bir toprak gibi uzaktılar.

Ah, Devrim haberlerini bekleyen tutuklunun sabırsızlığından daha yiyip bitirici bir sabırsızlık var mıdır hiç? Bu bekleyiş bizi durduğumuz yerde kurutuyordu!

İkinci varsayımım doğru çıktı: öğleden sonra radyo başarısız 11 kasım darbesinin kışkırtıcı Phan Quang Dan 'kliğine karşı küfür yağdırdı.

Beklenmeyen şey, darbeye karşı tepkiden biz de etkilendik. Gerçekten adada bulunanlardan bir bölümü

de bu darbe hazırlığına karışmışlardı. Bunu örtmek için The işgüzarlığını gösterip bize yeniden saldırmaktan başka bir şey yapamazdı.

24 sabahı, nöbetçiler bizi dışarı çıkarttılar. Kendi kendimize şöyle diyorduk:

«Kafeslere dönüyoruz! Bu sefer acımasızca saldıracaklar!»

3. hapishanenin kapısı önünde yere oturtup son bir kez daha aradılar.

Aramızdan Nguyen Van Van yoldaş aklı başka yerde, sersemleşmiş, acınacak durumdaydı. Karısının ve çocuklarının hayali, hepimizden çok onu yıkmıştı. 2. hapishanede kaldığı süre içinde aklını oynatmıştı. Yerinde duramıyor, bağırıyor, bütün gün çığlık çığlığa karısını ve çocuklarını çağırıyordu: «karımı çok seviyorum, karım nerede?.. Karımı görmeden öleceğim!.» Krizi bir ay sürmüş, sonra yavaş yavaş yatışmıştı. Onu anlıyorduk ve yatıştırmak, yüreklendirmek fırsatları kolluyorduk. Ard arda oturmuş beklerken, kulağına fısıldadık:

«Yoldaş Van, siz de bizim gibi bir insansınız. Elbette karınıza ve çocuklarınıza bağlısınız. Ama şu anda, Devrim'in bize ihtiyacı var. Gerçekten Devrim uğruna mücadele etmeye kararlı olmak için kişisel duygularımızdan fedakârlık yapmak gerekir. Eğer karımızı ve çocuklarımızı düşünmeye devam edersek sonuna dek mücadele etmek zor olur ve sonunda ölümden daha kolaylıkla kurtulamayız!»

«Sizinle aynı görüşteyim,» dedi Van iç çekerek. «Ama ne denli çaba gösterirsem göstereyim unutamıyorum... Ah, çocuklarım!..»

Kafeste Tran Trung Tin, Ngo Den, Moui D. ve Cao Van Ngoc Baba ile birlikteydim. Ne yemekte, ne yıkanmada bir şey değişmişti. Her sabah pislik boşaltma angaryası sürüyordu... Giysilerimiz ve sepetlerimizi onarıyorduk. 2. hapishanede, yoldaşlar her birimize, pirinç koymak için küçük bir sepet vermişlerdi. Her seferinde, bütün ağaç değilse bile kucak dolusu dallarla geri dönüyordum. Her birini ezip süpürge yapıyordum. Kaplan kafeslerinde süpürgeden vazgeçmek olanaksızdır. Rüzgârlı mevsimde sam yeli gibi bir rüzgâr eser. İki günde tahta bölmeler yarım santimetre kalınlığında sarı kumla örtülür. Üstelik damda yuva

yapmış kuşlar pisliklerini yattığımız yerlere atarlar. Kaplan kafeslerinde kaldığım süre boyunca, denetlemelere, aramalara, el koymalara, falakalara karşın, her zaman el altında bir süpürge bulundurmayı başardım. Kimi zaman başparmaktan daha büyük olmayan, kuş tüyü, hatta kuru ot tutamı bile süpürge olabiliyordu.

Yoldaşlar bana, «baş koleksiyoncu» adını takmışlardı. Toplanabilecek ve saklanabilecek hiç bir şey bırakmıyordum. Dışarda, bacaklarım beni sürüklerken, kulaklarım dikiliyor ve gözlerim fıldır fıldır dönüyordu. Yukardan aşağı, yakından uzağa her yere bakıyordum. Burda bir çanak kırığı, şurda bir saç parçası, mükemmel, bir ip parçası, şahane. Ve ordaki ne, bir mantar, ne şans, tam da gerekli olan şey! Elime ne geçerse kafese götürüyor, «ambarıma» istif ediyordum Sonra, «evde çalışma sanayii»ne koyulmak için uygun zaman kolluyordum.

Çalışma sevgisinin ne kadar güçlü ve köklü olduğu hapishanede anlaşılıyor. Çanak kırıkları ve saç parçaları tutuklulara gerçekten yararlı olmaktan başka, aynı zamanda çalışmanın da simgesidirler. Onlara baktıkça insanı, emeği, toplumu görürüz. Bu konuda Phan Trong Binh yoldaş «alet sevgisinden» sözediyordu. Uykusuz gecelerde sakladığımız yerlerden dikiş iğnelerimizi çıkartıp bıkmadan okşuyor ve seyrediyorduk. İğnenin deliğini, ucunu, madenî parlaklığını hayranlıkla seyrediyorduk... Bu nesneler, bizim için sessiz dostlardı.

Aynı kafesi paylaşan biz altı kişi, aynı kardeşçe dostlukla birbirimize bağlıydık. Akşamleyin birbirimize, eski masallar, tarihsel öyküler ve filmler anlatıyorduk. Direnme Savaşı sırasında oynanan «sarı sorguç» adlı çocuk filmine varıncaya dek her şeyden konuşuyorduk. Bunların hepsi şaka vesilesi oluyordu. Haftada bir kez, herkes kendi özeleştirisini yapıyordu. Özellikle anlayışlı geçen eleştiri ve özeleştiri oturumlarında, kişiliklerimiz ve ideolojik yanılgılarımız tam bir açıkyüreklilikle inceleniyordu. Ama asla kişisel saldırılara başvurmuyorduk. Bu kadar ilgiyle duyulan sevgi, en küçük kötü söze yer bırakamazdı, ey yoldaşlar.

Ngoc Baba konuşuyordu:

«Poulo-Condor'da bulunduğum yıllardan beri yal-

nızca bu grup içinde kendimi baştan aşağı mutlu hissediyordum. Kendimi garip bir biçimde ilerlemiş hissediyorum.»

Bir ayağı çukurda olan ihtiyar bizimle genç bir adam gibi şakalaşıyordu.

2. hapishaneden yoldaşlar, yardım etmek için kaplan kafeslerindeki «pişmanlık göstermeyenleri» yakından izliyorlardı. Gerçekten bize çok yardımları dokundu. Bir gün, Ngo Den yoldaş ve ben pislik boşaltırken yaprak yığınının kıyısında sert bir nesneye bastık: bu bir aspirin tüpüydü ama ağzına kadar B-1 vitamini haplariyle doluydu. Bu birçok kez tekrarlandı: kuru Filatov'a varıncaya dek elimize geçti! Bunları bize kim sağlıyordu. Ortalıkta hiç kimse yoktu. Ama, en küçük hareketlerimize, hatta ten rengimize ve sağlık durumumuzu belli eden dış görünüşümüze bile dikkat eden, üzerimize gizlice dikilmiş dost bakışları hissediyorduk. Bu şekilde gözetlenme duygusu yüreğimizi ferahlatıyor ve gözümüzü yaşartıyordu. Yoldaş, yoldaş!

Aralık başlamıştı. Bedensel olarak zayıflamıştım. Soğuğun içime işlediğini duydum acıyla. Bir kış daha. İlkbahara çıkabilecek miydik?

Bir akşam, Pham Sao kafeslere geldi. Tepeden ters ters ve küfrederek konuştu:

«Evet... Bu kabadayıların aklı fikri dürüst kalmakta, hep birlikte gebermeyi koca kafalarına yerleştirmişler... Öyleyse onlara yardım edelim!»

Böyle, ağızdolusu küfür ve alayla çıkıp gelmesi bize karşı bazı «davranış değişikliği»nin olacağını bildiriyordu.

Ayın 15'i öğleden sonra, küçük gruplarımızı dağıtıp her birimizi bir kafese yerleştirdiler. Ve haftalık banyo kaldırıldı.

O gece geç vakit uyandım. Benim bulunduğum 47 numaralı hücrenin arkasındaki 13 numaralı hücrede birisi bağırıyordu. Bu ancak Van olabilirdi. Çok yüksek sesle haykırıyordu:

«Yaşasın barışçıl, birleşik, bağımsız, demokratik, güçlü ve müreffeh Vietnam!..»

«Yaşasın Vietnam İşçi Partisi!»

«Yaşasın Başkan Ho.»

«Pişmanlık göstermeyenlere sağlık ve başarılar!»

Bağırması bitmeden sorgucu ve nöbetçiler bağıra çağıra koşup geldiler:

«Orospu analı. Kim bu yaygaracı?»

«Çok cüretkârmış, diri diri gömelim!»

El lambalarının sarı ışığı altında kafeslerin tepesi gürültüyle doldu. Soluğumu tutmuş, ne olacağını bekliyordum.

Ertesi sabah nöbetçilerin konuşmalarından anladığımıza göre Van geceleyin kendini öldürmek istemiş. Deri kemerinin tokasından çıkarttığı bir maden parçasıyla boynunu kesmişti. Önce bilek damarlarını kesip çıkan kanla bağırdığı sloganları duvara yazmıştı. Gelgelelim yalnızca boynunu yaralamış, şah damarını kesmemişti. Düşman onu hastaneye götürdü ve ölmedi, Vân, güç, zorlu ve sürekli manevi çatışmalar geçirmişti. Şerefin, Devrim için ölenlerin payı olduğunu iyi biliyordu. Fakat evindekilere bağlılığı onun için elverişsiz bir durumdu. Bu çıkmazdan kurtulmak için ölmeyi yeğlemişti. Sonuçsuz intihar girişimi bana çok şeyler öğretti. İnsan yüreğinin kıyas kabul etmez karmaşıklığına ve kendini feda etmenin değişik biçimleri olduğuna iyice emin oldum. Davası için canını vermeye hazır olan Vân, kendisini Devrim için öldürebilirdi ama intihar girişimi, Devrim ile ailesini, kendi kişisel yaşamını ve ölümünü karşı karşıya getiren çelişkiden kaçmak demekti.

Hastaneden çıktıktan sonra Mart ayına doğru pişmanlık gösterdi ve o sırada artık konuşamaz oldu.

Geriye on yedi kişi kalmıştık!

Vân'ın hastaneye kaldırılışının ertesi günü düşman ortalığı kırıp geçirmeye başladı.

Yemek zamanı, bir tane pirinç köftesi fırlattılar. Tuz taneciklerini köftenin içine doldurmuşlardı. Köfteyi tane tane parçalayıp, tuzları toplamak gerekiyordu. Önce ağıza bir tuz tanesi atmalı, sonra biraz pirinç yemeliydik. Pirinci yemenin tek yolu buydu. Yoksa kusabilirdik.

İkinci gün, benden iki üç kafes uzakta olan Tran Trung Tin:

«Bize böyle davranmaya hakkınız yok!» diye bağırdı.

Görevli zindancı anlamadığım bir şeyler söyledi. Tin devam etti:

«Eskiden 1. hapishanede kurutulmuş ve salamura balık vardı ama yine de aramızdan yüzlercesi beş ay içinde öldü. Öyleyse şu anda verdiklerinizle biz nasıl yaşayabiliriz? Pirincin yanında başka şey de verin!»

Nöbetçiler bir şeyler homurdandı. Tin sesini yükseltti:

«Protesto ederim... Açlık grevi yapıyorum...»

Ancak o zaman, bize kuru pirinçten başka bir şey vermedikleri birinci günden beri Tin'in açlık grevine başlamış olduğunu anladık.

Ertesi gün, 18 aralık öğle üzeri düşman, onu hapishane hücresine götürdü.

Geriye kalan biz on altı kişi, kafesleri bekleyen yardımcı Nghia'dan pirincin yanında başka şey de verilmesini, durmadan istedik. Onu görür görmez, isteğimizi söylüyorduk:

«Kuru pirinç, önceden tasarlanmış katliamdır!»

«Siyasal tutuklu muamelesi görmek istiyoruz!»

Öylesine inatla protesto ettik ki, düzen görevlileri sabırsızlandı:

«Biraz daha az anırın! Kuru pirincin sizi bitkin düşürdüğünü iddia ediyorsunuz, yine de bir yerinize bir şey saplanmış gibi bağırıyorsunuz!»

Sonunda Nghia kapıları açıp şöyle dedi:

«Bağırıp çağırdığınız yeter! Bu bir cezadır!»

«Neyin cezası?»

«Kendi canına kasteden biri 'güvenliği' zedeledi.»

Aslında bu, yeni bir saldırının başlangıcıydı. Ama yoldaş Tinh açlık grevi yapınca ve biz sürekli isteklerde bulununca, düşman geleceğini sağlama bağlayıp böyle uyduruk bir nedene başvurmuştu.

24 aralık günü, Pham Sao, elleri arkasında, inceleyici bakışlarla yine geldi. Verdikleri pirinci hâlâ protesto ettiğimizi görünce:

«Evet... yeterli olabilir...» dedi. «On beş gün kuru pirinç, fazla değil... Bakın, bugün Noel gecesi, bunu kesiyoruz! Bu gece size Noel çorbası verilecek ve yarın olağan yemeğe döneceksiniz!»

Gerçekten gece yarısı büyük tantana. Kapılarımıza yanaşmadan önce düşman övünmeye başlıyordu bile:

«Amir bey size paça çorbası verdiriyor. Bol bol yiyip için, ondan sonra yine protesto edersiniz...»

Her birimize cömertçe birkaç kaşık çorba verildi. Çorba mı? Pöh! Dibi görünen saf suydu bu. İçinde boşuna bir şeyler arıyorduk. Tek tük pirinç tanelerinden başka hiç bir şey çıkmıyordu. Başımızı sallayıp kendi kendimize söylendik:

«Yeryüzündeki rezil şeylerin hepsi bu adamlarda toplanmış. Kötü, kalleş ve yalancılar...»

Başından beri enerjik karşı koymamıza çarptıkları için saldırılarını ertelemekten başka bir şey yapmadıklarını iyi biliyorduk. Daha ileri atlamak için şimdilik geri geri gidiyorlardı.

13 ocak 1961 günü, sabah erkenden tepemizde öküz kafaları ve at ağızları kaynaşmağa başlamıştı. Falakacılar sigaralarını tüttürüyor ve bol bol kolonya döküyorlardı. Bir an sonra tak yanından «Yaşasın...» ve «kahrolsun...» bağırtıları yükseldi. Sonra bir selâm haykırışı:

«Komutan - âmire selâm dur!»

Thê göründü ve peşinde kuyrukçuları ile tepemizde böbürlenerek dolaştı. Biz hiç bir şey olmamış gibi yatarak bekliyorduk. Bütün güruh kafeslerimizin tepesinden aşağıya indi ve kapıları birbiri ardından açtı. İlgisizmiş gibi davrandık: ne kımıldadık ne de en ufak bir selâm verdik.

Öfkeden köpüren Thê göğsünü yumruklayarak bağırdı:

«Karşınızdakinin kim olduğunu biliyor musunuz? Pişmanlık göstermiyorsanız bu sizin bileceğiniz iştir, ama size, burda kimin yiyecek verdiğini bilmeniz gerek! Nankör herifler!»

Bu sözlerden sonra ilk kafese saldırdı, Nguyen Van Dong yoldaşı dışarı çıkarttı ve onu yola getirmeye koyuldu. Nöbetçinin birinden bir cop alıp tüm gücüyle zavallı Dong'a korkunç darbeler vurmaya başladı. Nöbetçiler de dayağa katıldılar. Hiç de yavaştan almıyorlardı. Canlı canlı parçaladıkları bir avı paylaşmak için döğüşüyorlar sanılırdı.

Dong ağzından kan tükürdü ve cansız yere serildi. Kafesine geri fırlattılar, Sonra sıra yandaki kafeste bulunan Hieu'ya geldi. Yeniden kan döküldü ve bir kişi daha kendinden geçti. Sonra, 3. kafeste bulunan Hoang Chat'a saldırdılar.

Ben 4. kafesteydim, yüreğim çarparak sıramı bekliyordum. Allahın hakkı üçtür derler ama 3'den sonra duracaklar mıydı?

Kapımın önünde duran The şimdiden beni süzüyordu. Çok çevikçe kafese atladı, göğsümden yakaladı ve kendini kaybetmiş gibi beni dışarı sürükledi. Dengemi henüz bulamadan suratımı yumruklarla dövmeye başlamıştı bile. Yıldızları saymaya başladım. Kulaklarım, arı kovanı gibi uğulduyordu. Thê, çabukluk ve güçle yumruk sallıyordu. Kan, burun deliklerimden fışkırıyor, ağzıma yayılıyordu. Ölü gibi yere serildim. Başımın arkasına bir postal darbesi indirerek düşüşümü tamamladı. Altta kalmamak için, Pham Sao göğsüme sivri ayakkabılarının burnu ile tekmeler attı.

Böylece şefin kendisi yeni zulüm dönemine başlama işaretini vermiş oldu.

Ayın 15'inde hâlâ bitkin durumdayken, Ut'un yerine gelmiş olan şef yardımcısı Tang Tu kendi tarzında birtakım yeni numaralarını göstermek için çıktı, geldi. Şeytan gibi bir adamdı. Buz gibi havasıyla, ölçülü adımlar atarak tavanı çınlatıyordu.

Ötekine olduğu gibi buna da dilsiz, ilgisiz, cansız, hiç oralı değilmiş gibi davrandık. Dayanamadı: Soluk yüzü kıpkırmızı oldu. Nöbetçilerine bir şeyler homurdandı, sonra merdivenlerden aşağıya indi.

Birkaç saniye sonra düzen görevlileri kafesleri teker teker özenle aramaya koyuldular. Ellerine geçen her şeyi didik didik aradılar. Her zulüm dönemine başlarken böyle davranıyorlardı. Gelgelelim bu sefer diğerlerinden daha berbat şeyler olacağa benziyordu, çünkü pislik kaplarına varıncaya dek her şeyi alıp götürdüler.

Bir grup aşağıda arama yaparken bir başkası büyük bir gürültüyle merdivenden inip çıkıyordu. Küpleri yuvarlıyorlar, fıçılar taşıyorlar, yukarıya kovalar çıkarıyorlardı. Ha! Islatma! Aramızdan çoğu bu yeni tür işkenceyi tatmamışlardı ama düşünmek bile insanı ürpertiyordu.

Her kafesin üzerine büyük bir fıçı yerleştirdiler. Ve sürekli çalışarak kova kova suyla doldurdular.

Ve bu suyu bizim üstümüze boşalttılar.

Zevkten ağzı kulaklarına varan tipler su dolu kovaları kaldırıyorlar ve bunları bizim üstümüze doğru eği-

yorlardı. Su dört metrelik bir yükseklikten düşüyordu. Kafalarımızın, vücutlarımızın tam üstüne. Bu konuda çok ustaydılar! Dökülen su çok fazla olmamalıydı. Çünkü çağlayan kısa sürerdi. Çok az da olmamalıydı. Çünkü incecik şerit etki yaratmazdı. Uygun miktarda ve hep aynı miktarda dökülmeliydi. Karşı konulamayan su düştükçe, başımı büküyor, sırtımı eğiyor ve omuzlarımı birbirine yaklaştırıyordum.

Mevsim kıştı ve soğuk rüzgâr, uluyarak ortalığı kasıp kavuruyordu. Kafesler açıktı, rüzgâr istediği gibi girip çıkıyordu, tavanın üstünde uzun uzun ıslık çalıyor, ansızın kafeslere dalıyor, gerçek bir girdap gibi dönüyor, sonra ıslıklar çalarak çıkıyordu. Bizi soluk soluğa titreşerek ve iliklerimize kadar donmuş halde bırakıyordu. Güney bölgelerinde kış olmaz derler. Doğrudur, Güney'de o kadar soğuk olmaz, en azından burada normal bir hayat sürenler için. Ama biz bu kişilerden değildik ki! Yıl boyunca çektiğimiz acılar bizi öylesine zayıflatmıştı ki, havanın azıcık soğumasına bile dayanamıyorduk. Şimdiyse bizi buzlu suyla ıslatıyorlardı. Etlerimizi morartan soğuğun yanında her an tepeden tırnağa sırılsıklamdık. Kafeslerimizde gün boyunca sular içinde yürüyorduk. Bunun yanında bekleyiş... Asla boşa gitmeyen bekleyiş... Gece olsun gündüz olsun saat başı hiç sektirmeden bizi ıslatıyorlardı.

Bütün rüzgârlara açık uç bölüme yakın en soğuk kafeslerden biri olan 32. kafeste bulunuyordum. Çırılçıplak soyunuyor, göğsümü korumak için bacaklarımı büküyor, kafamın üstüne su gelmemesi için kollarımla başımı sarıyor, bir köşeye çekilip tortop oluyordum. Her sulamadan sonra köşemden fırlıyor, giysilerimi alıp tahta bölümün sularını siliyor, sonra iyice sıkıyor, daha sonra da yüzümü ellerimin içine alıp yüzükoyun uzanıyordum. Ancak böylelikle birazcık olsun uyunabilirdi. Çünkü bu durumda ıslak ve buz gibi tahta bölmeye yalnızca bacaklar ve eller dokunmuş oluyordu. Yoksa soğuk beni, sırtımdan, karnımdan ya da yan taraflarımdan delip geçer uykuyu olanaksız hale getirirdi. Zaten ne olursa olsun uykum çok düzensizdi: en cılız bir esintide yaprak gibi tirtir titriyordum... Ve gözümü henüz kapamışken potin sesleri kulaklarıma doluyor ve havaya sıçrayarak uyanıyordum.

Su dökenler tavanın üzerine dikilmişlerdi bile. Çabucak köşedeki yerime geçmek, tortop olmak, yukardan düşen suya elverdiğince az yüzey göstermek gerekiyordu... Bu ıslanma zamanlarındaki kadar hiç bir zaman soğuktan bu derece acı çekmemiştim... Morarmış derim yer yer kalkıyordu. Bacaklarım şişmişti ve ayaklarım tokaçlara dönmüştü. Fakat ayak tabanı ve parmak araları o kadar sürekli su içindeydiler ki deri yüzülmüş, kırmızı et ortaya çıkmıştı.

Her ıslatmada, avazımız çıktığı kadar bağırmaya başlıyorduk: «Ah... ah... ah», «Ah... ah... ah». Bu inlemeler tüyler ürperticiydi. Kafes sıralarının bir ucundan ötekine kadar bağırılıyordu: «Ah... ah... ah», «Ah... ah... ah». 4 m. yükseklikten düşen suyun şarıltısına karışan bu uzun iniltiler saçları diken diken ediyordu.

Sesimiz uzaktan işitiliyordu. Angaryaya çıkmış tutuklular yolda duruyor, kulak kabartıyorlardı. Yanlarındaki asker sordu:

«Bu korkunç çığlıklar nereden geliyor?»

«Kaplan kafeslerinden! Kaplan kafeslerinden!»

«Mutlaka, pişmanlık göstermeyenlere yine işkence yapıyorlardır!»

Islatmaların başından beri 2. hapishane, tedirginlik, acıma, hayranlık, değer verme ve nefret duygularıyla aşırı gergin bir durumda bekliyordu.

Islatmayla birlikte «beyaz pirinç» rejimi de aksamadan sürüyordu. Bu vitaminsiz, dondurulmuş pirinç bizi soğuğa karşı daha duyarlı yapıyordu. Yanında salamura dere balığı da vardı ama bu da kepek ve talaşla karışıktı.

Hemen ilk ıslatmadan sonra Nguyen Minh yoldaş açlık grevine başladı. Düşmanın, zalimliğin sınırına vardığını ve bizi kesinlikle ölüme ittiğini düşünerek, düşmanı durdurma umuduyla grev yaparak son kozunu oynadı. Beş gün beş gece sonunda düşman, onu, 2. hapishanenin bir hücresine götürmek zorunda kaldı. Yine de ıslatmayı durdurmadılar! Fakat tavan su dökmeye elverişli olmadığından kapıdan ıslattılar. Zaten hücre iyice kapalıydı, içine rüzgâr giremiyordu, dolayısıyla daha az soğuktu.

Ngoc Baba, benimkinin yanındaki 30. kafesteydi.

Onun parti üyesi olmadığını bilen düşman her ıslatmadan önce şöyle diyordu:

«Bu komünistlere ne borcun var ki burada geberecek kadar onlara bağlısın?»

Ve Ngoc Baba her zaman aynı karşılığı veriyordu:

«Komünistler ülkeyi ve halkı kurtardılar, borcum bu. Uzun yıllar yaşadım, mutluluğu, mutsuzluğu tattım, eksik olan tek şeyim onurlu bir ölümdür, ve bu nedenle, devrimci olarak ölmek için onlara bağlıyım...»

«Peki, mademki ayak diriyorsun, orda kal ve geber!»

Bir hafta sonunda, bağırmalarımız ve Minh'in başvurduğu açlık grevi düşmana boyun eğdirdi. Hemen bir bahane uydurup su dökmeyi durdurdular:

«Yüzbaşıyı selâmlamamanın cezası, bir hafta ıslatılmadır, tarife bu!»

Fakat, 2. hapishanedeki beyin yıkamaya karşı çıkanları hâlâ ıslatıyorlardı. Bir ay boyunca bu böyle sürüp gitti. Hattâ iki ay boyunca ıslatılanlar vardı. Bunların derisi parça parça dökülüyordu.

Bir hafta ıslatılma sonunda pijamam erimişti. Çırılçıplak uyuyamıyordum. Kuru ya da salamura balık da beni daha çok iyileştirmiyordu. 2. hapishanedeki yoldaşlar, aynı balığı daha iyi kalitede ve kızartarak bize verme olanağı buldular. Bir parça yağ yutmak sizi soğuğa daha dayanıklı yapar ve rüzgâr sizi daha az dondurur. Fakat bu da ortaya çıktı ve olağan yiyeceklere döndük: kuru balık, salamura, yarım ölçek su.

Bir ay sonunda pirincin tadını tam anlamıyla kaybetmiştik. Yarı yarıya çürümüş kurutulmuş balıktan çıkan pis kokular midemizi bulandırıyordu. Her yemekte, burnumuzu tıkıyarak ancak birkaç lokma yutabiliyorduk.

Elverdiğince çok yemeyi kendime görev bildim. Hayatta kalmanın başka yolu yoktu! Beni gebertmek istediklerine göre bu mutluluğu onlara tattırmayacaktım. Yaşamak için savaşmak gerekiyordu. 2. hapishanenin eski yaşama kuralına uymak gerekiyordu: «Düşman ne istiyorsa, biz onu reddederiz, reddettiğini isteriz!»

Her yemekte bir kâseyi pirinçle dolduruyor ve kendi kendime şöyle diyordum:

«Bunu bitirmek 'dahice' bir şey olur!»

Gerçekten bitirmeyi başarıyordum, bundan sonra hem memnun, hem canım sıkılmış durumda soluyordum. Memnundum çünkü söz verdiğim şeyi gerçekleştirmiştim; canım sıkılmıştı, çünkü bu çaba zor olmuştu ve ister istemez kusmam beni zayıflatıyordu.

Ne var ki miktarları yavaş yavaş azalttım: üç kaşık sonunda bile, kendimi 'dahi' ilân ediyordum.

Yeni bir Têt geliyordu. Manda yılının Têt'i. Horoz, Köpek, Domuz ve Sıçandan sonra: hapiste geçmiş beşinci Têt olacaktı!

Têt gecesi yine donmuş pirinç ve kurutulmuş balık vardı. Ama bu açlık bile kendimi neşeli hissetmemi önlemiyordu. Tanıdık hayaller eski anılar, geleneksel alışkanlıklar fışkırıyor ve kafamda ard arda beliriyorlardı. 1955 yılındaki, Keçi yılı Têt'ini anımsadım. Yirmi yıllık ayrılıktan sonra bizimkilerin yanında geçirdiğim ilk Têt bayramıydı bu. Ah! İlişki Komitesinden Kuzeyli heyet üyelerini, Saygonlu yurttaşların çiçeklerle karşıladığı bu barış içindeki ilk Têt!

Bu Têt bayramında, savaşın ağır yükünden kurtulmuş Saygonlu ve bütün Güney'den yurttaşlarımız sevinçle yeni bir döneme girdiler. Dokuz yıllık bir savaş sonunda, yurttaşlarımız gelecek bütün Têt'lerin bu denli neşeli, bu denli açık yürekli, bu denli umut dolu, bu denli barışçıl olmasını isterlerdi... İşportacıların önünde kaynaşanlara karışmak, her türlü insanla yan yana gelmek, kulaklarımı neşeli sözcüklerle doldurmak ve açık yüzlere bakmak için sokağa inmiş, bayram alışverişi yapan kalabalığa karışmıştım...

Yeni elbiselerini giymiş çocukların yanında dedeleri, nineleri, amcaları, yengeleri yürüyorlardı. Çocuklarım. Ah! Bu yılın Têt'ini nerede kutlayacaklardı? Çocuklarım, şu anda ne yapıyorsunuz? Kızım, savaş bölgesine geldiğin gün ananın kollarında miniciktin! İlk olarak birlikte kalıyorduk ve sen bana, durmadan benim bulunduğum yerde, bu kadar çok akarsu ve biberin nasıl bulunduğunu soruyordun! Bunlar, senin ırmak sandığın ark suları idi. Niçin bu kadar bol biber mi vardı. Kişisel tüketimim için ekmiştim. Direnme Savaşı zordu kızım; ve biber, pirinçle birlikte bizim her zamanki

yiyeceğimizdi! Şimdi, yedi yaşındasın, çok büyüdün mü? Ah, sen merdivenin altında gördüğüm ve kollarımı açarak: «baba seni yakalayacak! Baba seni yakalayacak!» diye şakayla konuştuğum o ilk dönüş günü nerde! Ah, ayakların dolanarak merdivenleri çabucak çıkıp, neşeyle ve dilin dolaşarak: «Anne! Babam geri geldi! Babam döndü! Babam beni yakalıyor!» diye bağırışın nerde!

Bu bayram gecesi karımın ve çocuklarımın hayalleri bana tuhaf şekilde çok yakın gibiydiler. Yüreğim çarpıyordu, öyle ki bir an daha sakin beklersem yanımda gerçekten belireceklerdi sanki. Titreyen bir elimi coşkuyla kaldırdım ve büyük, parlak, siyah gözleriyle bana bakarlarken başlarını okşar gibi oldum... Çevremde hiç bir şey beni ilgilendirmiyordu. Kendi kendimle yaşıyordum.

Garip şey. Hapsedilmemden beri bu kadar uzun zaman dış dünyadan ilgimi kesmiş durumda kaldığım azdı.

Yeni yılı duyuran çan sesleri ile gerçeğe döndüm. Dimdik oturarak kendi kendime mırıldandım:

Yeni yıla selâm! Devrim'i bekleyen, beni bekleyen yeni başarılara selâm!

Sonra başkan Ho'nun Yeni Yıl konuşmasını dikkatlice dinlermiş gibi Kuzey'e doğru döndüm: «bütün ülkedeki sevgili yurttaşlar...»

Yılın ilk günü, nöbetçilerden de önce, çok erken kalktım. En az parçalanmış elbisemi giydim. Kuzey'e dönüp hazırola geçtim. Ve Parti Merkez Komitesi'ne, hükümete ve Başkan Ho'ya uzun yıllar diledim. Sonra kurban verdiğimiz yoldaşlarımızın anısı önünde bir dakika saygı duruşunda bulundum. Hang Duong'un kum tepeleri, rüzgârda sallanan, arkadaşlarımızın adları yazılı teneke parçaları bağlı kazıklar, ölmüş tutukluların adları, kızgın kumdan çıkan beyaz kemikler geçiyordu gözlerimin önünden.

Evimi, köyümü, arkadaşlarımı görmek isteği beni öylesine sardı ki az daha bayılıyordum.

Yemekte, Têt'i kutlamak bahanesiyle hiç değilse birkaç parça kötü et vereceklerinden gerçekten emindik. Heyhat! Aynı yiyecekler gelmişti! Öfkeden kuduruyordum. Ne biçim adamlardı! Kafesimin duvarında kazınmış bir kireç izini her zaman bir ahtapota benze-

tiyordum. O gün, donmuş pirinç kâsesi elimde alıtapota bakarken titrediğimi duyar gibi oldum. Ahtapot, yuvarlak, yırtıcı gözleriyle bana bakıyordu. Kolları oynuyor, karmakarışık, dikiliyor, tehdit edici bir buket gibi birleşiyordu. Beni yakalamak ve sıkıp öldürmek istiyordu. Ahtapot, ahtapot kıpırdıyordu!

İşte düşman da bize böyle davranmak istiyordu.

Dün ne kadar neşeliysem bugün o kadar moralim çökmüştü. Ve yeniden çocuklarımı düşünmeye başladım. Ama bu sefer, üzüntüm ve öfkem artıyordu. Mekanik olarak, Nguyen Phi Khanh'in Nguyen Trai'ye öğütlediği iki dizeyi mırıldandım:

Görkemli, lüks ama utanç dolu yaşayış.
Yalın, özgür ama onurlu hayat.

Bu iki dizeyi çok severdim. Bunları alçak sesle yinelerken, tüm sevgimi ve tüm umutlarımı çocuklarıma bağlamış gibi bir duyguya kapıldım. Sonradan, yurt için ve aile için düşmandan hesap sorup soramayacaklarını merak ederek üzülüyordum. Atalarının devrimci geleneğine bağlı kalacaklar mıydı? Henüz bir çocukken babamın bana sorduklarını anımsadım: «Bizim yolumuzda yürüyecek misin yoksa atalarımızı utandıracak mısın?». Aynı soruyu çocuklarıma sormak isterdim.

Çocuklarıma, bir manevî sermaye bırakmak umudunu çılgınca, için için yanarak besliyordum. Duruma bakarsak, düşmanın bana, öldürene dek işkence yapacağı açıktı. Kendi hesabıma, Devrim için ölmeye kararlıydım ve bu konuda en küçük bir kuşkum yoktu. Ama düşmanın, yurda karşı ve ailemize karşı işlediği cinayetlerin hesabını, çocuklarımın sorup soramayacağını düşünüyordum. Onlara verebileceğim son öğütleri kaygıyla tasarlıyordum. Onlara ne demeliydim: «Evlâtlarım! Gerçeği, doğru olanı bilmelisiniz ve ömrünüzü gerçeğe, doğruya adamalısınız. Bu gerçek, bu doğru, Marksizm-Leninizm'dir, devrimci savaştır. Sarsılmaz bir bağlılıkla bunlara hizmet etmelisiniz. Bütün hesaplarınız, hayalleriniz, davranışlarınız buna yararlı olmalı ya da hiç olmazsa zararı dokunmamalıdır. Yürekli olmalı, sonuna dek mücadele etmeye kararlı olmalı, Devrim için kendinizi feda etmeye hazır ol-

malısınız. Yapılabilecek en büyük hataya asla düşmemeye çalışın: bu siyasal bir yenilgidir, yani teslim olma, düşman önünde gerileme, gerici sınıfla işbirliğidir. Bu, örgütlenme ilkelerinde yapılacak hatadır, yani halktan uzak düşme, Partiye muhalefet vb.

«Köyümüze uğramak için elinizden gelen her şeyi yapın. Orada, bizimkilere söyleyin ki, babanız, dedenizin öğrettiğini sonuna kadar yerine getirdi ve Bui ailesinin onuruna leke düşürecek hiç bir şey yapmadı.»

Rahatlayarak derin bir soluk aldım. Çocuklarımın, ruh halimi paylaşabileceklerini ve öğütlerimi tamamen anlayabileceklerini sanıyordum.

Phan Trong Binh yoldaşla aynı hücreyi paylaştığımız günlerden birinde ona şöyle demiştim:

«İkimiz de yakında öleceğiz. Eğer kurtulursan ne yapıp yapıp çocuklarımı gör. Bıraktığım bu kısa vasiyeti onlara bildir.»

İki aydan fazla süren, kurutulmuş balıkla beslenme bizi son derece bitkin düşürmüştü. İçimiz tamamen boşalmış durumda tahta bölmelerimize uzanmış kımıldamadan yatıyorduk. Soluğumuz tükenmişti. Fakat yata yata, yere değen kemiklerimizin çıkık yerleri çok acı veriyordu. Başımız dönüyor, kulaklarımız çınlıyor ve gözlerimiz bulanık görüyordu. Bacaklarımız bizi taşımayı reddediyordu ve çıkıntılı dizlerimiz tamamen uyuşmuş durumda birbirine dolaşıyordu.

Bir gece, ihtiyaç gidermek için uyandığımda bacaklarımda çok keskin bir acı duydum ve yere yıkıldım. Duvara dayanarak yavaşça ayağa kalkmağa çalıştım ama boşuna: bacaklarım, kasınmalarla titriyor, dizlerim sallanıyordu. Umutsuzca içimi çektim: «Felçli! İşte felçli oldum!»

Düşman pis su kabını kaldırdığı için ihtiyaçlarımızı kapının eşiğinde gideriyorduk. Buraya, günlük pislik kaldırmayı kolaylaştırmak için ince bir kum tabakası yayılmıştı ama bu da öyle kötü yapılmıştı ki, zamanla giriş çok pis kokmaya başladı.

Binh yoldaş iki aydır süren, müzmin ishale tutulmuştu, bu, ölüm fermanı anlamına geliyordu. İshal, hiç şaşmadan kırk günde öldürüyordu. Günde elli ile altmış kez dışarı çıkmak gerekince kıç tarafını tahta bölmenin dışında bırakıp uzanmaktan başka bir şey

kalmıyordu. Bu dışkı çok pis kokuyor ve morlaşıyordu. Koku yandaki hücreleri kaplıyor, yeşil sinek bulutları vınlayarak duvarlara çarpıyor ve dolu taneleri gibi yerlere düşüyordu. Tran Trung Tin ve Nguyen Van Dong yoldaşlar, düşmanın zalim baskılarına karşı grev yapan iki yoldaşımızdı. Bir hafta sonra, Luu Chi Hieu, Ngo Den, Phan Trong Binh ve Hoang Chat da onlara katıldı. Düşman hepsini, yeni kurulan kafes dizisine taşıdı. Orada da grevlerini sürdürdüler.

Bundan böyle birbirimizle haberleşemezdik.

Bunun üzerine durumu inceledim: epey zamandır süren bu greve katılan az değil, dedim. Ve düşman henüz parmağını kıpırdatmadı. Bu sefer bizi rahatça ölmeye bırakacak galiba. Bu durumda, hep birlikte ölmek için bir genel açlık grevine girişmek mi gerekir? Elbette ki hayır! Bir seferde fazlaca kayıp, fazlaca kurban vermeyi önlemeliyiz. Birimiz önde giderken, öbürü arkada kalarak, 1. hapishanenin devam etmesini ve kafeslerde mümkün olan en uzun süre savaşçıların kalmasını sağlamalıyız. Ve düşman emellerine set çekmek için uyguladığım kişisel yöntemleri bıraktım.

Grevin on beşinci gününde düşman henüz harekete geçmemişti. Zulüm merdivenini yavaş yavaş tırmanıyordu ve mücadele yılmazlığımız çetin bir sınav veriyordu. Bu vücut vücuda verilen sessiz bir mücadeleydi. Kaplan kafeslerine dikili yuvarlak gözlerimizle canlı iskeletler gibi tahta bölmelerimize yapışmış duruyorduk. Fakat sonunda boyun eğen yine düşman oldu!

12 mart 1961 günü Thê kafeslere indi. Her zaman, iki dirhem bir çekirdek giyinir, başına gösterişli bir şapka geçirirdi. Yüzü, batan güneş gibi kırmızı olurdu. Gelgelelim bu kez başı çıplaktı ve yüzü solgundu. Binh yoldaşın kafesine girdi. Yoldaşımız uyukluyordu. Görevliler onu kaldırmak zorunda kaldılar. Thê seslendi:

«Mâu... hey Mâu!» (Binh'i bu adla tanıyorlardı.)

Binh gözlerini açtı. Bir köpeğin aya havlaması gibi Thê havladı:

«Haydi. Yaşamak mı, yoksa gebermek mi istiyorsunuz?»

«Yaşamak,» diye Binh zorlukla karşılık verdi:

«Öyleyse niçin yemek yemeyi reddediyorsunuz?»

«Donmuş pirinci mi... yenilmeyecek durumda!»

«Peki, ne istiyorsunuz?»
«Donmamış pirinç...»
«Bundan başka?»
«Hiç!»
«Başka ne istiyorsanız söyleyin. Haydi, çabuk olun,» diye Thê üsteledi.
«Giysiler, ilâçlar» dedi. Binh en sonunda. «Ölmek üzereyiz. Her şeyden önce soya fasulyesi çorbası ya da patates yememiz gerek birkaç gün boyunca.»
Thê, hapishane şefine döndü.
«Patates kaldı mı?»
«Evet efendim!»
Thê, kendisini izleyen eğitmenlere seslendi:
«Olağan yemeklere dönülecek!.. Hastalık durumunda ilâç verilecek.»
Bu emir hapishane şefine verilmişti, yani uygulama herkes için değildi. Bunu özellikle isteyenler için geçerliydi. Yalnızca bu nedenle «gevşeme» her birimiz için değişik zamanlarda uygulanmaya başlandı.
Buna karşın Choi'nin takımı, Thê'nin Binh ile ilgili emrine kulaklarını tıkadı...
Hastabakıcı gelmiyordu. Eğitmen birçok defa onu çağırdıktan sonra gevşek adımlarla çıka geldi. Binh ona şöyle dedi:
«Büyük bir olasılıkla bağırsak delinmesinden öleceğimi biliyorum, yalnız iğne yapılırsa kurtulabilirim.»
Hastabakıcı bir an hareketsiz durduktan sonra iğne yapmaya karar verdi. Yalnızca iki iğne yaptı. Amma Binh yine de iyileşti!
Patateslere gelince, küçük parmaktan daha büyük olmayan ve yalnızca kızarmış iki taneden başka verilmedi. O da bir sefer.
Bununla birlikte düşman, iki aydan fazla süren bu zulüm dönemine yine de son vermek zorunda kaldı. Açlık grevi, düşmanı, bizi yavaş yavaş ölmeye uğursuzca mahkûm edişinden vazgeçmeye zorlamıştı.

Bu yeni «gevşeme» dönemi boyunca, eğitmenler tüm yeteneklerini göstermek fırsatını buldular: Her birimizin arkasına aralarından biri gölge gibi takıldı. Sabahtan akşama dek hangi saatte olursa olsun, kafeslerimize «konuşmak» için dalıyorlardı. Bütün istek-

lerimizi, o da istekte bulunursak, karşılıyorlardı. Eğitmenler grubu, kafeslerle yükümlü gibiydi: gerçekten hapishane şefine, bunların emirlerine uymaktan başka bir şey kalmıyordu. İstihbarattan nöbetçiler, yalnızca «güvenliği» sağlamakla görevli duruma getirilmişlerdi.

Benim şahsımdan «sorumlu» eğitmen, Nguyen Van Du, takma adı Hong olan birisiydi. Henüz genç, otuzunu biraz aşkın, daha şimdiden haindi. Sınırı, Kuzey'den gelip 59-60 sıralarında geçmişti.

Bu sefer eğitmenler yeni bir oyuna başvurdular. Heves uyandırmak amacıyla yalnızca dışardaki yaşantıdan dem vurdular. Birtakım özel yemekleri nerelerde tadabileceğimizi öğretiyorlardı. Sinemadan, futboldan, eğlencelerden, yarışlardan sözediyorlardı... Büyük bulvarlardan, eğlence merkezlerinden, otomobil yarışlarından, deniz banyolarından... Gerçekten baştan çıkarıcı görünüyorlardı. Ama boşuna! Sağır duvarlar gibiydik.

Dahası, Du bana aşklarından sözetmekten hoşlanıyordu:

«Dinle, «o karıyla» olan aşk maceramı anlatayım. O, Kuzey'den geliyor, Şey... şey... kadar güzel, hah bakın fotoğrafını göstereyim. Gör bak ne kadar çekici...»

Tutkuyla, ateşli ateşli konuşurken sevgilisinin fotoğrafını bana uzattı. İşte bak! Bir merdivenin altında ayakta duran, sırtını korkuluğa dayamış, kollarını kaldırmış, ellerini boynunun arkasına atmış, başı yukarda ve gözleri hülyalı, kısa kollu elbise giymiş bir kızdı bu. Fotoğraf, «hükümet» bölgesindeki bütün fotoğrafçı vitrinlerinde bulunan fotoğraflardandı.

«Phu Tho pazarında kasaplık yapar.»

Fotoğrafını geri verdim. Bu kızda beni tiksindiren bir şey vardı. Kafası köpek kafası gibiydi, rahatsız bir görünüşü vardı. henüz yirmi beş yaşını aşmamış olmasına karşın bakışlarında yorgunluk okunuyordu.

Du, okumam için mektuplarını bile verdi. Ben reddedince üsteledi.

«Sıkılma... Sana güvenim var.»

Ve bana baştan başlayıp serüvenini bir daha anlattı. Nasıl tanışmışlar... Adaya gelirken nasıl vedalaşmışlar. Birbirlerine neler armağan etmişler. Ayrı kalınca

nasıl yanıp tutuşuyorlarmış... vb. bu küçük ayrıntıyı bile unutmuyordu.

Beni daha kolayca pişmanlık göstermeye sürüklemek için, hayvan herif canayakın gözükmek istiyordu. Bunu çok iyi anlıyordum.

Yakınlık kurma girişimlerinin altıncı günü baklayı ağzından çıkardı:

«Eee, şimdi nasılsın bakalım? Burdan çıkmak ister miydin?»

«Her zamanki gibi,» dedim. «Önceden çizdiğim yolda devam ediyorum.»

«Ama seni öldürecekler!»

«Ülkeye ve halka hesabını verecekleri bir cinayet işlemiş olurlar. Ve gerici yüzleri ortaya çıkmış olur.»

Bir anlık sessizlikten sonra yeniden söze başladı:

«Sen ne dersen de, burada dört duvar arasında öldürülmeyi beklemekten başka bir şey yapamadığın şu durumu değiştiremezsin. Ne olursa olsun yine de sen ve ailen zararlı çıkacaksınız.»

«Tamam, beni yok etmek hakkını zorla elde edebilirsiniz. Ama pişmanlık göstermemek de benim kişisel hakkımdır.»

Du, bana karşı genellikle çok saygılıydı. İlk gelişinin ertesi günü neye ihtiyacım olduğunu sordu. Karanlık ve pis kokulu bir kafeste çürüdüğümü gördükçe de saygı duyuyordu. Ama bütün bunlar beni hiç etkilemiyormuş gibi davrandım.

Bir gün yemekte durup bir an bana baktı. Uzun zamandır güçlükle yemek yiyebiliyordum ve bu sefer de ancak birkaç lokma yutabildim. Du sordu:

«Nen var?»

«Yiyemiyorum.»

«Dilin yüzünden... Kabarmış, çok pis!»

Öğleden sonra bir limon getirdi. Bununla dilimin üstündeki beyaz çökeltileri sildim. Neye ihtiyacım olduğunu öğrenmek için üsteledi ama her seferinde olumsuz karşılıklar verdim.

Bir seferinde damdan düşercesine sordu:

«Mutlaka burada hiç tatlı yememişsindir!» Gülmeye başladım:

«Hapishanede tatlı ha? Ağaçta balık arar gibi bir şey bu!»

Öğleden sonra beş pasta getirdi. Vargücümle, elle ve sözle reddettim:

«Teşekkür ederim ama kabul edemem!»

«Haydi, nazlanma. Beş pasta o kadar çok sayılmaz!»

«Midem buna alışık değil. Mutlaka hasta olurum.» diye bir bahane uydurdum.

«Peki, mademki öyle, dediğin gibi olsun...»

Konuşma sonunda Du bana sordu.

«Banyo yapmak ister misin?»

«Evet, mümkünse!»

Du, durumu nöbetçilere anlattı ve ihtiyatla kuyulara doğru yola koyuldum. Kafeslere dönüşümde Du gitmişti bile. Pastaları bölmenin üstüne bırakmıştı.

Bu beni çok güç durumda bırakıyordu!

Eğer düşmanın verdiği bu tatlıları yersem yoldaşlarım düşmanın tuzağına düştüğümü sanırlardı. Ve düzen görevlileri her yana gidip bağırmaktan geri kalmazlardı. «Bay Du, Bay Thinh'e pasta götürdü!» İşte o zaman bu çok can sıkıcı olurdu... Ama bunların hepsini atmaya gelince!. Karnım açlıktan zil çalarken bu pastalara baktıkça ağzımın suyunun aktığını itiraf etmeliyim. Üstelik besleyiciydiler... Ne atmaya razı oluyor ne de saklamaya cesaret edebiliyordum!

Bu durumdan kurtulmanın bir yolunu buldum. Yüksek sesle hapishane şefini çağırdım:

«Banyodan dönüşümde kafeste beş pasta buldum!»

«Mademki sizin orda, alıp yiyin!»

«Yoldaşlarım bundan yoksunken bunlar nasıl boğazımdan geçer? Hepimize paylaştırır mısınız?»

«Olmaz! Tutuklular birbirine armağan veremez! Yasaktır!»

Pastalar elimde, şaşkın kaldım. Tepeden fırlatıp atmayı düşündüm ama görürlerse yanmıştım! O zaman bağırarak düşünmeye başladım:

«Bunları buraya kim bıraktı? Bunları isteyen ben değilim... Geri almıyorlar ve paylaştırmayı yasaklıyorlar... Tek başıma bunları yutamam, atarsam yazık olur...»

O anda dışardan Nguyen Cong Toc'un sesini işittim:

«Verdiğin sözleri değil, pastaları yutsan?»

Kaygılarım yok oldu ve yemeye başladım. Fakat

akşamleyin yandaki kafesten Ngoc Baba durup dururken sakince konuştu:

«Her şey yolunda gitti mi?»

Bu sözler çok sıkıcıydı! İçim kapkara oldu. Gerçi hata etmemiştim ama yine de acıydı! Doğru, yoldaşlarım yemezken benim yemem bana yakışan bir şey değildi!

Ngoc Baba ile konuşmak isterdim ama sözcükler boğazımda düğümleniyordu. İçin için yıkılmıştım, umutsuzca başımı salladım.

On ikinci gün Du yeniden saldırıya geçti:

«Bu iki yol, ölüm ve yaşam yolları konusunda ne düşünüyorsun?»

«Ne ölümü ne de yaşamı düşünüyorum,» karşılığını verdim. «Bir tek şeyi düşünüyorum: sonuna dek Partiye ve halka bağlı kalmak.»

«Parti'ye bağlı kalmak mı? Elbette, ama bu şekilde seni öldürürlerse?»

«Size önceden de söylediğim gibi dürüstlük gösteren bir insanı yoketmek ihanettir. Bizi yokeden, ülkeyi sattığını, vatana ihanet ettiğini açığa vurmuş olur.»

«Eğer pişmanlık göstermeyi reddedersen mutlaka öldürüleceğini bildirmek beni çok üzüyor. Bu yalnızca gerçektir, ve herhangi bir tehdit değildir. Hey Tanrım, burada çalıştığıma göre, bunu bilmem doğal değil mi?»

«Beni tehdit ettiğinizi hiç düşünmedim.»

Bir an duraksadıktan sonra Du, yeniden konuştu:

«Öyleyse niçin pişmanlık göstermiyorsun? Tavrın nedir bakalım?»

Bu konudaki tavrımı özetledim. Omuz silkti:

«Tavrın buysa daha fazla konuşmamız boşuna. Gerçekten hayata önem verip vermediğimizi bilmek gerekir. Yaşarsan evinizdekilerin mutsuz olmasını önlemiş olursun. Fakat ölürsen geride bir dul kadın ve öksüz çocuklar bırakırsınız.»

«Üzüntülerimin en azı bu: bildiğiniz gibi bekârım, çocuğum yok!»

«Mademki böyle...» Du ayağa kalktı:

«Allahaısmarladık! Bu dünyada seni bir daha göremiyeceğim muhakkak.»

«İyi, allahaısmarladık! Yeniden görüşüp görüşmeyeceğimizi zaman gösterir.»

Çıkar çıkmaz yüksek sesle bağırdım:

«Bay Du, bugün benimle vedalaştı!»

Hemen yandaki kafeslerden sesler yankılandı:

«Bay Thanh da benimle vedalaştı!»

«Bay Can da beni bir daha görmeyeceğini söyledi, acaip.»

Bu şekilde bizim de kendimize göre «brifinglerimiz» vardı. Kötü, hayatımız için tehlikeli bir döneme giriyorduk. Düşmanın duymasından çekinmeden yüksek sesle konuşabilirdik. Bu nedenle düşmana, saldırısı için bahane bile vermiş olmazdık.

25, sonra 27 mart sabahları, düşman bize kâğıt kalem verip tavrımızı yazmamızı istedi. Kimimiz şunları karaladı: «Sosyalist, halk için yaşar, halk için ölür, asla Parti'sinden vazgeçmez.»

O gece iyice düşündüm: «aramızdan hangisine sıra geldi?» Bu sefer sıranın bende olduğu kanısına vardım. İyi gitmeden önce az da olsa Devrim'e hizmet edecek bir şeyler yapmalıydım. Kuşkusuz, Du'nun bana söylediği gibi tavrımı kaleme almalıydım. Mükemmel, yazacaklarımı okumak zorunda kalacaklardı. Okuyucum arttıkça kendimi daha iyi hissedecektim. Hâlâ milliyetçi duygu kırıntılarına sahip olanları, azıcık da olsa uyarmak için sosyalistlerin yurtsever töreliliği konusunda parlak bir şeyler kaleme almam gerekiyordu. Düşmanın saflarını elden geldiğince bölmek... Elbette ki bu yazılı durum bildirisi dosyama geçecekti. Mükemmel! Daha sonra, Parti, düşman arşivlerini karıştırırken bunu ele geçirebilirdi. Bu yazı, Poulo-Condor'da pişmanlık göstermeye karşı verilen mücadele konusunda belgesel değere sahip olacaktı. Aynı zamanda, az da olsa Parti'nin sağlamlaştırılmasına katkıda bulunacaktı. Bunun için duyurumu aklımda özenle hazırladım. Ertesi sabah Du bana kâğıt kalem getirdi. Seve seve işe koyuldum:

PARTİYİ İNKAR ETMEYE KARŞI DURUM BİLDİRİSİ

İnsan olarak çok az kişi ailesine ve yurduna ilgisiz kalır. Ülkemiz yoksulluk ve kölelik içine düşünce, bütün halk, Ağustos Devrim'i sırasında, Fransız sömürgecilerine, Amerikan emperyalistlerine ve bunların gerici uşaklarına karşı Direnme Savaşı'na katıldı. Kadın,

erkek, genç,ihtiyar Vietnam halkı, emperyalist ve feodal düşmanı yıkmak için hep birden ayağa kalktı.

Vietnam halkı bütünüyle direnişe geçti. Biz bütünüyle kaynaşmış olarak ülkeyi kurtarmak için savaşan yurttaşlarız. Vietnam İşçi Partisi bize programını öğretti. Bu Program, emperyalizmi, feodalizmi yıkmak, ulusal bağımsızlığı ve halk demokrasisini kurmak, sosyalizme doğru ilerlemektir. Parti'nin hedefleri halkın içten dileklerine tam olarak uymaktadır. Bu nedenle, hedeflerini gerçekleştirmek için, sinesinde mücadele etmek üzere Partiye girdim.

Dokuz yıllık Direnme Savaşı'ndan sonra halkımız bütünüyle barış, bağımsızlık, demokrasi ve ülkenin barışçı yoldan birleştirilmesini istemektedir. Halkın dileklerini üstlenen Vietnam İşçi Partisi bu dilekleri siyasal çizgi haline getirdi: Barış, bağımsızlık, demokrasi, ülkenin birleşmesi, kuvvet ve refah, Parti'miz, iki bölge arasındaki karşılıklı konuşmaları ve barışı sağlamak, ülkenin birleştirilmesini gerçekleştirmek için referandum yapılmasını desteklemektedir. Benim de bir bireyi olduğum Vietnam halkının bütünü bu siyaset için mücadele etmektedir.

«Pişmanlık göstermek» bu yoldan vazgeçmektir. Bu durumda Güney, kaçınılmaz olarak bir Amerikan sömürgesi haline gelecek ve barışçı yoldan birleşme asla gerçekleştirilemez olacaktır.

Parti'mizin, kitle görüşü ve sınıf siyaseti şundan ibarettir: her şey halktan gelir ve halkındır. Parti'nin bütün hareket ve faaliyetleri halk için, halk adına yürütülmektedir, bundan dolayı düşüncelerimiz ve davranışlarımız, halk için yaşadığımızı ve halk için öldüğümüzü kanıtlamaktadır. Bağımsızlık, demokrasi, barış, birleşme, kuvvet ve refah, halkın tümünün temel istekleri olan bunlar, aynı zamanda Vietnam İşçi Partisi'nin başlıca hedefleridir. Bu hedefler benim hedeflerime tam olarak uyduğumdan, bu Parti'yi, Parti'mi inkâr etmeyi kesinlikle reddediyorum.

26 Mart 1961
İmza: Pham Van Thinh

Öğleye doğru kâğıdı Du'ya verdim: Sordu.
«Herhangi bir şeye ihtiyacınız var mı?»
«Hayır.»

«Görevim ve yetkim burada sona eriyor. Yalnızca bir öğleden sonramız kaldı. Bu öğleden sonra beni görmek ister misiniz?»

«Hiç bir şey istemiyorum. Sizi görüp görmemeye gelince, bu size bağlı. Ben her zaman buradayım.»

Eğilerek elimi sıktı:

«Beyefendi, elveda!»

Öğleden sonra adam, kendini göstermek için özellikle ortalarda dolaştı. Beni başı ile selâmladı, aynı şekilde karşılık verdim. Onu görmeye hiç istekli olmadığımı görünce üzüntüyle uzaklaştı.

Ama ertesi gün, pazar günü yeniden ortaya çıktı ve beni dışarıya çağırdı. Sordu:

«Şimdi bana söyleyeceğiniz bir şey yok mu?»

«Hiç bir şey yok. Bildiğiniz, kaplan kafeslerindeki zulüm dışında tabii. Üstelik bunu sözcüklerle anlatmak olanaksız zaten.»

Yeniden eğilerek elimi sıktı:

«Öyleyse elveda!»

«Peki, elveda!»

Kafesime dönüyordum. Ekledi:

«Dinleyin Bay Thinh. Bir maddeci olduğunuzu biliyorum ama öbür dünyaya göç edince benim için iyi şeyler söylemenizi istemekten kendimi alamıyorum. Biliyor musunuz, size karşı bütün yüreğimle içten davrandım.»

Karşılık vermeden gülümsedim.

Şimdi de artistlik yapıyordu! Üzüntü ve kederli hava taşıyan acıklı bir maske takınmıştı. Ama yine de söylediği bir bakıma doğruydu: Bize karşı korkunç şeylerin tezgâhlandığını bilmiyor değildi.

27 mart sabahı, eğitmenler her birimizin durum bildirisini verdiğinden emin olmak için son olarak göründüler. Du, kapımdaki delikten kafasını uzattı yine:

«Bana söyleyecek bir şeyiniz var mı, Bay Thinh?»

«Hiç bir şeyim yok.»

Tam bu anda, kaplan kafeslerinden sorumlu yardımcı Chai yanında bir sürü zindancı ile birlikte paldır küldür içeri daldı. Tutuklu - hainler iyice araştırmak için kafeslere girdi. Bütün eşyalarımı aldılar.

Tepede, nöbetçiler kaynaşıyordu. Yeniden, fıçı ve kova gürültüleri ve ıslatma başladı.

Son dakikamızın geldiğini sandık! Fakat aynı anda

bütün kaygılarımız siliniverdi. Bir kafesten ötekine yüreklendirici sözler bağırmaya başladık. Kafesler, ağızdan ağıza geçen bağrışlarımızla çınlıyordu:

«Düşman bizi katlediyor! Sarsılmaz dürüstlüğümüzü kararlılıkla kanıtlayalım!»

«Bizi katledebilirler ama intihar etmeyelim!»

«Açlık grevi yaparak protesto edelim!»

«Şu anda yararı olmaz!»

Düşmanın burnu dibinde şimdiye dek hiç böyle yüksek sesle haberleşmemiştik. Kafesler seslerimizle çınlıyor, duvarlarda yankılanan sesler daha da büyüyordu. Bu da bizi daha fazla coşturuyordu.

Phan Trong Binh bağırıyordu:

«Kampın sorumlusunu görmek istiyorum. Yirmi dört saat içinde durum değişmeli, yoksa bir sosyalistin pişmanlık göstermek yerine ölmeyi yeğ tutacağını size kanıtlamak için kafamı duvara vurarak parçalarım!»

Yoldaşlar hep birden bağırdılar:

«Bu şeref bana ait,» diye Hieu bağırdı.

«Bırakın ben başlayayım,» dedi Dua.

«Hayır ben!» diye bağırdı Ngoc Baba.

Nefret doluyduk.

Nöbetçiler bizi yatıştırmaya çalışıyorlardı:

«Haydi böyle konuşmayın, şef gelecek.»

Ama Binh gırtlağını patlatırcasına bağırıyordu:

«Sosyalist, pişmanlık göstermektense ölümü yeğ tutar.»

Su gürültüyle boşalıyordu. Seslerimiz güçle yükseliyordu.

Choi geldi ve bakışlarını Binh'e dikti. Yoldaşımız kafasını duvara vurarak parçalamaya kararlıydı. Bu, düşmanı ürkütüyordu. Binh ona seslendi:

«Bizi öldürmek istiyorsanız bunu açıkça yapın. Niçin bu kadar zulmediyorsunuz? Bu soğukta bizi ıslatıyorsunuz?»

«Peki ama önce susun, sonra durumu komutana bildirmem için bana zaman tanıyın.»

Öğle üzeri yenilmeyecek kadar tuzlu olan pirinçten bir köfte verdiler. Sanki içinde pirinçten çok tuz vardı. Öğleden sonra da yine aynı şey.

Akşamleyin saat 10'da çan sesinden sonra yeniden ıslatmaya koyulmalarını beklerken azıcık uyumaya çalışıyordum. Dışarda ve tepemizde aynı zamanda postal

sesleri işitildi. Nöbetçiler onar onar yerlerine geçiyorlardı. Bir kapının gıcırdaması, hemen sonra, şiddetle indirilen darbelerin sesi.

Oyun başlıyordu!

Aşağıdan darbeler, yukardan su yağıyordu. Bu kez hiç kurtulma umudu yoktu. Du'nun üzgün yüzünü görür gibi oldum: «Benim için iyi şeyler söylemenizi rica edeceğim...» İyi şeyler söylemek mi? Hem de çok iyi şeyler!

Yan kafeslerdeki yoldaşlarımı dövmelerini dinlerken öfkem kabarıyordu. Bundan öncekilerde sıramı kavgıyla beklerdim. Ama bu kez içimden, suratlarına tükürmek ve onları parça parça doğramak geçiyordu.

Aramızdan hangisine işkence yaptıklarını kestirmeye çalışıyordum. Çünkü aramızdan hiç birisi bağırmıyordu. Ağız açmadan acı çekmek ve ölmek zamanının geldiğini onlara göstermek istiyorduk. Dövmek mi istiyorsunuz, iyi, işte göğsümüz açık. Yoldaşlarımla tam inanç birliği içindeydim. Pat! pat! Ah, ah... pat! Bu kafes dizisinin sonunda oluyordu. Kuşkusuz Hieu yoldaşdı. Bu sopalar altında can verir gibiydi... Diz darbeleriyle dövüldüğünü hisseder gibiydim. Yere düşen bir vücudun tok sesi. Duvara çarpan sırıkların takırtısı. Sıra şimdi kimde! Belki de Binh yoldaşta. Hey yarabbim, üstüne atlıyorlar. Kalın bir ses, bir kahkaha: «Haydi yavrum! İhtiyarın üstünde tepin!». Tekmelemekte yarışıyorlardı. Bu kez kuşkusuz sıra Ngoc Baba'ya gelmişti. Sang'ın sesi: «Ya sakalı, yolunacak kadar uzamış mı!» Dayanabilecek miydi? Bu hayvan herifler ölçüyü kaçırmışlardı. Gelgelelim ihtiyar bağırmıyordu bile. Pat! Pat!.. Ah... diz darbesi... yere yıkılıyordu... İşte şimdi zorla ayağa kaldırıyor ve sırıklarla dövüyorlardı... Ah... Ah... Fışkıran kan sesi... Daha doğrusu bir sel sanki! İşte şimdi Sac'ın kafesindeler. Hayır Chat'ın kafesindeler. Gerçekten bu oydu... Yoldaş, tıpkı sizin gibi karşı koyacak gücü bulacağım. Onların zulmü boynumu bükemez.

Chat'ı bırakıp Sac'a saldırmışlardı. Mat'a yaklaşıyorlardı. Sonra Nguyen Cong Toc... yakında sıra bana geliyordu. Hayır, yoldaşlar, onların zulmü boynumuzu bükemez!

Benimkinden birkaç kafes öteye geldikleri zaman kapıya yaslanıp beklemeye başladım. Kapıyı açar aç-

maz sopalarının karşısına fırlayacağım. Dosdoğru, bir ok gibi!

Kapı deliğine dayanmış, bacaklarıma, biraz sonra doğrulabilmek için masaj yapıyordum. Kafesten çıkarken sağlam durmam gerekiyordu.

İşte onlar, tahta ayakkabı tabanlarının takırtısı. Demirci körüğü gibi solumalar ve dahası, eğer yanılmıyorsam diş gıcırtıları.

Kapı açılır açılmaz bir fırlayışta doğruldum ve göğsüm ilerde atıldım. Dışarda yirmi kadar falakacı beni yakaladı. Soluk ay ışığının altında ve sarhoş nefeslerinin pis kokusuyla.

Aralarından biri kolumdan tutup kıyıya çekti:

«Pişmanlık göstermiyorsun, gebereceksin, gebereceksin...»

O kadar içmişti ki, dili dolaşıyordu.

Dizini kaldırdı. Domuz ahırlarının önünde bir darbeyle yere yıkıldım. Hepsi koşuştu ve üstüme üşüştü. Diz darbeleri. Kaburgalara, kırmak için darbeler. Sırta sırık darbeleri. Kalabalığa rağmen darbeleri tam ayarlanmıştı. On dakika kadar sonra bayıldım. Yalnızca, beni yerden kaldırıp ayaklarıyla çiğnediklerini duyar gibi oldum. Aralarından biri küfrediyordu:

«Orospu analı, hâlâ barış, birleşme, bağımsızlık ve demokrasiden dem vur bakalım...»

Şafakta uyandım. Gözlerim, soluk, bulanık, su altındaki gibi bir ışıkla yarım yamalak açılıyordu. Başımın üstünde bir gölge kayıyordu. Uzun zaman nerede olabileceğimi sordum durdum kendi kendime.

Şap! Büyük bir gürültü beni sıçratırken muazzam bir ağırlık kafama vurdu. Baştan aşağı ıslanmıştım. Islatma! Kaplan kafesi, kaplan kafesi! Demek hâlâ oradaydım ve eskisi gibi su döküyorlardı. Öyleyse ne zaman falakaya çekilmiştim? Kemiklerimi birer birer kırıyorlarmış gibi acıdan kötürümleşmiştim... Kim var orada? Ben kendim inliyordum, evet inliyordum. Dün akşam saat 10'a doğru beni falakaya çektiler. Bana, çok zaman geçmiş gibi geliyordu. Ölmedim, henüz ölmedim... Bu ıslatma beni serinletiyor. Bir kova daha ve kendimi büsbütün iyi hissedeceğim... Dilimi çıkarıp köprücük kemiğinin üstündeki boşluğun içindeki suyu lâp lâp içtim. Dudaklarıma ne kadar iyi geliyordu! Bir elim altta, öbürü yanıbaşıma uzanmış olarak yüzüko-

yun serilmiştim, dün akşam beni nasıl fırlatıp attılarsa o durumda... Kıpırdamak olanaksızdı. Çok, ama çok acıyordu... Belkemiğim dağılmış gibiydi. Göğsümden ise, soluk alırken çok iyi duyulan gurultular geliyordu. Sanki kanım anî fışkırmalarla çıkacağı bir gedik arıyor gibiydi.

Bir anda bağırmaya koyuldum: Ah... ah... ah... Acı azaldı. Sanki sesle birlikte acı da çıkıp gidiyordu. İşte o zaman yandaki yoldaşlarımın hepsinin bir zamandır birlikte bağırdıklarını farkettim.

Yukarda konuşuyorlardı:

«7'deki moruk hâlâ yaşıyor... gözlerini açıyor.»

7'deki ihtiyar. Binh yoldaş demek ki, hâlâ yaşıyordu. Binh'le benden başka kimler hâlâ yaşıyordu?

Yeniden seslendiler:

«Mau! Hey Mau!.. Hey, 7'deki ihtiyar, bağırıp durma, bırak da millet uyusun!»

Ama Binh yine bağırmaya koyuldu, biz de katıldık:

«Ah... ah... ah... ah... ah...»

Çığlıklarla birlikte acı yavaş dağılıyordu.

Falakacılar bize yalvarıyorlardı:

«Haydi, lütfen susun. Böyle bağırmayın, başkalarının uyumasına engel oluyorsunuz.»

Ama kulaklarımız tıkalıydı.

Böğürdüler:

«Gagalarınızı tam olarak kapatalım da görün!»

Merdivenlerden aşağı indiler.

Acıdan her yanım kopuyormuş gibiydi, bayıldım.

Ayıldığım zaman güneş, damdaki bir yarıktan giriyor, duvar üstünde sarı bir leke oluşturuyordu. Her zamankinden daha çok acı çekiyordum. 'Bir kırık, bir yerim kırılmış,' dedim. 'Ancak bir kırık böylesine içe işleyen bir acı yaratabilir.' Kımıldamak, elimi vücudumun altından çekip kırığı aramak olanaksızdı. Göğsümün ve kaburgalarımın bir bölümünü kaplayan acı, bir alev gibi beni yakıyordu. Yakıcı, kavurucu bir acıydı bu.

Yeniden bayıldım.

Uyandığımda duvardaki güneş izi pek fazla yer değiştirmemişti. Demek ki, baygınlığım çok sürmemişti. Dışarda bağırtılar çınlıyordu. «Yaşasın!», «Kahrolsun!» Asker yürüyüşlerinin gürültüsü: Emniyetten beyler kafeslere iniyorlardı.

Bir süre sonra aynı gürültü. Hâlâ mı! İyi ama

gerçek bir baskın mıydı bu! Peki ne yapmaya geliyorlardı! Kafeslerdeki kaplanları mı görmeye gelmişlerdi?

Ve bu böylesine sürüp gidiyordu. Birbiri ardından subaylar geliyor ve her seferinde nöbetçiler gırtlak patlatarak bağırıyorlardı. Olağanüstü, gerçekten: Bu kadar çok kişi ne yapmaya gelmişlerdi? Aslında, dün akşamki falaka öyle bir insan kırımına yol açmıştı ki, yerlerinden kalkmak zorunda kalmışlardı... Kurbanlar kimlerdi? Kaç kişiydi? Kuduruyordum. Dişlerimi sıkıyordum. Düşmanlarımız insana benziyorlardı. Konuşan, üstelik, bizimle aynı dili konuşan bu iki ayaklı yaratıkların canavarlıkları akıl alacak şey değildi.

Yoldaşlar! Binh, bağırın, ses verin, sizi işiteyim! Bu ses, yoldaşların, sahici insanların yanımda var olduklarını söylesin bana! Ben, çok kötüyüm, evet konuşamayacak kadar kötü durumdayım! Yoldaş Binh, yoldaşlarımızdan kimlerin dün akşam katledildiklerini biliyor musun? Öyleyse bunları söyle bana!

Binh'in benden daha çok hırpalandığını bilmiyordum. Daha ilk darbede üç sol kaburgası kırılmıştı. İkincide bir omur kemiği. El ve ayaklarından tutup havaya kaldırmışlar ve topuklarıyla tekmelemişlerdi: Çat! Kemik hemen kırılmıştı. Hem vuruyor hem, küfrediyorlardı:

«Orospu çocuğu, kendi kafasını kırmakla tehdit etti bizi!»

«Bir de komutanı görmek istiyor!»

1959'da yemek getirirken yediği sopa sonunda Binh'in göğüs kafesinin sağ yanı içe çökmüştü. Ama kırık olan üç sol kaburga kemiği daha yüksek görünüyordu.

Ben ise, bir tek kırık sol kaburga ile atlatmıştım.

27 marttaki bu falaka tüm Poulo-Condor'u sarstı. Adada şimdiye dek görülen en zalim, en vahşi en kan dökücü falakaydı. On yedi kişiden topu topu on kişi hayatta kalmıştı. Bir seferde yedi kişi!

Hemen o gece aramızdan beşi ölmüştü: Ngo Den, Hoang Chat, Nguyen Cong Poc, Phan Thanh Chung ve Ngoc Baba. Ertesi gün Hoang Son da onların yanına gitti. Dich, on altı gün sonra. İkinci geceden sonra aramızdan altı yoldaşın öldüğünü öğrendim, bu acıya dayanamıyordum. Yaş dolu gözlerimi tavana dikmiş, açık

tutmaya çalışıyordum. Feda ettiğimiz yoldaşların yüz hatları bazen yakın, bazen uzak, bazen belirli, bazen bulanık, gözlerimin önüne geliyordu hep. Ah, yoldaşlar! Birbirimize ne kadar bağlıydık. Sizi birer birer kafeslerinizden çıkarttıklarını ve birer birer dövdüklerini, öfke ve merhamet dolu olarak duydum. Ve şimdi artık yoksunuz!

Elveda yoldaşlar! Kahraman izinizden gitmeye hazırım!

Düşmanın katilce emellerini 27 marttan önce sezen 2. hapishanedeki yoldaşlar olayların gelişimini yakından izlemişlerdi. Trajik günün akşamı işkencecilerin sarhoş olduktan sonra kafeslere gittiğini görünce arkalarından birkaç kişi yollamışlardı. Bu gidenler, kavgadan sonra arka kısmı açık bir kamyonetin kafeslere dayandığını sonra her yanı örtülü olarak hareket ettiğini görmüşlerdi. Ama kamyonetin arkasından çıkan ayaklar yine de görülüyordu. Araba kıyı yoluna sapıp Hang Doung'a vardı. Önceden kazılmış bir çukura cesetleri attılar, sonra hiç iz bırakmamak için toprağı düzlediler. Daha sonra, kim olduklarını anlamak için bu cesetleri topraktan çıkartabildiler, sonra beş yoldaşımızın yattığı yeri işaretlediler.

Düşman Hoang Son'un cesedine de, ertesi gün yine öyle davrandı. Yoldaşlarımız, mezarının, Vo Thi Sau'nun mezarından uzak olmadığını saptadılar.

Katliam, tutuklular arasında olduğu kadar askerler, memurlar ve aileleri arasında da kamuoyunu heyecanlandırdı. Durumu yatıştırmak ve aldatmak için düşman bize ilâç dağıtacak bir hastabakıcı yollamak zorunda kaldı. Ne ilâcı mı? İshale karşı ilâçlar! Bismüt! On gün ard arda günde bir hap. Domuz ahırlarına gelen hastabakıcı, düzen görevlilerini dağıtımla görevlendirdi.

Hepimizin kırık yerleri vardı. Kıpırdayamıyorduk. Yataklarımıza yapışık kalıyorduk. Yiyecekler aynıydı: Donmuş tuzlu pirinç ve kuyudan «sidik suyu.»

Bir ay boyunca yerimden kıpırdayamadım. Pek öyle kolay değildi bu. Son derece acı vericiydi. Ne yapmak gerektiğini baştan hesaplamak gerekiyordu. Karnın altındaki eli yavaşça çekmek, yüz doğrultusuna getirmek, bir yastık gibi yüzü elin içine dayamak. Sol bacağı yavaşça uzatmak, aynı zamanda sol ele dayana-

rak yavaş yavaş doğrulmak. Heyecan dolu uzun dakikalar boyunca sürüyordu bu iş. Her seferinde kırık kemik «çat» ediyor ve gözlerinizi yaş içinde bırakıyordu. Acı, tam anlamıyla içime işliyordu.

Bu uzun bir ay boyunca bölmeme çakılmış yatarken kendilerini kahramanca feda eden yedi yoldaşı durmadan düşünüyordum. Özellikle Cao Van Ngoc Baba'yı. Düşündükçe yüreğim acıyla ve sevgi dolu hayranlıkla çarpıyordu. 1897'de Von Thi Sau'nun memleketi olan Ba Ria'nın kızıl topraklarında yer alan Long Bie'de doğmuştu. Fransızlar zamanında köyün hatırı sayılır kişileri arasındayken 1945'de Devrim'e katılmıştı. Barıştan sonra, köyde bir ilişki şebekesini yönetmiş olan muhabirlerce ele verilmişti. Düşman, evinde bir tomar belge ele geçirmişti. İşkence altında şöyle konuşmakta direndi:

«Bir paket tütün karşılığında tanımadığım bir kişi bana bunları emanet etti.»

Bien Hoa zindanlarında, bayrağı selâmlamaya, 'komünistlerin teşhiri' için beyin yıkamaya, marş söylemek zorunluluğuna fiilî olarak karşı koydu. Bu nedenle zindanlara kapatıldı. Bu hapishanede düşmana açıkça karşı koyan ilk kişiler arasındaydı. Bir 'yola gelmez dikbaşlı' tutuklu olarak, Phan Trong Binh'in kafilesiyle birlikte Poulo-Condor'a sürüldü. Adada, pişmanlık göstermeyenlerin bulunduğu 1. hapishanedeydi. Gerçekleri açıksözlülükle ansızın ortaya çıkarıyor ve düşmanların şefine bile kendi dört gerçeğini söylemekten geri durmuyordu. Yıllar boyunca, '1. hapishanenin' sonra 'kaplan kafeslerinin ihtiyar babası'nın ünü adadaki asker ve memurlar arasında çok yayılmıştı. Özellikle 1960 ağustos ayındaki 'kardeşlik saldırısı' sırasında, kaplan kafeslerinin ihtiyar babası, düşmana, asker ve memur ailelerine şöyle demişti: «Mutluluğu ve mutsuzluğu tattım. Ülke ve halkım için ölmekten başka bir şeyim eksik değil. Bu nedenle Devrim için ölmeye kararlıyım.» Bu sözler ününü daha da artırmıştı.

Ngoc Baba'nın bu sözleri belleğime kazınıp kalacaktı. Bunlar çok yalın ama parlak bir gerçeği, derin bir yaşam ve ölüm felsefesini, insanlık değeri felsefesini dile getiren sözlerdi.

Nguyen Van Dich ise, tersine, 27 marttaki işkence-

lerden sonra pişmanlık gösterdi. Bu, hepimiz için acı bir sürprizdi Gerçekten düşman karşısında «haşin» görünmekle ün yapmıştı. Chu Van Duong'un evinde «önemli konuk» olarak bulunduğumuz sırada, bana birçok öğüt vermişti: «Bunlara karşı iyi davranmamalısınız. Onlara dobra dobra karşılıklar vermelisiniz. Bunlardan hâlâ bir şeyler kazanmaya çalışırsanız durum açıklığa kavuşmaz. Onlara sert davranın, bunu benim için yapın...»

Dich pişmanlık gösterdiği zaman, yandaki kafesten Phan Trong Binh, can çekişir bir sesle nöbetçileri çağırdığını ve pişmanlık göstermeyi kabul ettiğini söylediğini işitti. Ama Dich öylesine bitkin düşmüştü ki, duyurusunu ancak bir çizgi çizerek imzalayabildi ve aynı gece öldü.

İşte beni düşüncelere salan bir durum. Dich'i pişman olmaya ne itebilmişti? Ve yine, Ngoc Baba'nın ve öbür yoldaşların sonuna dek sadık kalmalarını sağlayan neydi? Hiç kuşkusuz, herkes yaşamak ister. Ama düşmanın eline geçip ölümün eşiğine gelince en yüce, en keskin sınama anı gelip çatmıştır. Ancak bu gerçek anında yiğit olunabilir ya da olunamaz. Devrim için ölmek bilinir ya da bilinemez. Ölümün eşiğinde bir anlık duraksamadan, kendini koruma içgüdüsü fışkırır ve işte yaşamımızı Devrim'e adamak elinizden gelmez, gerilersiniz. Demek ki bu anda, doğrulanabilir tek davranış hiç duraksamadan dosdoğru ileri fırlamaktır. Ancak o zaman Devrim için ölünebilir. Yiğitliğin en yüce belirtisi, ölümün eşiğinde ileri atılmaktır. Düşmanın darbelerine karşı ileri atılırken 27 mart günü gösterdiğimiz davranış böyle açıklanır.

O zamana dek. Dich çok büyük acılardan geçmişti ama son basamakta, ölümün önünde gerileyerek pişmanlık gösterdi! Birkaç saat daha yüreklilik gösterseydi, Parti üyeliği görevini yüzünün akıyla tamamlamış olacaktı: Ama direnmekten vazgeçti! Ne yazık!

Bir devrimci için, son nefesine kadar mücadele gücünü korumak temel görevdir. Ngoc Baba söylediğini yaptı. Dich'in tam ölümünden önce pişmanlık göstermesi beni ne denli düşündürdüyse Ngoc Baba da bana o denli örnek oldu.

Düşman bizi yoketmeğe yeminliydi. Bizi aç bırakmaya devam ediyordu. Donmuş pirinç ve tuzla geçirdiğimiz beşinci ay dolmuştu bile. Bir gün, ağrıyan yer-

lerime sidikle masaj yaparken, tepede dolaştıklarını gördüğüm iki nöbetçiye seslendim:

«Bizi öldüresiye dövüyorsunuz, ama hiç bakmıyorsunuz! Vahşilik bakımından ustasınız!»

Biri, cebinden merhem kutusu çıkarttı ve ortalığa bir göz attıktan sonra bana atmaya hazırlandı. Ne var ki kaşlarını çatan öbürü kolunu tuttu ve onu götürdü. Aldıkları emirler kesindi: «'Kuş kadar' pirinçten iki köfte, birkaç tuz tanesi ve yarım ölçek acı sudan başka bir şey vermek yok!» Bizi yoketmeye yeminliydiler!

Ama kolay kolay da ölmüyorduk. Düşman, ölmesini umduğu ve beklediği Huynh Van Khuy bile, kesin gibi görünen bu ölümün pençelerinden kurtuldu. O trajik akşamdan beri yere uzanamıyordu. Buna düşmanın tekmeleri yol açmıştı. Gece gündüz kafesin bir köşesinde, üstünde bir dondan başka bir şey olmadan çömelerek oturuyordu. Zindancılar buna çok şaşırıyorlardı: «Acayip tip, nasıl olur da hiç bir zaman uzanmış görmüyoruz?» Üstelik ishalliydi ve tabiî ki bir an önce ölmesi için tedavi edilmiyordu. Fakat hiç de ölmedi.

Bunda şaşılacak bir şey yoktu, partisiz yurtseverler bize gizlice yardım ediyorlardı. Burada onlara sonsuz minnetimizi belirtirim. Asla onlara neler borçlu olduğumuzu unutmayacağız.

Ama yine de bana öyle geliyordu ki ölümüm yakındı. Ve ölüme yaklaşırken Poulo-Condor'daki mücadelenin nasıl verildiğinin Parti tarafından anlaşılmasına bir ölçüde yardım etmek için birtakım belgeler bırakmak istiyordum. Ucu ince bir çivi ele geçirmiştim ve pişmanlık göstermeyenlerin mücadelesini, 3 nisan 1960 akşamından, hapishane avlusunda kaplan kafeslerine taşındığımız günden başlayarak duvarlara kazıdım.

Ancak o zaman gözlerimin ne kadar zayıfladığını anladım. Kazınmış çizgiler birbirine giriyordu ve onları belirsizce görebilmek için gerileyip gözlerimi iyice açmam gerekiyordu. Bir yandan kulak kabartırken didinerek duvara yazıları kazıyordum. Kendimi tümüyle yaptığım işe vermiştim. Pişmanlık göstermeye karşı direnişin değişik dönemlerini, düşman zulmünü, ilk geldiğimiz zamanki sayımızı, yitirdiğimiz yoldaşların tarih, yer ile adlarını, sakat, acıdan kıvranan, üstü başı paramparça son kalan on kişiye kadar yazdım. Heyecandan tıkanıyordum. Çizgiler birbirine karışıyor,

satırlar dönüyor, beynimin içinde sesler uğulduyordu. Bu sesler kimi zaman coşkuyla soluyarak bana birtakım sırlar mırıldanıyor, kimi zaman da öfkeyle kendinden geçercesine askerce bağırıp çağırıyordu... Poulo-Condor'daki pişmanlık göstermeye karşı direnme hareketinin tarihini, sanki bu sesler söylüyordu bana ve ben de bunları kan ile yazıyor gibiydim.

Bitirince, duvardan sıyırarak çıkarttığım alçı ile kazıdıklarımı ince bir tabaka halinde örttüm. Devrim zafere ulaşınca, yoldaşlarımız bunu hiç kuşkusuz bulacaklardır. Kafesin numarasını unutmadım. Bu kafesin duvarındaki bir leke Lenin'in profiline şaşılacak derecede benziyordu. Alın çıkık, gözler gülümseyerek kısılmış, inatçı çene. Günler boyunca onu seyrediyordum ve baktıkça daha da benzetiyor, yeni ayrıntılar buluyordum. Evet, hatta saçlar bile vardı! Açık alnının arkasında! Geceleyin sık sık uyanıp, kısık gözleriyle beni yüreklendiren Lenin'i görüyordum.

«Yoldaş, iyi dayan!»

Kendimi yüreklendirmenin yeni bir yolunu Lenin'e bakarken bulmuştum. Vücudumu, Çince'de «Parti» sözcüğünü canlandıran şekle benzetiyordum. Bu şekil şöyleydi:

Bu şekli vücudumda aynen canlandırabiliyordum.

Yukardaki üç çizgi kafam ve kulaklarımdır. Onun altındaki yatay çizgi kollarım, ortadaki kare gövdemdir. En altta birbirinden ayrılan iki çizgi bacaklarımdır. Düşmanın sopalarına karşı ileri atılmak gereken her sefer gözlerimi Lenin'e dikiyor ve yukardaki şekille vücudumu ka şılaştırıyordum. Tuhaf şey, olağanüstü bir güç beni kavrıyordu. Bütün bocalamalarım ve kaygılarım yokoluyor, ölüme doğru atılmaktan başka bir şey kalmıyordu!

Temmuz sonunda düşman, zulmünü hiç azaltmamıştı. Bedensel olarak hayatla ölüm arasında gidip geliyorduk. Sık sık, ani uyanmalarla kesilen derin bir uyuşukluk içine düşüyorduk. Aradaki uyanmalardan he-

men sonra dayanılmaz bir bilinçsizliğe sürükleniyorduk. Günde birkaç kez bu duruma düşüyorduk.

Binh yoldaş, daha sonradan bana anlattığı gibi, bu dönem sırasında aklını kaçırdığı sanısına kapılmıştı. Çömelmiş otururken, tavandaki parmaklıklara doğru havalandığını, sonra parmaklıklardan çıkıp nöbetçilerin üstünde uçtuğunu sanıyordu. Düş görüp görmediğini anlamak için kendini çimdikliyordu: Hayır düş değildi, çünkü canı yanıyordu. Ama yine de hâlâ uçuyordu. İşte damdan geçiyor, masmavi göğü görüyor, sonra kumsalı aşıyor ve çok açıklarda gümüş dalgaların kanat gibi çırpındığını açıkça farkediyordu... Ve uçuyor, uçuyordu... Eğer yere uzanırsa toprağa geri döneceğini sanıyordu ama böyle yapsa bile yine uçuyordu! O zaman yaşamın en hoş anlarını, en çok sevdiği kişileri ve en tatlı anılarını aklından geçirmeye çalıştı. Bu havalardaki geziden kurtulması ve yeniden yerine dönmesi için çok çaba harcaması gerekiyordu.

İyi düşünerek, eğer aklını kaçırırsa alınması gereken önlemleri aldı. Böyle bir şey olursa en çok korktuğu şey aptalca sözler söylemesiydi. Aklî dengesi bozulan yoldaşlarımızdan çoğu devrimci sloganlar atıyordu ama kimileri sevinçten yerlere yatan nöbetçiler önünde saçma sapan laflar söylüyorlardı. Binh kendi kendine durmadan sloganlar atmaya başladı. Aklını oynatsa bile bu sloganların izi kalacaktı.

Ölümün yakın olması zamanı uzatır durur. Nguyen Cong Toc'un şakayla söylediği gibi: «Burada günün yirmi dört saatini de saymak gerekiyor!» Zaman uzadıkça mücadele hiç kesilmiyordu. Devrim için ölmek kararını aldıktan sonra gidip sağlam ve hazır durumda yatağa uzanıp ölümü beklemekten başka bir şey kalmadığını sanmamak gerekir. Tam tersine, henüz bu kararı aldığınız sırada bile kıpırdarken kırığınızın çatırdaması ve sizi acıdan havaya fırlatması bile pişmanlık göstermemenin gerçekten gerekli mi olduğunu düşünmenize yol açar. Düşmanı yenmenin tek yolunun ölmek olduğunu henüz kabul etmişken, çektiğiniz acıları ve hedefe varmak için tırmanmanız gereken yolu anımsayabilir ve sessizce şu soruya kendinizi kaptırabilirsiniz: «Mademki buraya kadar gelindi, artık durulabilir değil mi? Ölenler dışında, ötekilerden aşağı

kalır şeyler yapılmadı. Daha ne istenebilir? Hiç kuşkusuz, Parti anlayışlı ve sevecen davranacaktır...»

O zaman bu kötü düşüncelerle göğüs göğüse çarpışmak gerekiyordu. Bir an bunları uzaklaştırsanız bile, biraz sonra yine gelip çevrenizde dolanıyorlardı. Böylece, uyuduğunuz zamanlar dışında, gece gündüz bir o yana, bir bu yana çekilip duruyordunuz. Gözlerinizi açar açmaz kafanız, ölümle yaşamın çarpıştığı bir savaş alanına dönüveriyordu. Kısacası çok ender zamanlarda içimiz rahat oluyordu.

Kendini koruma içgüdüsü dünyada rastlanabilecek en açık biçimde kendini gösteriyordu. Kaplan kafeslerindeki kadar, dünyada hiç bir yerde yaşam böylesine güzel, böylesine çekici, böylesine değerli görünmüyordu. Ve sanmayın ki bekâr olanlar, evli ve çoluk çocuk sahibi kişilerden daha az mücadele etmek zorunda olsunlar! Mücadele, her birimiz için aynı çetinlikteydi. Çünkü her şeyden önce insan kendi öz yaşamına bağlanır. Eş ve çocuklar daha sonra gelir. İşte tehlike buradadır, uyanıklık burada gereklidir. Ölüme hazır olmak. Yoksa ne değerimiz kalır? Hayır, yaşamanın değerini biz herkesten çok biliriz. Yaşam sonsuz güzelliktedir. Bir güneş ışığının altın rengi, bölümlerimiz üstüne düşen ay ışığının mavisi, yüreğimizi çarptırmaya yetiyordu. Örneğin Binh yoldaş her ay geceler boyunca ay ışığını seyrediyordu. Dolunay zamanlarını kestirmek, ayın hangi saat nereden geçeceğini deneye dayanarak bilmek, sonra uygun zamanda uyanıp tahta bölmeden ayı seyretmek. Çünkü kafeslerin damında bir delik vardı ve ay belirir belirmez «yakalamak» için hesapların kusursuz olması gerekirdi. Aramızdan yalnız Binh, bu «gök yasalarını» keşfedebiliyor ve hemen hemen her seferinde ayı yakalıyordu. Ve aydınlık gecelerde Binh ayı gözleriyle yuttuğunu düşünüyor ve coşkunluğa kapılıyordu.

Yaşam vücudumuza böylesine perçinlenmişti işte!

Ne olursa olsun öleceğine inanmış olan yoldaş Tin, açlık, hatta susuzluk grevine başlamıştı. Böylece hiç bir biçimde pişmanlık göstermeme kararını belli ederken düşmanı durduracak bir darbe vurmak istiyordu.

Bir hafta boyunca düşman hiç oralı olmadı. Ölü-

me gidişine özellikle göz yumulduğunu anlayan Tin, susuzluk grevini bırakıp mücadeleyi sürdürmek için gereken asgarî gücü korumak istedi.

Bir gün Tang Tu kapısını açıp baktı. Görevli nöbetçi rapor verdi:

«Şef, yirmi gündür hiç bir şey yemedi!»

«Siktirsin ordan!» diye Tang Tu bağırdı. «İçecek bir şey de verilmeyecek, anlaşıldı mı?»

Tin yarı baygındı. Rastlantı bu ya, tam bu sırada karısından bir mektupla bir paket geldi. İşkenceciler bunları çabucak kafesine götürdüler, zarfı yırtıp mektubu çıkarttılar, ona okumaya başladılar. Seslerini işittim. Şöyle konuşuyorlardı:

«Bak, karın sana ne kadar bağlı, sen de onu düşünmelisin. Bak işte çocuklarla birlikte çektirdiği fotoğrafı. Şu son yavrunuz. Üçüncüsü değil mi? Ne kadar da benziyor sana! Hık demiş burnundan düşmüş!»

Bir an sustuktan sonra yeniden başladılar.

«Eşin bir paket bile yollamış! Bakalım ne var: Süt tozu, ilâçlar... Karını asla üzmemeliydin! Bu süt kutusunu açıyormuyuz şimdi? Sana verelim mi?.. Yoksa, belki de hastaneye gitmek istersin?.. Haydi bu şekilde gözler ve ağız kapalı ölümü bekleme. Bay Tin, karını ve çocuklarını terkedecek adam mısın sen yani?»

Tin karşılık vermiyordu tabii. Yeniden başladılar:

«Belki de karına bir şeyler yazmak istersin? Söyle, senin yerine biz yazarız. Hayır mı? Ama gerçekten sen... sen...»

Çıktılar. Konuşmalarını işittim:

«Bu komünistler gerçekten yaman adamlar! Zorla nefes alabiliyorlar, ama karısının ve çocuklarının fotoğrafına tepki göstermiyor. Hastaneye gitmektense orada kalıp ölmeyi yeğliyor. Bu kişilerin mayası nedir acaba?»

Açlık grevini sürdürürken, karısından gelen mektubun çekiciliğine kapılmayan Tin, kısa zamanda bütün adada kendini tanıttı. İstihbarat görevlileri ve memurlar her yandan koşup geldiler. «Kafeslerdeki komünistleri» gizlice görmelerine izin verilmesi için gardiyanlara rica ettiler. Kalabalık halde gelip kafesin tepesinden sessizce ve dikkatlice baktılar. Kimileri bir süre durduktan sonra ayaklarının ucuna basarak gittiler. Başkaları yüksek sesle düşüncelerini söylediler:

«Komünist adam, gerçekten yaman herif!»

Trang Trung Tin'e baktıkça düşüncelere dalıyorlardı.

Tang Tu'nun emriyle su verilmeyişinden dört ya da beş gün sonra Tin yoldaş öldü. 13 ağustos 1961 günü, benim 27 numaralı kafesimin yanındaki 25 numaralı kafeste öldü.

Ölümüne uzun süre sessizce ağladım. Ah! Thu Duc, Hang Keo'dan 1. hapishaneye ve kaplan kafeslerine kadar birlikte olduğumuz tutukluluk arkadaşımız! Komedi'nin avlusunda söylediğimiz sözler geldi aklıma: «Karşı koyuyor muyuz öyleyse? — Hem de nasıl!» Falakalardan sonra birbirimize nasıl masaj yaptığımızı anımsadım. Gösterdiği olgunluk ve bilgeliği düşündüm.

Long An bölgesinden bir öğretmenin oğluydu. İlk eğitimini yapmıştı. Direnme Savaşı'na katılmak için öğrenimini bırakmış, Saygon'da Parti Komitesi Büro Sekreteri olmuştu. Evlendi ve aile yuvası aynı zamanda gizli faaliyet yuvası oldu. «Proleterleşme» emrine uyarak puspus iticisi oldu. Parası olmadığı için bir yoldaşı ile birlikte üç tekerlekli bir puspus kiraladı. El arabası dayanaksız, ucuza kiralanmış bir arabaydı. Üstelik acemice kullanıldığı için sık sık devriliyordu. Bir araba meyveyi devirip küfürler arasında topladığı, sonra alacağının üstünü istemeden yükünü pazara boşaltıp hemen döndüğü oluyordu. Hükümetin elindeki bölgede çamurların ortasında, üstü saçla örtülü, payandalarla desteklenen bir oda kiralamıştı. Sular taşınca tüm mahallenin pislikleri kulübesinin çevresinde yüzüyordu.

Thu Duc'a kapatılınca bayrağı selâmlamayı ve beyin yıkamayı reddetti. Pis kokulu mahzenlerde tanıştık ve o zamandan beri birbirimizden ayrılmadık. Adaya gelirken aynı kafile, aynı 9. sonra 11. bölmeler, kireç ocağında, Komedi'de, nihayet ahırlardaki aynı falakaya çekilişler, birçok kez aynı kafes.

2. hapishanede düşman, bizi hücreye attığı zaman, Tin'in arkadaşı Binh'di. Bu dönem boyunca kendi kendine soruyordu. Duvara yazdığı «pişmanlık gösterme» sözcüğü önünde uzun uzun ve sessizce duruyordu. Birgün yazıyı parmağı ile sildi: Özen göstererek. Ve sonra şiddetle ve sabırla mücadele etti. Önceden iki kez

açlık grevi yapmıştı ve üçüncüde düşman ona su vermeyince öldü.

Cesedini kaldırırlarken ağladım ve saygı duruşunda bulundum.

Tin'in ölümü düşmanın hayranlığını uyandırdı. Diğerleri ölünce, kefen yerine iki kat hasır ve üç bambu kamışıyla yetiniyorlardı. Ama Tin gerçek bir tabutla kaldırıldı.

Cenazesi geçerken 4. hapishanedeki yoldaşlar hazırolda durdular. Etkilenen askerler ve polisler de buna uydular. Tin'in cenazesi kendisine selâm duran iki sıra sessiz adam arasından geçerek gitti.

Bu acıklı olay yine de düşmanın davranışını hiç değiştirmedi. Tersine, düşman bu ölümden bir şantaj aracı olarak yararlandı.

«Demek siz de Tran Trung Tin gibi gebermek istiyorsunuz?»

«Tin gibi ölmek, karısını ve çocuklarını mutsuz kılmaktır, bunun ne yararı var?»

«Tran Trung Tin'i örnek almak mı istiyorsunuz?» Zor değil!»

Ama hiç gevşemedik. Ve ağustos sonuna doğru, düşman, 'gevşemek' zorunda kaldı. Aynı zamanda, kaplan kafeslerinde bulunanlardan birine pişmanlık göstertmeyi başaracak olan eğitmen ve sorgululara büyük para armağanları vaadetti. Çok iştahlanan adamlar bütün yeteneklerini hararetle kullanma yarışına giriştiler.

'Gevşeme'nin birinci günü, kuyulara gidip yıkanmamıza ve ıslatmadan önce elimizden aldıkları eşyaları geri almamıza izin verdiler.

Temizlenirken eşyalarımı almaya giden Muoi'yi gördüm. Beni görünce başını çevirdi. Başka zamanlar biraz konuşmak için yanıma sokulmadan edemezdi.

Akşamleyin bir yoldaşla sordurdu:

«Şimdi ne yapmak gerekiyor?»

Sabahki alışılmamış davranışından beri kuşkulandığım niyetlerini anlayıp:

«Pişmanlık göstermek kişisel bir iştir,» dedim. «Çünkü hiç kimse sizin yerinize ölemez. Kendi hesabıma, pişmanlık göstermektense ölürüm daha iyi.»

Muoi iki gün sonra pişmanlık gösterdi. Görevliler buna çok sevindiler ve iyi haberi yayarken neşelerine diyecek yoktu. Aynı anda içimizden biri şöyle bağırıyordu:

«Manevî cephemizde büyük bir gedik!»

Doğrusu bizim için acı bir kayıptı bu. Gerçekten de Tin'in ölümünden ve zulmün sürdürülmesinden beri düşman, geride kalanların kendilerini feda edip asla pişmanlık göstermeyeceklerine inanmış olmalıydı. Çok zor durumdaydı ve en küçük umut beslemiyordu. Ama işte Muoi hiç belli etmeden pişmanlık göstermişti. Düşman, hepimizin göründüğümüz gibi ölmeye kararlı olmadığımızı ve zulmün dozunu artırırsa başkalarını da düşüreceğini düşünmeye koyulmuş olmalıydı. Kısacası Tin'in ölümünden beri düşmanın bize boyun eğdirme isteği zayıflamışken, Muoi'nin pişmanlık göstermesiyle yine eskisi gibiydi.

Muoi'den uzun zamandır kuşkulanıyorduk. Ama o bize açılamıyordu. Dışardan gelen haberleri istekle bekler olmuştu. Herkesten, durmadan haber soruyordu. Bu konu kafasını öylesine kurcalıyordu ki aklında başka hiç bir şeye artık yer olmadığı sanılırdı. Bu, olağan değildi ve kendini haklı göstermesinin oportünizm olduğunu iyice belirtiyordu. Bu yüzden düşmanın sertliği önünde boyun eğdi. Kuşkusuz, moralimizi kuvvetlendirmek ve ne yaptığımızı anlamak için durumu bütünüyle kavramak gerekiyordu. Fakat Muoi durumdan yararlanıp mücadelesini etkileyecek bir bahane bulmuştu. Bu durumda sonuna dek mücadele etmenin yolu neydi? Sürekli değişen durum ve kişisel çıkarlar hesaba katılırsa, yalnızca Parti'ye ve halka dayalı bir neden bizi sonuna dek mücadeleye itebilir. Kişisel bahanenin kırıntısı bile ortaya çıksa moralimizin sarsılması doğaldır!

Bu olay üstüne bir ölçüde sarsıldığımızı söylemek gerekir. Muoi'nin pişmanlık göstermesinden yararlanan düşman her zamankinden daha hırslı saldıracaktı. İşte son sınav anı gelmişti... Bu, gerçekten sondu; çünkü bu sefer hepimizin yokolacağından iyice emindik. Ah, bu şekilde ölmek ne kadar yazıktı, gerçekten ne yazık! Birkaç yıl içinde şimdiden bin kadar ölü vermiştik. Hâlâ kendimizi öldürtecek miydik? Yazık, ya-

zık! Devrim'e hizmet etmek için yaşamak çok daha yararlı olurdu! Moralimizin sarsıldığı görülüyordu.

Gün boyunca yaşamı ve ölümü tartıyorduk. Durum iyiden çok, kötüydü. Bir ortak talimata sahip olmak ihtiyacı kendini hissettirdi. İyi ama nasıl anlaşacaktık? Birbirimizin geçmişini bilmiyorduk. Yoldaşlar benim hakkımda az çok bilgiye sahipseler de, onlardan sonra adaya geldiğim için insiyatifi ele almak bana düşmezdi. İçinde bulunduğumuz durumda, sorumluluk yüklenmeye yatkın olmak yetmezdi. Ayrıca özellikle istenmiş olmak ve herkesçe tanınmak gerekirdi.

Bir gün yanımdaki boş kafesin hemen yanında bulunan Binh yoldaş kapılarımızın aynı zamanda açık olduğu bir andan yararlanıp gizlice bana fısıldadı:

«Sizin Thuan yoldaş olduğunuzu biliyorum. Mücadelenin yönetimini yüklenin. Siz olmasaydınız bunu ben yapardım ama mademki siz buradasınız bu görev size düşer. Size güvenim kesindir. Verdiğiniz kararı uygulayacağım.»

«Karar, özellikle, hiç kimseye ait değildir,» diye karşılık verdim. «Birlikte çalışmalı ve Parti önünde sorumluluğu ortak olarak yüklenmeliyiz. Sorumluluğun ortak olarak paylaşılmasını ve en doğru formülü hep birlikte bulmak için beyinlerimizin hep birlikte çalıştırılmasını teşvik etmeliyiz.»

Bu kısa görüşme son kaygılarımı da dağıttı. Kafesime dönünce, ortak bir talimat şekillendirmek için bir durum muhakemesi kaleme almak ve yoldaşlarımın bu konuya ilişkin görüşlerini toplamak görevinin bana düştüğünü anladım.

Enine boyuna düşünmeye başladım. Sorunu en iyi biçimde nasıl çözmeli? Bütün durumları, gelişmeleri ve akla gelebilecek olanakları ard arda aklımdan geçiriyordum. Durumu aydınlığa kavuşturmak için, biri bireyci öbürü kolektif iki zıt bakış açısından sorunu incelemeye başladım.

Bireysel görüş açısından bakınca, kahramanca savaşarak ölme kararını bir kez aldıktan sonra mücadele 2. hapishanede de yanı pişmanlık gösterdikten sonra da sürdürülebilirdi. Oysa bu düşünce, kendini devrimci bir kanıtlamanın güçlükle gizleyebildiği sarsılmış bir morali yansıtıyordu. Kolektif açıdan ise durum daha kötüydü: Yavaş yavaş kötü tarafa doğru

kayıyordum. Boğucu durum beni iki duygu içinde bırakıyordu: Tiksinme ve hayatta kalan yoldaşlara sabırla kanıtlamış kişilerin, her şeyi söylemek gerekirse böylesine yüce ruhların tam burada yokolması ne yazık, ne acı, ne mutsuzluk olurdu! Ah! Katliamı ve kayıpları durdurmak, ölümün ve acıların ölçüsünü azaltmak için her şey yapılmalıydı.

İşte böylece, pişmanlık göstermeyi öne sürdüm. Hiç kuşkusuz, «şartlı pişmanlık gösterme» idi bu. Yazılı hiçbir duyuru vermeden, ne bayrak selâmlama ne beyin yıkama olmadan, yani Parti'nin saygınlığına zarar verecek hiç bir şey olmaksızın yalnızca hastaneye götürülmeyi kabul ederek gösterilen bir pişmanlıktı bu. Kısacası, bizi hiç beklemeden bir an içinde yoketmeye yönelik düşmanın zulüm saldırısını karşılamak amacıyla, «rahat rahat teker teker çıkıp gideceğimiz» bir takvim önerdim ve herkesin hangi tarihlerde gideceğini bile belirttim.

Yoldaşların bu fikre katılmasını beklemekten başka birşey kalmıyordu. Bize her zaman yardım eden bir kişi olan X'den, tasarımı geriye kalan altı yoldaşa iletmesini istedim. (Nguyen Van Dong bu arada ölmüştü). Her yoldaşın fikrini tam olarak bana getirmesini de istedim.

X yanımdan çıkar çıkmaz yattığım yere serildim. Başım dönüyor, soluk alamıyordum. Bakışlarım, öldürülmüş ya da intihar etmiş yoldaşların adlarının yer ve zamanla birlikte okunduğu duvarda kazılı satırlara çarpıyordu şiddetle. Utandım. Bu adlar yaşıyorlar, konuşuyorlar, beni sorguya çekiyorlar, bana çıkışıyorlardı: «Demek ki biz bunun için burada kanımızı dökmüşüz? Demek ki size göre bundan başka birşeye yaramayız?», «Nasıl, yoldaşlarımızı pişmanlık göstermeye mi terkedeceksiniz?»

Peki, «şartlı pişmanlık göstermeden» sözetmeyi bir yana bırakalım. Kendi kendimizi kandırdığımız yeter. Sanıyor musunuz ki, düşman sizin düşüncenize gerçekten katılacaktır? Belki şimdilik «şartlı pişmanlık göstermenizi» kabul edebilir ama, bana inanın ki bu, daha sonradan sizi iyice teslim almak için olacaktır! Bozgunculuğun çukuruna bir kez düştükten sonra, düşmanın, sizi çıkaracağını, size gösterme bildirisine yazmak gerekecek: «Ben, aşağıda imzası olan...» değil mi?

Yazılı belgeler kalır! Sonsuza dek! Fakat ne olup bitiyor anlamıyorum! Yoldaşlarıma her zaman «ömür boyunca Devrim'e hizmet etmek, kişisel çıkarlarını Devrim'in çıkarlarına feda etmek» gerektiğini söyleyen ben değil miydim? Söylemesi kolay ama yapması zor! «Atalarının izinden yürüyecek misin, yoksa onları utandıracak mısın?» Tuhaf, aynı cümleyi kendi çocuklarıma aklımdan geçirerek söyleyeli o kadar çok olmadı. «Pişmanlık göstermek» çocuklarıma, son derece acı verici bir moral yarası bırakmak olurdu. Daha sonradan onlara «babanız kimdir?» diye sorulunca, «Nguyen Duc Thuan, efendim!» karşılığını vereceklerdi. «Thuan mı, hangi Thuan? Ha anlaşıldı, Thuan... şu Thuan!» Peki ya Direnme Savaşı sırasında, siyasal kursların açılışında söylediğim şu söylev ne olacak: «Devrim yeni bir insan tipi yaratmaktadır. Bunu başarmak için, sömürücü sınıf ideolojisini tümüyle fırlatıp atmak, insanın devrimci kavramını tümüyle şekillendirmek gerekir.» Bu dersleri izleyen yoldaşlar dürüst kalarak kendilerini hapishanede feda ettiler. Peki... Peki... Şu anda X, altı yoldaşımızla görüşmeyi bitirmiş olmalıdır. Direnme Savaşı sırasında bir seferinde eleştiri ve özeleştiri üzerine yazı yazmıştım... Nasıldı acaba?.. Artık anımsamıyor muyum yoksa? Hayır, yeter! Utanç ve tiksinti duyuyorum! Devrim için kendinizi feda ettiğinizi iddia ediyorsunuz ama aslında, Devrim'i kendinize feda ediyorsunuz. Pişmanlık göstermek, karşılığında canınızı, yalnız kendinizin olan o zavallı yaşamınızı kazanmak için paha biçilmez değerleri ucuza satışa çıkarmaktır...

Gelgelelim bir kez daha, mücadeleci ve devrimci ideoloji, bozguncu eğilime karşı verdiği bu çetin savaştan muzaffer ayrılıyordu. Derin bir oh çektim. Bu anda yoldaşlarım da iyice düşünüyor olmalıydılar! Onların da benim gibi yeneceklerine, hep birlikte son nefesimize dek pişmanlık göstermenin her türüne, kahramanca kararlılıkla karşı koyacağımıza inanmıştım.

Dolayısıyla düşüncelerini öğrenmek için sabırsızlanıyordum.

İlk karşılık Hieu'dan geldi:

«Pişmanlık göstermek, Parti'nin mücadele tarihine ihanet etmektir. Ölüm için gönüllüyüm.»

İkinci Minh oldu:

«Ölüm için gönüllüyüm!»

Sonra Binh:

«Yoldaşlar ölümü seçtiler, ben de!»

Mot:

«Zafer elimizdeyken boyun eğmektense ölmek yeğdir.»

Ve Sac:

«Ergeç hedefe varacağız, uyanık durmalıyız!»

Khuy tamamladı:

«Verdiğiniz karara uymak benim için görevdir!»

Bu haberler beni çok sevindirdi. Böylece, Parti'nin devrimci savaşı ve yaşamımızı feda etme konusunda oy birliği sağlanmıştı.

Mükemmel! Tek bir kişi gibi düşünen ve hareket eden bir topluluk, mücadeleyi mutlaka sonuna dek yürütecekti. Ana hatları, geride kalan son kişinin son nefesine dek pişmanlık göstermeye karşı çıkmak kararlılığı ve kahramanlığına dayanan ortak talimatımızı yazmaya başladım. Çünkü sıra hepimize gelecekti ve kaplan kafeslerinin perdesini indirecek olan yoldaş bunu onurlu bir ölümle yapmalıydı. İzlenilecek yol, elverdiğince uzun süre vargüçleriyle, kişisel olarak mücadele etmekti. Son olarak, kaplan kafeslerindeki pişmanlık göstermeye karşı mücadelenin beş anlamı üzerinde durdum:

Birinci olarak, Marksizm-Leninizmin sarsılmaz zaferinin doğruluğunu korumak.

İkinci olarak, Partinin ideolojik ilkelerini ve tavrını doğrulamak. Devrim'in şu sıradaki hedefi için etkinlikle mücadele etmek, düşman önünde eğilmemek, hiç bir şekilde onunla uzlaşmamak, mücadeleyi asla kesmemek.

Parti üyelerinin dürüstlüğünü ve Devrim'e inancını korumak.

Üçüncü olarak, Parti'nin kahraman mücadele geleneğini, özellikle Poulo-Condor'da verilen ve pişmanlık göstermeye karşı çıkma hareketi sırasında ölen sayıları bine varan yoldaşların kanıyla yazılmış olan mücadele geleneğini korumak.

Dördüncü olarak, bağımsızlık, demokrasi, barış ve birleşmeye dayanan devrimci siyaseti ve sosyalistin gerçek yurtseverliğini yüceltmek.

Beşinci olarak, devrimci hareket ve Parti'nin kuruluşuna kanıyla katkıda bulunmak.

Talimat metnini yüz yüze söyleyebilmek için yoldaşlarımın her biriyle buluşma olanağını sağlamasını X'den istedim. X, olanaksız olanı yaptı ve bir öğleden sonra kısa bir görüşme için sırayla her arkadaşımın kafesine girebildim.

Mücadeleyi yürütme biçiminde oybirliğine varmıştık: Son kişiye kadar, pişmanlık göstermeye kararlılıkla karşı çıkmak. Şu anda açıkça gördüğümüz gibi, düşman bizi hep birlikte yokedecek cesarete sahip değildi henüz. Pişmanlık göstermeyi kabul etmezsek, bizi yavaş yavaş öldürmek için en büyük acılara çarptıracaktı. Pişmanlık göstermeyi kabul eden çıkarsa bu çok yıkıcı olurdu, çünkü o andan başlayarak çekilecek acılar geometrik dizi halinde daha da artacaklardı.

Birbirimizi görmekten memnunduk ve buluşmalarımız gizli de olsa birbirimizden zorlukla ayrılabiliyorduk... Söyleyecek öyle çok şeyimiz vardı ki! Görüşme sonunda her birine şunu öğütlemeyi unutmuyordum: «Şunu aklınızda iyi tutun: Bugün size zafere varmak için mücadele taktiğimizi açıklarken, proletaryanın ideolojik tavrına kesinlikle bağlıyım. Eğer yarın, hangi nedenle olursa olsun pişmanlık gösterirsem, beni bir hain olarak aranızdan atmaktan hiç çekinmeyin, ve bu yüzden moraliniz bozulmasın. Bunu çevrenize de duyurun lütfen. Bugüne dek nice nice kavgalardan, en çetin kavgalardan yüzümüzün akıyla çıktık fakat bu, geçmişte kaldı ve şimdi savaşın kaderi bulunduğumuz anda oynanmaktadır. Yaşadığımız sürece, her an o andaki devrimci hedef için kavga vereceğiz.»

Yaklaşan savaşın az rastlanan çetinlikte olacağını ve kendi payıma uyanıklığımı daha da artırmam gerektiğini apaçık anlıyordum. Yaşamak isteği ve ölüm korkusunun, doğrudan doğruya pişmanlık göstermeye götürdüğünü tam olarak bilmem gerekiyordu. Pişmanlık gösterirsem, bu, yoldaşlarımızı cok kötü etkilerdi ve kuşkusuz onların sonuna dek savaşmalarını engellerdi. 60 ağustosunda düşmanın saldırısı sırasında, K.S. ve T.N. yoldaşların pişmanlık göstermesi, kaplan kafeslerindeki yoldaşları derinden sarsmamış mıydı? O zaman Hoang Chat'a tam yerinde olarak şunları söylemiştim:

«Pişmanlık göstermeye karşı çıkmak bizim yaşama nedenimizdir, yaşamımızla bütünleşmiştir. K.S. ve T.N.' nin pişmanlık göstermesinin siyasetimizi ve «pişmanlık göstermeyenlere» özgü moralimizi bozmasına izin vermeyelim. Varsın pişmanlık göstersinler! Bu, ancak kendilerini ilgilendirir.

Ve şimdi kendi şahsıma karşı uyanık davranarak yoldaşlarımı kendime karşı aynı şekilde uyarıyordum. Böylece kendim pişmanlık göstersem bile, bunun kötü etkilerine set çekiyordum.

Bundan başka rastlantıyla «hayata dönecek» olanlara, benim tarafımdan, Parti'ye bir öneri götürmelerini rica ettim: Amerikancı-Diem'ci yönetim altında hapishanelerde verilen, özellikle Poulo-Condor'da verilen mücadele hareketinin tarihini yazmak ve Poulo-Condor'da bir devrimci mezarlık yaptırmak.

Bu görüşmeler birbirimize güvenimizi pekiştirdi. Hepimiz, düşüncelerimizi derleyip topladık, bozguncu düşüncelerimiz yok oldu, pişmanlık göstermeye karşı mücadelemizin son zaferine her zamankinden çok inandık. 2. hapishaneye şunları duyurmayı da uygun buldum: Kaplan kafeslerindeki mücadelenin son bölümünü elden geldiğince yakından izleyip bunu sonradan Parti'ye duyurmak ve şu anda bize mümkün olan bütün yardımı yaparak bu sonu geciktirmek.

Yeniden, «eğitmenler» grubu görev bölümü yaptı. Her biri aramızdan birini ele alıp onunla özel olarak «çalıştı». Hepsi birden, 27 Martta yedi arkadaşımızın katledilmesini anımsatmaktan geri kalmıyordu ve özellikle «korkunç», «acınacak» «üzüntülü» olarak nitelediklerі Tin yoldaşın ölümünü vırt zırt ele alıyordu. Bu ürkütücü kanıtlar moralimizi yıkmaya yönelikti.

Sonra açıkça gözdağı verdiler:

«Baylar, yaşama şansınız son derece azdır. Fırtına önünde bir mum, tonlarca ağırlık taşıyan bir kıl kadar! Evet, ölümün yanıbaşınızda tırpanını bilediğini görüyoruz!»

Sonra bize çıkış yolunu fısıldıyorlardı:

«Bir kere buradan çıkın, kuvvetinizi toplayın ve yeniden kendinize gelin, yeniden siz... yeniden ne olursa olsun... 'yorgun savaşçının dinlenmesi' Hah, tam bu işte! Bundan vazgeçemezsiniz. Haydi dinleyin beni, bir süre buradan çıkın azıcık da olsa dinlenirsiniz...»

Ay takvimine göre 7. ayın 15'inde her birimize bir paket sigara ve bir kutu süt verdiler:

«Alın, Ölüleri anma günü için komutan bunu size yolladı. Görüyorsunuz, yetkililer sizinle ne kadar ilgileniyorlar, oysa siz karşılığında ne veriyorsunuz!»

Kendi kendine konuş dur! Bize söyleyecek yeni bir şeyin yok, hep aynı nakaratı söyleyip duruyorsun. İyi olmuş, bundan sonra hava alırsın!

3 eylül günü, yanında polis şefiyle Tang Tu, bizi dışarı çağırdı ve şu gösterişli duyuruyu yaptı:

«Baylar adaya vardığım gün sizi ilk kez görmeye gelmiştim. Bugün ise son kez görmeye geliyorum!»

Başka bir şey söylemeden döndü gitti.

Bizi eskiden görmeye gelmiş olduğu doğruydu. Gelişinden hemen sonra ıslatma, donmuş pirinç, kurutulmuş ya da salamura balık, 27 marttaki yerde yedi ölü bıraktığımız falaka geldi... Ve bu sefer.

Üç gün sonra ayın altısında, sabahtan polisler ve «eğitmenler» takım takım geldiler.

«Haydi baylar, şef yardımcısı komutanımızın sözlerini düşündünüz mü? Yakında harekete geçilecektir, bakın uyarıyoruz sizi.»

Aynı gün Huynh Van Khuy yoldaş pişmanlık gösterdi. Hâlâ şiddetli ishale tutulmuş durumdaydı, yere uzanamıyordu ve gece gündüz dizleri çenesinde oturuyordu. Pişmanlık gösterir göstermez düşman bağıra çağıra doktoru çağırıp kurtarıcı iğneler yaptırdı. Sedye taşıyanlar ve hasta bakıcılar yangına gidiyormuşçasına koşuştular. Sonra yine büyük gürültüyle Khuy'u cankurtarana bindirip götürdüler. Kuşkusuz, bütün bu patırtılar bizi «düşündürmek» için yapılıyordu.

Doğruyu söylemek gerekirse, 2. hapishaneye o gün götürülüşünden hapishaneden çıkışına kadar Khuy ne düşman bayrağını selâmladı, ne de hükûmet sloganlarını haykırdı.

Daha sonra, ondan önce 2. hapishaneye gelmiş bir hemşerisi, Khuy'la pişmanlık göstermesi konusunda hemşeri olmalarına dayanarak konuşurken şu özeleştiriyi Khuy'un söylediğini bize iletti.

«Kaplan kafeslerindeki sona kalan yedi kişinin her halûkârda orada öleceğini düşündüm. Bunun üstüne, 2. hapishaneye getirilirsem yoldaşlarımıza durumu ayrıntılarıyla anlatabileceğini böylece belki de 1. ha-

pishanedeki birkaç yoldaşımızı kurtarma olanağı doğabileceğini düşündüm.»

Geriye altı kişi kalmıştık. Her zulüm döneminden önce yaptığı gibi, düşman, bütün eşyalarımızı elimizden aldı. Ve o andan başlayarak tuzsuz kuru pirinç ve kuyunun çamurlu suyundan üçte bir ölçeğe hak kazandık.

8 eylül günü gelip şöyle dediler:

«Aranızdan üçü, Minh, Mot ve Sac pişmanlık gösterdiler! Geriye siz, Bay Binh ve Hieu'dan başka dikbaşlılık gösteren kalmadı. İşte birbiri ardından çıkıp gidiyorlar, sizi burada tutan nedir?»

«Herkes kendi işine baksın,» dedim. «Kendi hesabıma ben, pişmanlık göstermemeye kesinlikle kararlıyım...»

«Pöh! Geriye siz üçünüz kaldınız, üçünüz de bir lokmada yutulacaksınız. Canımız istediği anda sizi yokedebiliriz; çekinecek bir şeyimiz yok. Haydi iyi bir hareket yapın, pişmanlık gösterin ve böylece daha erken anlaşmış oluruz.»

Bıyık altından gülüyordum. Bu adamlar bizi bölmeye çalışıyorlardı. Polis şefi düşünüp taşındıktan sonra hileyi, kaplan kafeslerindeki emniyet sorumlusu Hai Gac'a öğretmişti:

«Aralarından üçünü başka yere götürün ve geri kalanlara, gidenlerin döneklik yaptığını söyleyin. Dua edin ki geride kalanlar tuzağa düşsünler.»

Hileyi uygun bulunca üç yoldaşımız Minh, Mot ve Sac'ı başka bir zindana götürdüler ve bize gelip iyi haberi duyurdular.

Ekim başında, Pham Sao'nun yerine eğitmenlerin başına geçmiş olan Hoan bizi bir gün dışarı çıkarttı... Yanında ilk kez gördüğümüz iyi giyimli birçok herif vardı:

«Komutan sizin pişmanlık göstermeyi reddettiğinizi ülkeye rapor etti,» dedi. «Merkezdekiler her birinizle konuşmak için adaya, yöneticilerden kurulu bir heyet yollama kararını aldı. İşte Eğitim Merkez Bürosunda kilit mevkide görevli üst yönetici Bay Thu ve işte yardımcısı, psikolojik savaş Bölümünden yönetici Bay Thieu...»

Demek ki şimdi de merkezi organları, biz altımıza

karşı yürütülecek saldırıyı doğrudan doğruya ele almak zorunda kalmıştı.

Thu kısa boylu, şişman birisiydi ve Thieu uzun boylu, kuru bir adamdı. Bu iki hokkabazın ardında dört kişi daha vardı. Her biri, ağızlarını artık açmayan adadaki meslekdaşlarının yöntemlerini eleştirici bir gözle incelemek ve bunları düzeltmekle görevliydi. Adadaki meslekdaşlarını hep aynı şarkıyı söylemekle kınıyorlardı: Komünistlerin suçlanması, Devlet'e övgü, kendini koruma içgüdüsüne başvurma. Bu yöntemler o kadar denenmişti ki hiç yankı yaratamazlardı. Yeni gelenler aralarında şöyle konuşuyorlardı: «Bu tiplerle (tip dediği bizdik) mücadelede esas olan, dürüstlük ve kahramanlık konusundaki doktriner düşünceleri yıkmaktır. Bunlara boyun eğdirmenin tek yolu budur».

Yerel meslekdaşlarına duydukları küçümsemeyi belli ederken, bizi de bir çıkmaza sıkıştırabileceklerini düşünüyorlardı. Dürüstlüğümüzü kırmak çocuk oyuncağı olacaktı böylelikle.

Üçer kişilik iki gruba bölündüler. Her grup aramızdan üç kişiyi ele aldı. Ben Thu'nun grubuna düşmüştüm. Ateşli bir Katolik olan adam, din adamı gibi davranıyordu ve kürsüde vaaz veren bir papaz gibi bazen dokunaklı, bazen keskin konuşmalar yapıyordu. Sözcükler özenle seçilmişlerdi.

O sabah, hemen, dışarda bizimle konuşmaya başladılar:

«Beyler, dürüst kalmak için pişmanlık göstermeyi reddediyorsunuz. Bunu bilmiyor değiliz. Düşüncelerinizin temizliğine zarar vermek niyetinde de değiliz! Ama iki şeyi birbirine karıştırmayın. Çünkü pişmanlık göstermek, bildiğiniz gibi Bay Bon'un girişimiyle yaratılan bir formaliteden başka bir şey değildir. Fakat mademki bu işe başlandı, bunu sürdürmek gerekir. Çünkü bunu kaldırmak için artık merkezî organların kararı gerekir. Bu da zaman ister.

«Aslında, pişmanlık göstermenin ne değeri olabilir? Sizin fiziki varlığınızı el altında bulundurabiliriz ama düşüncelerinize kim kilit vurabilir? Pişmanlık göstermenin yanılmak olduğunu düşünmekte haksızsınız. Tersine pişmanlık gösterme sizin siyasal çizginize yararlı olabilir. Ne bakımdan mı? Çünkü böylece hayatta kalmış olacaksınız. Savaşınızı sürdürmenin ilk koşulu da

yaşamak değil midir? Kâğıdı imzalarsınız, ama buna yürekten inanmadığınız için size ne zararı dokunabilir ve bundan böyle kim sizin başınızı ağrıtabilir? Bir kâğıt parçasına bu denli değer verecek ölçüde biçimci misiniz? Bu kâğıt yüzünden canınızı vermeye, her şeyi yüzüstü bırakmaya hattâ mücadeleyi yarıda bırakmayı göze aldığınızı anlamayacak kadar biçimci misiniz? Hayır, sağduyudan bu kadar yoksun, bu kadar az gerçekçi olamazsınız! İlkelere bağlılık, koşullara göre kimi zaman uzlaşmayı da gerektirir, değil mi beyler?»

Devam ettiler:

«Yoksa dünyayı düzeltecek kahramanlar, gerçek dışı marifetlerin yaratıcı kahramanları olmak mı niyetindesiniz? Fakat hiç kimseye yararı dokunmadan ölerek nasıl dünyayı düzeltebilir ve üstün işler yapabilirsiniz?»

Aralarından biri ekledi:

«Ünlü Çin şairi Khuat Nguyen'nin dizesini mi benimsediniz yoksa: 'Bu dünyada her şey bozuktur, yalnız ben temiz kaldım.' İşte sakındığınız bireyci kahramanlığa düştünüz bile. Davranışlarınız idealinizle apaçık çelişkide olacaktır...»

Biri bırakıp öbürü konuşmaya başlıyordu. Verdikleri kanıtların dürüstlüğümüzü hedef aldığı açıktı ama daha önceki görevlilerin kanıtlarından daha geçerli değildi. Her şey biraz daha hayalî biraz daha bilgiççe idi. Bu, öğleye kadar sürdü. Ayrılırken Thu ellerini alnının önünde bitiştirdi ve yüksek sesle dua etmeye koyuldu:

«Allahım, buradaki insanlara, onlarda eksik olan bilgeliği ve görüş keskinliği ver.»

Gülmekten patlayacaktık sanki. Bilgeliğe ve görüş keskinliğine sahip olmayan oydu. Bizi anlayacak, dolayısıyle bizi ikna edebilecek durumda değildi.

Öğleden sonra bütün takım, önce Minh, Mot ve Sac'a yüklendi, daha sonra sıra bize geldi.

Rüzgâr esiyordu, yağmur yağmıştı, kafeslerin çıkışı ıslanmıştı. Bizi merdivenin altındaki kafese götürüp sabahleyin sattıkları aynı malı pazara çıkarttılar. Bir süre konuştuktan sonra, Thu ara verdi ve bana sordu:

«Peki, fikriniz nedir?»

«Bugün hava çok kötü,» diye karşılık verdim. «Ko-

nuşmamızı uzatmak yararlı olmaz. Soruna bakış açımızı size özetlemeye çalışacağım. Fırsat düşerse bunu ilerde istediğiniz gibi açabiliriz.»

Mücadeledeki tutumumuzu öz olarak anlattım. Thieu başını salladı:

«Özetiniz kısa ama çok zengin,» dedi. «İzin verirseniz size küçük bir soru soracağım: Parti'nizi hâlâ seviyor musunuz?»

«Niçin sevmıyecek mişiz,» dedim. «Parti bizim bildiğimiz Parti'dir.»

«Mademki Parti'nizi seviyorsunuz, ilkelerini pratiğe uygulamalısınız sanırım.»

«Elbette!»

«Güzel! Öyleyse izin verin de bir soru daha sorayım. Parti'nizin ilkelerine göre azınlık, çoğunluk önünde boyun eğmelidir. Öyleyse niçin pişmanlık göstermeyi istemeyen bir azınlık olarak kalmakta diretiyorsunuz? Parti'nizin ilkelerini, iyi anlıyorsam kulak ardı ediyorsunuz.»

«Parti'mizin ilkelerinden hiç bir şey anlamadığınız için bunları size kavratmak oldukça zordur,» diye sözünü kestim. «Şimdilik size şunu söyleyebilirim ki, özgür ya da değil, pişmanlık göstermiş ya da göstermemiş de olsa devrimci aynı amaç için uğraşır: yurdun birleştirilmesi için mücadele eder. Bütün yollar bizi oraya götürür.»

Thu, gözlerini kıstı:

«İyi...» dedi. «Mademki vazgeçmiyorsunuz, biz bırakıyoruz. Öyleyse... hoşça kalın beyler!»

Gitmek için ayağa kalktılar. Hemen ekledim:

«Mademki hükümet mekanizması içindesiniz, görevli her kim ise ona şu dileğimizi iletmenizi isterdik. Hükümetinizin yıllardır sizin de burada gördüğünüz gibi korkunç şekilde öldürdüğünü, işkence ettiğini, tutukladığını ve sürgün ettiğini bilmiyor değilsiniz. Bu hapishanede, hasta, yatalak, can çekişen binlerce kişi bir yana, aramızdan bin kadarı öldü. Bizi açıkça kurşuna dizseniz daha az zulmetmiş olursunuz. Bu nedenle yüksek makamlara şunu iletmenizi istiyoruz: eğer ölümümüzü istiyorlarsa bizi hemen kurşuna dizsinler, yoksa bizi hayatta bıraktıkları sürece yaşanabilecek bir yönetim uygulansın.»

Sabah dua ederken yaptığı aynı el hareketini son

anda önleyen Thu ellerini arkasında kavuşturup mırıldandı:

«Evet... evet... Elbette... olabilir... evet... hükümete... ileteceğim.»

Birbiri ardı sıra çıkıp gittiler.

Ve tümüyle yanıldıklarını görüp artık hiç hayale kapılmadan hemen ertesi gün, dürüstlüğümüzü «kırmaktan» büsbütün vazgeçerek ülkeye doğru yola koyuldular.

«Akıllı olma» öğüdü başarısızlığa uğrayınca, *son çare olarak* şiddete başvurmak oldukça çekicidir. Düşmanlarımız, bu çekiciliğe karşı koyacak durumda değillerdi. Bunu deneylerimizle bildiğimiz için bizi yeniden ıslatmaya başladıklarında habersiz yakalanmamış olduk.

Bu sefer yalnızca geceleyin ıslatıyorlardı. Ve her gece yalnız üç kez, saat dokuzda, bir'de ve dörtte.

Demek ki düşmanı, yıldırım savaşı tasarısından vazgeçmişti. 27 marttaki falakadan beri düşmanın, yıpratma savaşına başvuracağını doğru olarak tahmin ediyorduk. Her seferinde, geride kalanların moralini bozmak için aramızdan birkaçını bile bile öldürüyorlardı. Bunu, kafeslerde hiç kimse kalmayana kadar sürdüreceklerdi.

Geceleyin, ama giyinik olarak: bu sefer işkenceciler üstümüzdekileri çıkarttırmadan bizi ıslatıyorlardı... emdirerek ıslatmaydı bu. Dahası: gösterdikleri yerde. Gerçekten yaratıcı olan beyinleri, bize hayatı zehir etmek için hiç boşa çalışmıyordu:

«Yat! Hey, tam altına yat! İyice uzan ki ıslatalım, haydi bakalım!»

Ya da:

«Otur, yüzünü yukarı çevir... buraya tavana doğru! Hah, şimdi oldu.»

Ve:

«Ayağa kalk! Hazırolda dur! El, pantolon çizgisinde!» Ondan sonra kaplan kafesi hiç kuru kalmadı. Duvarlar yarı yükseliğe kadar sırılsıklamdı, sıvanmış alçı dökülüyordu. Çimento taban zımpara kâğıdı gibi olmuştu: yürürken ayak tabanlarının kesildiği sanılı-

yordu. Ayak parmaklarımızın arasındaki deri açılmıştı ve derinin kalktığı yerler delik deşik olmuştu.

Islatma zamanı yaklaşırken ısınmak için vücudumuza elimizin tersiyle vuruyorduk. Darağacına gider gibi ıslatılmayı bekliyorduk. Kendimizi hiç iyi hissetmiyorduk ve bu yürek sıkıntısı gerçekten anlatılmaz bir şeydi. Başımızın tam üstüne su boşaldığına göre belki de beynimiz yumuşamıştı! Soğuk duşu beklerken diken üstünde oturuyorduk!

Issız gecenin sessizliğinde, ansızın rüzgârın uluması, birbirine çarpan kovaların çınlaması, merdivenden inip çıkan postalların çekiç gibi sesleri, tüyler ürpertici her tür ses... Bunları işitmek bile tirtir titremek için yeterliydi. Onlar, geniş boyun atkılarına sarınmış, yün giysiler içinde, derilere bürünmüş durumda ta yukarda ayakta durup, sivri uçlarla kaplı döşemenin üstünde kıvrılarak titreşen, bizlere bakıyorlardı.

«Bugün hangisiyle başlayacağız,» diye yüksek sesle soruyorlardı.

«Peki... bugün Minh'ten başlayalım.»

«Minh!.. su geliyor! Donuyorsun değil mi?»

Kova dolusu su. Bir bağırtı. Ve eğer elektrik kesilirse görevine bağlı işkenceciler el lambalarını yakıp bize keyiflerince emrettikleri durumda bekleyip beklemediğimizi denetliyorlardı.

Bu dönem sırasında yeni arkadaşlar geldi: 2. hapishaneden henüz getirilmiş ve aynı bizim gibi işkenceye uğrayan yetmiş yoldaş. Öyle ki, kaplan kafesleri tıklım tıklım dolmuştu ve gece gündüz, su ve sopa seslerini izleyen sürekli bağırtılarla ortalık çınlıyordu.

Yeni gelen yetmiş kişiden altmış beşi «ortak lütuf dilekçesi» imzalamayı reddettikleri için ve diğer beşi kaçma girişiminde bulundukları için cezalandırılmışlardı.

Gerçekten, 26 ekimde 2. hapishaneden bazı tutukluları düşman, ülkeye geri göndermeye karar verdi. Rıhtımda tam gemiye bindirmeden önce, düşman, tutukluları bir «ortak lütuf dilekçesi» imzalamaya zorladı. Bu dilekçe «yasalara saygılı bir yurttaş olmak vaadi» ile «Başkan Ngo nezdinde af dileğinde» bulunmayı içeriyordu. Altmış beş yoldaş bunu vargüçleriyle reddedince yanımıza getirilmişlerdi. Aralarında her bir kâğıdı imzalatmakla görevli polislere öz olarak şunları söylemişti:

«Ben, Fransızlara karşı Direnme Savaşına katıldım, ve zafer kazanıldıktan ve barış geldikten sonra Ngo Dinh Diem hükümeti beni bu güne dek hiç bir gerekçe göstermeden tutuklu bulundurdu. Şimdi ise aynı hükümete güvenimi ve minnetimi belirtmek için bir kâğıt imzalamam isteniyor. Bu, şakayı fazla uzatmak olmuyor mu? Bu hükümeti benimsemediğimi açıkça bildiriyorum. İğrenç, zalim bir davranışın kurbanıyken, hangi lütufkâr yönetim bana uygulandı ki şimdi minnetimi belirteyim... Hayır, hiç bir şey imzalamayacağım, ülkeye gönderilmemek pahasına da olsa imzalamayacağım.»

Ya da:

«Bunu evime döndükten sonra düşünebilirim. Hükümet her şeyi gizli kapaklı yapmaktadır. Ülkedeyken «komünistlerin suçlanması» için beyin yıkamaya razı olursak bizi salıvereceğine söz verdi. Sonra Poulo-Condor'a sürgün etti. 1. hapishanedeyken, 2. hapishaneye geçmeyi kabul edersek serbest bırakacağına söz verdi. Ama buraya geçtikten sonra da bizi yine kilit altında tuttu ve falakaya çekti. Ve dahası var! Gösterdiğiniz kâğıdı imzaladıktan sonra ülkeye yollanan birçok kişi, bir zaman sonra adaya geri gönderildiler! Bunun bize ne kadar güven verdiğini kestirebilirsiniz! Hiç bir şey imzalamıyorum.»

Kimileri daha kısa konuştular:

«Halkın bütünü ülkenin birleşmesi için mücadele etmektedir. Eğer ben hiç bir şey yapmayacağıma söz verirsem yalnız başıma kalırım! O zaman kiminle görüşüp konuşabilirim? Bu, kendi kendimi karantinaya kapatmak olur!»

«B. yoldaş imzaladı ve ülkeye döneli çok oldu. Oysa az zaman önce ailesi buraya mektup yazıp ondan haber sordu. Öyleyse hükümet onu nereye tıktı?»

Bu yoldaşları hemen kaplan kafeslerine getirdiler ve acımasızca dayak attılar. Ertesi sabah yeniden rıhtıma, bayrak törenine götürdüler:

«Bayrağı selâmladıktan sonra ülkeye dönmek üzere gemiye bineceksiniz!»

Yine reddettiler. Nöbetçiler hepsini birden kafeslere sürüklediler. Biz altı kişiye yapılan işkence ve eziyetleri onlara da yaptılar. Her seferinde aynı «ortak lütuf dilekçesini» imzalamayı reddettiği için ard arda

üç kez gemiye binmeyı kabul etmeyen Chuong yoldaşa özellikle saldırıyorlardı.

Beş kaçağın durumu daha iyi değildi. Bir sal yapıp yelken açarak kaçmaya çalışmışlardı. Ne yazık ki rüzgâr kesilmişti ve uzaklaşamamışlardı. Şafaktan önce nerede olduklarını gören düşman motorla gidip onları yakalamış ve hemen kafese atıp kaçma girişimini hazırlayanlar arasında başka kimlerin olduğunu anlamak için yoldaşlarımıza korkunç işkenceler yapmıştı. Ama beş yoldaş ağızlarını açmadılar bile.

Öyle ki, kaplan kafeslerinde artık üç sınıf pansiyoner vardı: birinci sınıf, düşmanın adada tutmak istemediği ama gitmeyi reddedenler; ikinci sınıf, düşmanın adada tutmak istediği ama kalmayı reddedenler ve son olarak biz üçüncü sınıf pansiyonerler; düşman bizi nereye koyacağını bilmiyordu ve ölümü bekleyerek yığılıp kalmıştık. Kafalarımızın üstünde dönüp duran nöbetçiler bir o yana bir bu yana küfretmekten geri kalmıyorlardı:

«Orospu analı! Bu altmış beş kaçık yıllar boyunca beyinlerinin yıkanmasına izin verdiler, bir imza atsalar anında eski yerlerine dönecekler ama bunu reddediyorlar! Ne yaptıkları anlaşılmıyor!»

«Hey siz aşağıdaki allahın belâsı beş şeytan, çok uyanıkmışsınız! Sanki biz burada uyuyormuşuz gibi kaçmaya yelteniyorsunuz! Bu kadarı da fazla!»

«Ya şuradaki altı moruğa ne demeli!.. Hastaneye gitmeyi bile reddediyorlar, araya yapışıp kalıp azraili bekliyorlar. Çelik gibi sinirleriniz var inanın, buna biz yarım gece bile dayanamazdık...»

«İmza atmayan» altmış beş yoldaşı her falakaya çekişlerinde zindancı Tu Hoach hemen bize koşmaktan geri kalmıyordu:

«Bakın,» diyordu. «İşitiyorsunuz ya? Bizimkiler iyi çalışıyorlar! Bir an önce pişmanlık gösterin, yoksa iyice okşanacaksınız!»

«Bildiğiniz gibi yapın,» diye aynı karşılığı veriyorduk. «Pişmanlık göstermek yok!»

Bunun üzerine, bizi de aynı falakaya katmak için ötekilerin yanına yolluyorlardı.

Bu dönem boyunca 2. hapishaneden yoldaşlar büyük çabayla mücadele ediyorlardı. Hang Duong'da gömülü devrimcilerin mezarlarına kötü davranılmasına

karşı çıktıkları zaman, mücadeleleri patlayıcı bir havaya büründü ve Poulo-Condor'da büyük yankı yarattı.

Düşman, Poulo-Condor'u, deniz kuvvetleri için bir levazım üssü haline getirmeyi büyük gizlilikle planlamıştı. Bölgenin arazi yapısını incelemek üzere Yankee danışmanlar adaya gelmişlerdi. O zamandan beri adada paraşütçülerin atlaması için bir alan yapılmıştı. Ve aylardan beri sert baskı altındaki tutuklular, Hang Duong'da hava alanı çalışmalarına başlamışlardı.

İşte bu nedenle düşman, mezarlığın seviyesini düzlemeliydi. Hiç kuşkusuz yapacağı işi sır gibi saklıyor ve bunu tutuklulara «gerçekten milliyetçi olan devrimci Nguyen An Ninh'in anısına bir anıt dikilmesi» olarak tanıtıyordu. Bu parlak tuzakla göz kamaştırmaya çalışan düşman bir taşla iki kuş vuruyordu. Bir yandan, «gerçekten milliyetçi» olan devrimcilerin anısına güya saygılı olduğunu göstererek bizi aldatıyordu. Öte yandan Devrim'in gerçekten kutsal kalıntıları olan ölülerimizin mezarlarını adadan kaldırmayı başaracaktı. Bundan da fazlası, pişmanlık göstermiş olanlarda kalmış olan mücadele gücünü, kürekle çalıştırarak sıfıra indirmeye uğraşacaktı. Böylece, geride kalan siyasal saygınlıklarını da sıfıra indirecekti, çünkü mezarların düzlenmesinden sonra düşman dört bir yana gidip çığırtkanlık yapacaktı: «komünistler, komünistlerin mezarlarına kötü davranıyorlar.»

Fakat 2. hapishanedeki yoldaşlarımız, düşmanın alçakça niyetlerini boşa çıkardılar ve ne pahasına olursa olsun ölülerimizi topraktan çıkarmayı reddetmeye karar verdiler. Böylece düşman, beklenmedik ölçüde güçlü olan bir direnişle karşılaştı. Mezarlığa getirilen yoldaşlarımız öfkeli protestolarda bulundular.

«Ne demek? Bu ölüleri topraktan çıkartıp başkalarını mı gömeceksiniz? Fakat burada gömülü yoldaşlarımız da devrimcidirler. Yapacak bir şey yok!»

«Bunlar, yoldaşlarımızın mezarlarıdır... Bunlara özen göstermemizi önlemeniz bile yüreğimizi burkar...»

Gelgelelim, polisler kendilerine canla başla bağlı üç tutukluya, Nguyen An Ninh'in mezarı yanındaki bir tümseği yok ettirdiler. Bu üç tutuklu kazdı, kazdı ve çukurun dibinden dışarıya, üzerlerinde hâlâ et parçaları yapışık olan kemikleri fırlattı! Sinirleri alabildiğine gerginleşen yoldaşlarımız bunu yaşlı gözlerle

protesto ettiler. Bunun üstüne işkenceciler kendilerine sofuca bağlı üç yaratığa, memnun olmayanları çukura fırlatmalarını emrettiler. Çukura itilen yoldaşlarımız çukuru genişletecek ve kemikleri arayacaklardı. Kuşkusuz, bu yoldaşlar yukarı tırmanmaya çalışıyorlardı, ama her seferinde sopalar altında geriye çukurun dibine düşüyorlardı. Toprağa ve kana bulanmışlardı. Hatta ölülerin etleri derilerine yapışıyordu. Sopa darbeleri altında, kimileri, kemik yığını önünde yerlere kapanıp kemiklerin sahiplerine sesleniyorlardı:

«Sizi örnek alacağıma söz veriyorum, yoldaşlar...»

Öyle çok gürültü patırtı oluyordu ki Tam, Ut ve en sonunda The'nin kendisi geldi. Bölüğü çağırmak zorunda kaldılar. The'nin yönetiminde, mitralyözlerle hatta hayvanlarla silahlanmış manga manga asker, yoldaşlarımızı sıkıca kuşattılar. Bir karenin dört köşesine koskocaman sopalar yığdılar. Bir sürü sorgucu, polis ve aşağılık işlerde kullanılan tutuklu sayıları birkaç defa onu geçmeyen yoldaşlarımızı karenin ortasına sıkıştırdılar. Kenardaki yığından sopaları birer birer alıp ölesiye dövmeye koyuldular. Sopa kırılınca bunu atıyor, yerine yığından bir yenisini alıyorlardı. Bu toplu halde dayak dört sopa yığını kırılıp bitene dek bütün öğleden sonra sürdü. Yer sopa kırıklarıyla doluydu. Ve yoldaşlarımızın kanıyla sulanmış kumsalın kumu kırmızılaşmıştı. Ama yine de aralarından hiç biri, kürek ya da kazma darbeleriyle ölülerimizin mezarına kötülük yapmayı kabul etmedi.

Mücadeleden bıkan düşman, mezarları düzlemek tasarısından vazgeçmek zorunda kaldı. The yakınıyordu:

«Siyasal tutukluları yönetmek kolay değil!»

Bu dramatik olayı öğrenince, 2. hapishanedeki yoldaşlarımıza hayranlık duyduk ve sevindik. Bundan böyle sopalar ve ıslatma daha az şiddetli geliyordu.

Dondurucu ve rüzgârlı bir kış boyunca ıslatmaya ve falakaya çekmeye ara vermediler. Ekimden aralığa kadar, şimdi de ocak ayında... Sönmeye yüz tutan bir ışık gibi sağlık durumumuz sallantıdaydı.

Zamanında bizim hükümetimizce mahkûm edilmis olan ve Kuzey'den kaçan Hai Gac, hiç aksamayan reçetesini uygulamakla gururlanıyordu: «Açlık ve soğuk barsakları deşer.» Hem ıslatıyor hem de yiyecek vermiyordu. Zoraki orucumuz üç gündür sürüyordu ki,

nöbetçilerden biri durumu ona açıkladı: «Yakında hepsi geberip gidecekler, şef!». Hai Gac, hemen gelip durumu yakından gördü. Hemen sonra bize önceki gibi giyecek verilmesini emretti. Ama bu, onu öylesine üzüyordu ki, bizi haftada bir tam gün, pazar günü aç bırakmayı sürdürüyordu.

Zaman zaman, canı isteyince Tu Hoach, bizi dışarı çekip sopa atıyordu. Bir direğe yaslatıyor, ellerimizi arkadan bağlıyor, ayaklarımızı yandaki sırığa zincirleyerek bizi yere oturtuyordu. Böylece çırpınmamızı engelledikten sonra işe koyuluyordu. Tam göğsümüze, postallarının burnuyla ya da arkasını dönüp çifte atar gibi topuğuyla tekme atmaktan hoşlanıyordu. Bu arada emrinde bulunan tutuklu-hainler dizlerimize ve ayak bileklerimize sopa indirmekten geri kalmıyorlardı. Öldüresiye dövmekten kaçınıyorlardı. Yalnızca en çok acı çektirecek, en çok zulüm yapacak biçimde dövüp sonra çözüyorlar, bizi kafese gelişigüzel fırlatıyorlardı.

Bizler, böylece binbir acıyla kıvranırken, öteki yoldaşlar bizi diriltecek yollara başvuruyorlardı. Bir akşam saat dokuzdaki ıslatmadan sonra, vücudumu beceriksizce oğuşturarak ısıtmaya çalışırken, X yoldaş kulağıma fısıldadı:

«İyi haber var yoldaş.»

«Anlayamadım,» diye bir sıçrayışta ayağa fırladım.

«Hükümlüler bölümündeki yoldaşlara göre...»

Göz açıp kapayıncaya dek, nasıl olduğunu bile anlamadan X'in burnunun dibine vardım:

«Haydi söyle!»

«Pişmanlık göstermeye ve beyin yıkamaya karşı verilen mücadelenin, Parti'nin tutumuna ve ideolojik ilkelerine bütün noktalarda uygun olduğunu düşünüyorlar.»

«Başka?»

«Yoldaşlar, 1. hapishanenin verdiği mücadele ve sonuna dek çarpışma kararlılığınız önünde saygı duyuyorlar.»

Ah! Bu birkaç söz ne kadar kısa da olsa bizim için her şey, her şeydi! Bu, bizim uyumamıza engel olacak sevinçti, hep birlikte sevinebilmek için gırtlağımız patlayıncaya dek birbirimize duyurmak isteyeceğimiz bir sevinç kaynağıydı!

Demek ki hükümlüler bölümü de talimatımızı onaylıyordu.

Gerçekten o zamana dek «yiğitlik, kararlılık, pişmanlık göstermeye karşı savaşta kendini feda etmek» talimatlarını kesinlikle kabul etmiş olmamıza karşın, bunu, yoldaşlarımızın çoğunluğu ile tartışmamak bizi rahatsız ediyordu. Ama kararı aldığımızdan beri birer birer bütün yoldaşlarımız onaylarını belirttiler. Dolayısıyle bu konuda içimiz rahat olmaya başladı ve sıkıntı veren bütün şaşkınlığımız yok oluyordu. Ve üstelik, mücadele yolumuzda Parti ve yoldaşlarımızın bize yön gösterdiklerine ve bırakmadan bizi desteklediklerine olan inancımız gittikçe açıklığa kavuşuyordu.

Düşmana gelince, bizi gündüzleyin dövüyor ve geceleyin ıslatıyordu. Bu sürekli, uzayıp giden, bitip tükenmezcesine başvurulan zulmün, sonunda, son derece zararlı etkileri olmaya başladığını söylemek gerekir. Islatmadan sonra, bozguncu düşünceler yağmurdan sonraki mantarlar gibi ortaya çıkıyordu. Bunları boy atmaya bırakırsak soğuk ve acı her zamankinden daha gaddarca ısırıyordu, öyle ki, gelecek ıslatmayı düşündükçe, kaygı, korku, ağır bir bıkkınlığa kapılıyorduk.
Bu ruh haline düşünce vargücümle halkı ve Parti'yi düşünerek sonuna dek mücadele etmeliydim. Bu durmadan beni tehdit eden bıkkınlıktan kurtulmanın kolay olmayan tek yoluydu.

Bedenimiz bize gece gündüz acı veriyordu. En küçük dokunuş acı verdiği gibi en küçük düşünce de kötülüğe yönelikti. Huzura gerçekten yalnız uyku sırasında kavuşabiliyorduk. Hatta orada bile söz götürür! Ne rüyalar görmüyorduk ki...
Düşman bizi çeviriyor, kuşatıyor, ölümün boğucu sıkıntısına itiyordu. Ve orada, karanlıkların ortasında belirsiz bir aydınlık bizi çağırıyordu, kendini koruma içgüdüsünün bizi durmadan sürüklediği kesin bir çıkış yoluydu bu. Ama bu çıkışın öldürücü olduğunu, korkunç bir tuzak olduğunu, zayıf noktamız olduğunu çok iyi biliyorduk. Bu gedikten sürünerek çıkmak, pişmanlık göstermekti. Yaşamak için pişmanlık göstermek... ve öyleyse şimdiye dek yaptığımız pişmanlık göstermemek için yaşamaktı!
Kimi zaman etimiz acılara dayanamıyordu, çok doğru. Ama moralimiz ayakta durmağa, mücadele etmeye

başkaldırmaya çabalıyordu. Her saat, hatta her dakika bu iki şey arasında çekiştiriliyor, parçalanıyorduk. Daha beteri: zihnimizde bile mücadelecilik ve bozgunculuk aynı sabır ve inatla çarpışıyorlardı. Bozguncu düşünceler inatçılıkla direniyor ve aç sülükler gibi sizi bırakmıyorlar. Onları henüz bozguna uğratmışken, küllerinden canlanan bir masal kuşu gibi burunlarının ucunu yeniden gösteriyorlardı. Hareketli bir uykudan uyandığınız her seferinde, acı, vücudunuza yeniden egemen oluyor ve kötü düşüncelerin kapısını ardına dek açıyordu. Gerçekten bu ikisi birbirine sıkı sıkıya bağlıydı. Hapiste bozguncu düşünceler kişisel yaşantınıza çakılı gibidirler: kendi etiniz acı mı çekiyor? Ya etinizin öbür parçası, karınız, çocuklarınız... Bunlar da çekici görüntüleriyle karşınıza çıkıyorlardı: son doğan çocuğun masum bakışı, eşin tatlı sesi, yanıltıcı kanıtlamaların büyüleyici şarkısı: «belki de Devrim'in bize daha çok ihtiyacı var... Burada ayaküstü ölmek, bunun şimdi sırası ve yeri mi? Bu zarar verici bir harcama olmaz mı?»

Bünyemizdeki tüm hücrelerin ayaklandığı yaşamak istediği izlenimine kapılmıştık! Gündüz istediğimizi geceleyin düşümüzde görüyorduk. Ve her şeyimiz eksikti... Basit de olsa her zamanki eksikliğimizi belirtmeme izin verilsin. Darda kalınmadıkça dikkat edilmeyen bir eksiklik bu: kâğıtsızlık. Kâğıt, hatta yeşil bir ağaç yaprağı bile yoktu, çünkü hiç doğaya çıkmıyorduk ki. En küçük paçavra parçası bile yoktu. Jandarmalar ve askerler bizi bundan yoksun tutmaktan uğursuzca zevk duyuyorlardı. Fakat bundan vazgeçmenin olanağı var mıydı! Her gün el altındaki olanaklarla kendi özel «kâğıdınızı» imal ediyorduk. Birkaç pirinç tanesini ezerek hamurlaştırmak, ince bir tabaka halinde yassılaştırmak, kurumaya bırakmak: işte sigara kâğıdından daha geniş olmayan bir kâğıt parçası, bu da yeterliydi. Çok az, diyeceksiniz. Haklısınız. Ama bunun bile yokluğu hayatı zehir etmez mi?

Fizyolojik olarak ele alınırsa, uzun ya da kısa boylu, şişman ya da zayıf, sağlam ya da narin yapılı olmak farklı görülmez, çünkü kimse açlığa, acıya ve soğuğa alışamaz. Çok önemli olan tek fark mücadele isteği ve enerjisindedir. Eğer bunlar yoksa kanlı-canlı

da, hastalıklı da olsanız yarı yolda bırakma tehlikesi vardır.

Mücadele arzusu ve enerjisinin durmadan kuvvetlenen bir desteğe gerek duyduğunu, yoksa bunların çabucak sıfıra ineceğini çok iyi anlıyordum. Yoksa donmuş bir uçurumun göründüğü bireycilik kutbuna doğru karşı koyulmaz şekilde itilmiş olurdunuz. Bundan böyle Devrim'in çıkarları buz tutar, yoldaşlarınızın kanı renksizleşir ve yakıcı kin, donmuş şiddete dönüşürdü.

Bir saniye bile uyanıklığımı yitirmemeliydim, taşıdığım proletarya ideolojisini korumak için bir an bile gevşemeye izin yoktu. Pişmanlık göstermeye karşı, düşmanla uzlaşmaya karşı mücadele tavrımı sabırla güçlendirmeliydim. Bir Parti üyesi için en onurlu görev olan görevimi sonuna dek yürütmek için durmadan çaba göstermeliydim: ömür boyu Devrim'e hizmet etmek görevini.

Geçtiğimiz yerlerin her birinde bir köşeye şu sözcükleri yazmaktan geri kalmadım: ÖMÜR BOYU DEVRİME HİZMET ETMEK.

Dört aylık sürekli eziyetler bize zulmedenlerin gayretkeşliğini azaltmıştı. Çanak ve çubuklarımıza el koymayı da akıl ettiler. Artık pirinci yere döküyorlardı. Dört ayak üstünde pirince yanaşmak bize düşüyordu. Çünkü pirinci nereye döküyorlar dersiniz? Evet, kapının eşiğinde ihtiyaç giderdiğimiz yerin üstüne.

Uzun zamandır pis su kaplarını kaldırmış oldukları için kafesin girişinde ihtiyaç gideriyorduk. Önceleri kum ve su ile günde bir kez burayı temizliyorlardı. Ama işte bir aydır hiç oralı değillerdi. Pislikler girişte birikmişti, her yana saçılmıştı, sidik birikintileri üstünde pislikler yüzüyordu. Ve tam bunların üstüne yiyeceğimizi boşaltıyorlardı. Belli saatlerde gelip kapıyı açıyorlar, bir kâse pirinç dolduruyorlar ve hop! Pisliğin tam üstüne boşaltıyorlar, kapıyı kapıyor ve son derece memnun gidiyorlardı. O zaman hiç mırıldanmadan eşiğe doğru sürünüyor ve zavallı yiyeceğimizi tane tane topluyorduk.

Niçin olmasın? Bunu elbette ki yiyorduk!

Yaşadığımız sürece, düşman, gözlerinin önünde var olmamıza bir çare bulamıyordu. Varlığımız, düşmanı,

evet onu yemek içmekten alıkoyuyordu! Yaşadığınız sürece 2. hapishanedeki yoldaşlarımız için, örnek, duruyordu. Acımasız mücadele yılları boyunca toprağa düşmüş binlerce yoldaşımızın kanıyla sulanmış bayrağı, öncü Parti'nin bayrağını yükseklerde dalgalandırmalıydık.

Yaşamaya çalışıyorduk ve bunun için önce varlığımız sürüp gitmeliydi. Herhangi bir nedenle kafesten çıkmamız gereken her sefer, yeşil ota kadar her şeyi koparıyorduk. Bundan çekiciliği az da olsa yiyecek yapıyorduk ve azıcık da olsa yaşamımızı uzatabiliyorduk.

Uzun zaman dayandım ama şimdi ben de kan tükürüyordum. Altımız da kan tükürüyorduk ama en kötü durumda olan Hieu yoldaştı.

2. hapishaneden «imza vermeyen» altmış beş kişinin gelmesiyle yer azaldı, aynı kafese aramızdan birkaçı kapatıldı. Binh ile ben birlikteydik. Sağlık durumu yüzünden tek kalan Hieu yanımızdaki kafesteydi. Aradaki duvardan, yoldaşımızın her kan tükürüşte sızlandığını açık seçik işitiyorduk: «ağız dolusu kan... ölüyorum...»

Yüreğimizin derinliğinden ona acıyorduk. Çünkü onu çok seviyor ve ona çok hayranlık duyuyorduk. Kaplan kafeslerinde izlenecek çizgi konusunu tartıştığımızda, Hieu'nun müdahaleleri her zaman en aklıbaşında, en sağlam, bize en yakışan müdahaleler oluyordu.

Onun iniltilerini her işitişimde yüreğim sızlıyordu: «yakında kurtulacağım... ağız dolusu kan!» Ölümü hepimiz yüklenmeye hazırdık ama ölüm önce Hieu'yu seçti. Şimdi bile yüreğim sızlamadan Hieu'yu düşünemiyorum. Elli yaşını aşkın olmasına karşın olağanüstü güzellikte, kristal berraklığında gözleri vardı. Bu gözlerde saf olmayan, bulanık hiç bir şeyin yansımadığı sanılırdı. En soylu duygulardan, açıksözlülük, doğruluk, içten gelişten başka bir şeye yer yoktu. Birçok kez bakışı ile karşılaşınca, kaplan kafeslerinde mücadele edebilmeyi büyük bir onur saydığını çok açıklıkla hissetmiştim.

Durmadan kan kaybettiğini gören düşman, işi iyice azıttı. Nöbetçiler tepemizde konuşuyorlardı:

«Baksana, öküz gibi kan döküyor bu herif! Bütün döşeme kan kaplı!»

«Şefe duyuruldu. Fazlaca ıslatılacak!»

İşte yine, dedim, eskiden Tin'e yaptıklarını yapacaklar. Tin yemek yemeyi reddediyordu. Onlar suyunu da kestiler ve böylece ölümünü çabuklaştırdılar. Şimdi Hieu kan tükürüyor. Onu daha çok ıslatarak kan kaybettirecekler. Dayanamaz, bu sefer gidecek!

Hieu bitkin durumda kan tükürüp ıslanıyordu. Binh ve ben şöyle konuşuyorduk:

«Hieu'dan başka bu kadar doğru davranacak kişi var mıdır? Kan izlerini silmeyi bile düşünmez! Eğer düşmanlar az kan görseler onu ölmeye zorlamazlardı.»

Çünkü kan tükürdüğümüz her sefer bütün izleri kaldırıyorduk. X yoldaş o günlerde ortada olmadığı için aynı şeyi Hieu'ya duyuramamaktan çok kızgındık.

24 aralık günü Hieu'nun sesini işittik:

«Bırakın polis şefini göreyim!»

«Olmaz,» diye karşılık verdi nöbetçi, «Şef meşgul.»

Hieu daha yüksek ama aynı düz sesle tekrarladı (Düşmanla konuşurken bile sesi düzdü):

«Eğer bu gece de beni ıslatırsanız kafamı duvarlara çarparak parçalayacağım.»

«Orospu analı,» diye Nam Trong tükürdü, «bu gece ben nöbetçi değilim.»

O gece Noel gecesiydi. Saat dokuzdaki ıslatmada işkenceciler Hieu'ya seslendiler:

«Bak işte, seni yine de ıslatıyoruz!»

Birçok kova boşandı. Hieu bağırdı:

«Kafamı parçalayacağım!»

Tok bir sesten sonra bir düşme gürültüsü işittik. Hieu bölmesine tırmanmak için geriye kalan son gücünü toplamış, ellerinin yardımıyla bölme üstünde ayağa kalkmış, sonra kafası önde duvara doğru ileri fırlamıştı. Ama gücü kalmamıştı artık, iyi fırlayamadı, kafası sanki eli kaymış gibi duvara çarpabildi ve yere yuvarlandı. Yeniden bağırdı:

«İsterseniz beni burada öldüresiye dövün! İsterseniz yüz kova su ile ıslatın! Asla pişmanlık göstermeye tenezzül etmeyeceğim!»

İçten, doğru karakteri bu sözlerde kendini belli ediyordu: «asla pişmanlık göstermeye tenezzül etmeyeceğim.» Yüreğimiz bu sözcükler önünde acıyla doldu: «tenezzül etmeyeceğim».

Nöbetçi Van, tepemizden gülmeğe başladı:

«Hah ha!.. Elinden geliyorsa kafanı bir kez daha parçala da görelim!»

«Söylemene gerek yok,» dedi Hieu. «Biraz daha kuvvetim olsaydı görürdünüz. Canavarlar!»

«Demek böyle ha,» diye bağırdı Van. «Haydi! Islatın, siz, ıslatın, durmadan ıslatın!»

Su çağlayan gibi boşanıyordu. Bir, iki... Bütün kaplan kafesleri ölüm sessizliğine gömülmüşlerdi. Hieu'nun üstüne ard arda elli kova su boşalttılar: teker teker sayıyorduk ve vücudumuza bıçak saplamışçasına acı çekiyorduk.

Şafaktan biraz önce gittiler ve iki hücreyi ayıran duvara kulağımızı yapıştırıp Hieu'nun hâlâ soluk alıp almadığını anlamaya çalıştık. İşkenceciler kafeslerin öbür ucundaki sıralara bitkince uzanmış oldukları için ona seslenme riskine katlandık:

«Hieu yoldaş... haydi... nasılsın!»

Kuşkusuz bize doğru dönmek için kıpırdadığını işittik:

«Sağlık içinde yaşamanızı dilerim,» dedi hıçkırarak. «Ben önden gidiyorum...»

Şaşırmış olarak birbirimize baktık «ben önden gidiyorum...» Ne demek isteyebilirdi. Ada dilinde «gitmek» «pişmanlık göstermek» anlamına geliyordu. Pişmanlık göstermek, Hieu mu? O mu? Bu düşünce, bütün yüreğimizi. bütün vücudumuzu donduruyordu. Bu da gerçek olursa kime inanacaktık?.. Yoksa söylemek istediği mezarlığa, Hong Duong'a «gitmek» miydi? Ada dilinde «gitmek» ölmek anlamına da geliyordu.

Çökmüş, birbirimizin üstüne yığılmış durumda düşüncelerimizi derlemeğe çalıştık. Soğuk su birikintisinin ortasına yatmış, vücudu yıpranmış, bir deri bir kemik kalmış Hieu'yu zihnimizde canlandırmaya çalışırken bir yandan da «gitmek» sözcüğü ile ne demek istediğini anlamaya çalışıyorduk... Ey Hieu, yoldaşım! Doğruluğun, içtenliğin öyleydi ki böylesine basit bir sözcüğün bizi, sıkıntılı şaşkınlık uçurumuna yuvarlayacak zıt yorumlara iteceğini aklından bile geçirmemişsindir!

Şafak sökerken biz de aydınlığa kavuştuk. Birbirimize aynı sesle şöyle söyledik:

«Ne olursa olsun Hieu pişmanlık gösteremez. Onun gibi bir adam asla pişmanlık gösteremez.»

Bu durumda «gitmek» büsbütün «ölmek»ti. Ey Hieu,

yoldaşım. Pişmanlık gösterseydin, üzülürdük. Ölürsen yüreğimiz parça parça olurdu. İşte anlayışımız buydu. Bir an taşlaşmış gibi sırtımız duvara dayalı ve çenemiz dizimize yaslanmış olarak kaldık. Nam Trong ortaya çıktı:

«Hieu,» diye seslendi. «Hey Hieu!.. Hieu, baksana!»

Ses yok. Bize doğru geldi:

«Thinh, Mau, baksanıza... Dinleyin, gelin... Ama çabuk olun bakalım! (Hieu'ya doğru döndü) Hieu hey! Hieu baksana! Hey, hiç kıpırdamıyor! Şuraya aşağıya bakın, Hieu gebermiş bir kurbağaya benzemiyor mu? Biraz daha gayret ve sonra tamamen geberecek... İnsan elini bu kadar yavaş tutarsa olacağı budur! Siz de, çok geç kalmamak için dikkat edin! İyi ama siz, Thinh, Mau, buraya gelmenizi söylemedim mi?»

Kıpırdamadık ve ses çıkarmadık.

Nam Trong bağırmaya başladı:

«Kapı açılsın!»

Sonra bize dönerek:

«İçeriye bir göz atmanıza izin veriliyor,» dedi.

Dışarıya doğru süründük ve baktık... Çırılçıplak, parşömen gibi bir deriyle kaplı bir iskelet, kafasını tahta bölmeye dayamış, karmakarışık saçlarından hâlâ sular damlayan, yere oturmuş bir şekil gördük. Gerisinden büyük bir olasılıkla, bir barsak parçası kuyruk gibi sarkıyordu. Kan, geniş su birikintilerini pembeleştiriyordu.

Nam Trong hâlâ sesleniyordu:

«Hieu, Hieu, hey!.. Hieu, Hieu, ses versene!..»

Ama Hieu ne karşılık veriyor ne de kıpırdıyordu.

Düzen görevlisi içeri girdi. Hieu'yu kulağından yakaladı ve salladı: Ne var ki Hieu artık katılaşmış ve soğumuş bir cesetten başka bir şey değildi.

Kafeslerimize geri dönüp sıcak göz yaşları döktük. Çok fazla dokunaklı şekilde, kendimi tutamayarak ağladım. Ey Hieu, yoldaşım. Aynı kafeste birlikte bir saat geçireli çok olmadı. Sen hastaydın ama henüz kan tükürmüyordun, hatırlıyor musun? Birbirimizden ayrılmadan önce elini tutup şöyle dedim:

«Biz işçiyiz, Parti'nin öncülük görevinin ışıldaması için mücadele etmeye çalışacağız.»

Elimi sıkarak karşılık verdim:

«Ben işçiyim, eskiden işçi yaşamının nasıl sefil ol-

duğunu bilirim, Devrim'in yaşamımı kurtardığını bilirim. Sen de benim gibisin, sen de işçisin, senin kişisel çıkarların da Devrim'in çıkarlarıyla tastamam aynıdır. Senin de sonuna kadar mücadele edeceğine eminim.»

Şimdi artık yoksun, Devrim için sonuna dek mücadele ettin. Görevini tamamlamış olduğun için seviniyorum ama yüreğimin parçalanmasını sözcüklerle anlatamam. Ey Hieu yoldaş, nasıl ağlamayayım!

25 aralık sabahı, Noel günü, düşman Hieu'nun cenazesini kaldırttı. Tin gibi o da gerçek bir tabuta hak kazanmıştı. 4. hapishanedeki tutuklular ona da sessiz bir tören düzenlediler. Polisler ve askerler de hazırola geçtiler. Hieu'nun ölümü, Tin'in ölümünden de daha fazla yankı yaptı. Bu iki ölümle etkilenmiş memur ve asker aileleri kaplan kafeslerindeki direnenleri «tarihsal kahramanlar» olarak görüyorlardı.

Tepemizde dolaşırken Nam Trong bize seslendi:

«Bay Hieu öldü, bugünlerde elinizi çabuk tutmazsanız sıra size de gelecek.»

«Elimizi çabuk tutmaya niyetimiz yok, burada öleceğiz! Bu derece vahşice bir cinayet en karanlık zulmü bile aşar!» diye hep birlikte cevap verdik.

Kuzey'de Bac Ninh bölgesinde doğmuş Luu Chi Hieu, onlarca yıldır Saygon'da bir ayakkabı fabrikasında işçiydi. 1945'de Devrim'e, Ölüm Gönüllüleri Saygon Alayı yöneticisi olarak katılmıştı. Düşman onu gösterinin düzenleyicisi olarak kabul ediyordu. Bunun için çok işkence yaptı. Ama o hiç bir şey söylemedi. Önce Phu Quoc sonra Poulo-Condor adalarına sürüldü. Adaya gelir gelmez pişmanlık göstermeye karşı çıktı. Öyle ki adada Hieu ilk pişmanlık göstermeyenlerden biri oldu, aynı zamanda pişmanlık göstermeyenlerin son kalanlarından.

The uzun zamandır kafeslere gelmiyordu. 11 ocak 1962 günü tavanın üzerinde bir ayı gibi sallanarak çıktı geldi. Her kafeste duruyor, eğiliyor, soruyordu:

«Tuhaf adamlarsınız. Hastaneye gitmekten kolay ne var (1). Oysa burada ölmeyi yeğ tutuyorsunuz!»

---

(1) Pişmanlık gösterdiğini belirtmek için hastaneye gitmeyi istemek yeterliydi.

Birer birer şu karşılığı verdik:

«Zalimliğin sınırını geçtiniz! Ölmeye kararlıyız!»

Pham Ngoc Sac'ın kafesine gelince durup uzun uzun ona baktı, sonra şöyle dedi:

«Ne? Çok mu hasta? Çıkarın onu!»

Sac, aramızda en kötü durumda olandı. Bir tek dişi kalmıştı. Ancak birkaç gün daha yaşayabileceğini sanıyorduk.

Nöbetçiler onu dışarı çıkartıp yere koydular. The sordu:

«Bu kadar hasta olduğunuza göre niçin hastaneye gitmiyorsunuz?»

«Biliyorum... ölüm... beni kafeslerde bekliyor,» diye Sac zorlukla konuştu. «Öleceğim... Devrim için ölmeye... kararlıyım... ve sizin önünüzde... yaşamak için... boyun eğmeyeceğim.»

The dudaklarını ısırdı ve başını salladı:

«Hım... hepsi aynı şarkıyı söylüyor!»

The döner dönmez yeni şef yardımcısı yüzbaşı Tam çıkageldi ve bizi dışarıya, kafeslerin önüne çağırdı.

Soluğumuzu kesen ve dişlerimizi takırdatan buz gibi bir rüzgâr esiyordu. Bayılıyoruz sandık. Birbirimize baktıkça dehşetten titriyorduk. Ne, yoldaş Binh bu mu? Ya Minh, ya Sac, ya Mat, bunlar mı? Karşımda sivilceli siyah kurbağa derisiyle kaplı çürüyen iskeletler vardı. Yüzün yerinde, mumdan bir deri, göğüse inen bir sakal ve omuzlara düşen saçlar vardı. Yaşam belirtisi olan tek şey gözleriydi.

Birbirimizin yanına süründük ama soğuğa yakalandık ve kapı kanatlarının arkasına sığındık.

Tam, gevezeliğe başladı:

«Rüzgâr dayanamayacağınız kadar kuvvetli... sizinle konuşmak için... bugün sizi dışarı çağırdım.»

Afallamış görünüyordu. Kendinden emin olmayan bir tavırla sürdürdü:

«Şimdi nasıl... nasılsınız? Kuşkusuz çok iyi durumda değilsiniz.»

Yerinde rahat duramıyor, sıkıntıyla ve beceriksiz el hareketleriyle karşımızda nasıl duracağına karar veremeden, oturmakla çömelmek arasında bocalıyordu. Düzen görevlileri arkasına bir iskemle uzattılar ama bunu geri çevirdi, ayağa kalktı, hemen sonra elleri kalçalarında bize doğru eğildi:

«Baylar...»

Ama rahatsız rahatsız dururken kıpırdamadan yapamıyordu. Ayağa kalkmaya karar veremiyordu. Yeniden iskemleyi getirdiler, yeniden geri çevirdi ve bu sefer daha çok öne doğru eğildi:

«Çok iyi değilsiniz, öyle mi?»

«Görüyorsunuz,» diye karşılık verdik.

Tedirgin edici duruşu yüzünden rahatça konuşamıyordu. Sonunda, tamamen doğal bir hareketle bir dizini yere dayadı. Bu duruş onu kuşkusuz rahatlatmış olmalı ki hemen sonra yüzü aydınlandı. Ve, ciddî ve ölçülü bir sesle konuşmaya başladı:

«Şiddetin insan yüreğini yenemediğini açıklıkla görüyoruz. Geçmiş kinlerinizi, rica ediyorum unutun... Sizi özel binalara yerleştireceğiz ve bundan böyle size artık böyle davranmayacağız.»

Düşüncemin yeni bir yöne, yeni ufuklara doğru yola atılmadan önce durduğunu, araştırdığını, soruşturduğunu hissettim sanki. Şaşkınlıktan da sevinçten de uzak duruyordum. Göz açıp kapayıncaya dek kendi kendime şöyle dedim: 'İradelerine boyun eğdirdik. Onların iradesini parçaladık! Bizim karşımızda yenildiklerini kabul etmeleri gerekir! Ha! Bozgununuzu itıraf etmek için dizinizi yere dayamanız gerekir! İşte şimdi, şiddetin insan yüreğini yenemediğini söylemek zorunda kaldınız! Hım, şiddet yenemese bile ideolojik baskınızı uygulamak için nasılsa başka şey bulursunuz, değil mi? Henüz bitmedi, hayır bitmedi! Sizi iyi tanıyoruz! Bize masal anlatmayın, yeni bir döneme geçiyoruz, hepsi bu. Size asla inanmıyoruz baylar, çünkü ne imanınız ne yasanız var.'

Tek sözcük söylemeden Tam'a bakıyorduk. Aynı tumturaklı havayla yineledi:

«Evet, baylar!.. Bundan böyle size artık eskisi gibi davranmayacağız.»

Nihayet karşılık verdik:

«Bağımsızlık, demokrasi, barış ve ülkenin birleşmesi için mücadele ediyoruz. Bunlar sağlanırsa, bunun onuru ve mutluluğu özel olarak hiç kimseye değil halkın bütününe aittir. Aynı davaya hizmet etmeye hazır herkesin önünde geçmiş bütün kinleri silmeye hazırız. Biz, kendimizi değil ancak ülkeyi ve halkı düşünürüz.»

Tam, geri dönüp astlarına emirler yağdırdı:

«Bu beylere bir banyo! Çok zayıflamışlar, suyu uygun şekilde ısıtın!»

Karşı çıktık:

«Hayır, bırakın öteki tutuklular gibi yaşayalım. Çok zayıfız. Banyoya dayanamayız. Boşuna su ısıttırmayın.»

Görevliler ellerinde koca bir paket çamaşırla ve hasırlarla geliyorlardı bile. Her birimize yepyeni birer pijama verildi.

Öğle yemeği çubuklar ve kâse ile verildi. Pirinç pişmişti. İçebileceğimiz kadar temiz su vardı. Ve kapılar sonuna dek açıktı.

Durumu yoldaşlarımla tartıştım:

«Mücadelemiz yeni bir çehreye büründü. Yaşama şansımız artıyor. Şimdi yüzmeyi bilmemiz gerek, rüzgârlar ve dalgalar arasından geçip fındık kabuğu kadar teknemizle kıyıya varmalıyız. Çünkü becerikli olursak hayata geri dönme şansımız vardır.»

Birtakım taktik noktalarda anlaştık.

Öğleden sonra yardımcı Nghia gelip haber verdi:

«Yiyeceklerinizi bir kat artırmak ve her gün iğne yapmak emri verildi... Biraz sonra, bir araç sizi yeni koğuşlara götürecek.»

Akşam olurken gerçekten jip geldi. Yardımcı Nghia, tutuklu-hainlere bizi sırtlarında araca dek taşımalarını söyledi. Gösterişsizce kaplan kafeslerinden ayrıldık.

2. hapishane önüne varınca araç yavaşladı, giriş kapısından geçti, sonra avluda durdu. O saatte hepsi orda bulunan tutuklular hemen bizim çevremizi aldılar. Nghia yere atladı, Bağırarak ve eliyle onları uzaklaştırdı:

«Hepiniz 'kampa' girin! Haydi! Hepiniz içeri!»

Hemen sonra düzen görevlileri çan çalarak alarm verdiler. Yönetmeliğe göre alarm verilince tüm tutuklular içeriye girmeli ve koğuşlarında ses çıkarmadan beklemeliydi. 2. hapishanedeki yoldaşları kuşkusuz ki bizden uzaklaştırmak istiyorlardı, ama bunlar bizi korumak istermişçesine ve onaylayıcı kardeşçe gözleriyle bize bakarak çevremizi sarmışlardı. Oldukları yerden kıpırdamıyorlardı. Durumu yakından izledikleri için düşmanın o anda boyun eğmeye hazırlandığını ve

bizi, «gevşeme nedeniyle» 2. hapishanenin hücreler bölümüne götürdüğünü biliyorlardı. Çan çalarken kendi kendime konuşuyordum: 'hapiste, özellikle 1. hapishanede verilen mücadele hareketinin zaferini duyuran ilk çan sesleri işte.'

Görevliler bizi yine sırtlarında taşıdılar. 2. hapishane hücrelerinde, tahta bölmeler hasırla kaplanmıştı bile. Ama bu bölmeler bize göre çok yüksekti. Ne tırmanabilecek ne de aşağıya inebilecek kuvvetimiz yoktu. Yere konulmayı yeğledik.

Bir kilometreden fazla tutan yol boyunca jiple taşınmamız bizi bitirip tüketmeye yetmişti. İçimiz dışına çıkmıştı ve tüm gece durmadan kustuk. Bu gürültü patırtı üstüne nöbetçiler telâşlanıp hastabakıcıyı çağırdılar, iğne yaptırdılar.

Sabahleyin erkenden, Tam yanımıza geldi:

«Beyler nasıllar?» diye Nghia'ya sordu.

«Geceleyin kustular şef. İğne yapmak zorunda kaldık.»

«Ah evet... Çok uzun zaman içerde kapalı kaldılar... Temiz havaya tepki gösteriyorlar. Bir şey değil, geçer.»

Sonra bize dönerek konuştu:

«Daha iyi yerimiz olmadığı için sizi buraya getirmek zorunda kaldık. Bu bölüm size aittir beyler —eliyle hücreleri gösterdi— istediğiniz gibi dolaşmakta ve istediğinizi yapmakta özgürsünüz. Yemek için ne istediğinizi her gün mutfağa bildirin... Doktoru da göndereceğiz, size gereken bütün ilaçları alacaksınız...»

Gözlerini kapı saçağına doğru kaldırdı:

«Burası biraz karanlık değil mi?»

«Çok az ampul var,» dedik.

Tam hemen, 2. hapishane şefi yardımcısı Kiem'e başka ampuller takma emri verdi. Engel olduk:

«Gereksiz, bunlar yeter.»

Gitmeden önce, Tam şöyle dedi:

«Emrinizde on dört «oda» var. İstediğiniz gibi yerleşin, tamam mı?»

Ertesi sabah Con Son'un sağlık bölümü şefi bizi görmeğe geldi. Yanında, bir hastabakıcı süt tozu dolu koskocaman bir fıçı taşıyordu:

«Adada bu fıçılardan ancak üç tane var,» dedi. Birincisi çocuk bakım binasında, ikincisi hastaneye kal-

dırılan hastalar için. Üçüncüyü yüzbaşı size armağan ediyor.»

Zaten adam başına iki süt kutumuz vardı!

Beş kişi için on dört «oda»: mahpuslar asla bu kadar geniş yere sahip olamamışlardır! «Yemek odamız», «yatak odalarımız», «banyomuz» vb. vardı. Dört ayak üstünde ev sahibi gibi hepsini dolaştık. İnceden inceye her hücreyi, geçmişini elden geldiğince öğrenmeye çalışarak ziyaret ettik. Her hücrede geçmiş, iz bırakır. Her hücre tarihsel bir anıt gibidir, Devrim'in kutsal kalıntısıdır: bunları ziyaret etmek çok şeyler öğretir ve bizde çok soylu duygular uyandırır.

10. hücrede uzun zaman durduk. Tam kapının üstünde bir çivi ile kazınmış büyük harflerle yazılı bir ad içimizi heyecanla doldurdu: VO THİ SAU, namıdeğer NGUYEN THİ SAU. O kadın demek burada kalmıştı! İzleri duruyordu: bu, öldürülmesini beklerken kendi eliyle kazıdığı yazı. Yüreğim heyecan içinde, silinmeyen bu yazıya uzun zaman baktım. Tutuklanmasından hemen önce onu çok düşünmüştüm ve benim için örnek bir kişi olmuştu. Hapiste, sürgünde kahramanca örneği kimbilir kaç kez moralimi desteklemiş ve mücadele gücümü beslemişti. İşte şimdi uzun, yorucu bir yolun sonunda, onun yaşadığı, birçok dersler çıkarttığımız devrimci tarih sayfasını yazdığı yerde bulunuyordum. Tam burada, adını kazımak için ayak uçlarına basarak uzandığı yerde! Ayaklarımı, onun hayali ayak izleri üstüne bastım ve çiviyi nereye sakladığını merak ettim.

Sau'nun adı altında Ngo Den'in adı vardı. Ah evet, bir zaman gece yarısı Ngo Den'i öldürmek bahanesiyle alıp götürmüşler ama aslında buraya getirmişlerdi. Kafeslere döndükten sonra, 2. hapishanenin bir hücresinde Sau'nun adını keşfettiğini ve kendi adını bunun altına yazdığını söylemişti. Ngo Den yok artık, düşmanlar onu katlettiler. Kaç kişi kaldığımızı biliyor musun yoldaş? Bir elin parmakları kadar, beş: Binh, Minh, Mot, Sac ve ben. Thinh, Tin ve Hieu, Sau ve senin gibi kahramanca, şerefle kendilerini feda ettiler. Ve şimdi, düşman hatasını itiraf etmek için önümüzde diz çöktü, bunu biliyor musun? Pişmanlık göstermeye karşı savaşta, 1. hapishanede ve kaplan kafeslerinde ölen bin kadar yoldaşımızın önünde diz çöktü. Bu haber se-

ni sevindirsin! Buraya kadarki mücadelede zafere ulaştık, bıraktıklarınızı koruyacağız, tam sizin tuttuğunuz yolun üstünde nihai zafere dek sürdüreceğiz.

Her hücrenin duvarları, günü, saatiyle birlikte yok olanların adlarıyla kaplıydı. Şehit anıtlarının duvarlarına benziyordu. Bir hücreden öbürüne geçtikçe Parti' nin kahramanlık geleneğinin ne yüce niteliğe sahip olduğunu daha çok anlıyorduk. Bu gelenek önünde kendi mücadelemiz, hapiste mücadele hareketinin basit bir olgusu olarak görünüyordu. Bu mücadele hareketinde ölenlere yaşamlarımızı borçluyduk şimdi.

Yedi kez yiyecek alıyorduk. Ama yine de 2. hapishanedeki yoldaşlarımız bize bol bol yiyecek sağlıyorlardı. Uzun sürebilecek bir mücadelede yedek güç toplamamız için, «gevşeme»den yararlanıp bizi fazlaca besliyorlardı. Dolayısıyla her gün sanki «şölende» yemek yer gibiydik. Ellerine geçen en iyi şeyleri, 2. hapishanedeki yoldaşlarımız bizim için bir kıyıya koyuyorlardı. Bir domuz mu kesilmişti, en iyi parçalar bize geliyordu: İlik, şişlik parçalar, paça... Domuz eti verilen iki sefer arasında en iyi kaliteden ve usta aşçılıkla hazırlanmış kuru ve salamura balık alıyorduk.

Yoldaşlarımız, hesabını tutmadan bize her şeyi veriyorlardı. Angaryada yakalanan en küçük balık bile hemen kızartılıyor ve masamıza geliyordu. 2. hapishanede bu kadar çok etkimiz olduğunu düşman hissederse yeni tedbirler alabilir, belki de bizi gizlice yok edebilirdi. Bunun için yoldaşlarımızın çabalarını azalttırmak zorunda kaldık.

Midemiz bu kadar iyi et önünde «durumunu» hemen belli etti. Ne balık ne et! Bunların hayalini bile unutmuştu! Üç ay boyunca sürekli ishale tutulduk.

Oysa ilâç eksik değildi: düşmanın bize ayırdığı bir ilâca karşılık yoldaşlarımız iki ya da üç, hatta en iyilerinden ilâç getiriyorlardı: karaciğer özü, vitaminler.

Yüzbaşı Tam, sık sık bizi görmeğe geliyordu. Ayağa kalkıp da yürüyemediğimizi görünce rahatsız oluyordu:

«Biraz çaba gösterin, kendinizi alıştırın. Duvara dayanın ve günde iki üç kez ayaklarınızın üstünde doğrulmaya çalışın. Yürümeye başlayınca en güzel sportif ve kültürel çalışmalarımıza katılacaksınız.»

Asla özel yiyecekler istemiyorduk. Tam tersine ye-

meğin, en küçük derdimiz olduğunu onlara göstermeye çalışıyorduk. Ama aramızda konuştuktan sonra, adaya gelişimizde elimizden alınan iki yüz lirayı onlardan geri istemenin tam zamanı olduğunu düşündük: içinde bulunduğumuz durumda bunu vermekten kaçınmaları olanaksızdı.

Gerçekten sorunu açınca, Nghia kötü yakalandı ve mırıldandı:

«E... evet, komutana duyurayım bakalım. Bize başka bir şey emanet etmiş miydiniz?»

Adamcağız hoşa giden terimler kullanmayı biliyordu.

Ertesi gün cevabı getirdi:

«Evet, iki yüz liranızın gerçekten elimizde olduğunu kayıtlarımız doğruluyor. Bununla neler almak istediğinizi yazılı olarak verseniz?.. Biz gerekeni yaparız.»

Aslında Hoa parayı cebine atmıştı. Kayıtlarının düzenli olduğuna bizi inandırmak istiyen Nghia blöf yapıyordu.

Gerekli şeylerin listesini çıkarttık: bu kadar kutu merhem, şu kadar biber, sarmısak, zencefil, şu kadar dikiş iğnesi ve ipliği. Geri kalan bütün para tütün ve sigara kâğıdına ayrılmıştı.

Böyle bir liste düşmanın hoşuna gidecek gibi değildi. Merhem, karabiber, vb... bunlar kafeste kalanlar için mükemmel tedavi araçları idi. Çok miktarda kaba tütün... Uzun bir kuşatmaya yeterdi.

Gene de hepsini yzdığımız miktarlarda aldık, dahası, 2. hapishanedeki yoldaşlarımız da buna eklemeler yapmışlardı.

Hücrelerin bulunduğu bölüm yakınlarında angarya iş yapan 2. hapishaneden yoldaşlar bizi uyarmaktan geri kalmıyorlardı:

«Uyanık olmalı! Zorbalık başarısız olunca sıra siyasete gelir!»

«Dikkat! Sizi avlamaya çalışıyorlar! Tuzağa düşmeyin!»

Elbette ki hepimiz de aynı görüşü paylaşıyorduk. İki olasılığı tartışıyorduk. Ya, bizi başarısızca ölüme itmekten yorulmuş düşman; silahını bir omuzdan öbürüne aktarma yani kuşkusuz bizden birtakım ödünler koparmak umuduyla, görünüşte her türlü beyin yıkama eğiliminden büsbütün arınmış bir liberalizm uygulamaya

karar vermişti. Ya da dışardaki devrimci durum öylesine gelişmişti ki, düşman bize karşı daha esnek bir tavır takınmaya zorlanmıştı.

Bizim hesabımıza kaplan kafeslerinde kararlaştırdığımız mücadele talimatı değişmemişti. Yalnızca taktiğimizi koşullara uyduruyorduk: ideolojik ilkeleri ve tutumu zedelemeyen şeylerde uzaklaşmak, aynı zamanda durumun yönetimini elde bulundurmak, faaliyet alanını genişletmeye çalışmak.

2. hapishanedeki yoldaşların yardımıyla genel durumdan haber alıyorduk FNL (1) siyasetinin on noktasını, Devrimci Halk Partisi'nin yaptığı 1961 yılı bilançosunun ana çizgilerini öğrendik. İlk kezdir ki, Cepheden sözedildiğini işitiyorduk: sevincimizi tahmin edersiniz. Ve Devrim'in ilerlemeleri bize ilâç gibi geliyordu. Evet! Devrim adamakıllı ilerliyordu! Fırtınayı sezen düşmanın bize karşı davranışını değiştirmesi şaşırtıcı değildi. Uygun zamanda, dışarı ile uyuşma halinde, bulunduğumuz yerde harekete geçmek için, olayların gelişmesini yakından izlemeyi görev biliyorduk.

Parti'nin çıkarttığı 61 yılı bilançosunun ışığı altında yaptıklarımızı geriye bakarak inceledik. Acılardan korkma, ölüm korkusu, güvenlik ihtiyacı özellikle dikkatimizi çeken şeyler oldu. İlişki kurma olanağı bol olan 2. hapishanedeki günlerimizden yararlanmalıydık. Gelecekteki mücadeleler hesaba katılırsa, o ana kadar verilen mücadeleyi eleştirici gözle incelemek ve kazanılan deneyden dersler çıkarmak zorunluydu. Aylar boyunca işe dört elle sarılarak çalıştık. Bütün sorunlar, olaylar, çatışmalar, serüvenler, değişik düşünceler, geçmiş yıllar gözden geçirilerek elekten geçirildi, çözümlendi, en ince noktalarına dek incelendi, açığa çıkarıldı, süzüldü, gerçek değerlerine göre paha biçildi. Bu yerli yerine koyuş ideolojik durumumuz üstünde benzeri olmayan bir etki yarattı. Düşmanın, Poulo-Condor hapishanesine boyun eğdirme emelinin *bozguna uğratıldığını* anlıyorduk. Kuşkusuz, kayıplarımız büyük olmuştu, ama zaferimiz daha az büyük değildi. Pişmanlık göstermeyenlerin hapishanesi, 1. hapishane yokedilmiş olmaktan uzaktı; 2. hapishane, düşmanın zararına mücadele etmeyi durdurmamıştı. Ve madem-

---

(1) Ulusal Kurtuluş Cephesi.

ki düşmanın emelleri bozguna uğramıştı, onu yenmiş değil miydik? Bu nedenle, bizim için, yaşam, zafer; hastalık, zafer; hatta ölüm bile zaferdi. Dolayısıyla hapisteki mücadelemiz zafere ulaşmıştı. Parti zafere ulaşmıştı, Devrim'in saygınlığı zafere ulaşmıştı ve Marksizm-Leninizm'in gerçeği zafere ulaşmıştı.

1964 ocak ortasına doğru bir gün, bizi araca bindirerek rıhtıma götürdüler.

«Sizi serbest bırakıyoruz,» dediler.

Bu, ülkeye götürdükleri herkese söyledikleri bir sözdü. Çünkü «serbest bırakma» sözcüğü onlar için birçok anlam taşıyordu. Örneğin sizi yok etmek de, «serbest bırakmaktı». Yalnız sözlerine kanarak onlara inanacak kadar aptal değildik.

Kafeslerden ayrılırken, uzun hapis yılları boyunca her zaman sakladığımız küçük çantayı yanımızda getirmiştik. Çantanın içinde feda edilmiş yoldaşların anıları vardı. Bu küçük kutsal eşyaları, 2. hapishanede ilişki kuracağımız arkadaşlar aracılığıyla yoldaşlarımızın ailelerine iletebileceğimizi umuyorduk.

Bakışlarımız, ada üstünde, 1., 2., 3. ve 4. hapishaneler üstünde üzüntüyle dolaşıyordu. Çünkü ortak mücadele bizi ne denli coştursa da yitirdiklerimizin anısı canımızı sıkıyordu. Kuşkusuz, çok büyük başarılar kazanmıştık. Ama... orada, 2. hapishanenin yanında tam kaplan kafeslerinin önünde şimdiden 5. ve 6. hapishaneler yükseliyordu. Daha ilerdeki tahta inşaat iskelelerinden ise yeni hapishaneler çıkacaktı. Yine kanımızı dökmek, çok acılara katlanmak gerekecekti.

Yolun yanına, alt kısmına gelişi güzel uzanmıştık. Aramızdan hiç biri adayı bir daha dönmemecesine terkedeceğinden emin değildi. Kendi hesabıma, bir gün buraya geri gönderileceğimi düşünüyordum.

Şef yardımcısı ardındakilerle birlikte çıkageldi. Söylev çekmeye başladı:

«Hükümet, sizi, özgürlüğünüzü geri vermek üzere ülkeye çağırıyor. Muhalefet göstermeyi keseceğinizi umarım, yoksa yaşamınız bir hapishanede son bulur!»

Muhalefet göstermemek: Devrim'e sırt çevirmemizi istemektir bu! Fakat yeter, onlarla söz düellosuna girişecek zaman değildi.

Karaya çıkmış bir denizci grubu, apaçık sarhoşça değilse bile sallanan bir yürüyüşle gemilerine dönüyorlardı. Önümüzden geçerken yüzü kan gibi kırmızı, göğüs bağır açık elli yaşlarında bir denizci bize sordu:

«Sizi böylesine kim sakatladı?»

«Bölme siyasetinin her türüne karşı, barış ve ülkenin birleştirilmesi için savaşan devrimcileriz biz,» diye karşılık verdik. «Bu nedenle yöneticiler bize işkence yaptılar. Birkaç yıl içinde aramızdan bin kadarı öldü, biz katliamdan geride kalan son kişileriz.»

«İyi, siz devrimcisiniz,» dedi peltek sesiyle. «Ama biz değiliz! Bizi ilgilendiren tek şey, yutmaktır!»

Çenesiyle «hap» yaparak elini kaldırdı, devam etti:

«Bir biftek, evet bu kadar kocaman bir biftek, sobada kızarmış, tereyağlı ve sonra insanı güçlendiren bir bardak iyi şarap. Hap, hap! Hah... ha... ha... yeter ki bifteğimiz olsun, başta Bay Diem'in ya da başkasının bulunması önemli değil! Yutacak bifteğimiz olsun, bizim tek isteğimiz budur! Ne komünistiz, ne milliyetçi, ne de başka bir şey! Biz denizcilere göre hava hoş, durmadan yutarız, yutarız!..»

Yutmak, yutmak... durmadan bu sözcüğü kullanıyordu ve bunu söylediği her seferinde sanki çene kemikleri birbirine çarpıyordu. Sorduk:

«Denizci olalı çok oldu mu?»

«Evet, epey... Fransızlardan beri, 45'den önce. Çok dolaştım durdum. Dünya üstünde en iyi ne varsa hepsini yuttum. Marsilya, Tuluz, Londra, Manilya... her yerde insan yutacak şey buluyor, hah hah!»

«Yutma felsefesinin» canlı örneği. Lezzetle yutulacak lokmalar karşılığında kendini satmaya hazır et ve kemikten bir baş belâsının el hareketi, konuşması, davranışı... İdeallere, yurda, yurttaşlara boş geç! Yutmak yeter! Her şeyin üstünde yutmak! Her zaman yutmak. Saygon'da iktidarı ellerinde bulunduranlar da aynı hamurdan yoğrulmuşlardı. Birtakım farklar dışında: açıksözlülük yok, «milliyetçi» renklerle boyanmış dış görünüş fazladan ve yenilen şey farklı, Saygon'dakiler patlayıncaya dek dolar yutuyorlardı.

Bu denizcinin, utanmadan ve felsefesini böylesine yüzsüzce yaymaya çalışması beni şaşırtmayacak gibi değildi.

Gemi yavaşça rıhtımdan ayrıldı. Uzaklaştıkça Tanrı

dağı gölgeleniyordu. Yeşil su gittikçe koyulaşıyordu. Gece oldu. Gök kubbede yıldızlar serpilmişti. Dalgalar düzenli aralıklarla üstümüze su sıçratıyorlardı. Inilti-ler. Mırıltılar. Hıçkırıklar. Asker küfürleri. Motor uğultusu.

Sonunda gökyüzü aydınlandı. Çok yükseklerden dalış yapan deniz kırlangıçları kanatlarıyla bizi yalıyorlardı. Ham Tu ırmağının ağzında motor yavaşladı. Irmak sularının çalkantısı ve gemicilerin bir yelkenden ötekine bağırmaları açıkça işitiliyordu.

16 ocak 1964 sabahı, Ba Xon'da karaya çıktık. Buradan bizi Phu Lai'ye götürdüler. Yine aynı yoldan: Kieu köprüsü, pamuk köprüsü, Thu Dau Mot, Nhi Binh. Ah! Bunca kargaşalık içinde yaşam nasıl akıp gidiyor!

Phu Lai hapishanesi sorumluları bizi çok iyi tanıyorlardı. Bizi görünce kollarını havaya kaldırdılar: «Yine mi siz! Bu reisleri sana'ya götürün!»

Böylece «sana»ya vardık. Burada, son derece yavan bir kâse şekerli buğday dışında, «kamptaki» aynı açlık rejimine boyun eğen gerçek hastalarla, veremli ve cüzzamlılarla birlikte yaşıyorduk.

Başkalarının «askerden arınmış bölge» dedikleri yere biz «sana» diyorduk. Orada hiç bir şey yapmamak zorundaydık. Düşman sizi rahat bırakıyordu, yeter ki siz de onu rahat bırakın.

Öbür tutuklulardan ayırmak için bizi oraya koymuşlardı. Bize boyun eğdirmek hevesleri hiç kalmamıştı. Ama bizi ötekilerden nasıl ayırabilirlerdi? Phu Lai'ye dönüş haberimiz bile yoldaşlarımızı birleştirmişti.

Y kampında, hücreler, beyin yıkamaya ve selâmlamaya karşı çıkan kadın tutuklularla tıklım tıklım doluydu. Dolayısıyla hepsini F kampına taşımaya karar verdiler. Taşıma dramatik oldu. Gerçekten, kendilerinin boyun eğenlerin bulunduğu yere götürüldüğüne inanan yoldaşlarımız, mücadele hareketinin saygınlığına gölge düşürmemek için taşınmayı reddettiler. Düşman şiddete başvurdu, ama yoldaşlarımız karşı koydular ve kimileri, gerçek amazon kadınları gibi, bölümün kapılarını girişte yiğitçe korudular. Birbirlerine elleriyle kenetlendiler ve düşman boşuna onları çözmeye uğraştı. Sonunda hileye başvurdu: Bir gün alarm çaldırdı ve aldanan arkadaşlarımız bölümlerinde yere uzanmış,

hareketsiz ve sessiz beklediler. Hemen o sırada nöbetçiler ortaya çıktılar ve onları, ellerinden, ayaklarından sürükleyerek götürdüler. Kadın yoldaşlarımız boşuna bağırıyor, çırpınıyor, yere yapışıyorlardı. Taşlık yere sürtünen giysileri parça parça yırtılıp gidiyordu. Kısa zamanda çıplak vücutları yere sürtündü. Geçişlerinin kanlı izleri uzun zaman toprakta kaldı.

Bu olay hayranlığımızı kazandı. Devrimci dürüstlüğe bağlı kalan kadın yoldaşlarımız mücadele arzusunu sarsmamak için çırılçıplak kalmaya bile razı olmuşlardı.

Az zaman sonra Ejderha yılı Têt'i geldi (1964). Öğleden sonra aşçılar, mutfaktan kampa kadar geleneksel dansa başladılar. Masal hayvanı boynuzlu atın kafası herkesi güldürüyordu: Ezilmiş, yırtılmış, parçalanmış, acınacak durumdaki temsilî kafa tam olarak yoldaşlarımızın, bozulmuş Güney rejimini neye benzettiklerini anlatıyordu. Gece yarısı tüm Phu Lai, Direnme Savaşı ve Devrim marşlarıyla çınladı. Bütün bölümlerden şarkılar fışkırıyordu ve hapishane dışındaki kişiler bunları dinlerken şöyle diyorlardı: «Ne kadar güzel! Radyoyu açmaya gerek yok!»

Ama sabahın 2'sinde birkaç bölük asker kampı işgal etti. «İlkbahar açılış töreni» niyetine yapılan, unutulmayacak bir dehşet gecesiydi. Kan yere yayıldı, tahta bölmeler üstünden aktı, duvarlara fışkırdı. Ve içerde kıyasıya dayak atılırken dışarda cankurtaran motoru çalışır durumda, kafası ve kolları, bacakları kırılan yaralıları bekliyordu. Yeni yılın bu ilk gecesi, yüzlerce tutuklu hastaneye götürüldü.

Disiplin cezalılarının kaldığı koğuşta, falakacılar kollarının vargücüyle döverken durmadan soruyorlardı:

«Poulo-Condor'da pişmanlık göstermeyi reddeden sensin, değil mi?»

«Poulo-Condor'da pişmanlık göstermeyi reddeden o herifler nerede?»

Başka bir yerde olabileceğimizi düşünmüyorlardı.

PARTİYE, HALKA DÖNÜŞ

Duong Van Minh'i devirerek başbakan olan Nguyen Khanh herhangi bir oyunla halkı pohpohlayıp kandırmalıydı. Hükümeti parçalanmak tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Daha teneffüs edilebilir bir siyasal rejim özleyen halk , hoşnutsuzluğunu belli ediyordu. Devrimci hareket her şeyi silip süpürecek bir blöftü. Birtakım siyasal tutukluların salıverilmesi kurnazlığa dahildi.

Üç aydır «sana»da bulunuyorduk. Hapishane bürosunda çalışan tutuklular bir gün bize, pek yakında büyük bir olasılıkla serbest bırakılacağımızı bildirdiler. Yoldaşların çoğuna göre bu, bizi adaya geri götürmek için düşünülen bir kurnazlıktı: Ülkeden dışarı çıkartılmış oluyorduk.

Biz de aynı kanıdaydık. Düşmanın bizi gerçek anlamda serbest bırakması düşünülemez gibi geliyordu.

Ama birkaç gün sonra, aynı tutuklular gelip haberi doğruladılar:

«İnanılacak gibi değil... Ama adlarımız bırakılacakların listesinde açıkça yer alıyor.»

Gülmeye başladık.

«İnanın bana... Kendi gözlerimizle gördük!»

Bunlar kimlerdi acaba? Daha fazla bilgiyi nasıl alabileceğimizi şaşkın şaşkın düşünürken nöbetçiler çıkıp geldiler. Sordular:

«Peki, dışarı çıktıktan sonra hâlâ komünistler için militanlık yapacak mısınız?»

«Eğer bir daha geri gelirseniz, sülâlenize elveda deyin!»

Demek ki, bazı kişileri serbest bırakacakları doğruydu.

Üç olasılık vardı: Birinci olarak, düşman bizi gemiyle... Poulo-Condor'a götürecekti; ikinci olarak, bu sözde serbest bırakma aslında bizi gizlice katletmek için düşünülmüştü; üçüncü olarak, Parti bizi serbest bıraktırmanın bir yolunu bulmuştu.

Öyleyse ne yapmak gerekiyordu?

Birinci olasılıkta habersiz yakalanmış olmazdık! Tecrübemiz vardı! Son adamın son nefesine dek mü-

cadele etmek, Parti'ye bağlılığı ve Devrim'e inancı sonuna kadar korumak.

Serbest bırakıldığımızı sandığımız ikinci olasılıkta ise düşman bizi öldürecekti. Ama onların emellerine boyun eğecek kadar bizi aptal mı sanıyorlardı? Eğer yalnız biz dördümüz götürülürsek boşuna yoruluyorlardı! Şiddete başvurulursa bağırırdık. Hapishanede ve binanın dışında kuvvetle bağırırdık, adımızı, yaşımızı, memleketimizi ve düşmanın bize ne yapmak istediğini dışarı çıkar çıkmaz yine bağırdık.

Serbest bırakılmamızı Parti'nin sağlamış olabileceği üçüncü olasılıkta elimizden geleni yapmalıydık, çünkü bu, düşmanın pençelerinden kurtulmamız için bize düşen bir görevdi. Bu son olasılığı iyi karşılardık. Ama, bir an önce kırlara kavuşmak telâşı içinde, birtakım ilkelerde düşmanla uzlaşmak ya da ona birtakım siyasal avantajlar vermek yanlışına düşmemeliydik.

Fırtına burnunu fındık kabuğundan teknemizle başarıyla geçebilmek için çok esneklik ve ustalık göstermek gerektiğini anlıyorduk.

Düşmanın bize sorması olasılığı olan noktaları ve uygun karşılıkları saptadık.

Son derece ince eleyip sık dokuyan bir plan hazırladık. Düşünülebilecek tüm varsayımlar ve durumlar bütün bakış açılarından ele alındı ve incelendi. Düşman bizi öbür tutuklularla birlikte serbest bırakırsa? Mükemmel, bu en iyisi olurdu, kuşkusuz ötekilerle birlikte giderdik! Fakat toplanmış kalabalığın önünde bir resmî serbest bırakma törenine bizi zorla sürüklerse? Bu halde iki şeyden biri olurdu. Ya önceden haber vermezlerdi, bu durumda sırtımız seyircilere dönük, yere yatarak karşı çıktığımız belli edilirdi. Fakat bu yanlış anlamaya neden olabilirdi, evet düşman bizim yatağa düşmüş hastalar olduğumuzu söyleyebilirdi. Ama evet, elbette, sıranın sonunda, sırtımız tribünlere dönük ve yüzümüz müthiş öfkeli olarak yere oturmamız gerekiyordu... Belki de tribünü ele geçirip düşmanları suçlamak ve devrimci propagandamızı yapmak daha iyi olurdu... Ama hayır, olmaz... Böyle şeyler için henüz olgunlaşmış değildik...

Peki düşman bizi bıraktığı zaman, o zaman... o zaman... ne biçim soru!.. Elden geldiğince çabuk izimizi kaybettirmek, en kısa zamanda kurtarılmış bölge-

ye varmak gerekecekti. Saygon'da kalamazdık. Her dakika önemli olacaktı. Yolda, bize karşı ard arda girişilecek katliam teşebbüslerine karşı tamamen halka dayanmalıydık... Her türlü zevke karşı uyanan iştahımızdan kaçınmalıydık. Uzun işkence ve yokluk yıllarından sonra en ufak şey, bizde dünya nimetlerine heves uyandırabilirdi. Cazibeye kapılmamalı. Dikkat, tehlike! Dikkat edilmezse: «Hey yoldaşlar, taksi ile biraz dolaşsak?», «Ha. Biraz kafa çekmeye gitsek?».

Hiç bir şeyi rastlantıya bırakmıyorduk ama pek istekli olduğumuz söylenemez. Çünkü düşmandan hiç bir şey beklemiyorduk: Onlardan iyilik beklemeyi ummak çılgınlık olurdu: Rastlantıya bile inanmıyorduk: Düşman bizi tam olarak sertleştirmişti.

Düşman, 30 nisan 1964 günü sabahın saat üçünde, birkaç gündür Chi Hoa hapishanesinde toplanan binden fazla tutukluyu Renault stadına götürdü. Burasını bayraklar, afişler ve şeritlerle süslemiş, siyasal tutukluların salıverilmelerini kutlamak için bir kürsü kurmuştu. Bir sürü fotoğrafçı, sinemacı ve gazeteci içinde Nguyen Khanh bizzat gelip, «soylu insanlık sevgisi» ve «yürek parçalayıcı» başka acıklı formüllerle dolu bir söylev verdi.

Böylece, Binh, Mot ve ben. Chi Hoa hapishanesine törenden birkaç gün önce götürüldük (Sac, Phu Lai' de kaldı ve daha sonra bırakıldı). Fakat bu 30 nisan günü bizi üçte götürmediler. Saat ona doğru bir kamyon bizi ve «sana»'daki öbür yirmi beş tutukluyu almaya geldi. İkinci bir kamyon otuz tutukluyu götürüyordu.

Araçlar stadyum yönüne dönünce kendi kendime şöyle dedim: «Bizi törene katılmaya zorlayacaklar. Hazır olalım!» Ama, garip şey, tüm stad sessiz ve boştu. Ne bayrak, ne afiş vardı. Sokakta birkaç serseri, puspusçu, başıboş geziniyordu. Birkaç kişi sergilenen yiyeceklere ağızları açık bakıyorlardı.«İmkânı yok! Tören öğleden sonra olmalı. Burada bekletecekler!..»

Kamyon kasasının arka kapağını indirdiler ve inmemizi söylediler. Stada bir göz attım: «Fakat tören biteli cok olmuş... Süslerini kaldırmışlar... Ve başka da konulmayacak galiba... Demek ki bizi burada bırakacak, izleyecek ve uygun bir yerde öldürecekler... Peki. Burada inmeyeceğiz!»

Ortalığı kolaçan ederken inmeye niyetimiz olmadan

kamyonda bekledik. Bu sırada çevremiz kalabalıklaştı. ve birçok kişi kamyondan inmemize yardıma geldi. 'Güzel! Yurttaşlarımız bizi korumak için burada bulunuyorlar, korkacak bir şey yok, onlara sarılmak yeter!' Çevredeki sergilerden alınan yiyecekler elimize tutuşturulmaya başlanmıştı bile.

Yere çöktük. Oradan kıpırdamaya niyetimiz olmadığını gören bir yüzbaşı bize doğru geldi. Hemen yakasına yapışıp bağırmaya başladık:

«Bizi buraya öldürmek için mi getirdiniz?»

Çok bozulan yüzbaşı gülmeye çalışarak konuştu:

«Sizi öldürmek isteseydik buraya getirir miydik?»

«Öyleyse bizi serbest mi bırakıyorsunuz?»

«Başka ne yapmamızı istiyorsunuz?»

«Öyleyse, yanımıza kimse katmadan ve ardımıza adam koymadan gitmemize izin verilmelidir.»

«Serbest bırakıldığınıza göre istediğiniz yere gidin.»

Bu ağız dalaşı çevremize kalabalığı çekti. Yurttaşlarımıza seslendik:

«Biz üçümüz, Poulo-Condor'daki kaplan kafeslerinden gelen, pişmanlık göstermeye karşı çıkanlarız. Benim adım Pham Van Thinh, bu yoldaşınki Pran Trong Binh ve ötekininki Le Van Mot'dur (adlarımız Partiye ulaşabilirdi) Şimdi yöneticiler bizi serbest bıraktıklarını söylüyorlar. Yurttaşlar bize yardım etmenizi rica ediyoruz!»

Bize ısrarla soruluyordu:

«Nasıl oluyor da ayaklarınızın üstünde duramıyorsunuz?»

«Çünkü yıllar süren korkunç işkenceler bizi felçli etti. Bizim için birkaç taksi çağırır mısınız?»

Hemen üç taksi çağrıldı. Her birimiz yanımızda bir yurttaşla birlikte bir taksiye bindi ve taksiler üç değişik yönde yola çıktı.

Kısa bir yoldan sonra taksi bizi tenha bir yola bıraktı. Arkadaşım bana birkaç metre boyunca destek oldu ve bir başka taksiye bindik. Böylece ard arda dört taksi değiştirdikten sonra sakin sakin bir eve geldik. Ailenin büyükleri evde yoktu. Oyun oynayan on iki yaşlarında bir kız çocukla dokuz yaşlarında bir erkek çocuk bizi karşıladı.

Bir iskemleye çöktüm. Ev sessizdi. Duvar saatinin

uyumlu sesi sakinliği daha da artırıyordu. Ve işte sekiz yıldır ilk kez dudaklarıma bir tas kaynar çay götürüyordum. Kokulu buharlar yüzümü yalıyordu. Her türlü karşı karşıya mücadele etmek düşüncesinden uzaktım.

Bir köşede ayakta duran kız, bir an bana baktı, sonra mırıldanarak bana doğru geldi! «Tonton! Kimbilir ne kadar acı çektin!» Gözleri kızardı ve nemlendi. Çok heyecanlandım, sarıldım ve onu yatıştırmaya çalıştım: «Ağlama yavrum, görüyorsun, yağmurdan sonra güneş açar... Haydi, sil gözyaşlarını...»

Erkek çocuk da yanıma geldi ve gözlerini bana doğru kaldırdı:

«Tonton, beni de yanında götürür müsün?»

Gülümsedim ve başını okşadım.

Bu evde bir tam günden fazla kaldım. Halkın sevgisinde yüzüyor gibiydim. Y'leri ve iki çocuklarını hiç unutamayacağım. Parti'den ve halktan uzakta geçmiş sekiz uzun yıldan sonra, gerçek yaşamın ve gerçekten insancıl ilişkilerin sıcaklığına yeniden kavuşuyordum.

1 Mayıs günü, Binh'le önceden kararlaştırdığımız randevuya gittim. Kente çıktığımda yeniden tam bir Saygonlu oluyordum. Bir taksiye yerleşmiş, bilinen yerlerden geçerken beni coşturan anılar canlanıyordu. Şurada, şu yerde, şu tarihte V. ile buluşmuştum. Yağmur sağanak halinde yağıyordu, yakındaki bir bakkal dükkânının önüne sığınmıştık. İşte yakalanmamdan hemen önce bana «üs» olarak işe yarayan yer. Burayı son kez, 29 temmuz akşamı, P. 42'nin polisleri beni Quoc Dan oteline götürürlerken görmüştüm. Ev sahibi, çocukları yanında oyun oynarken, dışarda hava alıyordu... Şimdi ev bana, soğuk, hüzünlü, terkedilmiş gibi geliyordu. Ev sahibi neredeydi? Ya çocukları? Tutuklanmışlar mıydı? Yok mu olmuşlardı? Mümkün olan en uzun süre baktım. Bu son yıllarda, Güney'deki on binlerce aile gibi bu aile de birçok felâkete uğramış olmalıydı.

Taksi yoluna devam ediyor, sokaklar akıp gidiyordu. Bir Amerikan otomobili kasırga gibi önümüze çıktı. Dikkat! Son anda kurtardık. At suratlı, şapkası yana eğik bu Yankee deli gibi sürüyordu. Şoför başını salladı.

Saygon, bana eskisinden daha yoksul görünüyordu.

Yaşam daha da zorlaşmış gibiydi. Bitkin düşmüş ve çok kötü giysiler içinde, emekçiler geçiyorlardı. Bunun tersine, ışıklı reklamlar gökkuşağının bütün renkleriyle parlıyorlardı. Bunlarda ne görülüyordu? Kalça, göğüs, sırt - çıplak et. Bir virajı iyice yana yatarak dönebildik. Bu küçük bir sokağın girişindeki çöp yığınına çarpmamak içindi. Kavşağın iki ucunda, gerçekten koskocaman pislik yığınları yükseliyordu. Bunlar, trafik polisleri gibi Saygon'dan görünümlerdi. Doğal sayılan, önlenemeyen görüntüler: Bunların önünden geçen araçlar, sinek bulutlarını havalandırıyor, bu bulutlar ön camlarını karartıyordu. Gazete kâğıdına sarılmış birçok pakete çarpmaktan kendimizi alamadık. Her seferinde şoför küfrediyordu ve yayalar, yaya kaldırımına sıçrayarak çıkıyorlardı. Gerçekten bu paketler her yana fışkıran pisliklerle doluydu. Saygon'da genel helâ aşağı yukarı hiç yoktu. Gazete kâğıdı içine rahatlamak ve bunu ortalara bırakmaktan başka usul yoktu. Adadan dönerken 2. hapishaneden yoldaşlar bizi uyarmışlardı:

«Saygon'a gidince, gazete kâğıdına sarılı paketleri yerden almamaya dikkat edin. Kelimenin tam anlamıyla boka bulanırsınız! Bunlar ya pislik, ya da terkedilmiş yeni doğan çocuklardır. Şimdi Saygon sokakları, bu aranmayan eşyalarla doludur.»

Amerikan bayrakları taşıyan otomobillerin birbiriyle yarıştığı bir yere geldik. Otomobiller füze gibi gidiyordu. Boş şişeler kaldırıma fırlıyor ve yuvarlanıyordu. Üç katlı bir binanın taraçasında değişik yaştan kadın erkek Yankeeler sahneyi seyrediyorlardı. Mırıldandım:

«Hım, istilâcılar şimdiden iyice yerleşmişler.»

Ansızın kaygıyla şoföre bir göz attım: Beni işitmiş miydi acaba? Şoför, yolun tam ortasından giden bir Yankee Askeri Polis (MP) otomobilinden son anda sıyrılmıştı. Yabancı askerlere karşı, bakışında en küçük bir canayakınlık okunmuyordu.

O gün Binh'i gördüm. Ertesi gün kurtarılmış bölgeye doğru yola çıkmalıydık. Ayın kaçıydı, gerçekten? Tamam, ertesi gün iki mayıs.

Y'lerden ayrıldığımda zaman henüz erkendi. Çocuklar derin uykudaydı, başlarını okşayarak veda ettim. Araba beni bekliyordu bile. Binh ve Mot arabaya rahatça kurulmuşlardı.

Kapının eşiğine varmıştım ki, kulakları sağır edici bir patlama evi sarstı. Durdum. Uzun zaman kapılar titredi ve camlar çınladı. Araca giderken bay Y bana şöyle dedi:

«Atalarına kavuşan birkaç Yankee daha.»

Güzel görünüşlü özel araba bizi stratejik Bien Hoa yolu üzerine götürdü. Bu yoldan sözedildiğini işitmiştim. Eskiden jet uçakları için kullanılan bu yol bozularak otomobil yolu haline getirilmişti. Önümde göz alabildiğine uzanan bir düzlük hemen bir uçak alanını andırıyor, ama üstünde yol aldığımız için bir yol gibi de görünüyordu. «Burada ne kadar yuva, ne kadar kulübe yokoldu» dedi şoför. Tabloyu tamamlamak için hapsedilen, sürgün edilen, katledilen insanları da unutmamak gerekirdi. Soluğumu tutmuş, bu öldürücü, bu kanlı yola bakıyordum. Kent dışındaki mahalle sokakları, yolun iki yanındaki ev sıraları yokolmuştu. Ya Chau Thoi tepesi? Neredeyse büsbütün düzlenmişti! Bomboş doğa içinde, lastik seslerinden başka bir gürültünün işitilmediği bir sessizlikte, eski tepenin taşları üstünde yol alıyorduk.

Az zaman sonra geri dönüp bir başka randevuya yetiştik ve yeniden yola koyulduk. Şoför durmadan Amerikan kuruluşlarını gösteriyordu. Bembeyaz şu binalar Amerikan'dı... Şu kavşağın çevresinde bekleyen otomobiller Amerikan'dı... Amerikan tesislerinin dışında «stratejik yerleşme merkezlerinden» başka bir şey yoktu. İşaret levhaları bunları belirtiyordu: «Stratejik yerleşme merkezi no. 7», «stratejik yerleşme merkezi no. 3», «...69» ve bunun gibi levhalar. Hepsi aynı tornadan çıkmış gibiydi, yalnızca numaraları farklıydı. On metre genişliğinde ağzına dek su dolu hendekler, geniş dikenli teller, sonra üstüne batıcı şeyler dikilmiş bir duvar... Uzakta, başka hendekler. İyice uzakta da dipte tepedeki gözetleme noktalarının altında birbirine bitişik alçak kulübeler. Az kişi. Şurda burda oynayan, kıçları dümdüz, karnı şişmiş ve çok zayıf yüzleriyle şaşkın bakışlarla bakınan çocuklar.

Araç oldukça iyi gidiyordu. Uyukluyorduk. Saygon'dan uzaklaştıkça derin bir sevince, sözlere sığmaz bir mutluluğa kapılıyordum. Birçok kez bulundukları yerden kıpırdamadan bize geçerken bakan düşmanları otomobilden gördükçe kendimi düşte sandım.

Sonunda araba yavaşladı ve durdu. İndik, şoförün elini sıktık. Araba son hızla geri dönerken yoldan ayrılıp doğanın içine daldık.

Yüz metre gitmiştik ki alacakaranlık çökmeye başladı. Ve ansızın Hanoi radyosunu işittik. Tanıdık ses, Saygon limanında, FNL'nin saldırısı sonunda uçak gemisi Çard'ın battığını söylüyordu. Bu sabah erkenden işittiğimiz patlamanın nedenini anladık.

Her yandan, Hanoi radyosunun sesi geliyordu: Şu yandan mırıltı gibi, öbür yandan kulak patlatırcasına. Gök kubbede sayısız yıldız vardı: Yarın hava gene güneşli olacaktı. Hanoi'de gök böyleydi herhalde, yüce gök kubbe...

Bir eve girdik. Yenilen tavuktan sonra neşeyle sohbet ettik. Yerleşme bölgesinin girişinde bir şey gösterdiler:

«Şu çok uzun taş yığınını görüyor musunuz? Ta orada, işte oradalar... radyo orda!»

«Hayret! Muazzam! Burdan uzak mı?»

«Pek değil. Gerekirse hemen kaldırırlar. Ne kadar büyük olursa olsun FNL istediği an kalkar!»

Birçok şey bizi ağzı açık bırakıyordu.

«Peki ama onların bu kadar yakınında radyoyu niçin bu kadar kuvvetli çalıştırıyorsunuz?»

Yurttaşlarımız önce anlamadılar, sonra kahkahalarla güldüler:

«Ne demek, gecelerin sahibi biz değil miyiz? Kuşkusuz ki hepsini işitiyorlar, ama işitmezlikten geliyorlar. Yarın hiç bir şey olmamış gibi davranacaklar. Çünkü bizim buraya girmek kolay değildir, anlıyorsunuz ya!»

Avrupalılar gibi gömlek ve pantolon giymiş, havası neşeli, gülümseyen bakışlı genç bir adam içeri girdi:

«Yol sizi çok yormadı mı amcalarım?» diye sevecenlikle sordu.

Ev sahibi onu tanıttı:

«Hücre sekreteri!»

Şaşkınlıkla, kulaklarıma inanamadan duruyordum. Ne heyecan! Sekiz yıldır rastladığım ilk köy komitesi sekreteri.

Bu bölgeyi özellikle tanıyordum. Fransızlara karşı Direnme Savaşının ilk günlerinden başlayarak bura-

da militanlık yapmıştım. Aylar boyunca burada yurttaşlarımızla yaşamıştım. Parti'nin ilk üyelerini birer birer burada kaydetmiştim. İlk yerel hücreleri birer birer burada örgütlemiştim. Burada, ancak az kişi beni tanımazdı. Biraz önce gelirken, çok uzun siyah pijamaları içinde, eskisi gibi ellerinde çanta, belki de benimkiler gibi ağarmış saçlarının dışında hiç bir yerleri değişmemiş eski yoldaşlarımı bulacağımdan emindim. Ama eskilerin hepsi, istisnasız hepsi yokolmuştu! Sürülmüş, hapsedilmiş, kendilerini feda etmişlerdi... İlk kuşaktan hiç kimse kalmamıştı. Orada bulunanlardan birkaçına sordum:

«Nguyen Duc Thuan'ı tanıyor musunuz?»

Birbirine baktılar:

«Nguyen Duc Thuan... bir dakika, Nguyen Duc Thuan?.. Hiç işitmedik!»

Düşmana karşı verdiğimiz bu ölesiye savaşta çok ağır kayıplara uğradık. İlk Direnme Savaşçılarının hemen hemen hepsi öldü. Yeni yetişen genç kuşak eski kuşağa tümüyle lâyıktı ve daha çok enerjiye sahipti.

Hücre sekreteri yoldaş, 24-25 yaşlarındaydı. Fransızlara karşı Direnme Savaşı boyunca «öncülük» yaparken şimdi düşman sınırındaki geniş bir gerilla bölgesini yönetiyordu. Büyük sevinçle, konuşmamızdan, eski taşra komitesi sekreterleri ayarında olduğunu anladım. Parti'miz adamakıllı ilerlemişti.

Birkaç gün sonra tekrar yola koyulduk. Düşmanın stratejik yerleşme merkezlerinden birini yoketmekten dönen bir yerel gerilla birliği, kendi yolu da olan yolumuz üstünde bize eşlik etti.

Vardığımız yer bana, birinci yer kadar tanıdıktı. Orada da eski savaşçı kuşaktan kimse kalmamıştı: Sürülmüş, hapsedilmiş, kendilerini feda etmişlerdi. Fakat orada da parlak gelecekli, etkin yürekli, hevesli ve şimdiden savaşta pişmiş aynı yeni kuşak vardı... Yerel durumun kısaca anlatılmasını dinlerken, bölgenin örgütlenmede olduğu kadar gereç sağlamada da ne denli ilerlemiş olduğunu açıkça gördüm. Halkın morali de, daha güçlü ve daha iyi bir düzeydeydi.

Eskiden sık sık geçtiğim taşlık bir yoldan beni yürütmeleri için üsteledim. Kenarları dik, dolambaçlı, bütün köprüleri yıkılmış bir yoldu. Bu sefer bulduğum yol, boş bir arazide adam boyunu aşkın otlar arasında

kıvrılan bir patikaydı: Düşman uzun zamandır buralara yaklaşamıyordu. Tek başıma bu yolu asla tanıyamazdım. Tek tük kalıntılar eski günleri anımsatıyordu. Taş taş üstünde kalmamış çevre, yanmış kulübeler, alevin büktüğü palmiyeler, evlerin kireçleşmiş direkleri, çanak çömlek kırıkları...

Yine yol, yine militanlık yaptığım bir bölge. Burada Fransız birliklerinin giriştiği bölgeyi silip süpürme harekâtı sırasında az kaldı ölüyordum. Bugün, aynı şekilde bölgeyi temizlemek isteyen düşman bozguna uğratılmıştı. Ben, bu bozgundan hemen sonra gelmiştim. Buraya birkaç kilometre kala, bu bölgeden gelen kuvvetli tüfek sesleri işitmiştik. Varınca hâlâ taze olan kan birikintileri arasında yürüdük. Yoldaşlar bunları bize gösteriyorlardı: «Burada, iç kişi...», «Şurada, onlardan bir asteğmen...» Havada hâlâ barut ve üniforma kokusu vardı sanki.

Mekanik olarak başımı kaldırdım. Masmavi engin gökte pamuk gibi birkaç bulut sakin sakin gidiyordu. Bu toprak, istilâcılar ve toprakları satanlar zarar veremeyecek duruma getirildikleri zaman ne kadar güzel olacaktı!

Biraz daha yol aldık ve kazma küreklerle silahlanmış, gülen ve şaka yapan bir kalabalığa rastladık. Çevredekiler yolu bozmaya geliyorlardı. Neşeli yüzlerini gördükçe, yurttaşlarımızın kendi kendilerini bu işe çağırdıkları izlenimine kapıldım. Bir anda doğmuş bir sevinç, bakışlarında, gülüşlerinde, yürüyüşlerinde kendini belli ediyordu. Kazma kürekler oyuncak gibi hafifti. Canlı adımlarla, elleri boş yürüyen bir grup genç kız yanımızdan geçti. Sorduk:

«Nasıl, yolu çıplak ellerinizle mi bozacaksınız?»

«Hayır, biz oraya gitmiyoruz.»

«Ama öyleyse, böyle ateşli ateşli nereye gidiyorsunuz?»

«Kaydolmaya... Cepheye kaydolmaya gidiyoruz.»

Şaşkın durumda bu genç kızlara bakıyordum, «eskiden böyle bir şey yoktu» dedim.

Yerimize varıyorduk. Girişteki bir kemerin ta üstünde şu yazı vardı: «Buraya giren her Yankee ölü bir adamdır.» Kemerden sonra köy patikası, sonra danışma bürosu. Değişik fotoğraflar, gazeteler, belgeler .. Duvarda bir bayrak: Kırmızı - lâcivert zemin üstünde

altın yıldız. Cephenin bayrağı! Allak bullak olmuş bir halde mırıldandım:

«Yıllardır uğrunda çarpıştığım renkleri ilk kez görüyorum!»

Bu danışma bürosu, aklımda kaldığına göre eskisinin kalıntıları üzerinde yükseliyordu. Eskiden buralardan geçtiğim her sefer içeri girip fotoğraflara bakmaktan geri kalmazdım.

Daha uzakta, doğa daha da yakılıp yıkılmıştı. Kurşunlarla kesilmiş bambu kamışları ve kopan parçaları yerleri kaplamıştı. Her yerde bomba ve obüs delikleri vardı. Yanmış tarlalar, bir tutam yeşil ot bile yok. Zehirli kimyasal maddeler burayı bu duruma getirmişlerdi. Gri küllerle kaplı küçük bahçeler birbirini izliyordu. Bu kadar gri külere hangi tür maddenin yol açabileceğini düşünüyordum. Çalılıkların altında minicik kulübeler gizleniyordu. Dıştan acınacak durumda olmalarına karşın içlerinde, tam tersine sakin ve sıcak aile yuvaları vardı. Salıncak gıcırdıyor, sallayan kız ninni söylüyordu. Küçük kardeşini sallayan kız çocuğu durdu ve gülümseyerek bize baktı. Duvardaki eskimiş bir gitar asılıydı. Bir oyun kâğıdı destesi, teksirle basılmış birtakım kitaplar, bir orağın yanında hindistan cevizleri ve minicik avluda kuluçkaya yatmış tavukların gıdaklaması. Her akşam bu kulübelerde lambalar kırmızılaşıyor ve gençler birbirlerini çağırarak okula gidiyorlardı. Ve radyo, yakından ve uzaktan, her yandan marş iyice bitene dek çınlıyordu: «Tien quan ca.»(1)

Her şey bana tümüyle yeni görünüyordu. Minicik kulübelerden sağlamlaştırılmış hendeklere kadar, genç hücre sekreterinden yapraklarla kamufle olmuş bez şapkalı Kurtuluş Ordusu savaşçısına kadar, geceleyin kükreyen radyodan yola asılan bezden yazılara kadar. Evet, her şey bana yeni ve yine de son derece canayakın geliyordu. Gözümü, kulaklarımı iyice açmıştım. Her şey konusunda bilgi ediniyordum. Ta uzaklardaki köyünden kente ilk kez gelmiş bir köylü gibi şaşkındım.

Hâlâ kalan topallama bir yana, Poulo-Condor'un anısının geçmişte çok uzakta kalması için on beş gün yet-

---

(1) «Yola çıkış marşı». Kuzey Vietnam Halk Cumhuriyetinin ulusal marşı.

mişti. O ölülerin arasından geri geldiğimi ansızın hatırladığım zamanlardaki geçici baş dönmesi, bir yana. Zaman zaman yüreğimi kaplayan bu acı ve bu öfke bir yana.

Yeni izlenimler ve yeni düşünceler içinde yüzüyordum. Tanıdık ama şaşırtıcı olan bu doğa önünde; tanıştığımız ama değişik olan bu kişiler önünde, allak bullak olmuştum. Evet, her adımı coşkunluk verici buluşlarla dolu bu gerilla bölgesinde allak bullak olmuştum.

Karşılaşacağımız zaman, sorumlu yoldaşlarımıza ne söylemeli? Ah! Yüreğimde fırtınalar esiyor sanki! Anam beni dünyaya getirince ilk olarak doğdum. 1945'te zafere ulaşmış Devrim beni ilk kez diriltti. Bu sefer, Parti ve halk beni ölümden çekip aldı ve işte bir kez daha dirildim.

Her zaman Parti'nin kurallarına uyduğum için hâlâ yaşıyorum: *Mücadele etmek ve yenmek!*

İçtepili bir davranışla ulusal komite delegesi yoldaşa sarılırken, kulağıma alışık olduğum sesiyle: «Sizi bir daha hiç göremeyeceğimizi sandık» deyince her türlü sözün ötesinde allak bullak olmuştum. Nefesim kesilmiş durumda konuştum:

«Parti ve halk beni diriltti!»

Aynı zamanda kendi kendime: «Ağlama, ağlama, bak...» diyordum. Ve gözkapaklarımı kırpıyordum, kırpıyordum...

Ah, bir ağlayabilseydim, ağlayabilseydim!

Haziran 1966

roman

direnme savaşı

NGUYEN DUC THUAN

saygon zındanlarında mücadele

Bu herhangi bir roman değildir. Vietnam zındanlarında Amerikan emperyalistlerine ve onların Saygon uşaklarına karşı verilen mücadelenin destanıdır. Faşizme karşı mücadelenin, zindanlarda da devam ettiğini göstermesi bakımından öğreticidir.
Yazar, Nguyen Duc Thuan, 1956'da Saygon polisi tarafından tutuklandı. 1964'e kadar Poulo-Condor zındanlarının «kaplan kafeslerinden» birine kapatıldı.
Bu yapıtında, cezaevinde kendisi ve tutuklu yoldaşları tarafından sürdürülen mücadeleleri ve oradaki yaşantıyı ayrıntılarıyla anlatmakta. Aslında **yankee** danışmanlarca yönetilen, Saygon Rejimi tarafından kullanılan yöntemler üzerinde bize bir fikir verirken, kendi türünde tektir bu yapıt.
Daha da önemlisi, bizi, akla sığmayacak bir barbarlığın sert ve kötü davranışlarına dayanmak için, kişinin, olanakları nasıl zorladığına tanık etmektedir. Sonuç olarak, değişik bir açıdan, Amerikan müdahalesine karşı Vietnam halkının mücadelesinden bir örnek verilmekte bize.

88-34-Y-0088-0028